

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Çanakkale Onsekiz Mart University

**BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER
FAKÜLTESİ DERGİSİ**

**JOURNAL OF BİGA ECONOMICS AND
ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY**

CİLT 2 • SAYI 3 • YIL 2021
VOLUME 2 • NUMBER 3 • YEAR 2021

E-ISSN: 2757-573X
<http://biibf.dergi.comu.edu.tr/>
biibfdergi@comu.edu.tr

BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF BİGA ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY

Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (BİİBFD) yılda Üç (Nisan, Ağustos ve Aralık) kez yayınlanan ulusal hakemli bir dergidir. Gönderilen yazılar ilk olarak editörler ve yazı kurulunca bilimsel anlatım ve yazım kuralları yönünden incelenir. Daha sonra uygun bulunan yazılar alanında bilimsel çalışmaları ile tanınmış üç ayrı hakeme gönderilir. Hakemlerin kararları doğrultusunda yazı yayımlanır veya yayımlanmaz.

Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nde yayınlanan yazılarda fikirler yalnızca yazar(lar)ına aittir. Dergi sahibini, yayıncıyı ve editörleri bağlamaz. Bu yayında yer alan tüm çalışmalar başvuru anında ve yayın öncesi olmak üzere iki kez iThenticate uygulaması aracılığıyla benzerlik taramasından geçirilmiştir.

Yayın Türü: Yaygın Süreli Yayın
Yayın Şekli: 4 Aylık (Nisan-Ağustos-Aralık) Türkçe ve İngilizce

Tüm hakları saklıdır. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama sistemi kullanılarak yeniden basılamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (BİİBFD)
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Ramazan Aydın Yerleşkesi, Ağaköy, Biga, Çanakkale,
Turkey Phone: +90 (286) 335 8738 Fax: +90(286) 3358736
Web: [http:// biibf.dergi.comu.edu.tr](http://biibf.dergi.comu.edu.tr) / E-mail: biibfdergi@comu.edu.tr

Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (BİİBFD); *Index Copernicus International*, *ASSOS İndeks*, *Academic Resource Index*, *International Institute of Organized Research (I2OR)* ve *Journal Factor* tarafından indekslenmektedir

E-ISSN: 2757-573X

BİGA İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ
JOURNAL OF BİGA ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES FACULTY

Cilt 2 • Sayı 3 • Yıl 2021 / Volume 2 • Number 3 • Year 2021

E-ISSN: 2757-573X

SAHİBİ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ercan SARIDOĞAN

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Serdar KURT (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Biga İİBF)

EDİTÖR YARDIMCILARI

Prof. Dr. Cüneyt KILIÇ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Biga İİBF)
Doç. Dr. Polat YÜCEKAYA (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi- Gelibolu Piri Reis MYO)

ALAN EDİTÖRLERİ

Prof. Dr. Bünyamin BACAĞ (Çalışma Eko. ve End. İlişkileri- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Hikmet YAVAŞ (Kamu Yönetimi- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Meliha ENER (İktisat-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Nazan YELKİKALAN (İşletme- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Selçuk İPEK (Maliye- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof. Dr. Soner KARAGÜL (Uluslararası İlişkiler- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Mesut SAVRUL (Ekonometri- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

YARDIMCI ALAN EDİTÖRLERİ

Doç. Dr. Burcu KILINÇ SAVRUL (İktisat-Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Erdal AYDIN (İşletme- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa KARA (Kamu Yönetimi- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Doç. Dr. Özgür TOPKAYA (Çalışma Eko. ve End. İlişkileri- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cemre PEKCAN (Uluslararası İlişkiler- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sabri Sami TAN (Maliye- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Verda DAVASLIGİL ATMACA (Ekonometri- Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

DİL EDİTÖRÜ

Doç. Dr. Özgür TOPKAYA (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi-Biga İİBF)

YAZI İŞLERİ

Arş. Gör. Nazife Zeynep ÇAKIR (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Arş. Gör. Tahir Anıl GÜNGÖRDÜ (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

DANIŞMA KURULU/Alfabetik Sıra ile

ACER Yücel (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	KARAGÜL Soner (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AKATAY Ayten (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KAYA İbrahim (İstanbul Üniversitesi)
AKCAN Ahmet Tayfur (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	KILIÇ Cüneyt (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AKDEMİR Ali (Arel Üniversitesi)	KURT Serdar (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ATMACA Metin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	MURAT Sedat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AYDIN Ahmet (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	ÖZEKİCİOĞLU Halil (Akdeniz Üniversitesi)
AYDIN Erdal (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	ÖZCAN Burcu (Fırat Üniversitesi)
AYDIN Murat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	SARIDOĞAN Ercan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
AYTEMİZ Levent (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	SART Gamze (İstanbul Üniversitesi)
BACAK Bünyamin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	SEREL Alpaslan (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)
BAYAR Yılmaz (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	ŞAHİN Levent (İstanbul Üniversitesi)
DARICI Burak (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	TAŞ Fatma (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ENER Meliha (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	UĞUR Suat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÜLOĞLU Bülent (İstanbul Teknik Üniversitesi)	YAVAŞ Hikmet (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
İNCEKARA Ahmet (İstanbul Üniversitesi)	YELKİKALAN Nazan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
İPEK Selçuk (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	YİĞİT Yusuf (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

HAKEM KURULU/Alfabetik Sıra ile

AKATAY Ayten (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KANTEN Selahattin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
AKCAN Ahmet Tayfur (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	KANTEN Pelin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AKYILDIZ Murat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KARAGÜL Soner (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AKDEMİR Ali (İstanbul Arel Üniversitesi)	KILIÇ Cüneyt (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ALBAYRAK Barış (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KILINÇ SAVRUL Burcu (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
ATMACA Metin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KURT Serdar (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AYDIN Erdal (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	KURT Ünzüle (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
AYDIN Murat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	ÖZEKİCİOĞLU Halil (Akdeniz Üniversitesi)
AYDIN Ahmet (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	ÖZCAN Burcu (Fırat Üniversitesi)
BABA Gürol (Ankara Üniversitesi)	PAZARCIK Yener (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
BACAK Bünyamin (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	POLAT K. Ebru (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
BALAN Feyza (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	SAVRUL Mesut (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
BAYAR Yılmaz (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	ŞAHİN Levent (İstanbul Üniversitesi)
DARICI Burak (Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi)	TAN Sabri Sami (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
DİLBAZ A. Nur (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	TOPKAYA Özgür (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ELAGÖZ İsmail (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)	TORUN Mustafa (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

ENER Meliha (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
EROĞLU Umut (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
EROĞLU Filiz (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÖKTEPE Ahmet Orkun (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
GÖRÜN Mustafa (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÜLER Ruhi (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
İNCEKARA Ahmet (İstanbul Üniversitesi)
İPEK Selçuk (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

TUNALI Halil (İstanbul Üniversitesi)
UĞUR Suat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YAVAŞ Hikmet (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YAVUZ ATAĞLI Rüya (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
YELKİKALAN Nazan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniv.)
YİĞİT Yusuf (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YILDIRIM Tansoy Yavuz (Bandırma Onyedli Eylül Üniv.)
YILDIZ Tayfun (Ardahan Üniversitesi)

MİSAFİR HAKEM KURULU/Alfabetik Sıra ile

ARICIGİL CİLAN Çiğdem (İstanbul Üniversitesi)
EROĞLU Filiz (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
GÜNEŞ Canan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KÖSE Can (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
KUTLUK Kağan Sümer (İstanbul Üniversitesi)
KÜÇÜKAYCAN Durdane (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

NAMLI Ersin (İstanbul Üniversitesi)
ÖKSÜZ Mehmet (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
ÖZDEMİR Serkan (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
SART Gamze (İstanbul Üniversitesi)
TOPKAYA Özgür (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
YÜCEKAYA Polat (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

İçindekiler / Contents	vi
İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği <i>Organizational Commitment and Job Satisfaction of Employees: Bursa Şişecam Sample</i> Tanju ÇOLAKOĞLU, Muhammed Cemil SARAYDAROĞLU	211-229
Belediyelerin Mali Saydamlığını Belirleyen Faktörlere İlişkin Bir Literatür Taraması <i>A Literature Review of the Factors that Determine the Fiscal Transparency of Municipalities</i> Rıdvan ENGİN, Selçuk İPEK, Tolga DEMİRBAŞ	230-251
Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma <i>The Role of Attitudes Towards Digital Technology on Entrepreneurial Intention: A Study in Generation Z</i> Didem CESUR, Can KÖSE	252-270
Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama <i>Verification Study of Perceived Online Customer Service Scale: An Application on E-Commerce Businesses</i> Engin YÜCEL	271-280
Bireylerin Haftalık Çalışma Saatlerini Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi <i>Analysis of the Factors Affecting the Weekly Working Hours of Individuals with a Generalized Ordered Logit Model</i> Nazife Zeynep ÇAKIR	281-291
Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Kantil Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi <i>Investigation of the Effects of the COVID-19 Epidemic on the Turkish Economy Using the Quantile Regression Method</i> M. Can YARDIMCI	292-300

Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi: Ortaokul Öğrencileri Örneği <i>The Effect of Family's Academic Attitude on Responsibility to Learning: Example of Secondary School Students</i> Ramazan SONTUR, Erkan BİLGİLİ, Cuma ÖĞÜT	301-309
Covid-19 Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Öğrencilerin Tutumlarının Değerlendirilmesi: Lise Öğrencileri Örneği <i>Evaluation of Students' Attitudes towards Distance Education in the Covid-19 Period: The Example of High School Students</i> Tülay GÖKÇE, Mehdi DİZGİN, Hayrullah AYÇİÇEK, Murat DEMİR, Tülay BATUR.....	310-321
İş-Yaşam Dengesini Etkileyen Risk Faktörleri <i>Risk Factors Affecting Work-Life Balance</i> Necmiye Tülin İRGE.....	322-333

İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği

Organizational Commitment and Job Satisfaction of Employees: Bursa Şişecam Sample

Tanju ÇOLAKOĞLU^a

Muhammed Cemil SARAYDAROĞLU^b

Özet

Bu çalışmanın temel amacı, çalışanların örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini ilişkisinin incelenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikasında çalışanların örgütsel bağlılık ve iş tatmini ile alt boyutlarının ilişkisi hakkındaki görüşleri arasındaki farklar incelenmiştir. Çalışmada, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile iş tatminlerini ölçmek için tasarlanan anket formu kullanılmıştır. Pandemi nedeniyle anketler Google Survey aracılığı ile toplanmıştır. Elde edilen veriler istatistik programı ile analize tabi tutulmuştur. Araştırmanın sonucunda elde edilen verilere göre, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkilerin bulunduğu tespit edilmiştir. Literatürde örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini ilişkisi hakkında destekleyici bulgular yer almaktadır. Ayrıca bu çalışma, örgütsel bağlılık ve iş tatmini konusunda literatüre katkı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini, İnsan Kaynakları, Çalışan, Bursa.

Jel Kodları: M1, M12, M51, M54.

Başvuru: 10.01.2022

Kabul: 12.01.2022

Abstract

The main purpose of this study was to investigate the relationship between employees' organizational commitment and job satisfaction. In line with this main purpose, the differences between the opinions of employees in Şişecam Glass Packaging Bursa Factory about the relationship between organizational commitment and job satisfaction and its sub-dimensions were examined. The data was collected with survey form designed to measure the organizational commitment and job satisfaction of Şişecam Glass Packaging Bursa Factory employees. The surveys were collected via Google Survey due to the pandemic. The data obtained were analyzed through statistics program. According to the findings obtained at the end of the study, it was determined that there are statistically significant relationships between dependent and independent variables. In the literature, there are supporting findings about the relationship between organizational commitment and job satisfaction. In addition, this study contributed to the literature on organizational commitment and job satisfaction.

Key Words: Organizational Commitment, Job Satisfaction, Human Resources, Employee, Bursa.

Jel Codes: M1, M12, M51, M54.

^a Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, t_colakoglu@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2401-5667.

^b İK ve İdari İşler Şefi, Şişecam Cam Ambalaj Bursa.

GİRİŞ

Uyum sürecinde bir örgüte bağlılık kavramı, bireyler arasındaki ilişkilerde ve kişisel ve örgütsel değerlere bağlılık yapısında önemini ortaya koymaktadır. Her gün organizasyonel kavramlar, gelişme ve değişime adanmışlık yeni yaklaşımlarla sağlanır. Bu, konseptin etkinliğini artıracaktır. Bir organizasyon, iki veya daha fazla kişinin sistem içinde yaratılan yetki ve sorumluluklara sahip olduğu, bu hedeflere ulaşmak için bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olduğu ve değişim için ortak bir hedefe sahip sosyal, açık ve dinamik bir sistem veya sosyal sistemdir. Sorumluluk birimi olarak tanımlanabilir (Bağcı, 2013: 164).

Küçükten büyüğe kurumlara, aileden devlete ve ufkunu genişleten modern dünyadaki insanlar bireysel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak istemektedirler. Ayrıca insanlık, coğrafi çevresini, teknolojik gelişimini, demografik yapılarını, savaşlarını, halk sağlığı sorunlarını, siyasal ve kültürel değişkenlerini yönetme mücadelesi veriyor, ekonomik özgürlüğü sürdürüyor ve deneyimlerini gelecek nesillere aktarmaya devam etmektedir. Bazı insanlar dünya tarihinin yıkıcı fikirleri etrafında toplanmış olsalar da, bir miras olarak deneyimledikleri insanlığa gelmiştir. Geçmişten ve günümüzden karşılaşılan sınırlı kişilikler, geçmişin ve bugünün sınırlı kişilikleri nedeniyle gerekli organizasyonlara sahiptirler. Modern dünyanın ayrılmaz bir parçası haline gelen, insanları mal ve hizmet üreticisi olarak kabul eden ve onları doğrudan ya da dolaylı tüketiciler olarak kabul eden kuruluşlar, artık insan varoluşunun her yönüyle ilgili görüşlerini ifade etmektedirler (Ordu ve Tanrıögen, 2013: 94).

Çalışanın organizasyonel hedefleri kabul etme, organizasyonda çalışmaya devam etme, yönetime katılma ve organizasyon için etkili ve yaratıcı bir şekilde çalışma istekliliği organizasyonel bağlılık düzeyiyle ilgilidir (Durna ve Eren, 2005: 210).

Araştırma amacı doğrultusunda çalışma üç bölümde ele alınacaktır. Çalışmanın giriş kısmında örgütsel bağlılık ve iş tatmini üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ilk bölümünde örgütsel bağlılık tanımı, önemi, Meyer ve Allen'e göre örgütsel bağlılığın sınıflandırılması, örgütsel bağlılığı etkileyen bireysel ve örgütsel faktörlere değinilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde iş tatmini ele alınarak; iş tatmini kavramı, önemi, iş tatmini ile ilgili kavramlar, iş tatmininin boyutları ve iş tatminsizliği incelenecektir. Son olarak araştırmanın uygulama bölümü olan üçüncü bölümünde Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarında örgütsel bağlılık ve iş tatmini değişkenleri arasındaki ilişkiyi incelemek için yapılan araştırmanın sonuçlarından bahsedilecektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Örgütsel Bağlılık

Günümüzün modern dünyasında her geçen gün rekabet şartları ve yönetim yaklaşımlarında değişimlerin görülmesi olağan hale gelmiştir. Bu değişimler ise örgütleri iç müşterileri olarak paydaşı olan işgörenlerinin bağlılık ve sadakat duygularını sürekli olarak yenileyecek ve arttıracak biçimde organizasyonların yeniden organize etmelerini zorunlu kılmaktadır. İşgörenler örgütlerin ihtiyaç duyduğu insan kaynağını oluşturmaktadır. Örgütler için, işgörenlerin çalıştıkları işten ve üyesi oldukları organizasyondan memnun olduklarına dair inanç oluşturmak, en az fiziksel ürün ve/veya hizmet üretimi kadar önem taşımaktadır. İşgörenlerin algıları gerçekliklerini bu da organizasyona karşı olan yaklaşımlarını şekillendirmektedir. İşgörenin faaliyet gösterdiği *kurum ile özdeşleşerek, kurumun ilke, amaç ve değerlerini benimsemesinin, kurumsal kazançlar için çaba göstermesinin ve kurumda çalışmayı sürdürme isteğinin ölçüsü olarak tanımlanan örgütsel bağlılığın kişisel ve örgütsel değişkenler ile belirlendiği ifade edilebilir* (Çarıkçı ve Çelikkol, 2009: 153).

Örgütsel bağlılık, yönetim için önemli bir kavramdır. Bu kavram, örgütsel psikoloji ve davranış alanındaki araştırmacılar tarafından defalarca aranmış ve ilgili alanlardaki literatüre katkı sağlamıştır. Bir taahhüt ve bağlılığın parçası olarak ortaya çıkan yükümlülük, stresle ilgili durumlar ile stresle ilişkili sonuçlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir kavram olarak tanımlanır (Altun, 2019: 13).

Çalışanların yüksek örgütsel bağlılığa sahip olduğu bir organizasyon güçlü ve arzu edilen bir organizasyon kültürünü ifade etmektedir. Bu durum yönetimin, yeni çalışanların bu kültürün bir parçası olma istek ve arzularını artırma ve organizasyonun beklentilerini karşılama sorumluluğunu yaratır. Aslında bu başarılırsa; çalışanlar organizasyon kültürünü benimser ve benimser ve onu temel değerlerinin bir parçası haline getirir. Çalışanlar arasında bir aidiyet duygusu yaratarak organizasyonun hedeflerine katılımı teşvik eder ve bu da örgütsel taahhütlerin yaratılmasını veya güçlendirilmesini teşvik eder (Sığı, 2007: 264).

1.2. İş Tatmini Kavramı

En geniş ilişki tanımı, bir yaratığın bir kişiye veya bir nesneye karşı zihinsel durumunu ifade eder. Bu açıdan bir kişiyi diğerlerinden ayırma ayrıcalığına sahiptir. Böyle bir tutum, bir kişinin yaşamı boyunca kazanılan deneyimle şekillenir ve aynı zamanda kişinin yetiştirilme tarzını yansıtır. Tutumların, bireyin bir şeye veya duruma yönelik duygularını yansıttığı da

söylenir. Bu nedenle çalışanın yönetime karşı tutumunu bilmek ve çalışanın kuruma yönelik tutumunu etkileyen olumlu ve olumsuz durumları belirlemek önemlidir. Çalışan performansına yönelik tutumlar iş memnuniyetini gösterir. Yüksek veya alçak bir tutum, çalışanın işinden memnun olup olmadığını gösterir (Akıncı, 2002: 25).

Genel olarak değerlendirildiğinde işin bazı özellikleri ve iş tatmini kavramı anlamlı olabilir. Çalışan ücreti, ek haklar, kurumsal ve kişisel statü, karar vermede bağımsızlık, işin çeşitliliği, etki, meslektaşlarla iletişim kalitesi, meslektaşların becerileri, daha iyi iş ve araştırma fırsatları, görünürlük, zorluk seviyesi, yeterlilik, yeterlilik ve hesap verebilirlik güvenlik, aileyle zaman geçirme fırsatları ve rahatlatma, memnuniyeti gösteren parametrelerdir. İşten memnuniyet, çalışanların kendilerini güvende hissetmelerine, olumlu düşüncelerine ve özgüven geliştirmelerine yardımcı olmakla kalmaz, aynı zamanda ailelerini, arkadaşlarını ve hayata karşı tutumlarını da etkiler (Altunoğlu ve Karaman, 2005: 83).

1.3. Örgütsel Bağlılığın İş Tatminine Etkisi

Çalışanların iş tatmini, kurumlarına olan bağlılıkları ile ilgilidir. Çalışanların adaptasyon süreçleri, tutumları ve işe alınması, işyerinde çalıştıkları süre ile ilgilidir. İşyerinde geçirilen sürenin artması ile çalışanın kuruma olan bağlılığı artmakta ve bu durum iş tatmini üzerinde olumlu etki yapmaktadır. Ayrıca örgütsel bağlılığın küçük faktörlerinden biri olan duygusal bağlılık iş doyumunu etkilemektedir. Çalışanın kuruma olan kimliği, örgütün bağlılığı ve örgütün daimi üyeliği de işine karşı tutumunu değiştirir ve işten daha fazla memnuniyet sağlar. Bunun nedeni, çalışan kişinin kuruluşun değerleri ve hedefleri ile uyumlu olmasıdır ve bu da işten memnuniyetini etkiler (Türkay, 2015: 239).

Örgütsel bağlılığın iş doyumunu etkilediğini gösteren çalışmalarda, artan örgütsel kapasitenin performansı, çalışan stresini, çalışan değişimini ve iş tatmini etkilediğini ve iş tatmininin dolaylı olduğunu belirtmek önemlidir. Zayıf bir örgütsel bağlılık, olumsuz ilişkilere yol açabilir ve bu da iş tatmini etkileyebilecek iş stresi, işe geç gelme ve işten ayrılma gibi sonuçlara yol açabilir (Duygu ve Abaan, 2007).

İş tatmini için örgütsel önlemler, örgütsel kültür ve örgütsel faktörler arasında bir bağlantı olduğu da söylenebilir. Kurumun iş analizi, iş tanımı ve iş motivasyonu gibi örgütsel kuralları, çalışanın işe bağlılığını ve iş tatminini belirler. Ayrıca organizasyon kültürünün çalışma ortamı, iş ahlakı, işyerindeki kurumsal yapı gibi özellikleri de çalışan memnuniyetini ve iş memnuniyetini etkileyen konular arasındadır. Ayrıca kurum çalışanlarına sunulan finansal ve sosyal imkanlar çalışanın memnuniyetini belirler. Çalışanların işyerinde işyeri güvenliği varsa, maaş düzeyleri beklentileri karşılıyorsa, sosyal çevrede profesyonel bir itibara sahiplerse iş tatmini de olumlu etkilenir (Kök, 2006:295).

Çalışan birey, mesleki değerleri ve hedefleri kabul ederek mesleki bağlılığını güçlendirir, meslekteki süresini uzatır. Ayrıca mesleki bağlılık, çalışanların meslekleriyle ilgili gelecekteki beklentilerine bağlıdır. Başka bir deyişle, gelecekteki beklentiler çalışanın profesyonellik düzeyini yükseltir. Mesleki gelişim ile çalışan bireyin örgütsel bağlılığı artar ve bu da çalışanın istifa etme niyetini etkiler (Saylan ve Cerev, 2019: 103).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı Önemi ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, insan kaynakları çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini ilişkisini ölçmektir. Bu temel amaç doğrultusunda, cam ambalaj fabrikası insan kaynağının örgütsel bağlılığı ile iş tatmini ilişkisi incelenecektir. Aynı zamanda ankete katılım sağlayan çalışanların demografik bilgilerine göre örgütsel bağlılıkta ve iş tatmininde farklılık düzeyi ölçülecektir.

Örgütsel bağlılık, üretkenliği artırarak ve emeklilik niyetini azaltarak çalışan verimliliğine katkıda bulunarak örgütsel çalışmanın bir parçası olarak tanımlanır (Çarıkçı ve Çelikkol, 2009: 155). Altun (2019: 13)'a göre, profesyonellik derecesi, bir çalışanın sadece işine sadık kalmasının yanı sıra kuruma olan bağlılığından da memnun olduğu derece olarak tanımlanır. Örgütsel bağlılık, çalışanların kuruma bağlılığı ve kuruluşun kimliği ile tanımlanır (Sığı, 2007: 266)

Çalışan, işgücüne katıldığı andan itibaren zaman zaman tatmin olacak, kendini güvende hissedecek, işten ve çalışma ortamından uzakta mutsuz olmak isteyen bir takım durumlarla karşılaşacaktır (Akıncı, 2002: 27). Organizasyonel olarak, çalışan memnuniyetini mutlu hissetmek ve sorumluluklarını zevk duygusuyla yerine getirmek olarak tanımlayabiliriz. İş hayatında kendini iyi hisseden ve mesleğin gereklerini işyerinde yüksek coşku ile karşılayan çalışanlar, iş tatmininin açık bir ifadesi olarak değerlendirilmektedir (Altunoğlu, Karaman, 2005: 85),

Araştırma, insan kaynakları çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini ilişkisini içermektedir. Uygulama açısından ise, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarını kapsamaktadır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

2.2.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Varsayımları

Yapılan çalışmada tanımlayıcı model kullanılacaktır. Bu model çerçevesinde değerlendirilecek temel değişkenler arası ilişkiler ifade edilmeye çalışılacaktır. Araştırma modelinde, bağımsız değişken iş tatmini ile bağımlı değişken örgütsel bağlılık arasında bir ilişki bulunduğu varsayılmaktadır.

Katılımcıların, (Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanları) anket formlarında yer alan soruları doğru anlayarak cevap verdikleri varsayılmaktadır. Araştırmanın amacı doğrultusunda örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı çalışmada temel olarak incelenecektir. Aşağıda bu ifadeye ilişkin hipotezler verilmiştir.

H1: Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H0: Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Bu iki temel hipotezin araştırılmasının yanı sıra, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının demografik bilgileri ile örgütsel bağlılıkları ve iş tatminleri fark olup/olmadığı araştırılacaktır.

2.2.2. Veri Toplama Aracı ve Değişkenler

Araştırmada gerek duyulan verilerin toplanması konusunda anket ile veri toplama tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde yer alan 10 soru, çalışanı tanımaya yöneliktir. Anketin ikinci bölümünde; örgütsel bağlılık değişkenini ölçmek için Meyer ve Allen'a (1991: 67) ait üç boyuttan oluşan "Örgütsel Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Alanyazında örgütsel bağlılık açısından benzer ve farklı birçok model bulunmasına rağmen, bu çalışmada yaygın olarak tercih edilen Meyer ve Allen (1991: 67) 'in üç boyutlu örgütsel bağlılık modeli kullanılmıştır (Kaplan ve Ögüt, 2012: 13) . Bu ölçek örgütsel bağlılığı, ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanacağı üzere duygusal, normatif ve devamlılık bağlılığı ve toplamda 18 ifade olarak üç boyutta tanımlanmaktadır. Çalışanların araştırmaya katılım derecesi Likert tipi bir ölçek kullanılarak ölçüldü (Şahin, 2008: 101).

Anketin üçüncü bölümde iş tatminini ölçmek için Smith ve arkadaşları tarafından geliştirilen "İş Tanımlayıcı Endeks"i (The Job Descriptive Index) kullanılmıştır (Imparota, 1972: 301). 20 maddeden oluşan ölçek, iş tatminini terfi, iş arkadaşları, ücret, yönetim ve işin kendisi olarak 5 boyutta ele almaktadır.

Anket formu katılımcının demografik bilgileri, 5'li Likert ölçeğine dayanan örgütsel bağlılık ve iş tatmini soruları olmak üzere 3 bölüme oluşmaktadır. Anket de 10 tane demografik, 18 tane örgütsel bağlılık ve 20 tane iş tatmini olmak üzere toplam 48 soru bulunmaktadır. 1 ile 5 arası Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır.

2.2.3. Araştırmanın Örneklemi ve Kullanılan İstatistikî Yöntemler

Araştırma; pandemi süreci, maliyet, ulaşılabilirlik, imkân, zaman vb. kısıtlardan dolayı, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikasında gerçekleştirilecektir. Fabrika insan kaynaklarından alınan bilgi çerçevesinde 650 çalışanı olduğu tespit edilmiştir. Anket formu 2021 yılı Ocak ayı içerisinde katılımcılara pandemi nedeniyle Google Survey aracılığı ile ulaştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kolayda örneklem tekniği ile belirlenen çalışanlardan toplam 150 adet anket formu elde edilmiştir.

Toplanan verilerin istatistiksel analizine geçilmeden önce ölçeklere ait Cronbach's Alpha değerleri saptanmıştır. Araştırma kapsamına alınanların sosyo-demografik özellikleri belirlenirken frekans analizinden yararlanılmıştır. Anket sonuçlarının normal dağılım gösterme durumu Kolmogorov-Smirnov testi ve çarpıklık-basıklık katsayılarıyla incelenmiş ve normal dağılım gösterip göstermediği tespit edilmiştir. Normal dağılım gösteren ölçeklerin puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak karşılaştırılmasında parametrik hipotez testleri olan bağımsız örneklem t testi ve ANOVA testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki yordama durumunun tespiti için ise lineer (doğrusal) regresyon kullanılmıştır.

2.3. Araştırmanın Bulguları

2.3.1. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının demografik özelliklerine ilişkin bulguların frekans ve yüzdelik dağılımı aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Yaş	n	%	Ortalama Aylık Gelir	n	%
18-28	28	18,7	3.500 TL-7.000 TL	88	58,7
29-39	89	59,3	7.001 TL-12.000 TL	34	22,7
40-49	31	20,7	12.001 TL ve üzeri	13	8,7
50 ve üzeri	2	1,3	Yanıt Yok	15	10,0
<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>	<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>
Eğitim Durumu	n	%	Kıdem Yılı	n	%
Lise	9	6,0	0-3 yıl	50	33,3
Önlisans	18	12,0	4-7 yıl	40	26,7
Lisans	85	56,7	8-11 yıl	27	18,0
Lisansüstü	38	25,3	12 yıl ve üzeri	33	22,0
<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>	<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>
Çalıştığınız şirketteki göreviniz	n	%	Sahip Olunan Çocuk Sayısı	n	%
Memur	53	35,3	Hayır bekârim	45	30,0
Şef/Müdür	43	28,7	Çocuk yok	27	18,0
Mühendis	4	2,7	1 çocuk	50	33,3
Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	28	18,7	2 çocuk	24	16,0
Yanıt yok	22	14,7	3 çocuk ve üstü	4	2,7
<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>	<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>
Medeni Durum	n	%	Cinsiyet	n	%
Bekar	60	40	Kadın	98	65,3
Evlü	90	60	Erkek	52	34,7
<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>	<i>Toplam</i>	<i>150</i>	<i>100</i>

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının; % 65,3'ü kadın, % 34,7'si erkek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının; % 18,7'si 18-28 yaş aralığında, % 59,3'ü 29-39 yaş aralığında, % 20,7'si 40-49 yaş aralığında, % 1,3'ü 50 yaş ve üstü olduğu görülmektedir. Eğitim durumuna göre elde edilen sonuçlara bakıldığında katılımcıların % 6,0'sı lise, %12,0'si önlisans, % 56,7'si lisans ve %38, 0'i lisansüstü mezundur. Araştırmaya katılan çalışanların çoğunluğunu lisans mezunları oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının; % 60,0'ı evli, % 40,0'ı bekârdır.

Tabloya göre araştırmaya katılanların sahip oldukları çocuk sayısı sorusuna verdikleri yanıtlara göre katılımcıların % 30,0'u çocuksuz bekâr, % 18,0'i çocuksuz, % 33,3'ü bir çocuk, % 16,0'sı 2 çocuk ve %2,7'si 3 çocuk ve üstüdür. Araştırmaya katılan çalışanların çoğunluğun 1 çocuğunun olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmaya katılan Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının şu an çalıştıkları şirketteki bitirmiş oldukları kıdem yılı sayısı; % 33,3 'nün 0-3 yıl arası, % 26,7'nin 4-7 yıl arası, % 18,0'nin 8-11 yıl arası, % 22,0'nin 12 yıl ve üzeridir. Araştırmaya katılanların çoğunluğunun şu an çalıştıkları şirkette 0-3 yıl arası bitirmiş oldukları kıdem yılının bulunduğu görülmüştür.

Tabloya göre, araştırmaya katılanların aylık toplam brüt gelirleri (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması); % 58,7'nin 3.500 TL-7.000 TL arası, %22,7'si 7.001 TL-12.000 TL arası, %8,7'si 12.001 TL ve üzeri, %10,0'u bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyor olarak bulunmuştur. Araştırmaya katılanların çoğunluğunun aylık toplam brüt gelirlerinin (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) 3.500 TL-7.000 TL arası olduğu belirlenmiştir.

Son olarak araştırmaya katılan Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının şirketteki görevleri; %35,3'ü memur, %28,7'si şef/müdür, %2,7'si mühendis, %18,7'si Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı, %14,7'si bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyor olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların çoğunluğunun memur oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

2.3.2. Güvenirlilik ve Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Çalışmada kullanılan değişkenlerin değerlendirilmesinde kullanılan ölçeklerin yapısal geçerliliğinin test edilmesi için "keşfedici faktör analizi" yapılmıştır. Temel bileşenler analizinde kullanılan "Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testleri" ve "Barlett testlerine" ve güvenilirlik analizlerinin sonuçları tabloda verilmiştir.

Tablo 2. Güvenirlilik Analizi

Ölçek	KMO Değerleri	Barlett Değerleri	Barlett Anlamlılık	Genel İç Tutarlılık (Cronbach's Alpha)
Örgütsel Bağlılık	,828	1197,781	,000	,661
İş Tatmini	,863	1607,092	,000	,915

Tablo 2'ye bakıldığında örgütsel bağlılık ölçeği KMO örneklem yeterliliği ölçütü %82,8 olduğu görülmektedir. Literatürde aralıklara dair farklı kabuller bulunmakla birlikte Cronbach's Alpha değer aralığı (0,60<Cronbach's Alpha<0,80) arasında bulunduğu sonuç oldukça güvenilir kabul edilmekte, eğer sonuç (0,80<Cronbach's Alpha<1,00) aralığında ise yüksek güvenilirlikte olarak kabul edilmektedir (Uzunsakal, 2018: 19).

Örgütsel bağlılık ölçülmesine ilişkin sorular için "Cronbach's Alpha değeri" 0,661, iş tatminine ilişkin sorular için ise "Cronbach's Alpha değeri" 0,915 çıkmıştır. Bu bağlamda örgütsel bağlılık ölçeğinin güvenilir, iş tatmini ölçeğinin ise yüksek düzeyde güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

2.3.3. Örgütsel Bağlılık Ölçeği ve İş Tatmini Ölçeği Değişken Ortalamaları

Örgütsel bağlılık ve iş tatmini ölçekleri çerçevesinde, ölçekler hakkındaki verilerin faktör analizinde değerlendirmeye sokulması sonucunda "varimaks" döndürmesiyle, faktör yükleri 0.50'nin altında kalan ifadeler, analiz kapsamından çıkarılmış ve üç faktör çözümü elde edilmiştir. Faktör analizleri neticesinde oluşan faktörler, faktör ortalamaları, faktör yükleri, değişken ortalamalar, hesaplanan iç tutarlılık katsayıları ve açıklanan varyanslara dair bulgular aşağıda özet şeklinde verilmektedir.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Ölçeği Döndürülmüş Faktör Yükleri

Ölçek Maddeleri	Duygusal Bağlılık	Normatif Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı
B13	,775		
B12	,750		
B11	,690		
B2	,624		
B14	,620		
B10	,611		
B1	,575		
B5		,829	
B6		,789	
B7		,787	
B9		,636	
B4		,636	
B8		,463	
B17			,794
B18			,784
B16			,757
B15			,623
B3			,517
"İç Tutarlılık Katsayıları (Cronbach's Alpha)"	,829	,794	,394
Hesaplanan Genel İç Tutarlılık Katsayısı		,661	
Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi – Döndürme Yöntemi: Varimaks Döndürmesi"			

Tablo 3'e bakıldığında, faktör analizi sonucunda, duygusal bağlılık alt boyutu faktör yükü 0.50'in üstünde olan 7 ifade "B13, B12, B11, B2, B14, B10, B1", normatif bağlılık alt boyutu faktör yükü 0.50'in üstünde olan 6 ifade "B5, B6, B7, B9, B4, B8", devamlılık bağlılığı alt boyutu faktör yükü 0.50'in üstünde olan 5 ifade "B17, B18, B16, B15, B3" ölçek kapsamında belirlenmiştir. Faktör analizi sonucunda ölçeklerin uygun bir yapıyı ölçtüğü ve yapısal geçerliliğe sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 4. Örgütsel Bağlılık Ölçeği Değişken Ortalamaları

Değişken	Ölçek Maddeleri	Değişken Ortalama	Standart Sapma
Duygusal Bağlılık	B13	3,3133	1,21034
	B12	3,0200	1,21771
	B11	2,5200	1,18560
	B2	3,5533	1,16167
	B14	2,9667	1,18953
	B10	2,6133	1,21945
	B1	2,9133	1,23667
Normatif Bağlılık	B5	3,2600	1,16106
	B6	3,1400	1,23174
	B7	2,9333	1,19656
	B9	3,2400	1,17399
	B4	3,4667	1,16242
	B8	3,1133	1,14421
Devamlılık Bağlılığı	B17	2,9000	1,23021
	B18	3,0800	1,12638
	B16	2,8667	1,17962
	B15	2,8933	1,22692
	B3	3,3400	1,16912

Örgütsel Bağlılık Ölçeğine ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 4'de verilmektedir.

Tablo 5. İş Tatmini Ölçeği Döndürülmüş Faktör Yükleri

Ölçek Maddeleri	Ücret	İş arkadaşları	İşin kendisi	Yönetim	Terfi
T16	,887				
T15	,863				
T20	,818				
T17	,537				
T19	,515				
T9	,487				
T14		,925			
T13		,901			
T12		,754			
T5			,822		
T2			,745		
T1			,734		

İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği

T4			,526		
T18			,496		
T3				,811	
T7				,542	
T11					,803
T10					,712
T6					,430
T8					-,428
“İç Tutarlılık Katsayıları (Cronbach’s Alpha)”	,880	,813	,821	,524	,807
Hesaplanan Genel İç Tutarlılık Katsayısı	,915				
Çıkarım Yöntemi: Temel Bileşenler Analizi – Döndürme Yöntemi: Varimaks Döndürmesi”					

Tablo 5’e bakıldığında, faktör analizi sonucunda, faktör yükü 0.50’in üstünde olan 6 ifade ücret alt boyutu “T16, T15, T20, T17, T19, T9”, 3 ifade iş arkadaşları alt boyutu “T14, T13, T12”, 5 ifade işin kendisi alt boyutu “T5, T2, T1, T4, T18”, 2 ifade yönetim alt boyutu, 4 ifade terfi alt boyutu “T11, T10, T6, T8” ölçek kapsamında belirlenmiştir. Faktör analizi sonucunda ölçeklerin uygun bir yapıyı ölçtüğü ve yapısal geçerliliğe sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 6. İş Tatmini Ölçeği Değişken Ortalamaları

Değişken	Ölçek Maddeleri	Değişken Ortalama	Standart Sapma
Ücret	T16	2,4933	1,25718
	T15	2,4733	1,21344
	T20	2,4600	1,14476
	T17	2,5933	1,27493
	T19	2,4000	1,21512
	T9	2,6333	1,11978
İş arkadaşları	T14	4,1067	,86036
	T13	3,9533	,86960
	T12	3,7733	1,06277
İşin kendisi	T5	3,4133	1,18823
	T2	3,5467	1,10876
	T1	3,4533	1,10876
	T4	3,0333	1,13171
	T18	3,0133	1,19274
Yönetim	T3	3,8200	,87524
	T7	3,6000	,98988
Terfi	T11	2,8400	1,12971
	T10	3,0400	1,16941
	T6	2,9333	1,15082
	T8	2,7533	1,24208

İş Tatmini Ölçeğine ait ortalama ve standart sapma değerleri tablo 6’da verilmektedir.

2.3.4. Araştırma Hipotezlerine İlişkin Bulgular

Araştırmada değişkenler arasında bulunan ilişkiyi tespit etmek amacıyla pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Bunun yanında örgütsel bağlılık ve iş tatmini ile cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, eğer evli ise çocuk sayısı, şu an çalıştığı şirketteki bitirmiş olduğu kıdem yılı sayısı, aylık toplam brüt gelir (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) ve firmadaki pozisyon arasındaki farkı tespit etmek amacıyla Anova ve T-Testi uygulanmıştır.

Araştırmada, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki ilişkisini belirlemek amacıyla çoklu korelasyon analizi ölçekler doğrultusunda uygulanmıştır. Bu değerlendirmelere yönelik bulgular Tablo 7’de verilmektedir.

Çalışmanın başında kurulan 1. Hipotezin testi;

H0: Örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çalışmanın başında kurulan 2. Hipotezin testi;

H0: Örgütsel bağlılık alt boyutları ile iş tatmini alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1: Örgütsel bağlılık alt boyutları ile iş tatmini alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 7. Örgütsel Bağlılık, İş Tatmini ve Alt Boyutları Değişkenlerine Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

		Duygusal Bağlılık	Normatif Bağlılık	Devamlılık Bağlılığı	Örgütsel Bağlılık	Ücret	İş arkadaşları	İşin kendisi	Yönetim	Terfi	İş Tatmini
Duygusal Bağlılık	r	1									
	p										
Normatif Bağlılık	r	,113	1								
	p	,168									
Devamlılık Bağlılığı	r	-,347	,140	1							
	p	,000**	,087								
Örgütsel Bağlılık	r	,651	,738	,244	1						
	p	,000**	,000**	,006**							
Ücret	r	,542	-,103	-,376	,181	1					
	p	,000**	,210	,000**	,026*						
İş arkadaşları	r	,244	-,167	-,062	,051	,243	1				
	p	,003**	,042**	,451	,535	,003**					
İşin kendisi	r	,460	-,215	-,312	,080	,591	,295	1			
	p	,000**	,008**	,000**	,331	,000**	,000**				
Yönetim	r	,256	-,182	-,127	,025	,339	,300	,389	1		
	p	,002**	,025*	,123	,764	,000**	,000**	,000**			
Terfi	r	,512	-,133	-,339	,156	,741	,297	,602	,482	1	
	p	,000**	,104	,000**	,057	,000**	,000**	,000**	,000**		
İş Tatmini	r	,578	-,195	-,370	,154	,879	,480	,816	,555	,871	1
	p	,000**	,017*	,000**	,060	,000**	,000**	,000**	,000**	,000**	

Tabloda **%95 düzeyinde anlamlılığı ifade ederken * %99 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Tablo 7’ye bakıldığında, araştırma kapsamında değerlendirilen örgütsel bağlılık ve alt boyutları ile iş tatmini ve alt boyutları değişkenler arasındaki korelasyon analizi sonuçları görülmektedir. Araştırma kapsamında örgütsel bağlılık alt boyutu duygusal bağlılık ile iş tatmini boyutu ücret alt boyutu arasında ($r=0,542$; $p<0,0$), iş arkadaşları alt boyutu arasında ($r=0,244$; $p<0,0$), işin kendisi alt boyutu arasında ($r=0,460$; $p<0,0$), yönetim alt boyutu arasında ($r=0,256$; $p<0,0$), terfi alt boyutu arasında ($r=0,512$; $p<0,0$), iş tatmini arasında ($r=0,578$; $p<0,0$) pozitif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Örgütsel bağlılık alt boyutu normatif bağlılık ile iş tatmini boyutu iş arkadaşları alt boyutu arasında ($r=-0,167$; $p<0,0$), işin kendisi alt boyutu arasında ($r=-0,215$; $p<0,0$), yönetim alt boyutu arasında ($r=-0,182$; $p<0,0$), iş tatmini arasında ($r=-0,195$; $p<0,0$) negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği

Örgütsel bağlılık alt boyutu devamlılık bağlılığı ile iş tatmini boyutu ücret alt boyutu arasında ($r=-0,376$; $p<0,0$), işin kendisi alt boyutu arasında ($r=-0,312$; $p<0,0$), terfi alt boyutu arasında ($r=-0,339$; $p<0,0$), iş tatmini arasında ($r=-0,370$; $p<0,0$) negatif yönlü ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda H1 hipotezleri kabul edilecektir. Model içerisindeki korelasyon analizi neticesindeki görülen en güçlü pozitif ilişkinin örgütsel bağlılık alt boyutu duygusal bağlılık ile iş tatmini arasındadır. Korelasyon analizinde en zayıf ilişkinin örgütsel bağlılık alt boyutu devamlılık bağlılığı iş tatmini boyutu ücret alt boyutu arasında olduğu gözlenmektedir.

Araştırma kapsamında örgütsel bağlılık ve alt boyutları ile iş tatmini ve alt boyutlarının çalışanların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, eğer evli ise çocuk sayısı, şu an çalıştığı şirketteki bitirmiş olduğu kıdem yılı sayısı, aylık toplam brüt gelir (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) ve firmadaki pozisyonları arasında farklılık gösterip göstermediğini incelemek istendiğinde kullanılması gereken istatistiksel analizlere fark testleri denilmektedir. Sınıflı değişkenin ikiden fazla alt gruptan oluşması durumunda, tek yönlü varyans analizi yani Anova testi kullanılmaktadır (Sipahi, 2008, 117-124). Ancak farklılıkların hangi gruplar arasında olduğuna dair bilgi içermemektedir. Bunun için Anova testi ile birlikte veriler homojen dağıldığından Post Hoc testlerinden Tukey ve LSD testleri yapılmıştır.

H0: Çalışanların cinsiyeti ile örgütsel bağlılık, alt boyutları, iş tatmini, alt boyutları arasında fark yoktur.

H1: Çalışanların cinsiyeti ile örgütsel bağlılık, alt boyutları, iş tatmini, alt boyutları arasında fark vardır.

Tablo 8. Cinsiyete Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini T-Testi Sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	Değişken Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	Kadın	2,9913	,80937	,110	,913
	Erkek	2,9753	,91876		
– Normatif Bağlılık	Kadın	3,2891	,84292	1,988	,049*
	Erkek	3,0096	,77292		
– Devamlılık Bağlılığı	Kadın	3,0653	,61779	1,295	,197
	Erkek	2,9231	,68043		
Örgütsel Bağlılık	Kadın	3,1111	,43795	1,781	,077
	Erkek	2,9722	,48476		
– Ücret	Kadın	2,5051	,90830	-,067	,947
	Erkek	2,5160	1,04018		
– İş arkadaşları	Kadın	3,8810	,85655	-1,341	,182
	Erkek	4,0641	,66679		
– İşin kendisi	Kadın	3,2714	,92447	-,394	,694
	Erkek	3,3308	,78103		
– Yönetim	Kadın	3,7143	,76657	,093	,926
	Erkek	3,7019	,78127		
– Terfi	Kadın	2,9745	,87084	1,497	,136
	Erkek	2,7356	1,03305		
İş tatmini	Kadın	3,1179	,69817	,029	,977
	Erkek	3,1144	,68866		

Tablo 8’de görüldüğü üzere, çalışanların cinsiyeti ile örgütsel bağlılık alt boyutu normatif bağlılık arasında fark olduğu anlaşılmıştır ($p<0,05$). H1 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 9. Yaşa Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Yaş	Değişken Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	18-28	2,8469	,83745	2,204	,090
	29-39	2,9518	,82205		
	40-49	3,1244	,87966		
	50 ve üstü	4,2857	,60609		
– Normatif Bağlılık	18-28	3,4167	,80954	1,022	,385
	29-39	3,1124	,82869		
	40-49	3,2312	,81272		
	50 ve üstü	3,0000	1,41421		
	18-28	3,0000	,63712	1,252	,293

– Devamlılık Bağlılığı	29-39	3,0876	,65502		
	40-49	2,8323	,60243		
	50 ve üstü	2,9000	,42426		
Örgütsel Bağlılık	18-28	3,0794	,36522	,608	,611
	29-39	3,0431	,49604		
	40-49	3,0789	,42740		
	50 ve üstü	3,4722	,35355		
– Ücret	18-28	2,3631	,97400	2,211	,089
	29-39	2,4288	,93369		
	40-49	2,8065	,94487		
	50 ve üstü	3,5000	,47140		
– İş arkadaşları	18-28	3,8929	1,05820	1,300	,277
	29-39	4,0412	,61509		
	40-49	3,7312	,97911		
	50 ve üstü	3,6667	,47140		
– İşin kendisi	18-28	3,0000	1,18509	2,773	,044
	29-39	3,2652	,77211		
	40-49	3,5871	,76583		
	50 ve üstü	4,0000	,00000		
– Yönetim	18-28	3,6786	,89458	,214	,886
	29-39	3,7360	,72335		
	40-49	3,6452	,81847		
	50 ve üstü	4,0000	,00000		
– Terfi	18-28	2,9107	1,07414	1,481	,222
	29-39	2,7978	,86016		
	40-49	3,0806	,99663		
	50 ve üstü	3,8750	,17678		
İş tatmini	18-28	2,9929	,83895	1,551	,204
	29-39	3,0843	,62243		
	40-49	3,2790	,73266		
	50 ve üstü	3,7750	,24749		

Tablo 9’da görüldüğü üzere, çalışanların yaşları ile iş tatmini alt boyutu işin kendisi arasında fark olduğu anlaşılmıştır (p<0.05). H2 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 10. Eğitim Durumuna Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Eğitim Durumu	Değişken Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	Lise	3,6190	,63084	1,847	,141
	Önlisans	2,9127	,86985		
	Lisans	2,9613	,85356		
	Lisansüstü	2,9248	,82950		
– Normatif Bağlılık	Lise	3,3889	,65617	2,851	,039
	Önlisans	3,6019	,94823		
	Lisans	3,1941	,76715		
	Lisansüstü	2,9474	,87345		
– Devamlılık Bağlılığı	Lise	2,9556	,35746	,378	,769
	Önlisans	2,8778	,75503		
	Lisans	3,0494	,62709		
	Lisansüstü	3,0211	,67989		
Örgütsel Bağlılık	Lise	3,3580	,28343	2,081	,105
	Önlisans	3,1327	,54637		
	Lisans	3,0634	,41256		
	Lisansüstü	2,9591	,51854		
– Ücret	Lise	2,3148	,87577	1,585	,195
	Önlisans	2,2130	1,00620		

İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği

	Lisans	2,4824	,95501		
	Lisansüstü	2,7544	,91512		
– İş arkadaşları	Lise	3,6296	1,21843	,750	,524
	Önlisans	3,9444	,78591		
	Lisans	3,9255	,83946		
	Lisansüstü	4,0614	,56873		
– İşin kendisi	Lise	3,3333	,56569	,506	,679
	Önlisans	3,0556	1,11631		
	Lisans	3,3341	,92345		
	Lisansüstü	3,3000	,68930		
– Yönetim	Lise	3,3333	,61237	1,043	,375
	Önlisans	3,5833	,92752		
	Lisans	3,7471	,73850		
	Lisansüstü	3,7763	,78583		
– Terfi	Lise	2,6667	,61237	,937	,424
	Önlisans	2,6250	,98612		
	Lisans	2,9824	,89542		
	Lisansüstü	2,8684	1,04742		
İş tatmini	Lise	2,9389	,53489	1,037	,378
	Önlisans	2,9028	,66564		
	Lisans	3,1382	,74233		
	Lisansüstü	3,2118	,61220		

Tablo 10’da görüldüğü üzere, çalışanların eğitim durumları ile örgütsel bağlılık alt boyutu normatif bağlılık arasında fark olduğu anlaşılmıştır ($p < 0.05$). H3 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 11. Medeni Duruma Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini T-Testi Sonuçları

Değişkenler	Medeni Durum	Değişken Ortalama	Standart Sapma	t	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	Evli	2,9476	,83860	-,674	,501
	Bekar	3,0429	,86049		
– Normatif Bağlılık	Evli	3,2463	,83734	,980	,329
	Bekar	3,1111	,81284		
– Devamlılık Bağlılığı	Evli	3,0733	,63419	1,344	,181
	Bekar	2,9300	,64815		
Örgütsel Bağlılık	Evli	3,0821	,46341	,626	,533
	Bekar	3,0343	,45193		
– Ücret	Evli	2,4204	,96481	-1,398	,164
	Bekar	2,6417	,92609		
– İş arkadaşları	Evli	3,9667	,80580	,416	,678
	Bekar	3,9111	,79278		
– İşin kendisi	Evli	3,3733	,85286	1,398	,164
	Bekar	3,1700	,90109		
– Yönetim	Evli	3,6944	,80271	-,302	,763
	Bekar	3,7333	,72174		
– Terfi	Evli	2,8417	,93800	-,802	,424
	Bekar	2,9667	,93027		
İş tatmini	Evli	3,1022	,69407	-,312	,756
	Bekar	3,1383	,69559		

Tablo 11’de görüldüğü üzere, çalışanların medeni durumları ile örgütsel bağlılık, alt boyutları, iş tatmini, alt boyutları arasında fark olmadığı anlaşılmıştır ($p > 0.05$). H4 hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 12. Eğer Evli İse, Çocuk Sayısına Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ANOVA Testi Sonuçları

Değişkenler	Eğer Evli ise, çocuk sayısı	Değişken Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	Hayır bekarım	2,9524	,87588	,183	,947
	Çocuk yok	3,0106	,72403		
	1 çocuk	2,9657	,97813		
	2 çocuk	3,0952	,64670		
	3 çocuk ve üstü	2,7857	,85317		
– Normatif Bağlılık	Hayır bekarım	3,1481	,85960	,150	,963
	Çocuk yok	3,1975	,78179		
	1 çocuk	3,1867	,87458		
	2 çocuk	3,2361	,69837		
	3 çocuk ve üstü	3,4583	1,22758		
– Devamlılık Bağlılığı	Hayır bekarım	2,9556	,66043	,921	,453
	Çocuk yok	2,9481	,55634		
	1 çocuk	3,1520	,70746		
	2 çocuk	2,9083	,57174		
	3 çocuk ve üstü	3,1000	,41633		
Örgütsel Bağlılık	Hayır bekarım	3,0185	,47111	,178	,949
	Çocuk yok	3,0556	,39645		
	1 çocuk	3,0911	,53989		
	2 çocuk	3,0903	,31759		
	3 çocuk ve üstü	3,0972	,46120		
– Ücret	Hayır bekarım	2,6704	,94848	,833	,506
	Çocuk yok	2,3395	,96795		
	1 çocuk	2,4400	,99075		
	2 çocuk	2,4653	,92206		
	3 çocuk ve üstü	2,9583	,43833		
– İş arkadaşları	Hayır bekarım	3,8444	,83967	,547	,701
	Çocuk yok	3,9753	,81086		
	1 çocuk	3,9933	,87414		
	2 çocuk	4,0556	,56180		
	3 çocuk ve üstü	3,5833	,50000		
– İşin kendisi	Hayır bekarım	3,1333	,90453	2,762	,030
	Çocuk yok	2,9407	,90267		
	1 çocuk	3,5280	,81992		
	2 çocuk	3,4667	,80793		
	3 çocuk ve üstü	3,4500	,55076		
– Yönetim	Hayır bekarım	3,6333	,74162	,603	,661
	Çocuk yok	3,7407	,88111		
	1 çocuk	3,8200	,77433		
	2 çocuk	3,6458	,72949		
	3 çocuk ve üstü	3,3750	,47871		
– Terfi	Hayır bekarım	2,8778	,89763	,752	,559
	Çocuk yok	2,7685	1,06727		
	1 çocuk	2,9800	,95810		
	2 çocuk	2,7708	,84993		
	3 çocuk ve üstü	3,5000	,45644		
İş tatmini	Hayır bekarım	3,1000	,70582	,578	,679
	Çocuk yok	2,9611	,72700		
	1 çocuk	3,1910	,72158		
	2 çocuk	3,1333	,61638		
	3 çocuk ve üstü	3,3250	,37969		

İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği

Tablo 12’de görüldüğü üzere, çalışanların eğer evli ise, çocuk sayısı ile iş tatmini alt boyutu işin kendisi arasında fark olduğu anlaşılmıştır ($p<0.05$). H5 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 13. Şuan Çalıştığı Şirketteki Bitirmiş Olduğu Kıdem Yılı Sayısına Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ANOVA Testi Sonuçları

	Şu an çalıştığı şirketteki bitirmiş olduğu kıdem yılı sayısı	Değişken Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	0-3 yıl	2,9600	,88254	,651	,584
	4-7 yıl	2,8750	,82617		
	8-11 yıl	3,1640	,88126		
	12 yıl ve üzeri	3,0130	,79488		
– Normatif Bağlılık	0-3 yıl	3,0333	,82065	1,197	,313
	4-7 yıl	3,1917	,73336		
	8-11 yıl	3,3765	,99742		
	12 yıl ve üzeri	3,2828	,78560		
– Devamlılık Bağlılığı	0-3 yıl	2,9720	,71373	1,913	,130
	4-7 yıl	3,2000	,54160		
	8-11 yıl	2,8370	,67945		
	12 yıl ve üzeri	3,0061	,57551		
Örgütsel Bağlılık	0-3 yıl	2,9878	,53267	,808	,491
	4-7 yıl	3,0708	,28771		
	8-11 yıl	3,1440	,62670		
	12 yıl ve üzeri	3,1010	,32556		
– Ücret	0-3 yıl	2,4533	,93801	3,400	,019
	4-7 yıl	2,1792	,87167		
	8-11 yıl	2,8148	,95780		
	12 yıl ve üzeri	2,7424	,96473		
– İş arkadaşları	0-3 yıl	4,0400	,66884	,796	,498
	4-7 yıl	3,9167	,90503		
	8-11 yıl	4,0123	,79787		
	12 yıl ve üzeri	3,7778	,84847		
– İşin kendisi	0-3 yıl	3,2200	,92162	2,681	,049
	4-7 yıl	3,0450	,95487		
	8-11 yıl	3,5852	,65616		
	12 yıl ve üzeri	3,4606	,78658		
– Yönetim	0-3 yıl	3,7700	,84642	1,281	,283
	4-7 yıl	3,5375	,65425		
	8-11 yıl	3,8889	,65535		
	12 yıl ve üzeri	3,6818	,84611		
– Terfi	0-3 yıl	2,8150	1,10865	1,204	,311
	4-7 yıl	2,7375	,79047		
	8-11 yıl	2,9907	,78899		
	12 yıl ve üzeri	3,1136	,90158		
İş tatmini	0-3 yıl	3,0870	,67634	2,604	,054
	4-7 yıl	2,9037	,66971		
	8-11 yıl	3,3296	,62853		
	12 yıl ve üzeri	3,2455	,74292		

Tablo 13’de görüldüğü üzere, çalışanların şu an çalıştığı şirketteki bitirmiş olduğu kıdem yılı sayısı ile iş tatmini alt boyutları ücret ve işin kendisi arasında fark olduğu anlaşılmıştır ($p<0.05$). H6 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 14. Aylık Toplam Brüt Gelire (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ANOVA Testi Sonuçları

	Aylık Toplam Brüt Gelir (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması)	Değişken Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	3.500 TL-7.000 TL	2,9237	,79405	1,646	,181
	7.001 TL-12.000 TL	2,9118	1,05097		
	12.001 TL ve üzeri	3,4396	,57280		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,1238	,74986		
– Normatif Bağlılık	3.500 TL-7.000 TL	3,3788	,73358	3,943	,010
	7.001 TL-12.000 TL	2,8824	,94060		
	12.001 TL ve üzeri	2,9231	,84057		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,0333	,84092		
– Devamlılık Bağlılığı	3.500 TL-7.000 TL	3,0705	,62370	2,404	,070
	7.001 TL-12.000 TL	3,1118	,71213		
	12.001 TL ve üzeri	2,7231	,60298		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	2,7333	,49952		
Örgütsel Bağlılık	3.500 TL-7.000 TL	3,1162	,41503	1,145	,333
	7.001 TL-12.000 TL	2,9575	,58620		
	12.001 TL ve üzeri	3,0684	,45426		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	2,9852	,35103		
– Ücret	3.500 TL-7.000 TL	2,3371	,87245	7,234	,000
	7.001 TL-12.000 TL	2,3971	,96837		
	12.001 TL ve üzeri	3,4487	,51092		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	2,9556	1,11531		
– İş arkadaşları	3.500 TL-7.000 TL	3,8485	,89829	1,039	,377
	7.001 TL-12.000 TL	4,0784	,72036		
	12.001 TL ve üzeri	4,0513	,38118		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	4,1111	,52955		
– İşin kendisi	3.500 TL-7.000 TL	3,1386	,91995	4,449	,005
	7.001 TL-12.000 TL	3,4529	,69161		
	12.001 TL ve üzeri	4,0000	,35590		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,2133	,98696		
– Yönetim	3.500 TL-7.000 TL	3,6136	,79411	1,413	,241
	7.001 TL-12.000 TL	3,8676	,71041		
	12.001 TL ve üzeri	3,9615	,47704		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,7000	,90238		
– Terfi	3.500 TL-7.000 TL	2,8494	,84804	4,930	,003
	7.001 TL-12.000 TL	2,5956	1,01693		
	12.001 TL ve üzeri	3,6731	,43761		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,1333	1,16445		
İş tatmini	3.500 TL-7.000 TL	2,9943	,65922	5,664	,001
	7.001 TL-12.000 TL	3,1000	,66788		
	12.001 TL ve üzeri	3,7731	,32699		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,3033	,85387		

İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıkları ve İş Tatmini İlişkisi: Bursa Şişecam Örneği

Tablo 14’de görüldüğü üzere, çalışanların aylık toplam brüt gelir (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) ile örgütsel bağlılık alt boyutu normatif bağlılık, iş tatmini alt boyutları ücret, işin kendisi, terfi ve iş tatmini geneli arasında fark olduğu anlaşılmıştır (p<0.05). H7 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 15. Çalıştığı Şirketteki Görevine Göre Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini ANOVA Testi Sonuçları

	Çalıştığı şirketteki görevi	Değişken Ortalama	Standart Sapma	F	Anlamlılık
– Duygusal Bağlılık	Memur	2,7574	,78326	2,691	,033*
	Şef/Müdür	3,0033	1,00072		
	Mühendis	3,4643	,50000		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	3,3469	,68724		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	2,9545	,74868		
– Normatif Bağlılık	Memur	3,4371	,72885	4,159	,003*
	Şef/Müdür	2,8101	,94602		
	Mühendis	3,2500	1,09291		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	3,1429	,72110		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,4015	,64377		
– Devamlılık Bağlılığı	Memur	3,0830	,56899	,777	,542
	Şef/Müdür	2,9256	,70781		
	Mühendis	2,7000	,77460		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	2,9857	,58355		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,1273	,72911		
Örgütsel Bağlılık	Memur	3,0744	,40002	1,855	,121
	Şef/Müdür	2,9173	,54855		
	Mühendis	3,1806	,44531		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	3,1786	,41940		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,1515	,40361		
– Ücret	Memur	2,4088	,89667	,716	,582
	Şef/Müdür	2,6899	1,14179		
	Mühendis	2,7917	,72489		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	2,4762	,76270		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	2,3864	,94475		
– İş arkadaşları	Memur	3,6415	,92415	3,502	,009
	Şef/Müdür	4,1163	,59488		
	Mühendis	3,6667	,60858		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	4,1548	,80881		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	4,1212	,63866		
– İşin kendisi	Memur	3,1623	,87623	1,969	,102
	Şef/Müdür	3,5535	,83019		
	Mühendis	3,4500	,52599		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	3,3429	,81260		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,0000	,99331		
– Yönetim	Memur	3,4717	,76846	3,049	,019
	Şef/Müdür	3,9767	,76340		
	Mühendis	3,8750	,75000		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	3,8214	,65566		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,5909	,78127		
– Terfi	Memur	2,7311	,76405	,732	,572
	Şef/Müdür	3,0407	1,12722		
	Mühendis	3,0000	1,17260		
	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	2,9732	,85076		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	2,8636	,97507		
İş tatmini	Memur	2,9528	,65577	1,903	,113
	Şef/Müdür	3,3186	,79147		
	Mühendis	3,2375	,63295		

	Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı	3,1786	,54236		
	Bu soruya cevap vermemeyi tercih ediyorum	3,0159	,69306		

Tablo 15’de görüldüğü üzere, çalışanların şirketteki görevleri ile örgütsel bağlılığın alt boyutları olan duygusal bağlılık ve normatif bağlılık ile iş tatmininin alt boyutları olan iş arkadaşları, yönetim faktörleri arasında farklılaşma olduğu anlaşılmıştır ($p<0.05$). H8 hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

2.3.5. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırmanın amacı çerçevesinde, literatürden hareket ederek araştırma modeli üzerinden 2 adet temel hipotez ileri sürülmüş ve beraberinde yapılan analizler sonucu üretilen hipotezler araştırılmıştır. Araştırma konusundaki model ve hipotezler, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının örgütsel bağlılık ile iş tatmini ilişkisine ait ankete katılmaları sonucunda elde edilmiş olan veriler doğrultusunda test edilmiştir. Aynı zamanda çalışma içinde bulunan bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerine ve birbirlerini etkileme düzeylerine yönelik incelemeler yapılmış ve bulgular değerlendirmeye alınmıştır. Araştırma neticesinde elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Çalışmada kullanılan değişkenler arasındaki ilişki korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir. Korelasyon analizi sonucuna göre, hipotezlerde ortaya atılan değişkenler arasındaki ilişkiler istatistiksel olarak anlamlıdır. Buna göre; örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasında en güçlü pozitif ilişkinin örgütsel bağlılığın alt boyutu olan duygusal bağlılık ile iş tatmini arasındadır. En zayıf ilişki ise örgütsel bağlılık alt boyutu olan devamlılık bağlılığı ile iş tatmini boyutu olan ücret arasında bulunmuştur. Bu aşamada değişkenler arasındaki farklılaşmaların tespit edilmesi için Anova ve T-Testi yapılmıştır. Sonuçlara göre 16 adet değer arasında bir farklılaşma olduğu gözlemlenmiştir.

Buna göre; yaş, eğitim düzeyi, eğer evli ise çocuk sayısı, şu an çalıştığı şirketteki bitirmiş olduğu kıdem yılı sayısı, aylık toplam brüt gelir (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) ve firmadaki pozisyon ile örgütsel bağlılık, iş tatmini ve alt boyutları arasında kısmi bir farklılaşma bulunduğu Anova testi kullanılarak tespit edilmiştir.

T-Testi ile yapılan analizde cinsiyete göre örgütsel bağlılık, iş tatmini ve alt boyutları arasında kısmi bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çalışanlar sosyo demografik olarak değerlendirildiğinde % 65,3’nün kadın, % 59,3’nün 29-39 yaş aralığında, % 56,7’sinin lisans, % 60,0’nin evli, % 33,3’nün bir çocuk, % 33,3’nün şu an çalıştıkları şirketteki bitirmiş oldukları kıdem yılı 0-3 yıl arası, % 58,7’nin aylık toplam brüt gelirleri (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) 3.500 TL-7.000 TL arası, %35,3’nün şirkette memur olduğu bulunmuştur.

3. SONUÇ

Ambalaj sektörü bireylerin gereksinimlerini karşılayan ürünlerin insanlara sağlıklı bir şekilde ulaşmasını sağlayan bir sektör olduğundan sektörü oluşturan işletmelerdeki çalışanların örgütsel bağlılıkları ile iş tatmini arasındaki ilişki konusundaki görüşlerinin bilinmesi gerekmektedir.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre, Şişecam Cam Ambalaj Bursa Fabrikası çalışanlarının örgüte karşı bağlılık ve iş tatmini düzeylerine ait ortalamalara göre her iki değişken için de orta düzeyin üzerinde olduğu yorumunu yapmak mümkündür. Örgütlerin hedef olarak belirleyebilecekleri düzeylere göre tespit edilen düzeyler yeterli veya yetersiz olarak kabul edilebilir. Ancak yukarıda da belirtildiği gibi genel anlamda orta düzeyin üstü olumlu kabul edilebilir. Örgütsel bağlılığın alt boyutları ile iş tatmininin alt boyutları arasında istatistiki açıdan anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bununla birlikte bütünsel olarak örgütsel bağlılıkları ile bütünsel iş tatminleri arasındaki ilişki anlamlı düzeyde değildir. Araştırma çerçevesinde 2021 yılı Ocak ayı itibarıyla fabrikanın İnsan Kaynakları biriminden alınan bilgi çerçevesinde 650 çalışana olduğu tespit edilmiş, pandemi nedeniyle Google Survey aracılığı ile 150 adet anket formu elde edilmiştir.

Araştırmaya katılan kişilerin yaş, eğitim düzeyi, eğer evli ise çocuk sayısı, şu an çalıştığı şirketteki bitirmiş olduğu kıdem yılı sayısı, aylık toplam brüt gelir (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) ve firmadaki pozisyon ile örgütsel bağlılık, iş tatmini ve alt boyutları arasında kısmi bir farklılaşma olduğu Anova testi ile tespit edilmiştir.

Buna göre;

- Çalışanların 50 yaş ve üstü olmaları ile 18-28 yaş arasında olmaları, iş tatminlerinde yaptıkları işin kendisinin farklılaştığı görülmektedir.
- Çalışanların önlisans mezunu olmaları ile yüksek lisans mezunu olmaları, örgütsel bağlılıklarında normatif bağlılığın farklılaştığı görülmektedir.
- Çalışanların 1 çocuk sahibi olmaları ile çocuksuz olmaları, iş tatminlerinde yaptıkları işin kendisinin farklılaştığı görülmektedir.
- Çalışanların şu an çalıştıkları şirketteki bitirmiş oldukları kıdem yıllarının 8-11 yıl arası olması ile 4-7 yıl arasında olması, iş tatminlerinde ücret ve yaptıkları işin kendisinin farklılaştığı görülmektedir.

- Çalışanların aylık toplam brüt geliri (Maaş, ikramiye ve diğer gelirler ortalaması) 3.500 TL-7.000 TL olması ile 7.001 TL-12.000 TL arasında olması örgütsel bağlılıklarında normatif bağlılığın farklılaştığı, 3.500 TL-7.000 TL olması ile 12.001 TL ve üzeri olması, iş tatminlerinde ücret, yaptıkları işin kendisinin ve iş tatmini genelinin farklılaştığı, 7.001 TL-12.000 TL olması ile 12.001 TL ve üzeri olması, iş tatminlerinde terfi durumunun farklılaştığı görülmektedir.
- Çalışanların şirketteki görevlerinin mühendis olması ile memur olmasının örgütsel bağlılıklarında duygusal bağlılığın farklılaştığı, memur olması ile şef/müdür olması örgütsel bağlılıklarında normatif bağlılığın farklılaştığı, Sorumlu-Teknisyen-Ustabaşı olması ile memur olması iş tatminlerinde iş arkadaşlarının farklılaştığı, memur olması ile şef /müdür olması iş tatminlerinde yönetim farklılaştığı görülmektedir.

Bunun yanında T-Testi ile yapılan analizde cinsiyete göre örgütsel bağlılık, iş tatmini ve alt boyutları arasında kısmi bir farklılaşma olduğu tespit edilmiştir. Buna göre; çalışanların kadın olması ile erkek olmasının örgütsel bağlılıklarında normatif bağlılığın farklılaştığı görülmektedir.

Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte çalışanların örgütsel bağlılıklarının ve iş tatmini düzeylerinin bilinmesi işletmeler tarafından gerekli hale gelmiştir. İşletmelerin bazıları bu olguları kullandıklarının ya da seviyesinin farkında değildir. Bahsedilen konuların işletmelerde tam olarak uygulanmasının, teknolojinin de gelişmesi de dikkate alındığında çok kısa sürede gerçekleşeceği düşünülmektedir. Bu çerçevede işletmelerin çalışanlarının eğitilmelerine öncelik vermesi tavsiye edilmektedir. Bu yönde örgütsel bağlılık ve iş tatmini düzeylerinin yükseltilmesinin çalışmaya kolaylık ve rahatlık getireceği ve verimliliği artıracığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Z. (2002). "Turizm Sektöründe İş gören İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Beş Yıldızlı Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama", Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, 4, 1- 25.
- ALTUN, E. (2019). "Çalışma Hayatında Örgütsel Bağlılık Ve Performans Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi, 1(2): 1-13.
- ALTUNOĞLU, A. E.ve KARAMAN, F. (2005). "İş Tatmini ve Organizasyon Yapısı. Kamu Üniversiteleri Üzerine Ampirik Bir İnceleme", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(2): 83-97.
- BAĞCI, Z. (2013). "Çalışanların Örgütsel Adalet Algılarının Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkisi: Tekstil Sektöründe Bir İnceleme", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9(19): 164-168.
- ÇARIKÇI, H. İ. ve ÇELİKKOL, Ö. (2009). "İş-Aile Çatışmasının Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (9): 153-170.
- DUYGULU, S. ve ABAAN, S. (2007). "Örgütsel bağlılık: Çalışanların kurumda kalma ya da kurumdan ayrılma kararının bir belirleyicisi", Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 61-73.
- ERGİN, C. (1997). "Bir İş Doyumu Ölçümü Olarak İş Betimlemesi Ölçeği: Uyarlama, Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması", Türk Psikoloji Dergisi, 12(39): 25-36.
- IMPAROTA, N. (1972). "Relationship Between Porter's Need Satisfaction Questionnaire and the Job Descriptive Index", Journal of Applied Psychology, 56(4): 301-304.
- KAPLAN, M. ve ÖĞÜT, A. (2012). "Algılanan Örgütsel Adalet ile Sanal Kaytarma Arasındaki İlişkinin Analizi: Hastane Çalışanları Örneği", İşletme Fakültesi Dergisi, 13(1): 1-13
- KÖK, S., B. (2006). "İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1): 291-317.
- MEYER, J. P. ve ALLEN, N. J. (1991). "A Three-Component Conceptualization of Organizational Commitment", Human Resource Management Review, 1: 61-89.
- ORDU, A. ve TANRIÖĞEN, A. (2013). "İlköğretim Okullarında Örgütsel Yapı ile Örgüt Sağlığı Arasındaki İlişkiler", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33(33): 93-106.

- SAYLAN, E. ve CEREV, G. (2019). “Yerel Yönetim Çalışanlarının Örgütsel Bağlılık ile İş Doyumları Arasındaki İlişkiye Yönelik Nicel Bir Araştırma: Elazığ İl Özel İdaresi Örneği”, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi, 6(11): 103-118.
- SİĞRI, Ü. (2007). “İşgörenlerin Örgütsel Bağlılıklarının Meyer ve Allen Tipolojisiyle Analizi: Kamu ve Özel Sektörde Karşılaştırmalı Bir Araştırma”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2): 264-265.
- SİPAHI, B., Yurtkoru, S. Ve Çinko, M. (2008), Sosyal Bilimlerde Spss ile Veri Analizi, Beta Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN, Ç. (2008). “Yeni İlköğretim Programı Çerçevesinde Sınıf Öğretmenlerinin Mesleki Gelişim Düzeylerinin Değerlendirilmesi”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24 (2):101-112.
- TÜRKAY, O. (2015). “Çalışma Yaşamı Kalitesinin İş Memnuniyeti Ve Bağlılık Üzerine Etkileri: Seyahat Acenteleri Üzerine Bir Araştırma”, Yönetim ve Ekonomi, 22(1): 239-256.

Belediyelerin Mali Saydamlığını Belirleyen Faktörlere İlişkin Bir Literatür Taraması^a

A Literature Review of the Factors that Determine the Fiscal Transparency of Municipalities

Rıdvan ENGİN^b

Selçuk İPEK^c

Tolga DEMİRBAŞ^d

Özet

Birçok demokratik ülkede bilgi edinme özgürlüğünün anayasa ve kanunlar tarafından güvence altına alınması ve bunun yanı sıra yerinden yönetim, yerel demokrasi ve katılımçılık ilkelerinin önem kazanması, yerel düzeyde mali saydamlığın gerekliliğini ortaya koymuştur. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojisi alanındaki gelişmeler bilgisayar ve internet kullanımını önemli ölçüde artırmış ve vatandaşların belediyelerin faaliyetlerine ilişkin mali bilgi ve belgelere erişimi daha kolay hale gelmiştir. Böylece belediyelerin mekan ve zaman sınırlaması olmaksızın nispeten düşük maliyetle mali bilgi ve belgeleri kamuoyu ile paylaşabilmesi mümkün olmuştur. Sonuçta teknolojinin etkisiyle birlikte geleneksel saydamlık biçimleri büyük ölçüde değişime uğramış ve belediyelerin mali saydamlığının sağlanmasında internet ve bilgisayar gibi araçlar önem kazanmıştır.

Günümüzde belediyelerin mali saydamlığı genellikle kurumsal web sitelerinde yer alan mali bilgi ve belgelerle sağlanmaya çalışılmaktadır. Ampirik çalışmalarda genel olarak belediyelerin web sitesi aracılığıyla yayımladıkları mali bilgi ve belgeler analiz edilmektedir. Bu çalışmalarda mali bilgi ve belgelerin kamuoyuna açıklanma durumu bir diğer ifadeyle mali saydamlık düzeyi belirlenmekte ve belediyelerin mali saydamlığını etkileyen faktörler araştırılmaktadır.

Bu çalışmada belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörlere ilişkin literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması sonucunda sosyo-demografik faktörler (nüfus büyüklüğü, yaş, cinsiyet, eğitim, gelir düzeyi, internet kullanımı, kentsel aidiyet, konut sahibi olma ve ikamet süresi), ekonomik-mali faktörler (bütçe açığı, borçlanma, kaynak miktarı, öz gelirlerin büyüklüğü, yolsuzluk algısı, işsizlik seviyesi ve kişi başına düşen gelir) ve siyasal faktörlerin (siyasi rekabet, siyasal süreçlere katılma, belediye başkanının profili ve art arda seçilme durumu) belediyelerin mali saydamlık düzeyini etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Belediyeler, Saydamlık, Mali Saydamlık, Bilgi Edinme Hakkı, Yerel Halk.

Jel Kodları: E62, H79.

Başvuru: 17.10.2021

Kabul: 05.01.2022

^aÇanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı'nda yazılan "Vatandaşların Belediyelerin Mali Saydamlığında İlişkin Tutumları: Çanakkale Örneği" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

^b Dr. Araş., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ridvanengin@comu.edu.tr, ORCID Numarası: 0000-0001-7898-0131.

^c Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, selcukipek@comu.edu.tr, ORCID Numarası: 0000-0002-0540-793X.

^d Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, tolga@uludag.edu.tr, ORCID Numarası: 0000-0002-4994-4630.

Abstract

The fact that the freedom of information is guaranteed by the constitution and laws in many democratic countries, as well as the importance of decentralization, local democracy and participation has revealed the necessity of fiscal transparency at the local level. In addition, developments in the field of information and communication technology have increased the use of computers and internet significantly and it has become easier for citizens to access fiscal information and reports regarding the activities of municipalities. Thus it has become possible for municipalities to share fiscal information and reports with the public at relatively low cost without space and time limitations. As a result, with the effect of technology, traditional forms of transparency have changed to a great extent and tools such as internet and computers have gained importance in ensuring the fiscal transparency of municipalities.

Nowadays the fiscal transparency of the municipalities is generally tried to be ensured with fiscal information and reports on corporate websites. In empirical studies, fiscal information and reports published by the municipalities through their websites are analyzed in general. In these studies, the status of public disclosure of fiscal information and reports, in other words, the level of fiscal transparency is determined and the factors effecting the fiscal transparency of municipalities are investigated.

In this study, a literature review was made the factors regarding that determine the fiscal transparency of municipalities. As a result of the literature review, it has been determined that socio-demographic factors (population size, age, gender, education, income level, internet usage, urban belonging, become a homeowner and residence time), economic-fiscal factors (budget deficit, borrowing, amount of resources, size of own revenues) and political factors (political competition, political engagement, the mayor's profile and reelection) effect the level of fiscal transparency of municipalities.

Key Words: Municipalities, Transparency, Fiscal Transparency, Right to Information, Local Resident.

Jel Codes: E62, H79.

GİRİŞ

1990'ların sonuna doğru saydamlık kavramı gerek siyasetçiler gerekse araştırmacılar tarafından büyük ilgi görmüştür. Bu ilginin en önemli nedenlerinden biri, Asya ve Meksika'daki finansal krizlerde saydamlık eksikliğinin kısmen etkili olmasıdır. IMF, 1994-95 Meksika ve 1997 Asya Krizlerinin saydamlık eksikliğinden kaynaklandığını ve ekonomik verilerdeki yetersizlik, finansal sistemlerdeki gizli zayıflıklar ile hükümet politikalarının belirgin olmamasının güven kaybına neden olduğunu ve nihayetinde küresel istikrarı baltalamakla tehdit ettiğini belirtmiştir. Bununla ilgili olarak IMF Genel Müdürü, konuya ilişkin bir açıklamasında saydamlığın, yeni uluslararası finansal mimari için altın kural olacağını ifade etmiştir (Hameed, 2005: 4). Bu çerçevede IMF, 1998 yılında mali alanda bir dizi kurallar yayınlamıştır. Mali saydamlığın da aralarında yer aldığı bu kuralların ortaya çıkışını söz konusu dönemde ortaya çıkan finansal krizlere dayandırmak mümkündür. Bu doğrultuda bilgi asimetrisinin finansal başarısızlıkların önemli bir nedeni olduğu ve IMF tarafından yayınlanan bu kurallara bağlı kalmanın söz konusu başarısızlıkların önlenmesine yardımcı olabileceği düşüncesi hakim olmuştur (Rajaraman, 2001: 4881). Bu bağlamda IMF öncülüğünde başlatılan çalışmalar 1998 yılında somut hale getirilerek Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü (Code of Good Practices on Fiscal Transparency) yayımlanmıştır. IMF'nin üye ülkelerde mali hesap verebilirliği geliştirmek için gösterdiği çabanın bir parçası olan bu tüzükte kamu maliyesi ile ilgili bilgilerin açıklanmasına ilişkin uluslararası standartlar ortaya konulmuştur (IMF, 2018: 1). Bu kurallar üye ülkeler açısından tavsiye niteliği taşımakla birlikte bu dönemde söz konusu ülkelerin kurallara uyum düzeyini takip etmek için bir gözetim mekanizması kurulmuştur (Rajaraman, 2001: 4881).

IMF öncülüğünde başlatılan ve ardından OECD, Uluslararası Bütçe Ortaklığı (IBP) ve Uluslararası Şeffaflık Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar tarafından da yürütülen mali saydamlığın ölçümüne yönelik çalışmaların ortak noktası mali saydamlığın merkezi idare düzeyinde ele alınmasıdır. Mali saydamlığın belediye boyutuyla ele alınması ise nispeten yeni bir gelişme olmakla beraber bu alandaki çalışmaları yetersiz olduğu görülmektedir.

Belediyelerin mali saydamlığına ilişkin literatürdeki ampirik çalışmaların genel olarak değerlendirilmesi ve bu çalışmaların bulgularının bir araya getirilmesi bundan sonraki araştırmalara bir altyapı oluşturacaktır. Bu düşünceden hareketle bu çalışmada literatürdeki akademik çalışmalar taranarak belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörler açıklanmıştır. Bu kapsamda öncelikle saydamlık kavramı, türleri ve mali saydamlığa değinilerek, daha sonra mali saydamlığın gereklilikleri ele alınmıştır. Ardından belediyelerde mali saydamlığın önemi ve işlevleri ile yerel düzeyde mali

saydamlığın aktörleri incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde de belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörler (sosyo-demografik, ekonomik-mali ve siyasal faktörler) açıklanmıştır.

1. SAYDAMLIK KAVRAMI, TÜRLERİ VE MALİ SAYDAMLIK

Latince “trans” (öte, karşı taraf) ve “parency” (görünmek) kelimelerinin bir araya gelmesiyle oluşan saydamlık kavramı (Knapp, 1997: 703), İngilizce’de “*transparency*” ve Fransızca’da “*transparence*” olarak karşılığını bulmuştur. Saydamlık kavramı, karşı tarafın görünmesi ya da gözlemlenmesini ifade etmekte olup şeffaflık kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (TDK, 2019: 2046). Kelimenin kökenine bakıldığında saydamlığın a) gözlemci, b) gözlemlenebilecek nesne ya da olay ile c) gözlemin yapılmasını sağlayacak yöntem ya da araç olmak üzere üç temel bileşenden oluştuğu görülmektedir (Oliver, 2004: 2).

Florini’ye göre saydamlık, bir kurumun bir başkası tarafından değerlendirilmesine olanak sağlayan birtakım bilgilerin ilgili kurum tarafından açıklanması ya da duyurulmasıdır (Florini, 2000: 5). Hood’a göre saydamlık, bir işle ilgili karar ve kuralların dışarıdan görülebilecek bir biçimde uygulanmasıdır (Hood, 2010: 989). Mecazi anlamda saydamlık, bir kurumla ilgili “*sır perdesinin aralanması*” ya da “*pencereden içeriye bakıldığında her şeyin açık ve net bir şekilde görülebilir olması*” şeklinde ifade edilmektedir (Grimmelikhuijsen, 2010: 9). Kısacası saydamlık, kamuya açık ve şeffaf olmayan bilgi ya da süreçlerin vatandaşlar tarafından kullanılabilmesini sağlamak amacıyla erişilebilir hale getirilmesidir (Joshi, 2013: 31).

Michener ve Bersch’e göre saydamlığın iki boyutu bulunmaktadır. Birincisi bilginin tam, eksiksiz ve kolayca ulaşılabilir olmasını ifade eden görünürlük (visibility), diğeri ise bilginin sadeleştirilmiş ve doğruluğunun kanıtlanmış olması gerektiğini anlatan anlaşılabilirlik (inferability)’tir. Bilginin görünür olması saydamlık için gerekli koşullardan biridir. Görünürlüğün sağlanması için bilginin makul derecede eksiksiz ve görece kolay bir biçimde erişilebilir olması gerekmektedir. Bununla birlikte bilginin gerçekliğinin kanıtlanmış ve anlaşılır olması önemlidir. Bilginin anlaşılır olması ise genellikle bilgi üreticileri ve bilgiyi kullanması hedeflenen kitlelerin kapasiteleri ile ilgilidir. Bu anlamda bilginin üreticileri (örneğin hükümetler) ve nihai kullanıcılar (örneğin vatandaşlar) dahil olmak üzere bilgiye aracılık eden tüm tarafların kapasitesini göz önünde bulundurmak gerekir (Michener ve Bersch, 2013: 238-239).

Saydamlık farklı kaynaklarda çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Örneğin Bannister ve Conolly’ye göre üç tür saydamlık mevcuttur. Veri saydamlığı, hükümetin rakamsal gerçekleri ile doğrudan ilişkilidir. Süreç saydamlığı, hükümetin politika oluşturma süreci hakkında bilgi vermesi anlamına gelir. Karar/politika saydamlığı ise hükümetin eylem ve politikaları ile aldıkları kararların gerekçelerini açıklamasını gerekli kılmaktadır (Bannister ve Conolly, 2011: 8). Bellver ve Kaufmann, saydamlığı ekonomik/kurumsal ve politik olmak üzere iki başlık altında ele almıştır. Ekonomik/kurumsal saydamlık, vatandaşların bilgiye erişim hakkının yasal çerçevede düzenlenmiş olması ve bu haklarını etkili bir biçimde kullanabilmeleri ile ilişkilendirilmiştir. Politik saydamlık ise daha çok basın özgürlüğü açısından ele alınmakta olup gazetecilerin yolsuzlukları araştırırken bağımsız ve güvenli bir biçimde bunları haber haline getirerek paylaşabilmeleri ile ilgilidir (Bellver ve Kaufmann, 2005: 64). Hood ise iki tür saydamlıktan bahseder. Dolaysız saydamlık, kamu yöneticileri ile vatandaşlar arasındaki doğrudan gözlem ya da etkileşim yoluyla bilginin paylaşıldığı daha popülist bir tanımdır. Dolaylı saydamlık ise bazı bilgilerin veya bu bilgilerin yer aldığı raporların yalnızca teknik uzmanlar ya da temsilciler için görülebilir olması anlamına gelmektedir. Bu bakış açısı kamuya ait bilgilerin profesyonel bir biçimde yayınlanması gerektiğini ve böylece bilgilerin teknik olarak yorumlanabileceğini ortaya koymaktadır. Kısacası dolaysız saydamlıkta bilginin temel alıcıları vatandaşlar iken, dolaylı saydamlıkta ise bilginin birincil alıcıları yetkili uzmanlardır (Hood, 2007: 193-194).

Saydamlık kavramı bir diğer bakış açısıyla aktif ve pasif saydamlık olarak da ele alınmaktadır. Aktif saydamlık, kamu kesimi birimlerinin vatandaşların herhangi bir talebi olmaksızın kendiliğinden bilgi vermesi ve böylece gerçekleştirdiği işlem ve faaliyetleri görülebilir hale getirmesidir. Vatandaşların bilgi ve belge talebi üzerine gerçekleşen pasif saydamlık ise kamu makamlarının bilgiye erişim talebini beklediği saydamlık biçimidir. Bu nedenle pasif saydamlık, “*başvuru üzerine saydamlık*” olarak da bilinmektedir. Bir diğer ifadeyle aktif saydamlık devletin bilgi verme ödevini, pasif saydamlık ise vatandaşların bilgi edinme hakkını ifade etmektedir (Döner, 2010: 29-30).

Üretilen bilginin niteliğine göre saydamlığı iki şekilde ele almak mümkündür: Performans saydamlığı ve mali saydamlık. Performans saydamlığı, bir kamu idaresinin sunduğu hizmetlerin verimliliği ve etkinliğine ilişkin bilgi üretmesini ve bu bilgileri başta vatandaşlar olmak üzere tüm paydaşlara aktarmasını ifade etmektedir (Atiyas ve Sayın, 2000: 34). Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan mali saydamlık ise genel bir ifade ile kamunun stratejik hedef ve amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için uygulamaya koyduğu politikaları ve bu politikaların sonuçlarını izleyebilmek için gerekli bilginin düzenli, anlaşılabilir, tutarlı ve güvenilir bir biçimde kamuoyuna sunulması olarak tanımlanmaktadır (Eroğlu ve Demirbaş, 2016: 291-292). Mitchell’e göre mali saydamlık, yönetim ile ilgili bilgilerin doğru ve eksiksiz bir biçimde elde edilmesi, yayılması ve analiz edilmesidir (Mitchell, 1998: 109). Kopits ve Craig’e göre mali saydamlık, devletin yapısı ve işlevlerinin, maliye politikası amaçlarının ve kamu hesaplarının kamuoyuna açık olmasıdır (Kopits ve Craig, 1998: 1). Atiyas ve Sayın’a göre mali saydamlık, kamu kaynaklarının kim tarafından, nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığına ilişkin bilgilerin var

olmasıdır (Atiyas ve Sayın, 2000: 28). Kısacası mali saydamlık, devletin vatandaşlardan topladığı kaynaklarla neler yaptığı ile ilgili tüm hikâyeyi ve gerçekleri topluma doğru bir biçimde anlatmasıdır (Emil ve Yılmaz, 2004: 15).

Kamu mali yönetimine ilişkin istatistiki bilgi ve verilerin kamuoyuna açık hale getirilmesi mali saydamlığın sağlanması için yeterli değildir. Mali bilgilerin tüm paydaşlar tarafından etkin bir biçimde kullanılabilmesini sağlamak için bilgilerin anlaşılır, tutarlı ve güvenilir olması ve bunun yanı sıra düzenli olarak kamuoyu ile paylaşılması gerekmektedir (Bilginoğlu ve Maraş, 2011: 59-60).

2. MALİ SAYDAMLIĞIN GEREKLİLİKLERİ

Kamu mali yönetiminde saydamlığın sağlanabilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Mali saydamlık için uygun bir zemin oluşturabilecek bu koşulları genel olarak etkin raporlama, açık yönetim ve bilgi edinme hakkı şeklinde üç başlık altında incelemek mümkündür.

2.1. Etkin Raporlama

Kamu kaynaklarının nasıl kullanıldığının uluslararası genel kabul görmüş muhasebe standartlarına uygun bir biçimde raporlanması ve bu raporların kamuoyuna açıklanması, mali saydamlık ve hesap verebilirliğin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Mali raporlama, kamu görevlilerinin hesap verme yükümlüğünü yerine getirmesine ve kamu kaynaklarının kullanımı üzerinde vatandaşların denetimine imkan tanımaktadır (Sakınç, 2011: 184).

Mali raporlama, hükümetin mali politikalarının niyet ve gerekçelerini, politika hedeflerini net bir şekilde ortaya koymakla birlikte uygulamaları yakından takip etme ve uygulama sonuçları hakkında bilgi edinme imkanı sağlamaktadır. Aynı zamanda uygulama sonuçlarının başlangıçta belirlenen hedeflerle ne ölçüde uyumlu olduğunu ya da bu hedeflerden ne kadar sapma meydana geldiğini ortaya koymaktadır. (Uzunali, 2007: 9). Etkin bir mali raporlama için raporların ve bu raporlarda yer alan mali bilgilerin taşınması gereken bazı özellikler bulunmakta olup bu kısımda söz konusu özellikler kısaca açıklanacaktır.

2.1.1. Zamanlılık

Zamanlılık, raporların yayımlanmasında herhangi bir gecikme olmamasını ifade eder. Raporlarda yer alan mali bilgilerin uluslararası standartlar çerçevesinde periyodik ve düzenli bir biçimde kamuoyuna açıklanması gerekmektedir (IMF, 2018: 1). Bilginin alıcıları tarafından kullanılabilmesi için zamanında erişilebilir olması önemlidir. Çünkü raporların yayımlanmasında yaşanan gecikmeler, bilginin karar alma sürecinde mevcut olmadığı anlamına gelmekte olup (World Bank, 2019: 5) bu durum bazen mali bilgilerin anlamsız ve kullanılamaz hale gelmesine yol açabilmektedir.

2.1.2. Erişebilirlik

Vatandaşların erişimini sağlamak amacıyla mali bilgilerin çeşitli mekanizmalar aracılığıyla yayılması gerekmektedir. Bu tür mekanizmaların sayıca fazla olması mali bilgilerin hedef kitleye mümkün olduğunca daha çabuk ulaşmasını sağlamaktadır. Özellikle teknolojik gelişmeler ve internet kullanımının yaygınlaşması, kamu idarelerinden vatandaşlara doğru gerçekleşen bilgi akışını yeniden şekillendirse bile bazı vatandaşların bilişsel ya da fiziksel kısıtlamalarla karşılaşabileceğini ya da teknoloji cihazlarına sınırlı erişime sahip olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle bilgisayar ve internet gibi araçların yanı sıra geleneksel bilgi paylaşım yöntemlerinin sürdürülmesi önerilmektedir (Piotrowski ve Liao, 2012: 172).

2.1.3. İlgililik

İlgililik, paydaşların etkili kararlar alabilmek için ihtiyaç duydukları bilgilerin mali raporlarda ne ölçüde sağlandığını ifade etmektedir (IMF, 2018: 1). Mali bilgilerin yasama organı, denetim kurumları, basın ve sivil toplum kuruluşları gibi kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde sunulması gerekmektedir. Hükümetler farklı kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak için mali bilgileri kurumsal, ekonomik ve fonksiyonel vb. birtakım sınıflandırmaları kullanarak açıklamaktadır (World Bank, 2019: 5).

Mali raporlarda yer alan bilgilerin ihtiyaçlarla ilgili olması son derece önemlidir. Bilginin aşırı yığılması ilgililik ilkesine zarar vermektedir (Kuzey, 2003: 3). Örneğin bir kamu kurumu bazı bilgileri vatandaşlardan saklamak isterse bu durumda yapabileceği en iyi şey bunları bilgi akışına gömmek olacaktır. Aşırı bilgi paylaşımı bazı durumlarda beyaz gürültü etkisi (white noise effect) oluşturacağından dolayı bilginin kullanıcıları neyin önemli olup olmadığını anlamakta zorlanacaktır. Bilgi yığını içerisinde gerekli ve ilgili olanların ayıklanmasının zaman kaybına neden olacağı muhakkaktır (Florini, 2000).

2.1.4. Anlaşılabilirlik

Bilginin hızlı ve kolay erişilebilir olması kadar vatandaşlar tarafından anlaşılabilir olması da önem taşımaktadır (Park, 2001: 61). Mali bilgiler kamuoyuna açıklanırken karmaşık ve anlaşılması güç ifadelerin yerine basit ve aynı zamanda teknik açıdan konuya hakim olmayan vatandaşların dahi kolay bir şekilde anlayabileceği bir anlatım biçiminin kullanılması

gerekmektedir (Cankaya, 2014: 145). Böylece sunulan bilgilerin toplumun tüm kesimlerince kullanılabilir olması sağlanabilecektir (Avci, 2008: 29).

Anlaşılabilirlik, mali bilgilerin vatandaşlar tarafından kolayca idrak edilmesini gerekli kılar. Esasında bu gereklilik, sıradan vatandaşların açıklanan mali bilgileri doğru bir şekilde yorumlamayacağı endişesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle mali raporların kolayca anlaşılabilir olması ve gizli hiçbir ifade ihtiva etmeyecek biçimde hazırlanması gerekmektedir (Lourenço, 2015: 325; Vishwanath ve Kaufmann, 1999: 3-4).

2.1.5. Güvenilirlik

Mali raporların idarenin mali işlemlerini ve mali durumunu kesin, doğru ve hatasız bir biçimde yansıtması gerekmektedir (IMF, 2018: 1). Mali raporlarda yer alan bilgilerin hükümetin amacını ve niyetini yansıtması önemlidir. Eksik raporlama ve mali işlemlerin sistematik olarak yanlış sınıflandırılması, kamu maliyesinin genel görünümünün gerçeklerden sapmasına yol açmaktadır (World Bank, 2019: 5). Bu nedenle raporlardaki bilgiler maddi hata içermemeli, tarafsız ve denetlenebilir olmalıdır. Raporlarda yer alan bilgilerin kullanıcıları, idarenin raporu dürüst bir biçimde hazırladığına ve sunulan bilgilerin doğru ve eksiksiz olduğuna kanaat getirmelidir (Yörüker, 2001: 6).

2.1.6. Niteliklilik

Mali raporlarda yer verilen bilgilerin taşınması gereken özelliklerden biri diğeri de niteliklilik. Bilginin nitelikli ve güvenilir olması, doğru, tutarlı ve basit bir biçimde ifade edilmesi gerekmektedir. Bilginin nitelikliliğinin sağlanması için standartlar belirlenmesi ve bu bilgilerin standartlara uygunluğunun dış denetim birimlerince denetlenmesi gerekmektedir (Kuzey, 2003: 3).

2.2. Açık Yönetim

Açık yönetim kavramı, vatandaşların devlete olan güvenini ve katılımı artırma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle devletin bazı faaliyetlerinde gizliliğin ve kapalılığın artması ve gerçekleştirilen bu faaliyetler nedeniyle hesap verme yükümlülüğünün tam olarak yerine getirilmemesi açık yönetim kavramının ortaya çıkışında etkili olmuş ve bu durum vatandaşların yönetimle ilgili süreçlere katılma istekliliğini artırmıştır (Karkın, 2018: 18).

Son dönemlerde politikacılar arasında sıkça telaffuz edilen açık yönetim, vatandaşların devletin faaliyetlerine ilişkin bilgilere erişimi aracılığıyla karar alma süreçlerini takip edebilme ve etkileyebilme derecesi ile yakından ilgilidir. Açık yönetim, devlet ile vatandaşlar arasında karşılıklı bir etkileşimin olmasını öngörmektedir (Meijer vd., 2012: 11-13). Siyasi süreçlere daha fazla sayıda vatandaşın katılması ve devletin tüm alanlarda saydamlığa yönelmesi açık yönetim ilkesinin özünü oluşturur (OECD, 2016: 12).

Kamu değeri oluşturmak için devletin toplum ve bireylerle birlikte hareket etmesi gerektiğini ön plana çıkaran açık yönetim (OECD, 2010: 3), saydamlığı artırarak kamusal faaliyetlere ilişkin hesap verebilirliği sağlamaktadır. Böylece vatandaşlar, siyasal kararları etkileme imkanı elde etmektedir (Wijnhoven vd., 2015: 31). Açık yönetim ilkesinin potansiyel faydaları kısaca şu şekilde sıralanabilir (OECD, 2010: 4);

- Hükümete karşı duyulan güveni arttırmak: Güven, açık yönetimin bir sonucudur. Vatandaşlar hükümete ya da belirli hükümet politikalarına güveniyorsa, bu politikaları desteklemek için daha fazla fedakârlığa katlanabilir ve vergi ödeme istekliliği artabilir.
- Daha düşük maliyetlerle daha iyi sonuçlar elde etmek: Politika, program ve hizmetlerin sivil toplum, vatandaşlar ve işletmelerle birlikte tasarlanması daha geniş bir fikir ve kaynak rezervinden yararlanabilme imkanı sağlar.
- Uyum düzeyini arttırmak: Açık yönetim, bireyleri sürecin bir parçası haline getirerek reformları anlamalarını ve kararları meşru olarak algılamalarını sağlamaya yardımcı olur.

Açık yönetim, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan hesap verebilirlik, saydamlık ve katılımçılık ilkelerinden esinlenen yenilikçi ve sürdürülebilir kamu politikaları ve uygulamalarını esas alan bir yönetim kültürüdür. OECD'ye göre açık yönetim, hükümetin eylem ve işlemlerinin saydamlığı, kamu hizmetleri ve faaliyetlerine ilişkin bilgilere erişebilirlik ile hükümetin yeni fikirlere, taleplere ve ihtiyaçlara karşı duyarlı olması ya da cevap verebilir olmasıdır. OECD, yayımladığı raporlarda açık yönetim ilkesinin, kamu görevlileri ile vatandaşlar arasındaki ilişkiyi değiştirerek daha dinamik ve karşılıklı güvene dayalı bir hale getirdiğine dikkat çekmektedir (OECD, 2016: 1-3; OECD, 2005: 29).

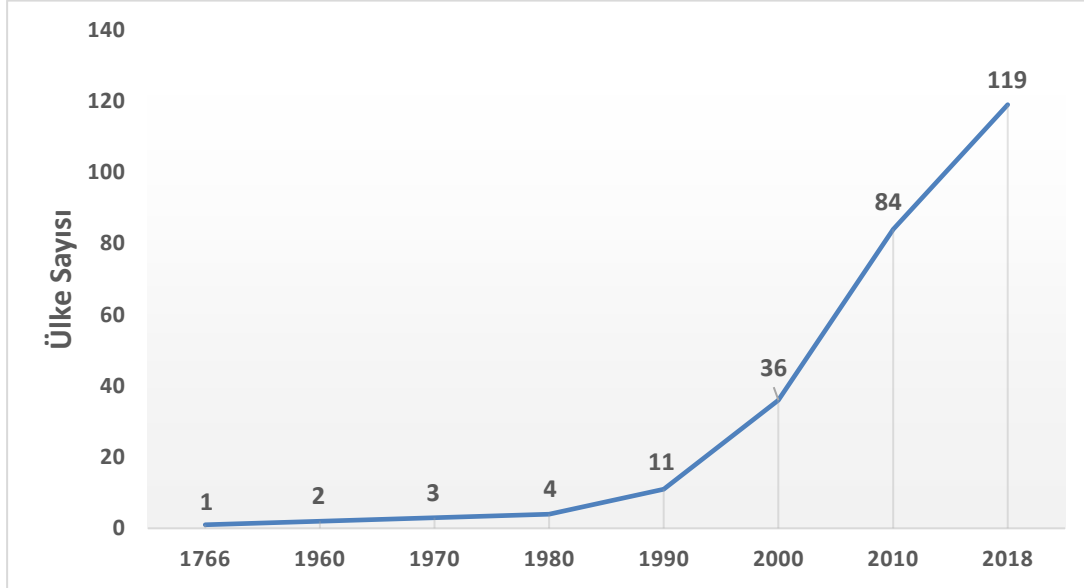
2.3. Bilgi Edinme Hakkı

Bilgi edinme, günümüzde birçok demokratik ülkede anayasalar tarafından korunan temel bir hak, kamu idareleri için etik bir değer ve aynı zamanda katılımçılık ve hesap verebilirliğin sağlanması için ön koşul olarak kabul edilmektedir (Cruz, 2015: 870). Devletin vatandaşlara karşı hesap verebilir olmasında önemli bir işlev gören bilgi edinme hakkı, gizlilik kültüründen açıklık ve saydamlığa geçişi ifade etmektedir. Bilgi edinme hakkı, vatandaşların bilgiye erişimini kolaylaştırarak

devletin gerçekleştirdiği eylem ve faaliyetlerin kamuoyu denetimine açılmasını sağlamak ve demokratik yönetimi güçlendirmektedir (Snell ve Sebina, 2007: 67).

Devlet faaliyetlerine ilişkin belgelere vatandaşların erişebilmesinin bir hak olarak görülmesi ve bu hakkın yasalarla düzenlenmesi 18. yüzyıldan itibaren mümkün olmuştur. Örneğin vatandaşların devlet faaliyetlerine ilişkin bilgilere erişimi yasal olarak ilk kez 1776'da İsveç tarafından kabul edilmiştir. 1951'de Finlandiya, 1966'da ABD, 1978'de Fransa ve 1982'de Avustralya ve Yeni Zelanda'da benzer yasalar yürürlüğe girmiştir (Berliner, 2014: 480).

Şekil 1'de vatandaşların devletin faaliyetlerine ilişkin bilgilere erişimini yasal olarak düzenleyen ülke sayısındaki artış dönemleri itibariyle gösterilmektedir.

Şekil 1. Bilgi edinme kanunlarının yürürlüğe girdiği ülke sayısı

Kaynak: <http://www.freedominfo.org>'dan elde edilen veriler dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Şekilde görüldüğü gibi bilgi edinme hakkına ilişkin yasal düzenlemelerdeki artış 1990'lardan itibaren ivme kazanmıştır. Bilgi edinme kanunlarının yürürlüğe girdiği ülke sayısı 2010 yılı itibariyle 84 iken, 2018 yılında bu sayı 119'a ulaşmıştır. Türkiye'de ise vatandaşların devletin faaliyetlerine ilişkin bilgi ve belgelere erişimi, 24.10.2003 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Kanunu ile düzenlenmiştir.

Devletin saydamlığını amaç edinen bilgi edinme yasaları, vatandaşların devletin sahip olduğu belgelere herhangi bir gerekçe göstermeksizin erişebilmesine olanak sağlamakta olup (Ackerman ve Ballesteros, 2006: 93) kamu kurumlarındaki bilgi ya da belgelerin talep edilebilmesini ve yetkili mercilerin de bu talepleri yanıtlamasını garanti altına almaktadır (Berliner, 2014: 480). Bu tür yasalar aynı zamanda devletin bilgi paylaşım ilkesinde de önemli bir değişikliğe neden olmuştur. Bilginin kullanıcısı olan vatandaşlar artık kamu idarelerince paylaşılan sınırlı miktardaki bilgi ile yetinmek zorunda olmadığının bilinci ile hareket etmekte olup kendisine sunulandan daha fazla bilgiye erişmeyi bir hak olarak görmektedir (Ackerman ve Ballesteros, 2006: 93).

Devletle ilgili birtakım bilgilere bireylerin erişim hakkını elde etmesinin birtakım muhtemel sonuç ve etkileri olacaktır. Bu bilgiler toplumun geneli tarafından kolayca erişilebilir olduğunda vatandaşlar siyasi süreçler ve kararlarla ilgili daha fazla bilgi edinme yeteneğine sahip olacaklardır. Dolayısıyla politikaların belirlenme sürecine aktif olarak katılma imkanları çoğalacak ve buna bağlı olarak demokrasinin kalitesi artacaktır. Böylece bürokratik gizliliğin tespiti, siyasi ve idari yolsuzlukların azaltılması ve özel çıkar gruplarının hareketlerinin kısıtlanmasını sağlayacaktır (United Nations, 2007: 44).

3. BELEDİYELERDE MALİ SAYDAMLIĞIN ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

Mali saydamlıkla ilgili IMF, OECD, Uluslararası Bütçe Ortaklığı gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan çalışmaların ortak noktası, mali saydamlığın merkezi idare boyutu ile ele alınmasıdır. Söz konusu kuruluşlar merkezi idarede mali saydamlık kaynaklı sorunların yol açtığı ekonomik krizlerden hareketle merkezi idare için mali saydamlık standartları geliştirme gayretindedirler. Ancak mali saydamlık meselesi yalnızca merkezi idareyi değil yerel yönetimleri de yakından ilgilendirmektedir. Ülkeden ülkeye farklı tür ve yapıda olmalarına rağmen yerel yönetimlerde il, ilçe ve büyükşehir gibi farklı kademelerde en yaygın olarak görülen ve mali yapıları da nispeten diğer yerel yönetimlere göre daha güçlü olan birimlerin ise belediyeler oldukları görülmektedir (Çetinkaya, 2020: 129-156), Son yıllarda belediyeler; yönetim, Yeni Kamu

İşletmeciliği ve mali yerelleşme yaklaşımlarının etkisi sonucunda merkezde toplanan görev ve sorumlulukların yanı sıra gelir ve harcama yetkilerinin devredildiği en önemli yerel yönetim aktörü olarak birçok ülkede oldukça önemli miktarda kamu kaynağını yönetir hale gelmiştir. Kaynak miktarındaki artışın yanı sıra belediyelerde yolsuzlukların yaygın olması ve belediye harcamalarının israf boyutu, yerel halkın belediyelere tahsis edilen kaynakların nasıl ve nereye harcandığını daha fazla sorgulamasına neden olmuştur.

Öte yandan belediyeler vatandaşlara en yakın idare olmaları nedeniyle mali açıdan en saydam olmaları gereken idarelerin başında gelmektedirler. Gerçekten belediyeler çeşitli kamu hizmetleri sunarak yerel halkın refah artışına katkı sağlamaktadır. Yerel hizmetlerle ilgili karar verici konumunda olanların ve yerel yöneticilerin vatandaşlara yakın olması önemli bir fırsattır. Belediyeler aynı zamanda yerel halkın siyasal süreçlere katılımı için çeşitli imkanlar sunmaktadır. Vatandaşların kendi yaşadıkları alandaki süreçlere dahil olması demokrasiye canlılık katmaktadır. Yerel düzeyde karar alıcıların halka daha yakın ve erişilebilir olması nedeniyle demokratik süreçleri ve seçimleri etkileme olasılığı daha yüksektir. Belediyeler tüm bu sahip oldukları niteliklerden dolayı vatandaşlara karşı en şeffaf ve hesap verebilir idari birim olma potansiyeline sahiptir (Mikesell, 2007: 15-17).

Mali saydamlığın belediyelerde dört önemli fonksiyonu yerine getirmesi beklenmektedir. Bunlardan ilki yerel halkın bilgi açığını giderme fonksiyonudur. Belediyelerin mükellefleri hizmet maliyetlerine daha gönüllü bir şekilde ortak edebilmeleri ve onlardan tekrar oy alabilmeleri için yerel halkın tercihleri doğrultusunda hizmet sunduklarını göstermeleri ve bu hizmetler için ne kadar kaynak kullandığını açıklamaları gerekmektedir (Demirbaş, 2010: 290). Bu noktada belediyeler ile yerel halk arasındaki bilgi eksikliğinin önüne geçilmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Çünkü belediye yöneticileri yerel mal ve hizmetleri sunmanın maliyetini ya da belirli bir projeye yatırım yapmanın toplam maliyetini bilmekte iken yerel halk bu maliyetlerden haberdar değilse asimetrik bilgi durumu ortaya çıkar. Bu tür durumlarda belirli bir yerel hizmetin görülmesi veya projenin gerçekleştirilmesi için tahsis edilen kaynağın ne derece gerekli olduğuna karar verebilmesi için yerel halkın bu konuda aydınlatılması gerekmektedir (More ve Otero, 2012: 1154).

Mali saydamlığın belediyelerde yerine getirmesi beklenen bir diğer fonksiyonu, bütçe hakkının ve yerel demokrasinin gelişmesine katkı sağlamasıdır. Belediyeler, yerel halkın ortak nitelikteki ihtiyaçlarını en etkin biçimde karşılamak amacıyla oluşturulmuş idari birimlerdir. Belediyelerin bu amaç doğrultusunda birtakım harcamalar yapması gerekmektedir. Belediye bütçesinden yapılan bu harcamaların yerel halk tarafından takip edilebilmesi ve denetlenmesi önem teşkil etmektedir. Çünkü seçimle başa gelen belediye yöneticilerinin faaliyetlerinin seçmenler tarafından yakından izlenebilmesi ve kontrol edilebilmesi bütçe hakkının bir gereğidir. (Doğanyığıt, 1998: 103) Şüphesiz belediyelerin ne kadar kaynak kullanarak hangi mal ve hizmetleri nasıl sunduklarına ilişkin bilgileri açıklamaları aynı zamanda yerel demokrasinin gelişmesine de katkı sağlayacaktır (Demirbaş, 2010: 290).

Mali saydamlık aynı zamanda yerel vergi uyumunu artırma fonksiyonunu yerine getirmektedir. Buna göre mükellefler ödenen vergi ile kamu hizmetleri arasındaki ilişkiyi açık bir biçimde görebilirse vergi ödemek onlar için daha kabul edilebilir bir durum haline gelebilecektir ve vergiye karşı daha az tepki ve direnç göstereceklerdir. Ancak mükellef açısından merkezi idare tarafından toplanan vergilerde vergi-hizmet ilişkisini kurabilmek çok güçtür. Çünkü mükelleflerin ödediği vergiler devletin hazinesi içinde kaybolur ve bu fonların bireylerin üzerindeki etkisini belirlemek oldukça güçtür. Yerel düzeyde ise durum tamamen farklıdır. Mükelleflerden tahsil edilen yerel vergiler, belediye sınırları içerisinde sunulan hizmetler için harcanmaktadır. Bu durumda söz konusu kaynakların nasıl ve nereye harcandığının bilincinde olan vatandaşlar, ödenen vergiler ile sunulan hizmetler arasındaki bağlantıyı rahatlıkla görebilecek ve bu bağlantı onların yerel vergilere uyumunu arttıracaktır (Mikesell, 2007: 18-19).

Mali saydamlığın yerine getirmesi beklenen bir başka fonksiyonu da belediye yönetimine güven kazandırmasıdır. Bu noktada mali saydamlık, bilgi eksikliğinden kaynaklanan belediye yönetiminin performansı ile ilgili yanlış algıları düzeltmek için kullanılabilir. Çünkü yerel halk çoğu zaman belediyelerin kendileri için yaptıkları ya da ne kadar iyi performans gösterdikleri hakkında yeterli bilgiye sahip değildir (Porumbescu, 2015: 209). Bu çerçevede yerel halkın belediyelere tahsis edilen kaynakların nasıl ve nereye harcandığına ilişkin bilgilendirilmesi belediye yönetimine güven duymasını sağlayacaktır.

4. YEREL DÜZEYDE MALİ SAYDAMLIĞIN AKTÖRLERİ

Yerel düzeyde mali saydamlık, belediyelerin toplumun çeşitli kesimlerine ve birimlerine bilgi akışı sağlamasını gerekli kılmaktadır. Bu ilişkide mali bilgileri paylaşması gereken bir diğer ifadeyle bilgiyi arz eden taraf belediye iken, bilgiyi talep eden ve bilginin kullanıcısı olan taraflar ise başta yerel halk olmak üzere sivil toplum kuruluşları, yerel basın organları ve denetim birimlerinden oluşmaktadır.

4.1. Belediye Yönetimi

Yerel düzeyde mali saydamlığın önemli aktörlerinden biri belediye yönetimidir. Belediye yönetimi, belediyeye tahsis edilen kaynakların nasıl ve nereye harcandığı konusunda yerel halkı bilgilendirmesi gereken taraftır. Bu çerçevede mali

bilgiler, belediye yönetiminin kamuoyunu etkilemek için kullanabileceği bir vasıtaya dönüşebilir. Örneğin belediye yönetiminin bilgi paylaşmaktan kaçınarak bu durumu kendi lehine kullanması mümkündür.

Belediye yönetimleri açısından olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tür bilgi söz konusudur. Birincisi belediye yönetiminin başarısını yansıtan ve kendi iradesiyle yayımladığı bilgiler; ikincisi ise kanuna aykırı uygulama, savurganlık, israf ve yolsuzluk gibi etkenlerden dolayı yönetimin başarısızlıklarını ve hatalarını ortaya çıkaran bilgilerdir. Belediye yöneticileri genellikle olumlu bilgileri ön plana çıkarmaya meyillidirler. Olumsuz bilgileri ise kendi elinde tutarak muhafaza etmeye ve kamuoyundan gizlemeye çalışırlar (Park, 2001: 60). Ancak yerel halkın belediye yönetiminin başarı ya da başarısızlığını değerlendirebilmesi için her iki bilgi türüne de sahip olması gerekmektedir.

Belediye yönetiminin bilgi paylaşımına yaklaşımı mali saydamlığın sağlanmasında belirleyici bir faktördür. Vatandaşların bilgi talebinin en kısa sürede yanıtlanması ve bu yanıtların tatmin edici olması gerekmektedir. Çünkü yerel düzeyde saydamlık kültürünün yerleşmesi, büyük ölçüde vatandaşların bilgi talebi karşısında belediye yönetiminin göstereceği tutuma bağlıdır (Cruz vd., 2015: 870).

4.2. Yerel Halk

Yerel halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamaya ve refahını artırmaya yönelik hizmetler sunan belediyeler, aldıkları kararlar ile yerel halkın yaşamını doğrudan etkilemektedir. Yerel halkın doğal olarak kendilerini doğrudan etkileyen bu kararlar hakkında bilgi ve söz sahibi olmaya ve karar alıcı konumunda olanlardan hesap sormaya hakları vardır. Belediyelerin gerek mali süreçler hakkında yerel halkı bilgilendirmesi gerekse de yerel halkın bu süreçlere katılımını teşvik etmesi, yerel düzeyde saydamlığın ve katılımın sağlanması için önem arz etmektedir (Fölscher, 2010: 16).

Yerel halkın belediyenin mali performansını nesnel bir biçimde değerlendirebilmesi için birtakım mali bilgilere sahip olması gerekmektedir. Eksik ya da yanıltıcı bilginin mevcut olduğu durumda yerel halk mali açıdan kötü yönetilse bile bunun farkına varamadığı için olası bir yerel seçimde mevcut belediye yönetimini cezalandıramayacaktır. Dolayısıyla bilgi eksikliği, yerel seçmenin oy tercihini etkileyebilecek bir unsurdur. Seçmenlerin bir sonraki seçimde mevcut belediye yönetimini yeniden göreve getirme ya da bir başkası ile yer değiştirmesi gerektiğine sağlıklı bir biçimde karar verebilmesi için mali politikaların sonuçları hakkında bilgi sahibi olması şarttır (Kolstad ve Wiig, 2009: 523-524).

Belediyelerin kamuoyuna açıkladığı mali bilgilerin doğru ve güvenilir olmasının yanı sıra vatandaşlar tarafından anlaşılma düzeyi de önemlidir. Etzioni (2010) tüm vatandaşların aynı bilişsel kapasiteye ve kavrama gücüne sahip olmadığını ve bu nedenle bazılarının diğerlerine göre bilgileri daha etkin bir biçimde kullanabileceğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda belediyelerin mali saydamlığı sağlamaya çalışırken birincisi, mali bilgilerin yerel halka etkin bir biçimde yayılması ve ikincisi bu bilgilere erişimin toplumun tüm kesimlerini eşit bir şekilde güçlendirmesi olmak üzere iki temel sorunla karşılaştıkları görülmektedir (Etzioni, 2010: 401).

Yerel seçmenler genellikle belediyelerin faaliyetleri ile ilgili sınırlı bilgiye sahiptir ve yalnızca kendisine yansıyan sonuçlardan haberdar olmaktadır. Seçmenlerin bu tür bilgilere hakim olabilmesi için belediyelerin bunları uygun araçlarla yeterince duyurabilmesi bunun yanı sıra vatandaşların da yasal haklarını kullanarak belediyenin çalışmalarını ile ilgili bilgi ve belgeleri talep etmesi gerekmektedir. Ayrıca seçmenlerin oy tercihi sonucu göreve gelen belediye organlarının gerçekleştirilen tüm faaliyetlerle ilgili seçmenleri bilgilendirmesi, seçmenlerin gerekli bilgi ve belgelere ulaşabileceği ve gerektiğinde kararlara etki edebileceği bir ortamı hazırlaması önem arz etmektedir (Çukurçayır vd., 2012: 7).

4.3. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları geniş anlamda devlet erki dışı dışında kalan kamusal alanı kullanan ve yönetimlerden bağımsız bütün organizasyonları ifade etmektedir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde merkezi ya da yerel yönetimin denetiminde olmayan, gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan dernekler ve vakıflar, meslek örgütleri, siyasi partiler, sendikalar ve düşünce kuruluşları birer sivil toplum kuruluşu niteliğindedir. Bu kuruluşlar farklı görüşlere sahip toplum bireylerini bir araya getirerek toplumsal meselelerin çözümüne ilişkin çalışmalar gerçekleştirmekte ve kamuoyunu bilgilendirmektedirler. Bu nedenle de sivil toplum kuruluşlarının kamuoyunu etkileme ve yönlendirme gücü yüksektir (Tunçay, 2003: 10). Devlet yapısı dışında kalan bu tür bir örgütlenme ve bu örgütlere katılım özgürlüğü, bir toplumdaki saydamlık ve hesap verebilirlik seviyesinin önemli bir göstergesidir (IBP, 2019).

Sivil toplum kuruluşları, belediyelerin faaliyetlerine ilişkin bilgi talep edilmesi ve belediyelerin performansının izlenmesinde kritik bir rol üstlenmektedir. Bu kuruluşlar aracılığıyla belediyelerin yerel politika ve programları bağımsız bir biçimde izlenmekte ve değerlendirilebilmektedir (IBP, 2019). Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının önemli bir paydaş olarak yerel karar alma süreçlerine katılım taleplerinin artması, yerel demokrasinin gelişmesine ve saydamlık kültürünün oluşmasına katkı sağlamaktadır (Kerimoğlu, 2005: 18).

4.4. Yerel Basın

Vatandaşların bilgiye erişimini sağlayan temel araçlardan biri basındır. Basın, devlet faaliyetleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan vatandaşların, idarenin eylemlerinin izlenmesinde ve vatandaşlara karşı daha sorumlu ve duyarlı bir yönetim anlayışının oluşturulmasında kilit rol oynamaktadır. Dolayısıyla hem idarenin faaliyetleri üzerinde bir dış kontrol mekanizması işlevi görmekte hem de vatandaşların kaygılarını ifade edebilecekleri bir platform oluşturmaktadır (Carter, 2012: 387). Günümüzde en etkili kamuoyu oluşturma aracı olarak nitelendirilen basın, idare ile vatandaş arasında bir köprü görevi görmektedir. Basın aracılığıyla bir taraftan idareye ilişkin bilgiler vatandaşlara iletilmekte, diğer taraftan ise vatandaşların talepleri idareye ulaştırılmaktadır. Basın, vatandaşların hem sözcüsü hem de gözcüsü olarak idare hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamaktadır (Köse, 2007: 95).

Basın organları aynı zamanda yolsuzlukla mücadelede de etkilidir. Basın, yolsuzluk vakalarını araştırma/ortaya çıkarma ve yolsuzluğun önlenmesi şeklinde iki önemli fonksiyona sahiptir. Yönetimin faaliyetleri ile ilgili gerçekleri ortaya çıkararak yolsuz davranış ve uygulamalar hakkında kamuoyunun farkındalığını arttırmaktadır. Ayrıca yolsuzluğun nedenleri ve sonuçları ile potansiyel çözümleri hakkında vatandaşları eğiterek demokratik bir kültürün oluşmasını sağlayabilmektedir (Byrne vd., 2010: 5-7).

Yerel düzeyde özgür ve tarafsız bir basın, potansiyel olarak yolsuzluğa karşı oldukça etkilidir ve belediyelerdeki yolsuzluk vakalarının ve yönetim hatalarının ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır. Literatürde yolsuzluk ile basın özgürlüğü arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı akademik çalışmalara rastlamak mümkündür. Bu çalışmalarda basın özgürlüğünün artması sonucu birçok ülkede yolsuzluğun azalma eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir (Brunetti ve Weder, 2003: 1804).

Saydam bir belediyenin kamuoyu ile paylaştığı mali bilgileri yerel düzeyde değerlendiren, doğruluğunu araştıran ve sorgulayan bağımsız organlara gerek duyulmaktadır. Bu noktada yerel basın organlarına önemli görevler düştüğünü söyleyebiliriz (United Nations, 2004: 50). Yerel basın, belediye yöneticilerinin yerel halkın menfaatlerine uygun bir biçimde hareket edip etmediklerini daha yakından takip edebilme imkânı sağlamakta ve bu durum mali bilgilerin raporlanma düzeyini pozitif yönde etkilemektedir (Zimmerman, 1977: 121).

4.5. Dış Denetim Birimi

Kamu kaynaklarını kullanan idari birimlerin vatandaşlara karşı sorumlu ve şeffaf olması demokrasinin özünde yer almaktadır. Ancak toplumun her kesiminin idarenin faaliyetlerine ilişkin bilgi sahibi olması mümkün değildir. Bu bağlamda denetim önemli bir fonksiyona sahiptir. İdarelerin işlem ve eylemlerinin ve performansının dış denetim birimince değerlendirilmesi ve elde edilen sonuçların kamuoyu ile paylaşılması kamu mali yönetiminde saydamlığın sağlanması açısından son derece önemlidir (Köse, 2007: 14). Kamu kesiminde dış denetim genel olarak yürütme organının kendi bünyesinde yer almayan ve parlamento adına yapılan bir denetim türü olarak kabul edilmektedir. Dış denetim parlamento adına yapıldığı için yüksek denetim adı da verilmektedir. Ülkemizde parlamento adına denetim yetkisi Sayıştay'a aittir (Demirbaş ve Çetinkaya, 2018: 62).

Dış denetim birimi genellikle denetledikleri kurumlarca hazırlanan mali tablo ve raporların güvenilirliğini ve gerçeği yansıtmama durumunu inceleyerek elde ettikleri sonuçları kamuoyuna açıklamaktadır (Gülen, 2003: 14). Belediyelerce hazırlanan mali raporlarda yer alan bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin dış denetim birimi tarafından onaylanması, belediye yöneticilerinin şeffaf ve hesap verebilir olmasını sağlayan önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir.

Dış denetçi görevini yerine getirirken denetlediği belediye ile ilgili birtakım bilgilere sahip olmak isteyebilir. Böyle bir durumda belediye yöneticileri ve personelinin denetime ya da denetçiye karşı tutumu önem kazanmaktadır. Örneğin denetlenen belediye, denetçinin talep ettiği bilgileri en kısa sürede doğrudan kendisi ile paylaşım kolaylık sağlayabileceği gibi bazen de denetçiye bilgi aktarmaktan kaçınarak denetçinin görevini yerine getirmesine engel olmaya çalışabilir (Köse, 2007: 16). Belediye yöneticilerinin ve çalışanlarının bilgi paylaşımına sıcak bakmaması ya da isteksiz davranması, denetime açık olmadığını ve kurum içinde saydamlık kültürünün tam olarak yerleşmediğini göstermektedir.

5. BELEDİYELERİN MALİ SAYDAMLIĞINI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Literatürde belediyelerin mali saydamlığını konu edinen pek çok araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmalarda genellikle belirli bir ülkede/bölgede bulunan belediye grubunun web sitesi aracılığıyla yayımladıkları mali bilgi ve belgeler çeşitli kriterler çerçevesinde değerlendirilerek mali saydamlık düzeyleri ölçülmekte ve bu doğrultuda belediyelerin mali saydamlık düzeyini belirleyen faktörler analiz edilmektedir.

Tablo 1'de belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörleri analiz eden ampirik çalışmalara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1: Belediyelerin Mali Saydamlığını Belirleyen Faktörlere İlişkin Literatür Araştırması

Belediyelerin Mali Saydamlığını Belirleyen Faktörlere İlişkin Bir Literatür Taraması

Araştırmacı	Örneklem	Dönem	Faktörler
Alt, Lassen ve Rose	ABD / 50 yerel yönetim birimi	1972-2002	-Nüfusun yaş ortalaması -Siyasi rekabet -Bütçe dengesizlikleri (açık ya da fazla) -Borçlanma düzeyi
Dowley	Orta ve Doğu Avrupa ülkelerindeki 1526 belediye yöneticisi (Romanya, Macaristan, Polonya, Slovakya, Bulgaristan, Estonya ve Letonya)	2001-2002	-Nüfus -Gelir düzeyi -Aktif sivil toplum kuruluşu sayısı -Yerel basın organlarının sayısı
Esteller-More ve Otero	691 Katalan belediyesi	2001-2007	-Nüfus büyüklüğü -Yaşlı nüfusun oranı -Siyasi rekabet
Laswad, Fisher ve Oyelere	Yeni Zelanda / 86 yerel yönetim birimi	2005	-Yerel yönetim biriminin türü ve büyüklüğü -Yerel basının gücü -Siyasi rekabet -Mali durum
Piotrowski ve Ryzin	ABD / 1.819 katılımcı	2005	-Nüfusun yaş ortalaması -Gelir düzeyi -Siyasete ilgi düzeyi -Kentsel aidiyet -Konut sahibi olma -İkamet süresi
Styles ve Tennyson	ABD / 300 belediye	2006	-Yerel yönetim biriminin büyüklüğü -Nüfus yoğunluğu -Kişi başına düşen gelir -Borçlanma -Mali durum
Guillamon, Bastida ve Benito	İspanya / en büyük 100 belediye	2008	-Kişi başına düşen vergi ve transfer miktarı -Nüfus -Sol ideoloji
Tejedo-Romero, Filipe ve Arajuo	İspanya / en büyük 100 belediye	2008-2012	-İşsizlik seviyesi -Cinsiyet -Yerel seçimlere katılım -Siyasi güç
Arajuo ve Tejedo-Romero	İspanya / en büyük 100 belediye	2008-2014	-Belediye başkanının cinsiyeti
Demirbaş	Türkiye / 207 belediye	2009	-Nüfus -Belediye harcamaları -Eğitim düzeyi -Kişi başına gelir
Welch	ABD / 500 yerel yönetim birimi	2010	-Katılımcılık

Jorge, Sa, Pattaro ve Lourenço	İtalya ve Portekiz / 94 belediye	2010	-Belediyenin büyüklüğü -Nüfusun yaş ortalaması -Eğitim düzeyi -Gelir düzeyi -Konut sahibi olma -Siyasi görüş -Yerel seçimlere katılım
Albalate	İspanya/ 110 belediye	2010	-Cinsiyet -Nüfus -Bütçe açıkları -Sol ideoloji -Siyasete ilgi düzeyi
Beblavá, Kollárik ve Sloboda	Slovakya / en büyük 100 belediye	2010-2014	-Nüfus büyüklüğü -Eğitim düzeyi -İşsizlik seviyesi -İnternet kullanıcı sayısı -Yerel seçimlerde rekabet -Belediye başkanının bağımsız aday olarak seçime katılması
Alegre, Peñas, Santias ve Boubeta	İspanya / 33 Galiçya belediyesi	2011	-İşsizlik seviyesi -Borçlanma -Bütçe açıkları
Perona	İspanya / en büyük 100 belediye	2012	-Nüfus -Yerel seçimlere katılım -Bütçe açıkları -Borçlanma -İşsizlik düzeyi -Sol ideoloji
Bilge ve Küçükaycan	Türkiye / 16 büyükşehir belediyesi ve 16 il özel idaresinin plan ve bütçe komisyon üyeleri (85 katılımcı)	2013	-Yerel yönetim türü -Komisyon üyelerinin parti bağı (muhalefet/iktidar)
Zuccolotto ve Teixeira	Brezilya / 26 yerel yönetim birimi	2013	-Eğitim düzeyi -Gelir düzeyi -Siyasi rekabet
Tavares ve Cruz	Portekiz / 278 belediye	2013	-Eğitim düzeyi -Nüfusun yaş ortalaması -İşsizlik oranı -Belediye başkanının cinsiyeti -Belediye başkanının art arda seçilme durumu -Siyasi rekabet
Ribeiro, Nogueira ve Freitas	Portekiz / 308 yerel yönetim birimi	2013-2014	-Nüfus -Yaş -Eğitim düzeyi -Siyasi ideoloji -15 ile 74 yaş arası internet kullanıcı sayısı -Yerel seçimlere katılım -İşsizlik oranı -Net borç miktarı

Musa, Bebic ve Durman	Hırvatistan / 16 yerel yönetim birimi	2014	-Yerel yönetimin büyüklüğü
Jatmiko ve Kumara	Endonezya/ 78 yerel yönetim birimi	2014-2015	-Nüfus -Kişi başına gelir -Yerel yönetim türü
Lowatcharin ve Menifield	ABD / 816 yerel yönetim birimi	2015	-Nüfus yoğunluğu -Yaşlı nüfusun oranı -Kişi başına düşen gelir -Eğitim düzeyi -İnternete erişim
Sun ve Andrews	Çin / 313 yerel yönetim birimi	2017	-Nüfus büyüklüğü -Eğitim düzeyi -İnternet kullanımı -İşsizlik seviyesi -Bütçe açıkları
Tümer	Türkiye / 81 belediye	2018	-Nüfus büyüklüğü -65 yaş üstü nüfusun oranı -Eğitim düzeyi -Sol ideoloji -Siyasal katılım -Belediyelerin harcama büyüklüğü -Bütçe fazlası -Belediye türü -Belediye başkanının eğitim düzeyi

Tabloya bakıldığında belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörleri analiz eden araştırmaların İspanya, ABD ve Portekiz gibi ülkelerde sayısal olarak daha fazla olduğu görülmektedir.

Belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörleri genel olarak sosyo-demografik faktörler, ekonomik-mali faktörler ve siyasal faktörler olmak üzere üç başlık altında ele almak mümkündür.

5.1. Sosyo-Demografik Faktörler

5.1.1. Nüfus Büyüklüğü

Nüfusu fazla olan belediyelerin hizmet götürmekle yükümlü oldukları kişi sayısı nispeten fazla olacağından bu durum daha fazla harcama yapmalarını gerektirmektedir. Harcanan kaynak miktarına bağlı olarak yerel halkın belediyenin faaliyetleri hakkında daha fazla mali bilgi talep etmesi söz konusudur (Bolívar vd., 2013: 562-563). Ayrıca bu belediyelerde nüfus yoğunluğunun fazla olmasına bağlı olarak yerel basın organları ve sivil toplum kuruluşları daha güçlüdür ve bu kuruluşlar mali bilgilerin halka açık hale getirilmesi için belediye yöneticilerine daha fazla baskı yapmaktadır (Beblava vd., 2016: 130-131). Bu sebeple belde nüfusu ne kadar fazla ise belediyenin o kadar açık ve saydam olması beklenir (Perez vd., 2014: 15). Buna ek olarak daha fazla vatandaşın ikamet ettiği bu tür belediyeler, teknolojik olanakların ve yerel basın organlarının daha fazla olması nedeniyle faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirme hususunda küçük belediyelere göre birtakım avantajlara sahiptir.

Nüfusu fazla olan belediyeler daha fazla sayıda vatandaşa hizmet götürdüğü için işleyişleri daha karmaşık hale gelebilmektedir. Bu yüzden de performanslarını değerlendirebilmek için daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulur. Bunun yanı sıra söz konusu belediyeler kamuoyunda ve basında daha fazla görünür olmaları nedeniyle kendilerini sürekli olarak yerel halkın baskısı ve gözetimi altında hissetmektedirler ve böylece geniş kitleleri bilgilendirme gereği duyabilirler (Pina vd., 2010: 355).

5.1.2. Yaş

Literatürde mali saydamlık ile yaş arasındaki korelasyonu açıklayan farklı argümanlar mevcuttur. Bazı araştırmacılar yaşlı nüfusun bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma beceri ve yatkınlığının görece daha zayıf olduğunu ve bu nedenle belediyeler tarafından web sitesi aracılığıyla paylaşılan mali bilgi ve belgelere erişiminin sınırlı olabileceğini ileri sürmektedir (Lowatcharin ve Menifield, 2015: 108). Bazı araştırmacılar ise mali saydamlık ile katılımı ilişkilerinde yaşlı nüfusun

katılım düzeyinin daha yüksek olduğunu ve daha fazla saydamlık talep ettiklerini savunmaktadır (Piotrowski ve Van Ryzin, 2007: 317). Örneğin Türkiye’de 81 belediyenin kurumsal web siteleri üzerinden gerçekleştirilen bir araştırmanın bulguları da bu görüşü desteklemektedir. Bu araştırmanın sonucunda belediye sınırlarında yaşayan 65 yaş ve üstü nüfusun oranı arttıkça belediyelerin mali saydamlık düzeyinin de arttığı tespit edilmiştir (Tümer, 2020).

5.1.3. Cinsiyet

Geleneksel olarak erkeklerin siyasete katılım düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olması nedeniyle erkeklerin mali saydamlık talebinin kadınlardan daha fazla olduğu kabul edilmektedir (Piotrowski ve Van Ryzin, 2007: 310). Ancak bu durumun ortaya çıkmasında birtakım faktörlerin etkili olabileceğini unutmamak gerekir. Örneğin bir kadının kendi yaşam alanı içerisinde eş, anne ve ev hanımı gibi rollere sahip olmasının siyasi katılımına engel teşkil edebileceğini belirtmek gerekir. Bu sınırlayıcı rollerin, kadınların siyasi süreçlere katılımını zorlaştırdığı bir gerçektir. Üstelik yetişkinlik öncesinde ailede politik temsil ve ifadenin erkek rolü üzerinden gerçekleştirilmesi de etkili olabilmektedir. Çünkü çocuklar aile içinde ebeveynlerin katılım alışkanlıklarını gözlemleyerek cinsiyet ve katılım arasındaki ilişki hakkında fikir edinmektedir. Kız ve erkek çocukları tarafından erken yaşlarda edinilen bu tür fikirler sonraki yıllarda yetişkin bireyler haline geldiklerinde bile etkisini devam ettirebilmektedir. Bu ortamda yetişen kadınların sonraki yaşlarda siyasete katılımını teşvik eden çalışmalara karşı direnç göstermesi bunun açık bir ispatıdır (Jennings, 1983: 364-366).

Literatürde cinsiyetin saydamlık üzerindeki etkisine ilişkin farklı görüşlere de rastlamak mümkündür. Bazı araştırmacılar kadınların erkeklere göre daha etik hareket ettiği ve kadınların çeşitli süreçlere dahil olmasıyla beraber bilgi kalitesinin ve saydamlık düzeyinin arttığını savunmaktadır (Tejedo-Romero ve Araujo, 2015: 533). Örneğin İspanya’da yapılan bir araştırmada kadınların yerel siyasete daha fazla katılması sonucu saydamlığın arttığı ve belediyelerdeki asimetrik bilginin azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Araujo ve TejedoRomero, 2018: 94).

5.1.4. Eğitim

Belediyelerin mali saydamlığını belirleyen önemli faktörlerden biri de eğitim düzeyidir. Eğitim düzeyi, bireyin kendine güvenme duygusunu artırarak bilgi talebini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Örneğin üniversite diplomasına sahip olma, bireyin öz güvenini artırabileceğinden belediyeden daha fazla mali bilgi talep etmesine neden olabilir (Piotrowski ve Van Ryzin, 2007: 310). Ayrıca vatandaşların elektronik ortamda paylaşılan mali bilgileri incelemek için gereken bilgisayar kullanım becerilerini edinmeye yetecek düzeyde bir eğitime sahip olması da son derece önemlidir (Rios vd., 2013: 238). Bu becerilere sahip olmayan vatandaşlar bilgisayar teknolojisinden yeterince faydalanamayacağından doğal olarak mali bilgilere erişimi sınırlı olacaktır.

Vatandaşların bütçe bilgilerini anlama ve yorumlama yeteneği, mali sorunlara ilişkin farkındalıklarının artması ve daha duyarlı hale gelmesi için kritik öneme sahiptir (Harrison ve Sayogo, 2014: 516). Bu yeteneğin geliştirilmesi eğitimle mümkündür. Eğitimin yaygınlaşması, vatandaşların kamusal hizmetlerin sunumunda daha fazla verimlilik ve kalite talep etmesine neden olacağı gibi bunun sonucunda politikacıların üzerinde saydamlık baskısı da oluşturacaktır (Khagram ve Fung, 2013: 5). Araştırmalar sosyal ve politik açıdan bilinçli vatandaşların yaşadığı belediyelerde, vatandaşların baskısı sonucu belediyelerin daha fazla mali bilgi paylaşmaya eğilim gösterdiğini açıkça ortaya koymaktadır (Serrano-Cinca vd., 2009: 362).

5.1.5. Gelir Düzeyi

Ampirik çalışmalar gelir düzeyi yüksek bireylerin ödenen vergilerin etkili bir biçimde harcadığını teyit etmek için daha iyi hizmet ve daha fazla bilgi edinmeyi bekleediklerini ortaya koymaktadır (Bolivar vd., 2013: 562-563). Bu çalışmalarda ayrıca yüksek gelire sahip bireylerin politik olarak daha aktif oldukları ve yerel yönetimlerdeki stratejik karar alma süreçlerine katılma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna bağlı olarak gelir düzeyi yüksek olanların belediyelerden daha fazla saydamlık talep etmesi muhtemeldir (Tavares ve Cruz, 2014: 119). Diğer taraftan düşük gelire sahip bireylerin genellikle politik açıdan daha pasif ve siyasi süreçlere katılma motivasyonundan yoksun oldukları görülmekte olup bu motivasyon eksikliğinin, düşük gelirli kesimlerin mali saydamlık talebini olumsuz etkileyebileceği söylenebilir.

5.1.6. İnternet Kullanımı

Teknoloji alanındaki gelişmeler saydamlık biçimlerinde önemli ölçüde değişikliğe neden olmuştur. Saydamlık artık bilgi talep eden vatandaşlar ile kamu kaynaklarını yönlendiren yöneticilerin fiziksel olarak bir araya gelmesi biçiminde değil, daha çok çeşitli iletişim araçları üzerinden tarafların dolaylı biçimde etkileşime geçmesiyle sağlanmaktadır. Özellikle iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin saydamlık üzerindeki etkisi potansiyel açıdan önemlidir. Bu gelişmeler, son yıllarda “teknoloji odaklı saydamlık”, “internet erişimli saydamlık” ya da “bilgisayar aracılı saydamlık” gibi yeni kavramların literatüre girmesine katkı sağlamıştır (Lowatcharin ve Menifield, 2015: 103).

İnternet, bilginin yayılma hızı ve kolay erişim sağlanması nedeniyle en etkili bilgi paylaşım biçimidir. (Jatmiko ve Kumara, 2015: 665). İnternet, belediyeler ile vatandaşlar arasındaki karşılıklı etkileşim için uygun bir ortam oluşturmaktadır. İnternet, bir taraftan belediyeler ile vatandaşlar arasındaki sınırları genişletirken diğer taraftan da vatandaşlara belediyelerin

çalışmalarını yakından izleme olanağı sunmaktadır. (Lowatcharin ve Menifield, 2015: 103). Ayrıca belediyelerin web sitesi aracılığıyla bütçe belgelerini, mali bilgi ve tablolarını ilgili tüm paydaşlarla eşzamanlı olarak paylaşabilmesi mümkün hale gelmektedir (IBP, 2006: 18).

İnternete erişimin ve kullanımın artması sonucu vatandaşlar belediyelerin web sitelerini daha fazla ziyaret edebilmektedir. Ziyaret eden kişi sayısı arttıkça belediyeler web sitelerini daha aktif bir biçimde kullanmak ve iyileştirmek için çaba harcamaktadırlar (Rios vd., 2013: 238). Sonuç olarak internet kullanıcı sayısının artmasına bağlı olarak belediyelerin web siteleri aracılığıyla daha fazla mali bilgi paylaşması söz konusu olacaktır (Lowatcharin ve Menifield, 2015: 106).

5.1.7. Kentsel Aidiyet

Vatandaşların sahip olduğu kentsel aidiyet duygusu, ikamet ettikleri belediyenin büyüklüğüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin büyük yerleşim birimlerinde yaşayanlar genellikle kendilerini yaşadıkları bölgeye ait hissetmezler. Öte yandan nispeten küçük belediyelerde ikamet eden vatandaşların yaşadıkları bölgeye bağlılık derecesinin görece daha fazla olması beklenmektedir (Piotrowski ve Van Ryzin, 2005: 317). Bu nedenle yaşadığı kenti sahiplenen ve kendisini bu kentin bir parçası olarak gören vatandaşlar, belediyenin faaliyetleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak isteyecektir.

5.1.8. Konut Sahibi Olma

Konut sahibi bireylerin yaşadıkları beldeyi sahiplenme duygusunun daha fazla olacağı varsayımı altında yaşadıkları belde ile ilgili sorunlara karşı daha duyarlı olması ve bu bilinçle hareket etmesi beklenmektedir. Bu nedenle konut sahibi olanların belediyelerden mali açıdan hesap sormak isteyebileceği ve mali saydamlık talebinin daha fazla olacağı öngörülmektedir (Piotrowski ve Van Ryzin, 2005: 8).

5.1.9. İkamet Süresi

Belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörlerden bir diğeri de ikamet süresidir (Piotrowski ve Van Ryzin, 2005: 311). Bireylerin belirli bir bölgede uzun süre ikamet etmesi, o bölgeye bağlılığını artırabilecek bir unsurdur. Bu çerçevede ikamet ettiği belediyeye ilişkin meselelere karşı daha hassas olması beklenmektedir. Buna bağlı olarak belirli bir bölgede uzun süre ikamet eden vatandaşların sınırları içerisinde bulunduğu belediye ile ilgili daha fazla bilgi sahibi olmak isteyebileceği ve bunun da belediyenin mali saydamlık düzeyini pozitif yönde etkileyebileceği ifade edilebilir.

5.2. Ekonomik ve Mali Faktörler

5.2.1. Bütçe Açığı

Ekonomik koşulların iyi olmadığı dönemlerde bütçe açığının meydana gelmesi durumunda yöneticiler kararlarının ve tercihlerinin doğruluğunu haklı göstermek için bilgi paylaşımını artırabilmektedir. Keza bütçe fazlası ortaya çıktığında da yöneticiler mali performanslarının iyi olduğunu göstermek ve bunu siyasi rakiplerine karşı kullanabilmek için daha fazla bilgi paylaşmayı tercih edebilmektedir (Zuccolotto ve Teixeira, 2014: 246).

Belediyenin mali performansının düşük olduğuna ilişkin algı, vatandaşların mali saydamlık talebini artırabilecek bir faktördür. Buna karşılık eğer bütçe açığı beklentilerin üzerinde ise belediye yöneticileri bu kez eleştirilere maruz kalmamak için birtakım bilgileri gizleme gereği duyabilmektedir. Vatandaşların bilgi talebi karşısında yöneticilerin bu tarz bir tutum ortaya koyması mali saydamlığı olumsuz etkiler (Sun ve Andreams, 2020: 51). Ancak bazı araştırmalar mali performansı iyileştirmenin en önemli çözümlerinden birinin saydamlık düzeyini artırmak olduğunu ve saydamlığın artırıldığı kurumlarda mali sonuçların gerçekten de olumlu etkilendiğini ortaya koymaktadır (Alt ve Lassen, 2003: 23).

5.2.2. Borçlanma

Borç seviyesinin önemli boyutlara ulaşması sonucu ciddi finansal zorluklarla karşılaşan belediyeler, borçlanma politikalarını ve finansal durumlarını ortaya koyan belge ve raporlar yayımlamaya daha fazla ihtiyaç duyabilirler. Belediyelerin borçlanarak elde ettikleri mali kaynakları finanse eden vatandaşlar, bu kaynakların hangi yerel hizmetlerin finansmanında kullanıldığını konusunda bilgi sahibi olmak isteyebilirler (Bolivar vd., 2013: 561).

Borçların artması halinde belediye yöneticileri alacaklılara yükümlülüklerini yerine getirme yeteneklerini göstermenin bir yolu olarak bilgi paylaşma ihtiyacı duyabilirler. Bu çerçevede bilgi paylaşımı, alacaklıların belediye faaliyetlerini kolay ve düzenli bir şekilde izlemelerine yardımcı olan önemli bir araç haline gelmektedir (Rios vd., 2013: 239). Dolayısıyla belediyelerin borç düzeyi mali bilgi paylaşımını doğrudan etkilemektedir.

5.2.3. Kaynak Miktarı

Daha fazla kamu kaynağını yönetmek isteyen belediye yöneticileri bu kaynakların tahsis edilmesi durumunda yerel halk tarafından daha güvenilir olarak algılanmak için daha fazla mali bilgi paylaşmak zorunda kalmaktadır (Andreula ve Chong, 2016: 243). Yerel halk, yöneticilerin eylemleri hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarında yerel hizmetlere daha fazla kaynağın ayrılmasına ve dolayısıyla daha fazla vergi ödemeye tepki göstermeyebilir ve böylece yerel vergilere uyum düzeyi artar (Arapis ve Reitano, 2018: 553).

Nispeten daha fazla kaynağa sahip belediyeler web sitesi üzerinden mali bilgileri açıklama konusunda birtakım avantajlara sahiptir. Söz konusu belediyeler genellikle web sitesinin tasarımı ve bu sitedeki bilgilerin güncel tutulabilmesi için gereken nitelikli personele sahiptir. Web sitesinin oluşturulması ve geliştirilmesi önemli bir maliyet gerektirdiğinden bütçeleri kısıtlı olan belediyeler bu tür hizmetlere kaynak tahsis etme hususunda isteksiz davranabilirler (Ribeiro vd., 2017: 198-199).

5.2.4. Öz Gelirlerin Büyüklüğü

Yerel hizmetlerin çoğu belediye sınırları içerisinde toplanan vergilerle finanse edildiğinde vatandaşların mali saydamlık talebinin artması beklenmektedir (Jorge vd., 2011: 12). Ayrıca tahsil edilen yerel vergi ve harçların artması halinde belediyeler bunları nasıl ve nereye harcadığına ilişkin yerel halkı bilgilendirme ihtiyacı duyabilir ve böylece saydamlık düzeyi artabilir (Ribeiro vd., 2017: 198-199; Jorge vd., 2011: 12).

5.2.5. Yolsuzluk Algısı

Yolsuzluğun en yaygın ve basit tanımı, kamu gücünün özel menfaat için kötüye kullanılmasıdır (Tanzi, 1995: 564). Klitgaard, Maclean-Abaroa ve Parris, yolsuzluğun bir öngörü suçu olduğunu ve riskler az, cezalar ılımlı ve karşılığında büyük ödüller kazanma ihtimali olduğunda bireylerin yolsuzluğa yönelebileceğini savunmaktadır (Klitgaard vd., 1998: 12).

Prud'homme, yerel politikacı ve bürokratların çıkar ve baskı gruplarından gelen talepleri kabullenme olasılığının yüksek olması nedeniyle yolsuzlukların yerel düzeyde daha yaygın olduğunu belirtmektedir (Prud'homme, 1995: 211). Shick'e göre çoğu ülkede yerel düzeyde seçimlere katılım oranının düşük olmasına bağlı olarak belediyelerin faaliyet ve eylemlerinin daha az saydam ve yolsuzluk riskinin ise yüksek olması muhtemeldir (Shick, 2003: 96). Yolsuzluk ve saydamlık, aralarında ters yönde ilişki bulunan kavramlar olmakla birlikte yolsuzluğun düşük olduğu ülkelerde yerel yönetimlerin bilgi paylaşımı konusunda daha saydam geleneklere sahip olduğu görülmektedir (Pina vd., 2010: 357).

Literatürde mali saydamlık ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi araştıran ampirik çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin Elina De Simone vd. 116 ülkeyi dahil ettikleri ve 2003-2012 yıllarını kapsayan araştırmalarında mali saydamlık ile yolsuzluk arasındaki ilişkiyi ölçmeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda mali saydamlık ile yolsuzluk arasında negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Simone vd., 2017: 1).

5.2.6. İşsizlik Seviyesi

Araştırmalar işsizlik düzeyinin yüksek olmasına bağlı olarak ekonomik güçlüklerle karşılaştıkları durumlarda vatandaşların belediye faaliyetleri üzerindeki denetim ve kontrol talebinin arttığını ve belediye yöneticilerinden daha fazla saydamlık talep ettiklerini ortaya koymaktadır (Araujo ve Tejedo-Romero, 2018: 94). Ancak literatürde işsizlik düzeyi ile mali saydamlık arasında ters yönlü ilişki olduğunu ileri süren görüşlere de mevcuttur. Örneğin ekonomik şartların kötüye gittiği ve işsizlik oranlarının yükseldiği dönemlerde vatandaşların yerel düzeydeki karar alma süreçlerine katılma istekliliğinin ve belediyeler üzerinde saydamlık baskısının azaldığı ileri sürülmektedir (Stanic, 2018: 465).

5.2.7. Kişi Başına Düşen Gelir

Araştırmalar ekonomik faktörlerin beklendiği gibi saydamlığı etkilediğini daha zengin ülkelerin daha fazla kaynağa, daha fazla teknik kapasiteye ve saydamlığa karşı daha olumlu bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Güçlü bir ekonomiye sahip olan ülkelerde yaşayan insanlar daha fazla özgürlük, saydamlık ve açıklık talep etmektedir (Harrison ve Sayogo, 2014: 516). Buna ek olarak bilginin elde edilmesi, işlenmesi ve kamuoyu ile paylaşılmasının maliyeti yüksek olduğu için gelişmiş ülkeler, bu maliyeti karşılama konusunda daha az endişe duymaktadır. Bu nedenle saydamlığı ve bilgi paylaşımını öngören yasaları yürürlüğe koyma olasılıkları da daha yüksektir. Az gelişmiş ülkelerde ise bu tür maliyetler söz konusu yasaların benimsenmesini engellemektedir (Rios vd., 2013: 238).

Kişi başına düşen gelir, yerel halkın refah düzeyinin bir ölçüsüdür. Bir bölgenin ekonomik yapısı özellikle eğitim, sosyal ve teknolojik açıdan hayatın çeşitli yönlerini etkileyebilir. Ekonomik refah düzeyi yüksek olan topluluklarda internetin günlük yaşamda kullanılma eğilimi daha fazladır (Jatmiko ve Kumara, 2015: 667). Aynı zamanda resmi web sitelerinde daha fazla elektronik hizmete sahip olmaları nedeniyle çevrimiçi hizmetlerin sayısı ile kişi başına düşen gelir arasında önemli bir ilişki mevcuttur. Sergilenen yüksek ekonomik performans, bütçe ile ilgili bilgilerin paylaşımındaki endişeleri azalttığından bilgi paylaşımı daha kolay hale gelmektedir (Perez vd., 2014: 16).

Kişi başına düşen gelirin yüksek olduğu bölgelerde bireyler daha iyi ekonomik şartlarda yaşam sürmektedir. Bu durum satın alma gücünü doğrudan etkilemekte ve bireyler, günlük ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli modern teknolojiyi daha kolay temin edebilmektedir. Bilgi edinme ihtiyacı, interneti sıklıkla kullanılan bir araç haline getirmekte olup bu araç, vatandaşlara belediyenin performansını izleme imkanı sağlamaktadır (Jatmiko ve Kumara, 2015: 665).

5.3. Siyasal Faktörler

5.3.1. Siyasi Rekabet

Belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörlerden biri de siyasi rekabettir. Siyasi rekabet, mevcut belediye yönetimini siyasi rakiplerinin kendileri ile ilgili olumsuz iddialarına karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Belediye yönetimi bu iddia ve eleştirilere cevap vermek ve aksini kanıtlamak için bilgi paylaşımını etkin bir biçimde kullanabilir (Baber ve Sen, 1984: 94). Siyasi rekabet ne kadar fazla olursa belediye yönetimi kaynakların iyi yönetildiğini ispatlama gereği duyar ve başarılarını göstermek için çaba harcar (Perez vd., 2014: 13). Ayrıca gerçekleştirdikleri faaliyetlerin seçmenler tarafından kontrol edilmesini ister ve kamuoyuna daha fazla mali bilgi açıklar (Rios vd., 2013: 240).

Belediye yönetimi bir kez seçildikten sonra vatandaşlara verilen seçim vaatlerini göz ardı edebilir. Belediye yönetiminin göreve geldikten sonra önünde birkaç yıllık süre vardır. Bu süre içerisinde vatandaşların kısa vadede belediye yönetimini başarısızlıklarından dolayı cezalandırması çok zordur ve belediye yönetimi de bunun farkındadır. Eğer yerel düzeyde güçlü bir muhalefet varsa bu tür fırsatçı davranışlar azalabilir. Diğer taraftan muhalefet, belediye yönetiminin seçim vaatlerinden sapmaya neden olan faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmek isteyecektir ve böylece siyasi rekabet ortamının varlığı, belediye yönetimi ile seçmenlerin çıkarları arasındaki sapmanın azalmasına hizmet edecektir. Eğer belediye yönetimi yeniden seçilmek isterse seçmenlere verilen vaatleri yerine getirmek zorunda kalacak ve taahhüt ettikleri şeyleri yerine getirerek bunları vatandaşlara iletme için mevcut tüm raporlama araçlarını kullanacaktır (Garcia ve Garcia, 2010: 686).

Rekabetin eksik olduğu durumda “görevdeki her zaman kazanır” argümanı altında siyasi sürece yönelik ilgi eksikliği nedeniyle saydamlık büyük olasılıkla sekteye uğramaktadır. Belediye yönetimi yerel seçmenlerin büyük çoğunluğu tarafından destekleniyorsa belediye yöneticileri vatandaşlarla iletişim kurmak, meşruiyet aramak ya da yönetilenlerin rızasını aramak için daha az çaba göstermektedir. Rekabetçi siyasi ortamın hakim olduğu yerlerde belediye yöneticileri vatandaşların kaygılarını anlama ve saydamlığı destekleme ihtiyacı hissedebilir. Araştırmalar yerel seçimleri kazanan ile ikinci olan arasındaki farkın nispeten yüksek olduğu belediyelerde saydamlık düzeyinin daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tespit, rekabetçi seçimlerin vatandaşlara karşı hesap verebilirliği ve saydamlığı artırmak için ilave baskı sağladığı tezini desteklemektedir (Tavares ve Cruz, 2014: 118-122).

5.3.2. Siyasal Süreçlere Katılım

Vatandaşların yerel seçimlere katılım oranının yüksekliği, belediyeleri saydamlığa teşvik eden önemli bir faktördür. Yerel seçimlere yüksek düzeyde katılım sağlanması, vatandaşların belediyenin faaliyetleri ile yakından ilgilendiğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda belediyelerin, yönetim ve işleyişlerine ilişkin yanlış algıları düzeltmek ve yerel halkın güvenini yeniden kazanmak için mali saydamlıktan yararlanmaları mümkündür (Tejedo-Romero ve Araujo, 2015: 533-534).

Schaltegger ve Torgler, siyasi katılımın hem yerel halkı hem de belediyeleri etkilediğini belirtmektedir. Birincisi, vatandaşları yerel sorunları tartışmaya teşvik ederek politik duyarlılıklarını geliştirmelerine yardımcı olur. İkincisi, bir belediye, faaliyetlerinin yerel halk tarafından izlendiğini ve tartışıldığını bilirse, kaynaklarını yönetirken daha dikkatli hareket etmek zorunda kalır. Sonuçta siyasi katılım, yerel halka tercihlerini yansıtmaya fırsatı sunarak etkili yönetişime katkıda bulunur (Schaltegger ve Torgler, 2007: 119).

5.3.3. Belediye Başkanının Profili

Belediye başkanlarının kişisel özellikleri, saydam politika ve uygulamaları destekleme konusundaki istek ve kararlılıklarını belirleyebilmektedir. Örneğin genç ve yükseköğrenim görmüş belediye başkanları tarafından yönetilen belediyelerin saydamlık düzeyinin daha yüksek olması muhtemeldir. Bununla birlikte vatandaşların düşüncelerine değer veren ve kamu yararını ön planda tutan belediye başkanlarının saydamlığı önceliklerinden biri haline getirmek için daha fazla zaman ve çaba harcaması beklenmektedir (Tavares ve Cruz, 2014: 118).

Literatürde belediye başkanlarının şeffaf liderlik tarzını cinsiyetle ilişkilendiren çalışmalara rastlamak mümkündür. Örneğin kadınların katılımcı bir liderlik türünü benimsemeye eğilimli oldukları belirtilmektedir. Kadınların sosyal becerileri, yönetici olarak performanslarını etkilemekte ve hem birlikte çalıştığı kişilerin fikirlerini önemseyen hem de daha demokratik bir liderlik tarzını benimsediklerine işaret etmektedir. Buna karşılık erkeklerin ise daha otokratik ya da yönlendirici bir liderlik türüne yatkın oldukları görülmektedir. Bu nedenle erkek belediye başkanlarının katılımcılığı kabullenmeye daha az istekli davranacağı ve bunun da saydamlığı olumsuz etkileyebileceği ileri sürülmektedir (Eagly ve Johnson, 1990: 233; Tavares ve Cruz, 2014: 118).

Fox ve Schuhmann'a göre kadın belediye başkanları, vatandaşlarla olan iletişimin güçlendirilmesini ve vatandaşların yerel süreçlere katılımının sağlanmasını aynı mevkideki erkek meslektaşlarından daha fazla istemektedir. Kadın belediye başkanlarının vatandaşlara daha fazla değer attığı ve hiyerarşinin tepesinde olmaksızın etkileşimler ağının ortasında yer almayı tercih ettikleri belirtilmektedir (Fox ve Schuhmann, 1999: 240).

Daha geniş bir kamu kesimi için politikacıların seçmenleri daha yüksek vergiler ödemeye razı etmeleri gerekmektedir ve bunu saydamlık artışı ile sağlamaları mümkündür. Dolayısıyla sol ideolojiyi savunanların sağ ideolojiyi benimseyenlere göre daha saydam olması beklenmektedir. Politik faktörlerin incelendiği araştırmalara bakıldığında da benzer sonuçlar görmek mümkündür. Bu araştırmaların pek çoğunda sol partili belediye başkanlarının sağ partililere göre daha saydam bir yönetim tarzı benimsedikleri tespit edilmiştir (Rios vd., 2013: 241). Bunun dışında bağımsız belediye başkanlarının partizan ilişkilerine dayanarak seçmenlerin güvenini kazanma imkanı olmadığından bu güveni sağlayabilmek için mali saydamlığı bir araç kullandıkları görülmüştür (Beblava vd., 2016: 129).

Toplumsal sorunlara kamusal çözümler öneren partilerin daha saydam ve demokratik süreçlerden yana olmaları beklenmektedir. Bu çerçevede mali saydamlık, liberal ya da sol partilerin daha geniş bir kamu kesimini politik açıdan uygulanabilir duruma getirmeye yönelik stratejilerinin bir parçası haline gelebilir. Araştırmalar kendini liberal olarak tanımlayan bireylerin daha muhafazakâr bir politik ideolojiye sahip bireylere göre saydamlığı destekleme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Ferejohn, 1997: 149). Bu bağlamda liberal görüşü savunan belediye başkanlarının saydam bir yönetim anlayışına sahip olması muhtemeldir.

5.3.4. Art Arda Seçilme Durumu

Belediye başkanının art arda birkaç dönem ve büyük farkla seçimi kazanması mali bilgilerin kamuoyuna açıklanmasına ilişkin baskıyı azaltmakta ve saydamlığı tehlikeye atmaktadır (Tavares ve Cruz, 2014: 118). Sloboda, en az iki seçim döneminde seçmenlerin oylarının çoğunluğunu almayı başaran belediye başkanlarının belediyelerindeki saydamlık düzeyini yükseltmek için daha az çaba harcadığını ileri sürmektedir. Bir başka ifadeyle ilk kez seçilen belediye başkanlarının görev süresince saydamlığı artırma politikalarını ilerletme ve geliştirme konusunda daha motive ve kararlı oldukları görülmektedir. Bu motivasyonun temel nedeni yerel seçmenlerin belediyelerden saydamlık ve katılımı sağlama yönünde daha etkili araçlar talep etmesidir (Sloboda, 2015: 6).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Mali saydamlıkla ilgili çalışmaların başlangıç noktası merkezi yönetim bütçe süreci olmuştur. Ancak zamanla mali saydamlığın yalnızca merkezi yönetimleri değil yerel yönetimleri de yakından ilgilendiren bir mesele olduğu düşüncesi kabul görmeye başlamıştır. Bu bağlamda belediyelerin mali saydamlığına ilişkin ampirik çalışmaların nispeten yeni olduğu ve geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir.

Literatürde belediyelerin mali saydamlığını ele alan ampirik çalışmalarda genel olarak belirli kriterler çerçevesinde belediyelerin mali saydamlık düzeyi ölçülerek bu düzeyi belirleyen faktörler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Literatür taraması sonucu ulaşılan araştırmaların bulgularından hareketle belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörleri üç grup altında toplamak mümkündür. Araştırmalar nüfus büyüklüğü, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, internet kullanımı, kentsel aidiyet, konut sahibi olma ve ikamet süresi gibi sosyo-demografik faktörlerin belediyelerin mali saydamlık düzeyini etkilediğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet ve yaş faktörleri ile ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte nüfus büyüklüğü, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, internet kullanım oranı, kentsel aidiyet duygusu, konut sahibi olma durumu ve ikamet süresinin belediyelerin mali saydamlık düzeyini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Belediyelerin mali bilgi ve belgeleri kamuoyuna açıklama düzeyinin bütçe açığı, borçlanma, kaynak miktarı, öz gelirlerin büyüklüğü, yolsuzluk algısı, işsizlik seviyesi ve kişi başına düşen gelir gibi ekonomik ve mali nitelikteki birtakım faktörlerden de etkilendiği görülmektedir. Bu faktörlerden işsizlik seviyesinin belediyelerin mali saydamlığını hem pozitif hem de negatif yönde etkilediğini ortaya koyan görüşler mevcut olmakla birlikte bütçe açığı, borçlanma, kaynak miktarı, öz gelirlerin büyüklüğü, yolsuzluk algısı ve kişi başına düşen gelirin belediyelerin mali bilgi ve belgeleri kamuoyuna açıklama düzeyi üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir.

Belediyelerin mali saydamlığını belirleyen bir diğer faktör grubu da siyasal faktörlerdir. Ampirik çalışmalar yerel siyasette rekabetin mevcudiyeti, vatandaşların siyasi süreçlere katılım düzeyi, yerel seçimlerde oy kullanma oranı, belediye başkanının profili (yaş, cinsiyet, eğitim durumu, siyasi görüşü vs.) ve art arda seçilme durumunun belediyelerin mali saydamlık düzeyini etkilediğini ortaya koymaktadır.

Belediyelerin mali saydamlığına ilişkin literatürdeki ampirik çalışmaların büyük bir kısmının yabancı ülkelerde gerçekleştirildiği görülmektedir. Yabancı literatürün bu zenginliğine karşın Türkiye'de belediyelerin mali saydamlığı konu edinen araştırma sayısı ise nispeten azdır. Bu araştırmalarda genel olarak belediyelerin yayımladıkları mali belgeler ve web siteleri analiz edilerek mali bilgilerin kamuoyuna açıklanma düzeyi tespit edilmiştir. Bu bağlamda belediyelerin mali saydamlığını belirleyen faktörlere ilişkin ampirik çalışmaların yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu

alandaki eksikliğin giderilmesi için farklı örneklerde belediyelerin mali saydamlığını belirlemeye yönelik araştırmalar yapılmasına ihtiyaç olduğu ifade edilebilir. Bu bağlam literatür taraması niteliğindeki bu çalışmanın alanda gerçekleştirilecek bundan sonraki araştırmalar için bir altyapı oluşturması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- ACKERMAN J.M. & SANDOVAL-BALLESTEROS, I.F. (2006). "The Global Explosion of Freedom of Information Laws", *Administrative Law Review*, 58 (1): 85-130.
- ALBALATE, D. (2012). "The Institutional, Economic and Social Determinants of Local Government Transparency", *Research Institute of Applied Economics*, 10: 1-30.
- ALT, J.E. & LASSEN, D.D. (2003). *Fiscal Transparency and Fiscal Policy Outcomes in OECD Countries*, EPRU Working Paper Series, No. 2003-02, 1-43.
- ALT, J.E. & LASSEN, D.D. & ROSE, S. (2006). "The Causes of Fiscal Transparency: Evidence from the U.S. States", *IMF Staff Papers*, Vol. 53, Special Issue: 30-57.
- ANDREULA, N. & CHONG, A. (2016). "Do Good Institutions Improve Fiscal Transparency?", *Economics of Governance*, 17 (3): 241-263.
- ARAPIS, T. & REITANO, V. (2018). "Examining the Evolution of Cross-National Fiscal Transparency", *American Review of Public Administration*, 48 (6): 550-564.
- ARAUJO, J.F.F.E. & TEJEDO-ROMERO, F. (2018). "Does Gender Equality Affect Municipal Transparency: The Case of Spain", *Public Performance & Management Review*, 41 (1): 69-99.
- ATİYAS, İ. & SAYIN, Ş. (2000). "Devletin Mali ve Performans Saydamlığı". İ. Atiyas, Ş. Sayın (ed.). *Kamu Maliyesinde Saydamlık*, (s. 27-43). TESEV Yayınları: İstanbul.
- AVCI, M. A. (2008). *Türkiye'de ve Dünyada Kamu Mali Yönetiminde Mali Saydamlık Kavramının Gelişimi ve Önemi, Maliye ve Hukuk Yayınları*, Ankara.
- BABER, W.R. & SEN, P.K. (1984). "The Role of Generally Accepted Reporting Methods in the Public Sector An Empirical Test", *Journal of Accounting and Public Policy*, 3 (2), 91-106.
- BANNISTER, F. & CONOLLY, R. (2011) "The Trouble with Transparency: A Critical Review of Openness in e-Government", *Policy & Internet*, 3 (1): 1-30.
- BELLVER, A. & KAUFMANN, D. (2005). "Transparenting Transparency: Initial Empirics and Policy Applications", *World Bank Policy Research Working Paper*.
- BERLİNER, D. (2014). "The Political Origins of Transparency", *The Journal of Politics*, 76 (2): 479-491.
- BİLGE, S. & KÜÇÜKAYCAN, D. (2013). "Yerel Yönetimlerde Bütçe Saydamlığı: Büyükşehir Belediyeleri ve Büyükşehir İl Özel İdareleri Üzerine Bir Araştırma", *Maliye Dergisi*, S. 165: 54-79.
- BİLGİNOĞLU, M.A. & MARAŞ, G. (2011). "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Mali Saydamlığın Panel Veri Yöntemi ile Analizi", *Ege Akademik Bakış*, C. 11, Özel Sayı: 59-73.
- BOLÍVAR, M.P.R. & MUNOZ, L.A. & HERNANDEZ A.M.L. (2013). "Determinants of Financial Transparency in Government", *International Public Management Journal*, 16 (4): 557-602.
- BRUNETTI, A. & WEDER, B. (2003). "A Free Press is Bad News for Corruption", *Journal of Public Economics*, 87 (7-8): 1801-1824.
- BYRNE, E. & ARNOLD, A.K. & NAGANO, F. (2010). *Building Public Support for AntiCorruption Efforts*, The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank Communication for Governance & Accountability Program, Washington.
- CAAMAÑO-ALEGRE, J. & LAGO-PEÑAS, S. & REYES-SANTÍAS, F. & SANTIAGO-BOUBETA, A. (2013). "Budget Transparency in Local Governments: An Empirical Analysis", *Local Government Studies*, 39 (2): 182-207.
- CANKAYA, Ş. (2014). "Mali Şeffaflık ve Hesap Verebilirlik", *Sayıştay Dergisi*, S. 94: 143- 146.
- CARTER, B. (2014). "Transparency and Accountability", *GSDRC Helpdesk Research Report*, 1-18.

- CRUZ, N.F. & TAVARES, A.F. & JORGE, R.C.M.S. & SOUSA, L. (2015). "Measuring Local Government Transparency", *Public Management Review*, 18 (6): 866-893.
- ÇETİNKAYA, Ö. (2020). *Mahalli İdareler Maliyesi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- ÇUKURÇAYIR, M.A. & ÖZER, M.A. & TURGUT, K. (2012). "Yerel Yönetimlerde Yolsuzlukla Mücadelede Yönetişim İlke ve Uygulamaları", *Sayıştay Dergisi*, S. 86: 1-25.
- DEMİRBAŞ, T. (2010). "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Faaliyet Raporları ile Saydamlığı Sağlama Çabaları: Belediyeler Üzerine Bir Araştırma", *Mahalli İdareler Maliyesi Üzerine Yazılar*, F. Altuğ, Ö. Çetinkaya ve S. İpek, (Ed.) Ekin Yayınevi: Bursa.
- DEMİRBAŞ, T. (2011). "Using Web Sites to Improve Fiscal Transparency: The Case of Turkish Municipalities", H. Rahman (ed.), *Cases on Adoption, Diffusion and Evaluation of Global E-Governance Systems*, Information Science Reference: New York.
- DEMİRBAŞ, T. & ÇETİNKAYA, Ö. (2018). *Kamu Mali Yönetiminde Kontrol ve Denetim*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- DE SİMONE, E. & GAETA, G.L. & MOURAO, P.R. (2017). "The Impact of Fiscal Transparency on Corruption An Empirical Analysis Based on Longitudinal Data", *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 17 (4): 1-17.
- DOĞANYİĞİT, S. (1998). "Yerel Yönetimlerde Mali Denetimin Adresi", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 7 (3): 102-111.
- DOWLEY, K.M. (2006). "Local Government Transparency in East Central Europe", *Local Government Studies*, 32, (5): 563-583.
- DÖNER, A. (2010). *Şeffaf Devlette Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- EAGLY, A. H. & JOHNSON, B.T. (1990). "Gender and Leadership Style: A Meta-Analysis", *Psychological Bulletin*, 108 (2): 233-256.
- EMİL, M.F. & YILMAZ, H.H. (2004). *Mali Saydamlık İzleme Raporu*, TESEV Yayınları, İstanbul.
- ENGİN, R. (2021). *Vatandaşların Belediyelerin Mali Saydamlığına İlişkin Tutumları: Çanakkale Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- EROĞLU, E. & DEMİRBAŞ, T. (2016). "Mali Saydamlığın Önemi ve Türkiye'de Kamu Mali Yönetiminin Mali Saydamlık Açısından Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (1): 287-312.
- ESTELLER-MORE, A. & OTERO, J.P. (2012). "Fiscal Transparency", *Public Management Review*, 14 (8): 1153-1173.
- FEREJOHN, JOHN (1997). "Accountability and Authority: Toward a Theory of Political Accountability", A. Przeworski, S. C. Stokes, B. Manin (Ed.), *Cambridge University Press*, United Kingdom, 131-153.
- FLORİNİ, A. (2000). "Does the Invisible Hand Need a Transparent Glove?", *Research Collection School of Social Sciences*, Paper 2092, 1-40.
- FOX, R.L. & SCHUHMANN, R.A. (1999) "Gender and Local Government: A Comparison of Women and Men City Managers", *Public Administration Review*, 59 (3): 231-242.
- FÖLSCHER, A. (2010). *Budget Transparency: New Frontiers in Transparency and Accountability*, Transparency and Accountability Initiative, Open Society Foundation, London.
- GARCÍA, A.C. & GARCÍA-GARCÍA, J. (2010) "Determinants of Online Reporting of Accounting Information by Spanish Local Government Authorities", *Local Government Studies*, 36 (5): 679-695.
- GRİMMELİKHUIJSEN, S.G., (2010). "Transparency of Public Decision-Making: Towards Trust in Local Government?", *Policy & Internet*, 2 (1): 5-35.
- GUİLLAMON, M. D. & BASTIDA, F. & BENİTO, B. (2011). "The Determinants of Local Government's Financial Transparency", *Local Government Studies*, 37 (4): 391-406.
- GÜLEN, F. (2003). *Dış Denetim Sistemi Nasıl Tasarlanmalı*, 2. Kamu Mali Yönetimi Arenası, Ankara.
- HAMEED, F. (2005). *Fiscal Transparency and Economic Outcomes*, IMF Fiscal Affairs Department, 1-45.
- HARRİSON, T.M. & SAYOGO, D.S. (2014). "Transparency, Participation and Accountability Practices in Open Government: A Comparative Study", *Government Information Quarterly*, 31 (4): 513-525.

- HOOD, C. (2007) “What Happens When Transparency Meets Blame-Avoidance?”, *Public Management Review*, 9 (2): 191-210.
- HOOD, C. (2010). “Accountability and Transparency: Siamese Twins, Matching Parts, Awkward Couple?”, *West European Politics*, 35 (5): 989-1009.
- IBP (2006), *More Public Informaiton Needed to Hold Governments to Account*, The International Budget Project, Open Budget Initiative, Washington.
- IBP, “Engaging Stakeholders”, <https://www.internationalbudget.org/why-budget-work/engaging-stakeholders/>, 02.10.2019.
- IMF (2018). *Fiscal Transparency Handbook*, Washington.
- JATMIKO, B. & KUMARA, A.F. (2015). “Key Success Factors for Web-Based Financial Statements Disclosure to Create Local Government Transparence in Indonesia (Empirical Study on Local Government in Indonesia)”, *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 9 (27): 663-669.
- JENNINGS, M.K. (1983). “Gender Roles and Inequalities in Political Participation: Results from an Eight-Nation Study”, *The Western Political Quarterly*, 36 (3): 364-385.
- JORGE, S. & SA, P.M. & PATTARO, A.F. & LOURENÇO, R.P. (2011). “Local Government Financial Transparency in Portugal and Italy: A Comparative Exploratory Study on its Determinants”, 13th Biennial CIGAR Conference Bridging Public Sector and Non-Profit Sector Accounting, 9-11.
- JOSHI, A. (2013). “Do They Work? Assessing the Impact of Transparency and Accountability Initiatives in Service Delivery”, *Development Policy Review*, 31 (1): 29-48.
- KARKIN, N. (2018). “Açık Hükümet (Open Government)”, *Kamu Yönetimi Ansiklopedisi*, Yasemin Mamur Işıkcı, Esmeray Alacadağlı (Ed)., Astana Yayınları, Ankara.
- KERİMOĞLU, B. (2005). “Yerel Düzeyde Mali Saydamlık”, *Yerel Yönetim ve Denetim*, 10 (8): 14-18.
- KHAGRAM, S. & RENZİO, P.D. & FUNG, A. (2013). “Overview and Synthesis: The Political Economy of Fiscal Transparency, Participation and Accountability Around the World”, *Open Budgets: The Political Economy of Transparency, Participation and Accountability*, S. Khagram, A. Fung, P. De Renzio (Ed.), Brookings Institution Press, Washington.
- KLITGAARD, R. & MACLEAN-ABAROA, R. & PARRIS, H.L. (1998). *A Practical Approach to Dealing with Municipal Malfeanance*, UNDP/UNCHS/World Bank-UMP, Mediterranean Development Forum, Working Paper No: 7, Morocco.
- KNAPP, BETTİNA L. (1997). “J. M. G. Le Clézio’s Désert: The Myth of Transparency”, *World Literature Today*, 71 (4): 703-708.
- KOLSTAD, I. & WIIG, A. (2009). “Is Transparency the Key to Reducing Corruption in Resource-Rich Countries?”, *World Development*, 37 (3): 521-532.
- KOPITS, G. & CRAIG, J. (1988). *Transparency in Government Operations*, IMF Occasional Paper 158, Washington.
- KÖSE, H. Ö. (2007). *Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim*, 2. Baskı, T.C. Sayıştay 145. Kuruluş Yıldönümü Yayınları, Ankara.
- KUZEY, P. (2003). “Şeffaflık ve İyi Yönetişim”, *İyi Yönetişimin Temel Unsurları*, T.C. Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- LASWAD, F. & FISHER, R. & OYELERE, P. (2005). “Determinants of Voluntary Internet Financial Reporting by Local Government Authorities”, *Journal of Accounting and Public Policy*, 24 (2): 101-121.
- LOURENÇO, R. P. (2015). “An Analysis of Open Government Portals: A Perspective of Transparency for Accountability”, *Government Information Quarterly*, 32 (3): 323- 332.
- LOWATCHARIN, G. & MENIFIELD, C.E. (2015). “Determinants of Internet-enabled Transparency at the Local Level: A Study of Midwestern County Web Sites”, *State and Local Government Review*, 47 (2): 102-115.
- MEIJER, A.J. & CURTIN, D. & HILLEBRANDT, M. (2012). “Open Governance: Connecting Vision and Voice”, *International Review of Administrative Sciences*, 78 (1): 10-29.
- MICHENER, G. & BERSCH, K. (2013). “Identifying Transparency”, *Information Polity*, 18 (3): 233-242.

- MIKESELL, J.L. (2007) "Fiscal Administration in Local Government An Overview", Local Budgeting, Public Sector Governance and Accountability Series, A. Shah (ed.), The World Bank: Washington, 15-51.
- MITCHELL, R.B. (1998). "Sources of Transparency: Information Systems in International Regimes", *International Studies Quarterly*, 42 (1): 109-130.
- MUSA, A. & BEBİC, D. & DRUMAN, P. (2015). "Transparency and Openness in Local Governance: A Case of Croatian Cities", *Croatian and Comparative Public Administration*, 15 (2): 415-450.
- OECD (2010), *Guiding Principles for Open and Inclusive Policy Making. Expert Meeting on Building an Open and Innovative Government for Better Policies and Service Delivery*, Paris.
- OLIVER, R.W. (2004). *What Is Transparency?*, McGraw Hill Professional, USA.
- PARK, H. (2001). "Reform on Administrative Transparency in Local Government: The Case of Korea", *International Journal of Urban Sciences*, 5 (1): 57- 69.
- PEREZ, M.C.C. & BOLIVAR, M.P.R. & HERNANDEZ, A.M.L. (2014). "The Determinants of Government Financial Reports Online", *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, Issue No. 42 E/2014: 5-31.
- PERONA, P.G. (2014). *Budget Transparency in Local Governments*, Universitat Jaume.
- PİNA, V. & TORRES, L. & ROYO, S. (2010). "Is E-Government Promoting Convergence Towards More Accountable Local Governments?", *International Public Management Journal*, 13 (4): 350-380.
- PIOTROWSKI, S.J. & VAN RYZIN, G.G. (2005). "Desire for Transparency: Dimensions and Determinants of Attitudes Toward Governmental Transparency", *8th Public Management Research*, University of Southern California, 1-29.
- PIOTROWSKI, S.J. & VAN RYZIN, G.G. (2007). "Citizen Attitudes Toward Transparency in Local Government", *The American Review of Public Administration*, 37 (3): 306- 323.
- PIOTROWSKI, S.J. & LİAO, Y. (2012). "The Usability of Government Information: the Necessary Link Between Transparency and Participation", *The State of Citizen Participation in America*. Information Age Publishing, H.L. Schachter, K. Yang (Ed.), Charlotte.
- PORUMBESCU, G. A. (2015). "Using Transparency to Enhance Responsiveness and Trust in Local Governmen: Can It Work?" *State and Local Government Review*, 47 (3): 205-213.
- PRUD'HOMME, R. (1995). *The Dangers of Decentralization*, *The World Bank Research Observer*, 10 (2): 201-220.
- Public Sector Transparency and Accountability in Selected Arab Countries: Policies and Practices*, (2004). United Nations Development Programme & Department of Economic and Social Affairs, New York.
- RAJARAMAN, I. (2001). "Fiscal Transparency", *Economic and Political Weekly*, 36 (52): 4881-4886.
- RİBEİRO, N. & NOGUEİRA, S. & FREİTAS, I. (2017). "Transparency in Portuguese Local Government: A Study of its Determinants", *European Financial and Accounting Journal*, 12 (3): 191-202.
- RİOS, A.M. & BENİTO, B. & BASTİDA, F. (2013). "Determinants of Central Government Budget Disclosure: An International Comparative Analysis", *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practices*, 15 (3): 235-254.
- SAKINÇ, S. (2011). "Kamu Yönetimlerinde Saydamlık ve Hesap Verme Sorumluluğu Kavramsal Açıklamalar", *Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi Sempozyumu Kitabı*, Ege Üniversitesi.
- SCHALTEGGER, C.A. & TORGLER, B. (2007) "Government Accountability and Fiscal Discipline: A Panel Analysis Using Swiss Data", *Journal of Public Economics*, 91 (1-2): 117-140.
- SERRANO-CİNCA, C. & RUEDA-TOMAS, M. & PORTİLLO-TARRAGONA, P. (2009). "Factors Influencing E-Disclosure in Local Public Administrations", *Environment and Planning C: Government and Policy*, 27 (2): 355-378.
- SHICK, A. (2003). "The Performing State: Reflection on an Idea Whose Time Has Come but Whose Implementation Has Not", *OECD Journal on Budgeting*, 3 (2): 71-103.
- SİCAKOVA-BEBLAVA, E. & KOLLARİK, M. & SLOBODA, M. (2016) "Exploring the Determinants of Transparency of Slovak Municipalities", *The Nispacee Journal of Public Administration and Policy*, 9 (2): 121-145.
- SLOBODA, M. (2015). "Slovak Mayors as Managers: The Case Study in Slovak Cities", *23rd NISPAcee Annual Conference*, NISPAcee Press, Bratislava, 1-9.

- SNELL, R. & SEBİNA, P. (2007). "Information Flows: the Real Art of Information Management and Freedom of Information", *Archives and Manuscripts*, 35 (1): 54-81.
- STANIĆ, B. (2018). "Determinants of Subnational Budget/Fiscal Transparency: A Review of Empirical Evidence", *Public Sector Economics*, 42 (4): 449-486.
- STYLES, A.K. & TENNYSON M. (2007). "The Accessibility of Financial Reporting of U.S. Municipalities on the Internet", *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 19 (1): 56-92.
- SUN, S. & ANDREWS, R. (2020). "The Determinants of Fiscal Transparency in Chinese City-Level Governments", *Local Government Studies*, 46 (1): 44-67.
- TANZI, V. (1995). *Fiscal Federalism and Decentralization: A Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects*, Annual World Bank Conference on Development Economics, 295-317.
- TAVARES, A.F. & CRUZ, N.F. (2014). "The Determinants of Local Government Transparency: A Preliminary Analysis", *Proceedings of the 8th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance*, 117-123.
- TEJEDO-ROMERO, F. & DE ARAUJO, J.F.F.E. (2015). "Determinants of Local Governments' Transparency in Times of Crisis: Evidence From Municipality-Level Panel Data", *Administrative & Society*, 50 (4): 527-554.
- TUNÇAY, M. (2003). "Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlgili Kavramlar", *Sivil Toplum*, 1 (1): 9- 13.
- TÜMER, Ö. (2020). *Türkiye'de Belediyelerin Mali Saydamlık Düzeyi ve Belirleyen Faktörlerin Analizi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- TÜRK DİL KURUMU (2019), *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, Ankara.
- UNITED NATIONS DIVISION FOR PUBLIC ADMINISTRATION & DEVELOPMENT, (2007). "Towards Participatory and Transparent Governance: Reinventing Government", United Nations Publications: New York.
- UZUNALI, E.K. (2007). *IMF Mali Saydamlık Standartları Çerçevesinde 2000'li Yılların Başlarında Türkiye'de Mali Saydamlık*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- VISHWANATH, T. VE KAUFMANN, D. (1999). *Towards Transparency in Finance and Governance*, The World Bank.
- WELCH, E. W. (2012). "The Relationship Between Transparent and Participative Government: A Study of Local Governments in the United States", *International Review of Administrative Sciences*, 78 (1): 93-115.
- WĪJNHOFEN, F. & EHRENHARD, M. & KUHN, J. (2015). "Open Government Objectives and Participation Motivations", *Government Information Quarterly*, 32 (1): 30-42.
- WORLD BANK, "Module 7: Fiscal Transparency", <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/transparency-in-public-finance>, 13.10. 2019.
- YÖRÜKER, S. (2001), "Hükümet Hesapverme Sorumluluğu", https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/bilgi_notlari/hukumettehesap_verme.pdf, 04.05.2019.
- ZİMMERMAN, J.L. (1977). "The Municipal Accounting Maze: An Analysis of Political Incentives", *Journal of Accounting Research*, Vol. 15: 107-144.
- ZUCCOLOTTO, R. & TEIXEIRA, M.A.C. (2014). "The Causes of Fiscal Transparency: Evidence in the Brazilian States" *Revista Contabilidade & Finanças*, 25 (66): 242-254.
- <http://freedominfo.org/2017/09/chronological-and-alphabetical-lists-of-countries-with-foi-regimes/>, 17.09.2021.

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma^a

The Role of Attitudes Towards Digital Technology on Entrepreneurial Intention: A Study in Generation Z

Didem CESUR^b

Can KÖSE^c

Özet

Günümüzde artan teknoloji, bilgiye erişimin kolaylığı ve girişimcilik eğitiminin lise dengi okullarda verilmeye başlanması ile birlikte gençlerin girişimciliğe adım atmaları diğer kuşaklara göre daha erken olmaya başlamıştır. Bağımsızlığına ve özgürlüğüne düşkün, teknolojiye meraklı, bilgiye hızlı erişebilen, formaliteye uyum sağlamayan, çeşitliliği seven ve hızlı öğrenen ve kendi işini yapmak isteyen gençler artık üniversite mezunu olmayı bile beklemeden iş kurmaya yönelmektedir. Bu çalışmada Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumunun girişimcilik niyetine etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 423 Z kuşağı mensubu kişiye anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler, yapısal eşitlik modeli kullanılarak değerlendirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumlarının girişimcilik niyeti üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Z Kuşağı, Dijital Teknoloji, Girişimcilik Niyeti.

Jel Kodları: L26, O33.

Başvuru: 07.01.2022

Kabul: 13.01.2022

Abstract

Today, young people's orientation to entrepreneurship has started to happen earlier than other generations due to the increasing technology, ease of access to information and the introduction of entrepreneurship education in schools equivalent to high school. Young people who are fond of independence and freedom, keen on technology, can access information quickly, do not adapt to formalities, love diversity and learn quickly, and want to start their own business, now tend to start a business without even waiting for a university degree. In this study, it is aimed to measure the effect of the Generation Z's attitude towards digital technology on entrepreneurial intention. For this purpose, a questionnaire was applied to 423 Z generation members. The obtained data were evaluated using the structural equation model. According to the findings obtained from the research, it was concluded that the attitudes of the Z generation towards digital technology have an effect on the entrepreneurial intention.

Key Words: Generation Z, Digital Technology, Entrepreneurship Intention.

Jel Codes: L26, O33.

^a Bu çalışma Didem CESUR'un Dr. Öğr. Üyesi Can KÖSE danışmanlığında tamamlanmış olduğu "Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumlarının Girişimcilik Niyetine Etkisi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

^b Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, didemcesur@gmail.com

^c Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, cankose@comu.edu.tr, 0000-0001-8862-3859.

GİRİŞ

İnsanların davranışları, beklentileri, algıları ve en nihayetinde hayata bakış açıları zaman içerisinde değişmektedir. Dünya, her geçen dakika gelişip değişirken, aile yapıları, toplumsal değerler, çalışma yaşamı, iş yapış şekilleri de bununla birlikte gelişim göstermektedir. Geçmişten günümüze her neslin kendinden bir önceki nesle göre daha fazla bilgi ve beceriye sahip olması nedeniyle insanlık ilerleme kaydetmeyi başarabilmiştir. Birbirine yakın zaman diliminde doğan bireylerin benzer özellikler sergilemeleri ve her kuşağın kendinden bir önceki kuşağa göre farklı özellikler taşıması araştırmacıların kuşaklar üzerinde ilgisinin artmasına neden olmuştur.

Sosyal medyada yıllar önce yayımlanan bir reklam filminde yeni doğan bir bebek, doktorun elinden telefonu alıyor, hemşire ile fotoğraf çekiliyor ve ardından internetten kordonunun nasıl kesileceğini öğreniyordu ve kendi işini hallederek koşarak ilerliyordu. Bununla birlikte daha doğduğu andan itibaren bir sosyal medya hesabına sahipti. Bu reklam filmi, Z kuşağı gençlerinin teknoloji ile bütünleşik olduğu gerçeğini bizlere göstermektedir. Bir diğer isimle internet kuşağı olarak da anılan Z Kuşağı bireyleri, dijital teknolojilerin içine doğmuşlardır. Telefon, tablet, dizüstü bilgisayarlar bu neslin adeta uzuvları gibidir. Sanal iletişim yöntemleri aracılığıyla sosyalleşen bu neslin dijital ortamlarda kendi dilleri bile vardır. İnternetle iç içe büyüyen bu kuşak, teknolojiye meraklı, bilgiye hızlı erişebilen, formaliteye uyum sağlamayan, çeşitliliği seven ve hızlı öğrenen bir nesildir. Farklı düşünüp birden fazla bilgiyi aynı anda işleyebilmektedirler. Çok ekranlı bir yaşam biçimine adapte olmaları önceki nesillere göre daha kolay olmaktadır.

Kendinden önceki nesillerin aksine işin her ortamda yapılabileceği görüşünü destekleyen Z kuşağı, dijital teknolojiye yatkınlık bakımından diğer kuşaklara göre daha avantajlı ve özgür ruhlu bir nesil olup kendi iş tanımını kendi belirlemek istemektedir. Bu bağlamda, bireyin kendi işinin patronu olmak maksadı ile bir fırsatı iş fikrine dönüştürerek, üretim faktörlerini bu bir amaç doğrultusunda bir araya getirip riski de üstlenirken girişimci çabalar sarf etmesi, bu kuşağın eğilim gösterebileceği bir davranış olarak ele alınabilir. Buna ek olarak hızla gelişen teknoloji, bilgiye erişimin kolaylığı ve girişimcilik eğitiminin lise dengi okullarda verilmeye başlanması ile birlikte gençlerin girişimciliğe adım atmaları diğer kuşaklara göre daha erken olmaya başlamıştır. Kendi işini yapmak isteyen gençlerin bir kısmı günümüzde artık üniversite mezunu olmayı bile beklemeden iş kurmaya yönelmektedir. Buradan hareketle Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumunun girişimcilik niyetine etkisini ölçmeyi amaçlayan bu çalışmada, öncelikle kavramsal çerçeve tanımlanmış ve ardından Z kuşağı bireylerin dijital teknolojiye yönelik tutumları ve bunun girişimciliğe etkisinin yapısal eşitlik modeliyle analiz edilmesinden ortaya çıkan bulgulara, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Girişimcilik ve Girişimcilik Niyeti

Gördüğü bir fırsatı iş fikrine dönüştürerek, üretim araçlarının (faktörlerinin) bir amaç için bir araya getirilmesini sağlarken riski de üstlenen kişiye girişimci denir. Girişimcinin, girişimcilik faaliyetini gerçekleştirdiği işyerine “girişim” adı verilir (Tutar ve Altınkaynak, 2013: 4). Koçel’e göre (2010: 205) girişim kavramı, “kâr veya başka türlü yarar sağlamayı amaç edinen, belirli bir ücret karşılığında satmak üzere mal veya hizmet üretmek yahut fon sağlamak için kurulan, devamlı niteliği olan hukuki ve finansal örgüt” şeklinde tanımlamıştır. Girişimcilik kavramı girişimcinin faaliyetlerini, savunduğu yaklaşımları ve girişimsel süreçte kullandığı yöntemleri ifade eder (Wickham: 1998: 4). Girişimcilik kavramı üzerine geçmişten günümüze çeşitli tanımlamalar yapılmasına rağmen konu hakkında araştırmacıların üzerinde uzlaştığı bir tanım bulunmamaktadır (Cunningham ve Lischeron, 1991: 45). Bazı araştırmacılar girişimi yenilik yaparak farklı bir şey ortaya çıkarmak olarak görürken, bazı araştırmacılar ise girişimi işyeri açmak olarak nitelendirmişlerdir.

Benzer şekilde girişimci tanımı da bakış açılarına göre farklılık gösterebilmektedir. Bir iş insanına göre rakip olarak değerlendirilen girişimci, başka bir iş insanına göre tedarikçi ya da müşteri olarak değerlendirilebilir (Kümbül Güler, 2010: 5-7). Hemingway’in tanımına göre girişimci; fikir üreten ve bu fikirleri gerçeğe dönüştürmek için yeni bir ürün ortaya çıkaran, risk alan yaratıcı kişilerdir (Özbay, 2016: 6). Başka bir deyişle girişimci, bir fikri somut hale getiren gerçek kişidir. Girişimci problemdeki fırsatı yakalayıp problemi çözen, onu yeniliklerle şekillendirip pazarlanabilir hale getiren, bunun sonucunda da maddi bir karşılık bekleyen kişidir (Top, 2006: 4-5). Literatürde girişimci kavramına ilişkin tanımlamalarda ortak iki özellik üzerine vurgu yapılmıştır. Birincisi, girişimcinin tüm bu faaliyetleri gerçekleştirirken belirli bir risk üstlendiği, ikincisi ise, başkalarının yakalayamadığı fırsatları görüp bunu iş fikrine dönüştürme yetisidir. Buraya kadar bahsi geçen girişim ve girişimci tanımlarından yola çıkarak, girişimciliğin, girişimcilerin fırsatları yakalama, risk alma, fırsatları hayata geçirme ve yenilik yapma süreçlerinin tümüne verilebilecek bir ad olduğu söylenebilir (Kazaferoğlu, 2017: 27). Girişimciler, çoğunlukla mevcut işinden memnun olmayan, yeni bir iş kurmak için gerekli kaynakları elinde bulunduran ve bu kaynakları bir araya getirebilme fırsatını yakalayan kişilerdir. Küçük işletme CEO’larıyla yapılan bir araştırmaya göre girişimciler; pratik zekâlı, çalışkan ve girdikleri piyasa ve endüstri hakkında bilgi sahibi kişilerden oluşmaktadır (Efe, 2016: 41).

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

Girişimcilik eğilimi çevresel faktörler ile bireysel faktörlerin birleşmesinden oluşan, kişilerin kendi işlerini yapma konusundaki isteklerini ve kararlılıklarını ifade eden bir kavramdır. Risk alma, yenilik yapma, proaktiflik, özerklik, rekabetçilik gibi temel süreçlerle birlikte girişimcilik davranışının bir parçasını oluşturmaktadır. Gartner, yeni bir girişimin oluşmasını, bireysel, çevresel, örgütsel ve süreç olarak ayırdığı dört faktör arasındaki etkileşime bağlı olduğunu ortaya koymuş ve kişinin girişimcilik eğilimi göstermesinde ne derece istekli ve amaçlı olduklarının önemine vurgu yapmıştır (Börü, 2006: 27).

Girişimcilik eğilimi hakkında yapılan çalışmalarda, girişimcilerin başarıma arzusunun yüksek, aynı zamanda iç denetime ve özerkliğe sahip olma eğiliminde oldukları görülmüştür (McClelland, 1961: 259). Girişimcilik davranışları genellikle bireyde başlar ve bireyin duygu durumu girişimci davranışlar sergilemeleri yönünde harekete geçirici bir etmendir. Yapılan araştırmalar girişimin başarısında en önemli faktör olarak bireyi göstermektedir. Bireyler toplumların yapı taşıdır ve bireyde minimum bir girişimcilik ruhu yoksa girişimcilik kültürünün de gelişmesi mümkün olmaz (Kao, 1991:13).

Girişimcilik eğilimi, bireyin kendi işinin patronu olmak maksadı ile girişimci çabalar sarf etmesi ve bu eylemleri gerçekleştirmeye bağlı kalmasıdır. Girişimcilik faaliyeti bireyin arzu ve istediğine bağlı olarak şekillendiği için niyet edilerek ortaya konulmuş planlanmış bir davranıştır (Timuroğlu ve Çakır, 2014: 121).

Niyet, bireysel davranışların en iyi tahmin edicisidir. İnsan davranışları hakkında yapılan çalışmalarda niyetin bu davranışların merkezi konumunda olduğu görülmektedir. Kişinin iradeli olarak gerçekleştirdiği davranışlarının en iyi ve tek öngörücüsü olduğunu kanıtlamaya yönelik çalışmalar vardır. Girişimcilik niyeti kişilerin bir amaca ulaşmak veya bir şeyi başarmak için seçtiği yolun zihnindeki ifadesidir. Başka bir deyişle niyet, tutumlar ile ortaya çıkan davranışların sezgisidirler ve girişimcilik de inançların, tutumların, davranışların belli bir amaca yönelik belirtisidir (Top, 2006: 229).

Girişimcilik eğilimi, bireyin becerilerini ortaya çıkaran bir alan olarak incelenebilir. Girişimcilik eğilimi ile birey ilgisi, kendi isteği doğrultusunda kendi istihdamını sağlanmaya yönlendirebilir. Girişimcilik eğilimine karşı literatürde yapılan çeşitli araştırmalarda girişimcilik niyeti, içinde farklı faktörleri barındıran durumsal itme ve çekme öğelerini oluşturur. Bu öğeler kişinin ailesi ve çevresi, çocukluğu, eğitimi, yaşı, yaşam tarzı, iş deneyimi gibi öğelerdir. Kişinin alternatiflerinin olmaması durumunda kendi işini kurmaya yönlendiren faktörler itme faktörleridir. Bireylerin iş bulamamaları, yaptıkları işten memnun olmamaları, kariyerlerinde meydana gelen olumsuzluklar onları girişimcilik eğilimine iter. Öte yandan; özerklik, onay alma ihtiyacı, refah düzeyinin artırılmak istenmesi, tanınma, iş ve özel yaşamı dengeleme, bağımsızlık isteği, kendini gerçekleştirme ve geliştirme isteği, rol modellerin izlenmesi, finansal başarı gibi faktörler ise bireyleri girişimciliğe çeken faktörlerdir (Mirza, 2019: 42).

Girişimciliğe yatkın kişiler aynı zamanda girişimci bir algıya da sahiptirler. Girişimcilik yönelimi, bir girişim kurmadan önce kişinin içinde bulunduğu düşünsel ve davranışsal eğilimleri ifade eder. Yapılan araştırmalarda, girişimcilik eğilimi yüksek kişiler çalıştıran firmaların hem yerelde hem de uluslararası pazarda daha yüksek performans sergiledikleri görülmüştür (Kartal, 2018: 17).

Girişimcilik eğiliminin oluşması hususunda, bireylerin girişimciliğe teşvik edilmesinin çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kişileri girişimciliğe yönlendirme, girişimcilik davranışlarının cesaretlendirilmesi gibi uygulamalar ülke ekonomisinin güçlenmesi açısından tetikleyici bir öneme sahiptir. Önceki çalışmalar incelendiğinde girişimcilik eğiliminin birden fazla faktöre bağlı olarak değişkenlik gösterebileceği ortaya atılmıştır. Eğitim, aile, kültür, sosyal çevre ve teknolojik çevre bu faktörler arasında yer almaktadır. Girişimciliğin tercih edilme sebepleri incelendiğinde en çok göze çarpan faktörün kişinin maddi yönden bağımsız olma isteği ön plana çıkmaktadır. Bu isteğin temeline inildiğinde bireylerin girişimciliği para kazanma aracı olarak görmeleri yer almaktadır. Girişimciler, kendi arzuları ile hareket edebilmekte, maddi ve sosyal konum açısından kimseye bağlı olmamakta, tek başına karar alıp bu kararları yine tek başına uygulamaktadır. Kimseden emir almaz, kimseye rapor vermez, başarı ve başarısızlığı kimseyle paylaşmaz. Girişimci sadece kendi potansiyelini gerçekleştirmeye çalışır. Bu açıdan bakıldığında girişimcilik cazip bir özgülleşme aracı olarak görülmektedir (Aksoy ve Yalçınsoy, 2017: 344).

1.2. Z Kuşağı ve Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumlar

Bugünün gençleri dijital çağın araçları olan ve oyuncakları haline getirdikleri bilgisayarlar, cep telefonları, video kameralar, internet ve uygulamaları gibi hayatlarının kendisi olan teknolojiler ile büyümektedirler. Bu gençler, bilgiye hızlı ulaşabilen, çabuk öğrenen, formaliteye uymayan, çeşitliliği kucaklayan, teknoloji meraklısı bir nesildir. Teknolojik değişimlerin kuşaklar üzerindeki etkileri incelendiğinde, 2000 yılı sonrası doğan Z Kuşağı bireyleri, dijital çağda yaşamakla beraber birçok dijital teknoloji ve uygulamaya adapte dirlir. Dijital bir nesil olan Z nesli problemlerin çözümünde teknolojiyi

kullanan, teknolojiye bağımlı yaşayan, aynı zamanda üretken kullanan, yüksek teknolojik iletişime sahip bir nesildir (Erten, 2019: 191).

Z Kuşağı gençleri farklı biçimlerde sunulan dijital içerikleri ve iletişim biçimlerini hızla kabul etmekte ve bunları içselleştirmektedirler. Bu gençler, zihinlerinin gelişmeye başladığı dönemlerde dijital medya ile bütünleşmişlerdir. Birçok bilim insanı bu neslin bireylerinin düşünme ve öğrenme biçimlerinin diğer tüm nesillerden farklı olduğunu iddia etmişlerdir (Cabı, 2015a: 11).

UNICEF'in 2017 yılında yayımladığı bir rapora göre, 15-24 yaş aralığındaki gençler interneti en bağımlı kullanan gruptur. Dünya çapında toplam nüfusun %48'i internet kullanırken, genç nüfusun internet kullanım oranı %71 düzeyindedir. 18 yaşın altındaki bireylerin ve ergenlerin bütün dünya çapında internet kullanıcılarının 1/3'ünü kapsadıkları görülmektedir. Yine aynı araştırmaya göre internet kullanım yaşı giderek düşmekle birlikte 15 yaşın altındaki çocukların 25 yaşından büyük yetişkinler kadar internet kullanımlarının olduğu görülmektedir (UNICEF, 2017).

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de dijital yerli diye isimlendirilen Z kuşağının dijital teknoloji kullanımını oldukça yüksektir. Türkiye İstatistik Kurumuna göre internet kullanımının en yüksek olduğu yaş aralığı 16-24 yaş aralığıdır. 06-15 yaş aralığındaki çocukların %24,4'ü kendine ait kişisel bilgisayarlara sahip iken, %13,1'i cep telefonuna, %2,9'u oyun konsoluna sahiptir. Çocukların %45,6'sı hemen her gün internet kullanmaktadır. 06-15 yaş aralığındaki çocukların %84,8'i interneti ödev ve öğrenme amacı ile kullanırken, %79,5'i oyun oynama, %56,7'si bilgi arama, %53,5'i sosyal medya kullanma amacı ile internet kullanmaktadır (Cabı, 2015a: 11).

Bilgi ve iletişim teknolojileri ile iç içe büyüyen Z Kuşağı, teknoloji kullanımı bakımından kendinden önceki nesilleri geride bırakmışlardır. Dijital teknolojileri kullanırken kendilerine göre yeni yöntemler geliştiren Z nesli, bir yandan bilgisayarda ev ödevlerini yaparken aynı anda televizyon izleyip, arkadaşları ile mesajlaşabilmektedirler. Çok yönlü olarak yetişmişlerdir. Çünkü onların çağı dijital teknolojilerin en üst seviyelere ulaştığı bir çağdır (Cabı, 2015b: 12).

Z kuşağı bireyleri yararlı olarak gördükleri her tür yeniliği yaşamlarına zorlanmadan entegre edebilirler. Bu yenilikler sosyal medya ve mobil iletişim araçlarıyla kısıtlanmayıp, her türlü giyilebilir teknoloji ve yapay zeka ürünlerini de kapsamaktadır. Dünya zevklerine düşkün, teknolojiyi hızlı kavrayan bu nesil, teknoloji bağımlısı olmayıp, teknolojiyi doğal bir yaşam standardı olarak görürler (Kayıkçı ve Bozkurt, 2018: 55-56). Akıllı saatler, kıyafetler gibi hafif aksesuarlardan oluşan giyilebilir teknolojilerin kullanımı son yıllarda yaygınlaşmıştır. Yemek siparişi verme, hava durumu hakkında bilgilendirme yapma, toplantı organizasyonu sağlama gibi fonksiyonları bulunan chatbotlar, marka-müşteri ilişkisinin en önemli parçalarından biri haline gelmeye başlamıştır. Markaların büyük çoğunluğu, ürünlerini tanıtmak için influencerlardan faydalanmaya başlamıştır. Günümüzde 18-24 yaş arası gençlerin %62'si satın alma davranışlarında, ünlülerden çok YouTuber'ların önerilerine güvenmektedirler (UNCdigital, 2017).

1.3. Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumu Hakkında Yapılan Bazı Çalışmalar

Literatürde Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumunu ölçen çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yücebalkan ve Aksu (2018) yaptıkları çalışmada Z kuşağı mensubu gençlerin dijital teknoloji yetkinliklerinin, sosyal ağları etkin kullanma oranının, derslerde teknoloji kullanımını destekleme oranının, teknolojiye yönelik ilgilerinin, teknolojinin bireysel beceri/gelişimlerine katkısının, teknolojiyi eğlence amaçlı kullanım oranının, teknolojiyi bilinçli kullanma oranının yüksek olduğunu; bununla beraber teknolojinin olumsuz yönlerine yönelik farkındalığın da yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Cinsiyete göre dijital teknolojiye yönelik tutumlar değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlara göre dijital teknoloji kullanma yetkinliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Erten (2019)'in çalışmasında ise, araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyi ve eğitim seviyesinin dijital teknolojiye yönelik tutumunda belirleyici olduğu görülmüştür. Ailelerin eğitim ve gelir düzeyi yükseldikçe dijital teknolojiye yönelik tutum olumlu yönde seyretmektedir. Ebeveynlerin yeterli bilgi ve eğitim ile çocuklarının teknolojiye olan tutumlarını olumlu yönde etkileyebilecekleri görülmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin en çok akıllı cep telefonu, tablet, dizüstü bilgisayar, taşınabilir müzik oynatıcılar, masaüstü bilgisayar ve oyun konsolu kullandıkları tespit edilmiştir. Hiçbir dijital araç kullanmadığını ifade eden öğrenci çalışma içerisinde yer almamaktadır. Bu da Z kuşağının küçük yaşlardan beri dijital teknolojilerin içinde olduklarını ve teknoloji kullanma yetkinliklerinin yüksek olduğunun bir kanıtıdır.

Yıldırım alp ve Güvenç (2020)'in araştırmasından elde edilen bulgulara göre X kuşağı teknolojinin yaratacağı işsizlikten endişe duyarken Z kuşağı iş- teknoloji ilişkisinden herhangi bir endişe duymamakla birlikte herkesin teknolojik işlere sahip olabileceğini düşünmektedirler. Z kuşağı bu işlere sahip olabilmenin yolunun, gerekli dijital yetkinlikle donatılmış olup teknolojiyi yakından takip etmekten geçtiğini düşünmektedir.

Dijital yerli olarak isimlendirilen, 4 farklı orta öğretim kurumunda öğrenim gören, 103 öğrencinin yer aldığı Cabı (2015b)'nin çalışmasında öğrencilerin dijital teknolojiye yönelik görüşleri saptanmaya çalışılmıştır. Buna göre, dijital yerliler

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

teknolojinin bilinçli kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu çocukların teknolojinin onlar için ne ifade ettiğini, olumlu ve olumsuz yönlerini, hayatında teknolojiden ne ölçüde yararlanabileceği konusunda mantıksal çıkarımda bulunabilecek bir düzeyde olduğu görülmüştür. Dijital teknolojinin bilinçli kullanımına yönelik verilen cevaplardan bazıları: “Dijital dersler okulda verilsin, çünkü geleceğin meslekleri bu konuda olacaktır. Dünyayı yakalamak için bu şart.”, “İnternet ve dijital teknoloji doğru kullanılırsa çok işe yarayabilir.”, “Hayatımız tamamen değil, yeterince teknolojik olmalı”, “Ülkemizde Java, C++, C# gibi kodların bilimi konusunda sıkıntı vardır. Daha çok kurs açılarak insanlar dijital teknolojinin asıl anlamını anlayabilirler.” ve “Teknoloji kesinlikle vazgeçilmez bir ihtiyaçtır” şeklinde olmuştur.

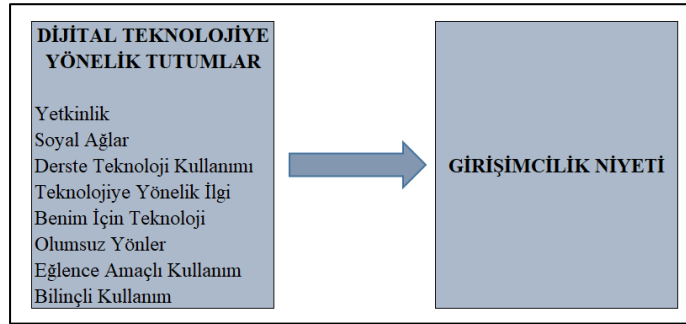
2. YÖNTEM

Bu çalışmada dijital teknolojilerin çepeçevre sardığı bir dünyaya gözlerini açan ve bu teknolojilerin dillerini ana dilleri gibi benimseyen (Erten, 2019: 191) Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumlarının girişimcilik niyetine etkisini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik, 39 sorunun yer aldığı 8 faktörlü *Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği* ve 6 maddeden oluşan tek boyutlu *Girişimcilik Niyeti Ölçeği* kullanılmıştır.

Araştırmada katılımcıların anketleri doldururken ölçekleri objektif bir şekilde cevapladıkları ve seçilen örneklemin evreni temsil edecek özelliklere sahip oldukları varsayılmıştır. Seçilen örneklem 423 Z kuşağı birey ile sınırlandırılmıştır. Bunun yanı sıra araştırma, kullanılan ölçüm araçlarının ölçtüğü nitelikler ile sınırlıdır.

2.1. Araştırma Modeli

Araştırmada dijital teknolojilere yönelik tutumlar bağımsız değişken olarak alınırken, girişimcilik niyeti araştırmanın bağımlı değişkeni olarak seçilmiştir. Araştırma modelinin şematik gösterimi Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma modeli

Şekil 1’de yer verilen araştırma modeli çerçevesinde aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur.

- H₁: Z kuşağının dijital teknolojideki yetkinliklerinin girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₂: Z kuşağının sosyal ağlara ilişkin tutumlarının girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₃: Z kuşağının derste teknoloji kullanımının girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₄: Z kuşağının teknolojiye yönelik ilgisinin girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₅: Z kuşağının bireysel teknoloji kullanımının girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₆: Z kuşağı için dijital teknolojinin olumsuz yönlerinin girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₇: Z kuşağı için dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımının girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.
- H₈: Z kuşağı için dijital teknolojinin bilinçli kullanımının girişimcilik niyeti üzerinde etkisi vardır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2000 ve sonrası doğan Z kuşağı bireyler oluşturmaktadır. Ancak evren kapsamındaki tüm kişilere ulaşmak, zaman ve maliyet açısından mümkün olmadığı için örnekleme yoluna gidilmiştir. Evren büyüklüğü 10.000.000 ve üzeri olduğunda kabul edilebilir örneklem büyüklüğü en az 384 kişi olması uygun görülmüştür (Coşkun vd., 2017: 144). Bu

kapsamda Ege bölgesi sınırları içindeki 423 Z kuşağı birey örneklem grubunu temsil etmektedir. Örnekleme oluşturan katılımcılar basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Bu yöntem ile evrende yer alan her birimin örnekleme seçilme şansı eşit derecededir (Büyüköztürk vd., 2017: 88). Örneklem dahilindeki katılımcıların verilerine 2020 yılının Mayıs ayında elektronik ortam üzerinden paylaşımı yapılan anket formu ile erişilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin toplanması için kullanılan anket formu üç bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümlerden ilki araştırmacı tarafından hazırlanan sosyo-demografik bilgi formudur. Formda 12 madde yer almakta olup bu maddeler ile katılımcıların cinsiyet, yaş, anne babanın eğitim düzeyi ve çalışma durumu, yakın çevrede girişimci bir tanıdığı olup olmadığı, gelecekteki kariyer hedefi, bugüne kadar herhangi bir işte çalışma durumu ve en sık kullanılan dijital teknoloji araçlarının ne olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Anket formunun ikinci bölümünde ise Cabı (2015b) tarafından geliştirilen *Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği* yer almaktadır. Beşli likert tipinde hazırlanmış olan ölçeğin maddeleri 1-hiç katılmıyorum ile 5- tamamen katılıyorum aralığında puanlanmaktadır. 39 maddenin yer aldığı ölçek yetkinlik, sosyal ağlar, derste teknoloji kullanımı, teknolojiye yönelik ilgi, benim için teknoloji, olumsuz yönler, eğlence amaçlı kullanım, bilinçli kullanım olmak üzere 8 faktörden oluşmaktadır. Cabı (2015b), ölçekte yer alan 8 faktörün Cronbach Alfa katsayılarının 0,86 ile 0,61 arasında değiştiğini gözlemlerken, ölçeğin bütününe uygulanan Cronbach Alfa katsayısının 0,90 olarak belirlemiştir. Satılmış (2019) ise araştırma kapsamında yapılan güvenilirlik analizinde ölçek geneli için hesaplanan Cronbach Alfa değerini 0,93 bulurken, ölçek faktörlerine ilişkin Cronbach Alfa değerlerini ise etkinlik için 0,90, sosyal ağlar için 0,89, işte teknoloji kullanımı için 0,87, teknolojiye yönelik ilgi için 0,74, sigortacı için teknoloji için 0,76, olumsuz yönler için 0,72, eğlence amaçlı kullanım için 0,80 ve bilinçli kullanım için 0,85 olarak hesaplamıştır.

Anket formunun son bölümünde ise Linan ve Chen (2009) tarafından geliştirilen 6 maddeden oluşan *Girişimcilik Niyeti Ölçeği* kullanılmıştır. Beşli likert tipinde hazırlanmış olan ölçeğin maddeleri 1-hiç katılmıyorum ile 5- tamamen katılıyorum aralığında puanlanmaktadır. Tek boyutlu olarak hazırlanan bu ölçekte alınan yüksek puanlar, öğrencilerin girişimcilik niyetlerin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı (cronbach alfa) 0,86 olarak bulunmuştur.

2.4. Veri Değerlendirme Yöntemi

Z kuşağı bireylerin dijital teknolojiye yönelik tutumlarının girişimcilik niyetine etkisi yapısal eşitlik modeli ile incelenmiştir. Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği sekiz faktörden oluşmaktadır. Her faktörün girişimcilik niyetine etkisi ayrı ayrı incelenmiştir. Böylelikle toplam sekiz model incelenmiştir. Etkiler LISREL 8.8 hazır yazılımı ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öncelikle ölçekler doğrulayıcı faktör analizi ile doğrulanmıştır. Ölçekte var olan tüm maddeler arasında doğrusal çoklu bağıntı olup olmadığı VIF değerlerine bakılarak araştırılmıştır. Araştırmada en yüksek VIF değeri 4,81<5,00 elde edilmiştir. Dolayısıyla çoklu doğrusal bağıntıya rastlanmamıştır.

3. BULGULAR

Dijital teknolojiye yönelik tutum ölçeği için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucunda RMSEA ve SRMR uyum ölçüleri kabul edilebilir bulunurken diğer uyum ölçüleri iyi uyumu gösterdiği belirlenmiştir. Elde edilen uyum ölçüleri Tablo 1'de verilmiştir.

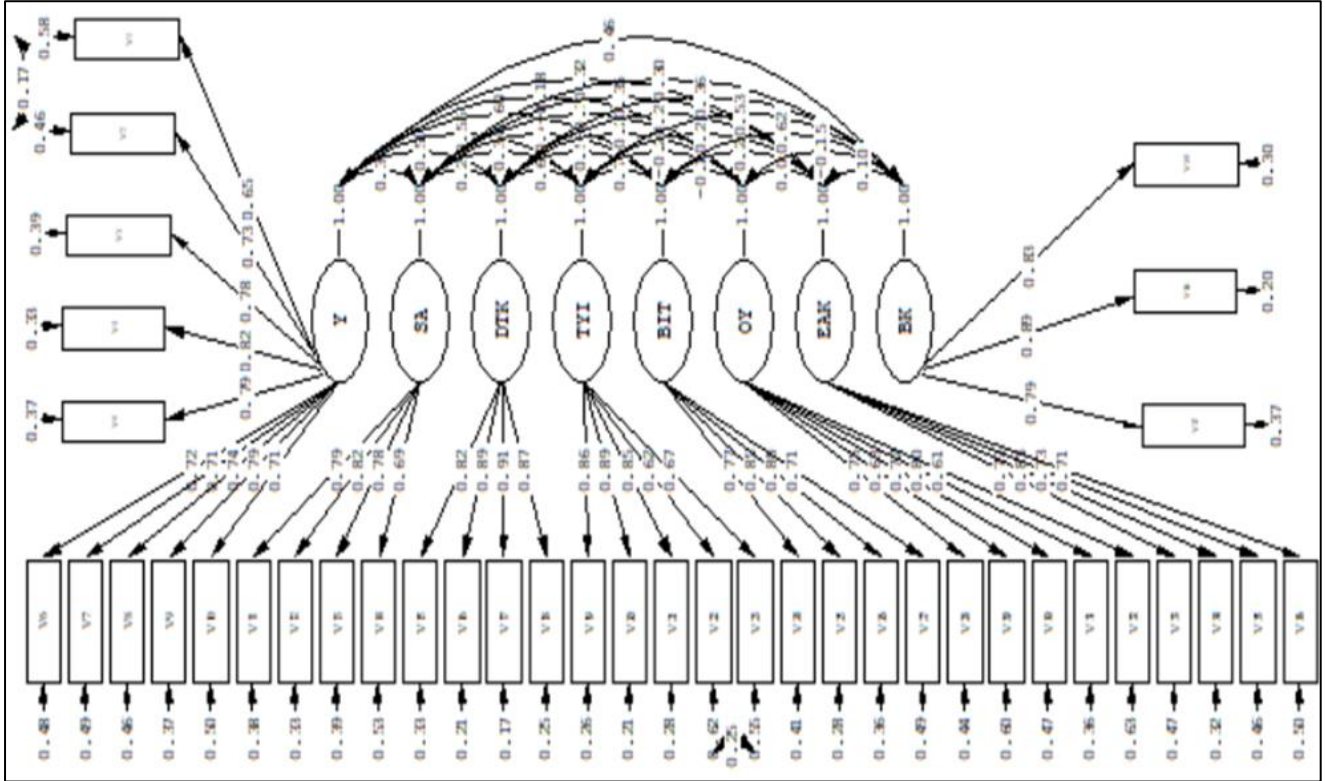
Tablo 1. Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum Ölçüleri

Model	X^2/df	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	RFI
Yapısal model	2,48	0.059	0.058	0.97	0.95	0.97	0.97	0,95
Teorik değerler	$\leq 3^*$	$\leq 0.08^{**}$	$\leq 0.08^{**}$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

Ölçüm modelinin doğrulanmasına yönelik grafik Şekil 2’de verilmiştir. Şekil 2’de gizil değişken ile maddeler arasında tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği $t=13,39 > 1,96$ olarak hesaplanmıştır. Ölçüm modeli doğrulanmıştır.

Şekil 2. Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Yol Grafiği

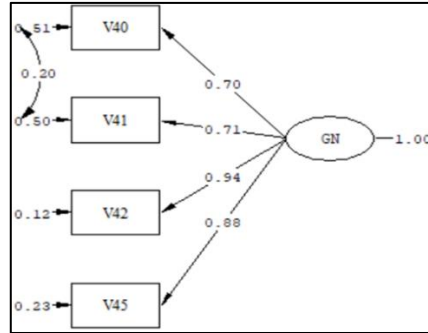
Girişimcilik niyeti ölçeğinde yer alan ifadeler de doğrulayıcı faktör analizi ile doğrulanmıştır. Öncelikle maddeler arasında doğrusal çoklu bağıntı olup olmadığına bakılmış ve VIF değeri beş den büyük değer olduğu belirlenmiştir. En yüksek VIF değerine sahip “Gelecekte bir iş kurma konusunda kararlıyım” ve “Ciddi anlamda kendi işimi kurmayı düşünüyorum” ifadeleri ölçekten çıkarılmıştır. En yüksek VIF değeri $3,668 < 5,00$ hesaplanmıştır. Diğer değişkenler arasında çoklu doğrusal bağıntıya rastlanmamıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda analizde tercih edilen tüm uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Uyum ölçüleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Girişimcilik Niyeti Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Uyum Ölçüleri

Model	X^2/df	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	RFI
Yapısal model	1,60	0.038	0.048	1.00	1.00	1.00	1.00	0,99
Teorik değerler	$\leq 3^*$	$\leq 0.05^*$	$\leq 0.05^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Girişimcilik niyeti ölçüm modelinin doğrulanmasına yönelik grafik Şekil 3’de verilmiştir. Şekil 3’de gizil değişken ile maddeler arasında tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği $t=15,84 > 1,96$ olarak hesaplanmıştır. Girişimcilik niyeti ölçüm modeli doğrulanmıştır.

Şekil 3. Girişimcilik Niyeti Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Yol Grafiği

Z kuşağı bireylerin dijital teknolojiye yönelik tutumlarının girişimcilik niyetine olası etkisi yapısal eşitlik modeli ile incelenmiştir. Yapısal eşitlik modeli çalışmasından önce her iki ölçekte yer alan tüm maddeler arasında çoklu bağıntı olup olmadığı araştırılmış ve en yüksek VIF değeri 4,924 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla çoklu doğrusal bağıntıya rastlanmamıştır. Yapısal eşitlik modeli ile tüm hipotezler sınanmıştır.

Araştırmada sınanan ilk modelde Z kuşağı bireylerin dijital teknolojideki yetkinliklerinin girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik uyum ölçüleri RMSEA değeri kabul edilebilir uyumu gösterirken diğer uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Dijital Teknolojiye Yönelik Yetkinliğin Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	$X\chi^2/fd$	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	RFI
Yapısal model	3,36	0.075	0.042	0.98	0.97	0.98	0.98	0,97
Teorik değerler	$\leq 5^{**}$	$\leq 0.08^{**}$	$\leq 0.5^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$	$\geq 0.95^*$

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler yetkinliğe ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği $t=15,29 > 1,96$ hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlikleri Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) ile incelenmiştir. Her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE (Average Variance Extracted) değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50’den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri (standart yükler) incelenmiş ve 0,70’den küçük ağırlığa sahip değişkenler olduğu belirlenmiştir. Ancak ölçekten çıkarıldığında AVE değerini yükseltmediğine karar verilmiş ve analizde tutulmuştur. Ayrışma geçerliliği için AVE değerinin kareköklerine bakılmış ve bu değer 0,70’den büyük olması istenmektedir. Araştırmada her iki ölçek için AVE değeri 0,70’den daha büyük olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir. Tablo 4 standart çözümü göstermekte ve R^2 ’ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

Tablo 4. Dijital Teknolojideki Yetkinliklerinin Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Yetkinlik	V1	0,67	15,21	0,42	Girişimcilik niyeti				
	V2	0,75	17,82	0,54					
	V3	0,79	19,03	0,61					
	V4	0,81	19,89	0,66					
	V5	0,79	19,12	0,63					
	V6	0,73	16,95	0,53					
	V7	0,71	16,28	0,50					
	V8	0,73	17,17	0,55		V40	0,84		0,71
	V9	0,75	18,95	0,63		V41	0,83	18,07	0,69
	V10	0,70	15,96	0,49		V42	0,79	17,14	0,62
CA	0,935			CA	0,894				
CR	0,925			CR	0,875				
AVE	0,554			AVE	0,638				
R ²	0,16								
Yapısal eşitlik	GN= 0.39*Y, R ² = 0.16								
H ₁	YETKİNLİK → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ				Desteklendi				

Tablo 4'e göre Z kuşağı bireylerde; bireylerin dijital teknolojideki yetkinlikleri ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,39 birimlik bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etkiye göre Z kuşağı bireylerde dijital teknolojideki yetkinlerinde gerçekleşen bir birim artmada girişimcilik niyetlerinde 0,39 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir (t=7,28 p<0,01). Z kuşağının dijital teknolojideki yetkinlikleri girişimcilik üzerinde bir etkiye sahiptir. Yetkinlik değişkeni girişimcilik niyetindeki varyansın %16,0'sını açıklamaktadır. Dolayısıyla H₁ desteklenmiştir. Yapısal eşitlik regresyon denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GN = 0.39 * Y, R^2 = 0.16$$

Araştırmada sınanan ikinci modelde Z kuşağı bireylerin sosyal ağlara yönelik tutumlarının girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Araştırmada tercih edilen uyum ölçülerinin tamamı iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sosyal Ağlara Yönelik Tutumlarının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal model	1,47	0.034	0.029	0.99	0.99	1.00	1.00	0,99	0,98
Teorik Değerler	≤ 3*	≤ 0.05*	≤ 0.5*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler sosyal ağlara yönelik tutum ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği t=14,88>1,96 hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlikleri Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) ile incelenmiştir. Her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE (Average Variance

Extracted) değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri (standart yükler) incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişkenler olduğu belirlenmiştir. Ancak ölçekten çıkarıldığında AVE değerini yükseltmediğine karar verilmiş ve analizden çıkartılmamıştır. Ayrışma geçerliliği için AVE değerinin kareköklerine bakılmış ve bu değer 0,70'den büyük olması istenmektedir. Araştırmada her iki ölçek için AVE değerinin karekökü 0,70'den daha büyük olduğu belirlenmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 6'da verilmiştir. Tablo 6 standart çözümü göstermekte ve R²'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Tablo 6. Sosyal Ağlara Yönelik Tutumun Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Sosyal ağlar	V11	0,79	18,22	0,63	Girişimcilik niyeti	V40	0,70		0,49
	V12	0,82	19,25	0,67		V41	0,71	17,77	0,50
	V13	0,77	17,62	0,60		V42	0,94	16,88	0,88
	V14	0,68	14,88	0,46		V45	0,88	16,61	0,77
CA	0,856			CA	0,894				
CR	0,850			CR	0,885				
AVE	0,588			AVE	0,663				
R ²	0,009								
Yapısal eşitlik		GN= 0.09*Y, R ² = 0.009							
H ₂	SOSYAL AĞLAR → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ						Desteklenmedi		

Tablo 6'ya göre Z kuşağı bireylerin sosyal ağlara yönelik tutumları ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,09 birimlik bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etki istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır (t=1,73 P>0,05). Z kuşağının sosyal ağlara ilişkin tutumları girişimcilik üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Dolayısıyla H₂ desteklenmemiştir.

Araştırmada sıranan üçüncü modelde Z kuşağı bireylerin derste teknoloji kullanımının girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik tercih edilen uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Derste Teknoloji Kullanımının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal model	0,97	0.000	0.016	1,00	0,99	1,00	1,00	0,99	0,99
Teorik değerler	≤ 3*	≤ 0.05*	≤ 0.5*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler derste teknoloji kullanımı ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği t=15,54>1,96 olarak hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlikleri Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) ile incelenmiştir. Her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri (standart yükler) incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişken belirlenmemiştir. Araştırmada her iki ölçek için AVE değeri 0,70'den daha büyük olduğu belirlenmiştir. Ayrışma geçerliliği için AVE değerinin kareköküne bakılmıştır. AVE değerlerinin karekök değerleri 0,70'den büyük olduğundan ayrışma geçerliliği sağlanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 8'de verilmiştir. Tablo 8 standart çözümü göstermekte ve R₂'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

Tablo 8. Derste Teknoloji Kullanımının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Derste teknoloji kullanımı	V15	0,77	18,34	0,60	Girişimcilik niyeti	V40	0,83		0,69
	V16	0,87	21,87	0,75		V41	0,84	17,97	0,71
	V17	0,92	24,26	0,85		V42	0,79	16,94	0,62
	V18	0,88	22,38	0,77		V45	0,74	15,54	0,54
CA	0,928				CA	0,894			
CR	0,920				CR	0,877			
AVE	0,743				AVE	0,642			
R ²	0,096								
Yapısal eşitlik		GN= 0.31*DTK, R ² = 0.096							
H ₃	DERSTE TEKNOLOJİ KULLANIMI → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ						Desteklendi		

Tablo 8'e göre Z kuşağı bireylerin derste teknoloji kullanımı ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,31 birimlik bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etkiye göre Z kuşağı bireylerde derste teknoloji kullanımında gerçekleşen bir birim artmada girişimcilik niyetlerinde 0,39 birimlik bir artış gerçekleştirilmektedir (t=5,69 p<0,01). Z kuşağının derste teknoloji kullanımı girişimcilik niyeti üzerinde bir etkiye sahiptir. Derste teknoloji kullanımı değişkeni girişimcilik niyetindeki varyansın %9,6'sını açıklamaktadır. Dolayısıyla H₃ desteklenmiştir. Yapısal eşitlik regresyon denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GN = 0.31 * DTK, R^2 = 0.096$$

Araştırmada sınanan dördüncü modelde Z kuşağı bireylerin teknolojiye yönelik ilgisinin girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik tercih edilen uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Teknolojiye Yönelik İlginin Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal Model	1,76	0.042	0.035	0,99	0,99	0,99	0,99	0,98	0,98
Teorik değerler	≤ 3*	≤ 0.05*	≤ 0.5*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler teknolojiye yönelik ilgi ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği t=13,43>1,96 hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlikleri Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) ile incelenmiştir. Her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri (standart yükler) incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişken belirlenmiştir. Bu değişkenlerin ölçekten çıkarıldığında AVE değerini yükseltmediği belirlenmiş ve ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Araştırmada her iki ölçek için ayrışma geçerliliği AVE değerinin kareköküne bakılarak incelenmiştir. Ayrışma geçerliliği için her iki ölçekte eşik değer en az 0,70'den daha büyük olması gereği sağlanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir. Tablo 10 standart çözümü göstermekte ve R²'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Tablo 10. Teknolojiye Yönelik İlginin Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Teknolojiye yönelik ilgi	V19	0,85	21,20	0,73	Girişimcili k niyeti				
	V20	0,90	23,09	0,81		V40	0,74		0,55
	V21	0,85	21,08	0,72		V41	0,75	15,24	0,56
	V22	0,61	13,43	0,38		V42	0,92	18,61	0,85
	V23	0,66	14,84	0,44		V45	0,87	17,93	0,76
CA	0,889				CA	0,894			
CR	0,885				CR	0,893			
AVE	0,612				AVE	0,678			
R ²	0,099								
Yapısal eşitlik	GN= 0.30*TYI, R ² = 0.099								
H ₄	TEKNOLOJİYE YÖNELİK İLGI → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ						Desteklendi		

Tablo 10'a göre Z kuşağı bireylerin teknolojiye yönelik ilgisi ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,30 birimlik bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etkiye göre Z kuşağı bireylerde teknolojiye yönelik ilgide gerçekleşen bir birim artmada girişimcilik niyetlerinde 0,30 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir (t=5,63 p<0,01). Z kuşağının teknolojiye yönelik ilgisi girişimcilik niyeti üzerinde bir etkiye sahiptir. Teknolojiye yönelik ilgi değişkeni girişimcilik niyetindeki varyansın %9,9'unu açıklamaktadır. Dolayısıyla H₄ desteklenmiştir. Yapısal eşitlik regresyon denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GN = 0.30 * TYI, R^2 = 0.099$$

Araştırmada sınanan beşinci modelde Z kuşağı bireylerin bireysel teknoloji kullanımının girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik tercih edilen tüm uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Bireysel Teknoloji Kullanımının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal model	1,50	0.035	0.027	0,99	0,99	1,00	1,00	0,98	0,98
Teorik değerler	≤ 3*	≤ 0.05*	≤ 0.5*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler bireysel teknoloji kullanımı ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği t=15,66>1,96 hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlikleri Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) ile incelenmiştir. Her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri (standart yükler) incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişken belirlenmemiştir. Araştırmada her iki ölçek için ayrışma geçerliliği AVE değerinin kareköküne bakılarak incelenmiştir. Ayrışma geçerliliği için her iki ölçekte eşik değer en az 0,70'den daha büyük olması gereği sağlanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 12'de verilmiştir. Tablo 12 standart çözümü göstermekte ve R²'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

Tablo 12. Bireysel Teknoloji Kullanımının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Bireysel teknoloji kullanımı	V24	0,75	17,22	0,57	Girişimcilik niyeti	V40	0,83		0,70
	V25	0,85	20,56	0,73		V41	0,84	17,97	0,70
	V26	0,81	19,17	0,66		V42	0,79	17,00	0,62
	V27	0,71	15,82	0,50		V45	0,74	15,66	0,54
CA	0,886			CA	0,894				
CR	0,862			CR	0,877				
AVE	0,611			AVE	0,642				
R ²	0,110								
Yapısal eşitlik		GN= 0.33*BIT, R ² = 0.11							
H ₅	BENİM İÇİN TEKNOLOJİ → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ						Desteklendi		

Tablo 12'ye göre Z kuşağı bireylerin bireysel teknoloji kullanımı ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,33 birimlik bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etkiye göre Z kuşağı bireylerde bireysel teknoloji kullanımında gerçekleşen bir birim artmada girişimcilik niyetlerinde 0,33 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir (t=5,90 p<0,01). Z kuşağının bireysel teknoloji kullanımını girişimcilik niyeti üzerinde bir etkiye sahiptir. Z kuşağı bireylerde bireysel teknoloji kullanımı değişkeni girişimcilik niyetindeki varyansın %11'ini açıklamaktadır. Dolayısıyla H₅ desteklenmiştir. Yapısal eşitlik regresyon denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GN = 0.33 * BIT, R^2 = 0.11$$

Araştırmada sınanan altıncı modelde Z kuşağı bireylerin dijital teknolojinin olumsuz yönlerinin girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik tercih edilen tüm uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Dijital Teknolojinin Olumsuz Yönlerinin Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal model	1,52	0.035	0.026	0,98	0,99	0,99	0,99	0,98	0,97
Teorik değerler	≤ 3*	≤ 0.05*	≤ 0.5*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler dijital teknolojinin olumsuz yönlerinin ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği t=12,89>1,96 hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirlikleri Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) ile incelenmiştir. Her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri (standart yükler) incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişken belirlenmiş ancak AVE değerlerinin eşik değerden daha büyük değer alması nedeniyle ölçekten çıkartılmamıştır. Araştırmada her iki ölçek için ayrışma geçerliliği AVE değerinin kareköküne bakılarak incelenmiştir. Ayrışma geçerliliği için her iki ölçekte eşik değer en az 0,70'den daha büyük olması gereği sağlanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir. Tablo 14 standart çözümü göstermekte ve R²'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Tablo 14. Dijital Teknolojinin Olumsuz Yönlerine Yönelik Tutumun Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Dijital teknolojinin olumsuz yönleri	V28	0,74	16,50	0,55	Girişimcilik niyeti	V40	0,70		0,48
	V29	0,65	13,74	0,42		V41	0,71	17,77	0,50
	V30	0,72	15,88	0,52		V42	0,94	16,84	0,88
	V31	0,79	18,03	0,63		V45	0,88	16,57	0,77
	V32	0,61	12,89	0,38					
CA	0,829				CA	0,894			
CR	0,830				CR	0,885			
AVE	0,500				AVE	0,663			
R ²	0,0055								
Yapısal eşitlik		GN= 0.07*OY, R ² = 0.0055							
H ₆	DİJİTAL TEKNOLOJİNİN OLUMSUZ YÖNLERİ → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ Desteklenmedi								

Tablo 14'e göre Z kuşağı bireylerin dijital teknolojinin olumsuz yönleri tutumu ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,07 birimlik bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etki istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($t=1,34$ $p>0,05$). Z kuşağı için dijital teknolojinin olumsuz yönleri girişimcilik üzerinde bir etki yaratmamaktadır. Dolayısıyla H₆ desteklenmemiştir.

Araştırmada sınanan yedinci modelde Z kuşağı bireylerin dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımı tutumlarının girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik tercih edilen uyum ölçülerinden RMSEA değeri kabul edilebilir uyumu gösterirken diğer uyum ölçüleri iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 15'te verilmiştir.

Tablo 15. Dijital Teknolojinin Eğlence Amaçlı Kullanımı Tutumlarının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal Model	2,52	0.060	0.034	0,98	0,98	0,99	0,99	0,97	0,97
Teorik değerler	≤ 3*	≤ 0.08**	≤ 0.5*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımı tutumların ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği $t=15,11 > 1,96$ hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliklerine yönelik Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek (boyut) için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişken belirlenmiş ancak AVE değerlerinin eşik değerden daha büyük değer alması nedeniyle ölçekten çıkartılmamıştır. Araştırmada her iki ölçek için ayrışma geçerliliği AVE değerinin kareköküne bakılarak incelenmiştir. Ayrışma geçerliliği için her iki ölçekte eşik değer en az 0,70'den daha büyük olması gereği sağlanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 16'da verilmiştir. Tablo 16 standart çözümü göstermekte ve R²'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

Tablo 16. Dijital Teknolojinin Eğlence Amaçlı Kullanım Tutumlarının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımı	V33	0,71	15,56	0,50	Girişimcilik niyeti	V40	0,83		0,69
	V34	0,85	19,67	0,72		V41	0,84	17,81	0,71
	V35	0,74	16,59	0,55		V42	0,79	16,91	0,62
	V36	0,69	15,11	0,48		V45	0,74	15,46	0,54
CA	0,834				CA	0,894			
CR	0,836				CR	0,877			
AVE	0,562				AVE	0,641			
R ²	0,0169								
Yapısal eşitlik	GN= 0.13*OY, R ² = 0.0169								
H ₇	DİJİTAL TEKNOLOJİNİN EĞLENCE AMAÇLI KULLANIMI → GİRİŞİMCİLİK NİYETİ Desteklendi								

Tablo 16'ya göre Z kuşağı bireylerin dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımı tutumu ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,13 birimlik istatistiksel olarak anlamlı bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etkiye göre Z kuşağı bireylerde dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımı tutumunda gerçekleşen bir birim artış girişimcilik niyetlerinde 0,13 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($t=2,38$ $p<0,05$). Z kuşağının dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanımı tutumu girişimcilik niyeti üzerinde bir etkiye sahiptir. Z kuşağı bireylerde dijital teknolojinin eğlence amaçlı kullanım tutumu değişkeni girişimcilik niyetindeki varyansın %1,69'unu açıklamaktadır. Dolayısıyla H₇ desteklenmiştir. Yapısal eşitlik regresyon denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GN = 0.13 * EAT, R^2 = 0.0169$$

Araştırmada sıranan sekizinci modelde Z kuşağı bireylerin dijital teknolojinin bilinçli kullanımı tutumunun girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır. Modele yönelik tercih edilen uyum ölçülerinin tamamı iyi uyumu göstermektedir. Dolayısıyla yapısal model uygun bir modeldir. Modele yönelik uyum ölçüleri Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17. Dijital Teknolojinin Bilinçli Kullanımı Tutumlarının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Uyum Ölçüleri

Model	X _χ ² /fd	RMSEA	SRMR	NNFI	NFI	CFI	IFI	GFI	RFI
Yapısal model	1,88	0.046	0.033	0,99	0,99	0,99	0,99	0,98	0,98
Teorik değerler	≤ 3*	≤ 0.05*	≤ 0.05*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*	≥ 0.95*

*İyi uyum, **Kabul edilebilir uyum

Yapısal modelde gizil değişkenler dijital teknolojinin bilinçli kullanımı ve girişimcilik niyetine olan tüm yollar istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. En küçük t istatistiği $t=16,63>1,96$ hesaplanmıştır. Ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliklerine yönelik Cronbach Alpha (CA) ve Composite Reliability (CR) her iki istatistikte boyutlarda 0,70 üzeri bulunmuştur. Her iki istatistiğe göre ölçeklerin iç tutarlılık güvenilirliği sağlanmıştır. Ölçeklerin birleşme geçerlilikleri AVE değeri ile incelenmiştir. AVE değerleri her iki ölçek için eşik değer 0,50'den daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla birleşme geçerliliği sağlanmıştır. Ayrıca faktör yükleri incelenmiş ve 0,70'den küçük ağırlığa sahip değişken belirlenmemiştir. Araştırmada her iki ölçek için ayrışma geçerliliği AVE değerinin kareköküne bakılarak incelenmiştir. Ayrışma geçerliliği için her iki ölçekte eşik değer en az 0,70'den daha büyük olması gereği sağlanmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 18'de verilmiştir. Tablo 18 standart çözümü göstermekte ve R²'ler gizil değişkenlerle maddeler arasındaki ilişkiye yönelik açıklanan varyansı vermektedir.

Tablo 18. Dijital Teknolojinin Bilinçli Kullanım Tutumlarının Girişimcilik Niyetine Etkisine Yönelik Yapısal Eşitlik Sonuçları

Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²	Latent değişken	İfade	Standart yükler	t	R ²
Bilinçli kullanım	V37	0,79	18,44	0,62	Girişimcilik niyeti	V40	0,70		0,49
	V38	0,90	22,12	0,81		V41	0,71	17,79	0,50
	V39	0,83	19,76	0,69		V42	0,94	16,95	0,89
						V45	0,87	16,63	0,76
CA	0,911				CA	0,894			
CR	0,879				CR	0,883			
AVE	0,707				AVE	0,659			
R ²	0,048								
Yapısal eşitlik		GN= 0.22*BK, R ² = 0.048							
H ₈	<i>Dijital teknolojinin bilinçli kullanımı → Girişimcilik niyeti Desteklendi</i>								

Tablo 18'e göre Z kuşağı bireylerin dijital teknolojinin bilinçli kullanım tutumu ile girişimcilik niyetleri arasında aynı yönde 0,22 birimlik istatistiksel olarak anlamlı bir etki belirlenmiştir. Belirlenen bu etkiye göre Z kuşağı bireylerde dijital teknolojinin bilinçli kullanım tutumunda gerçekleşen bir birim artış girişimcilik niyetlerinde 0,22 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir (t=4,03 p<0,01). Z kuşağının dijital teknolojinin bilinçli kullanımı tutumu girişimcilik niyeti üzerinde bir etkiye sahiptir. Z kuşağı bireylerde dijital teknolojinin bilinçli kullanımı değişkeni girişimcilik niyetindeki varyansın %4,8'ini açıklamaktadır. Dolayısıyla H₈ desteklenmiştir. Yapısal eşitlik regresyon denklemi aşağıdaki gibi yazılabilir.

$$GN = 0.22 * BK, R^2 = 0.048$$

4. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

İnternet kuşağı ismiyle de bahsedilen Z kuşağı, dijital bir devirde gözlerini açmaları sebebiyle önceki nesillere göre internet, sosyal medya, akıllı cihazlar ve ileri teknolojik araçlarla oldukça ilgilidirler. Diğer kuşakların güçlükle anlayıp adapte olmaya çalıştığı teknolojik gelişmeleri kolaylıkla özümseyip uyum sağlayabilmektedirler. Bu açıdan bakıldığında dijital gelişmelerin ve dönüşümlerin en çok etkisi altına aldığı kuşak Z kuşağıdır demek yanlış olmayacaktır. Hayatımızın her alanında aktif rol oynayan dijital teknolojilere yönelik gençlerin tutumları, toplumların geleceğini belirlemektedir. Yeni yüzyılın yeni girişimcilik modelinin internet girişimciliği olduğu günümüzde ekonomik açıdan da dijital teknolojilerin etkin kullanımları önemli bir yere sahiptir. Dijital çağı yaşadığımız bu zaman diliminde Z kuşağı olan günümüz gençlerinin dijital teknolojiye yönelik tutumlarının girişimcilik niyetine etkisi araştırılmıştır.

Dijitalleşen dünya kuşaklarda olduğu kadar bu kuşakların iş yapış şekillerinde de köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Yapay zekâ, nesnelere interneti, robot teknoloji gibi üretim yöntemlerinin yanı sıra çalışma şekilleri de değişmiştir. Bu süreçle işletmelerle birlikte birey de dönüşüm geçirmekte, yeni beceriler edinip, yeni çalışma biçimleri benimsemektedir. Dijital yetkinlik düzeyi kendinden önceki nesillere göre Z kuşağında daha yüksektir.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumlarının girişimcilik niyeti üzerinde bir etkisi incelenmiş ve teknolojiye yönelik tutum ölçeğinin farklı boyutları için farklı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre, dijital teknolojiye yönelik yetkinlik düzeyi, derste teknoloji kullanımı, teknolojiye yönelik ilgi, bireysel bakış açısının değerlendirildiği "benim için teknoloji", eğlence amaçlı kullanım ve bilinçli kullanım boyutları ile girişimcilik niyeti arasındaki ilişki pozitif yönlü ve anlamlı bulunarak bu faktörlere ilişkin hipotezler desteklenmiştir. Diğer yandan sosyal ağlar ve dijital teknolojiye yönelik olumsuz yönlerle ilişkin faktörlerin etkisi ise anlamlı bulunmayarak bu faktörlere ilişkin hipotezler desteklenmemiştir. Özellikle yetkinlik, ilgi, bilinçli kullanım ve benim için teknoloji boyutları ile girişimcilik niyeti arasındaki ilişkinin pozitif ve anlamlı çıkması, bu faktörlerin Z kuşağı bireylerin girişimci olmaları yönündeki kolaylaştırıcı yönleri değerlendirildiğinde karar vericiler için Z kuşağı bireylerin girişimcilik açısından desteklenmesi yönündeki politikalar geliştirmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte derste teknoloji kullanımının da girişimcilik niyetini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimde teknoloji kullanımının son dönemde hayatımızdaki önemi oldukça artmıştır. Derste teknoloji kullanımının en önemli faydası hızlı öğrenme ve kişisel verimliliğin yanı sıra çocuklara erken yaşta analitik düşünme ve problem çözme becerisi kazandırmasıdır. İnternet destekli öğrenim metotları sayesinde yer ve mekân sınırlaması olmadan bilgiye erişim her zaman kolay olmaktadır. Yeni girişimcilik modelinde, dijital teknolojiler, özellikle bilgi işlem ve iletişim teknolojilerinin kullanımı son derece önemli bir yere sahiptir. Sürdürülebilirlik ve rekabet üstünlüğü sağlamak için girişimcilerin dijital ortamdan izole olmaları imkansızdır. Yeni ekonomik sistem içerisinde her türlü

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

bilgi, kolektif öğrenme ve paylaşım ile birlikte artmaktadır (Humphreys ve Brezillon, 2002, 57). Girişimcilik, dijital teknolojiler ve inovasyon bir araya geldiğinde bir sinerji ortaya çıkmaktadır. Bu kombinasyon, yeni ekonomide sürdürülebilirliğin en önemli unsurunu ortaya çıkarmaktadır.

Araştırmada diğer yandan sosyal ağlara yönelik tutumun, girişimcilik niyeti üzerinde belirleyici olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Bunun temel nedeni olarak gençlerin sosyal ağları daha çok arkadaşlarıyla iletişim kurmak, fotoğraf ve video paylaşmak, müzik dinlemek amacıyla kullandığı yorumu yapılabilir. Akın'ın (2017) 756 öğrenci ile yaptığı anket çalışması bu görüşü destekler niteliktedir. Akın (2017) çalışmasında öğrencilerin sosyal medyayı genel olarak iletişim, fotoğraf ve video paylaşımı amacıyla kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde Floros ve Siomos (2013) Yunanistan'da lise öğrencileri üzerine yürüttükleri çalışmada öğrencilerin sosyal mecralarda uzun zaman geçirmesinin nedenini arkadaşları ile devamlı iletişimde kalma isteğinden kaynaklı olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte dijital teknolojinin bilinçli kullanımı girişimcilik niyetini artırırken, dijital teknolojinin olumsuz yönlerinin girişimcilik niyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Erten'in (2019) Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumunun ölçülmesine yönelik yürüttüğü çalışmada öğrencilerin bir kısmı dijital teknolojilerin kullanımına yönelik olumlu görüş belirtirken bir kısmı da olumsuz görüş bildirmişlerdir. Dijital teknolojilerin bilinçli kullanıldığında kişisel gelişim ve yaratıcılığın artmasını, zamanı verimli kullanmayı istenilen bilgiye kolay ulaşabilmeyi sağlayacağını vurgulayan öğrenciler, amacına yönelik kullanılmadığı takdirde hayal güçlerini köreltildiğini ve tembelleğe sürüklediğini belirtmişlerdir.

Tüm dijital dönüşümlerin en çok etkisi altına aldığı bu kuşak dijital dönemde dünyanın dünyasının koşullarına göre değil yarının belirsizlikleri ile başa çıkabilecek düşünme becerisi ve problem çözme yeteneği ile donatılmıştır. Yetenekli ve çalışkan insanların kendi fırsatlarını yaratmaları konusunda en uygun zamanı yaşadığımız bu teknolojik çağda Z kuşağına dahil birçok gencin daha şimdiden dijital dünyada büyük işler başarmış olması bu neslin girişimcilik açısından da avantajlı olduklarını göstermektedir. Yelkikalın vd. (2010)'nin çalışması da bu görüşü destekler niteliktedir. Çalışmalarında Y ve Z kuşağı internet girişimcilerinin değişimlerin yüksek olduğu belirsiz ortamlarda hızlı karar alabilen kişiler olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kapsamda Y kuşağının, kendi işini yapabileme fırsatını vermesinden dolayı internet girişimciliğinin onlar için önemli bir avantaj olduğu ve Z kuşağının ise teknolojinin içinde doğması sebebiyle alışma sürecinde hiç zorlanmadıklarını ve geleceğin potansiyel internet girişimcisi adayları olduğunu tespit etmişlerdir.

Dijital teknolojiye yönelik tutumun girişimcilik niyetini artırdığı sonucuna dayanarak, dijital bir devirde doğan bu gençlerin desteklenmesi ve doğru yönlendirilmesi durumunda girişimciliğe yönelebilecekleri söylenebilir. Literatürde Z kuşağı üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde Çetin ve Karalar (2016), Z kuşağının bilgiyi hızlı işleyebilmesi nedeniyle bireysel işlerde daha başarılı olacaklarını işaret etmiştir. Bu nedenle girişimcilik niyeti olan gençlerin bireysel iş kurlmaları desteklenebilir. Benzer bir yaklaşımla kariyer tercihleri ile sosyoekonomik durumu ilişkilendiren Eroğlu (2017) yenilikçi ve etkili yöntemler kullanılarak kuşakların kariyer tercihlerinde yönlendirilmeleri gerektiğine vurgu yapmıştır.

Literatürde Z kuşağının dijital teknolojiye yönelik tutumlarını ölçmek amaçlı ve çeşitli örneklemelerin girişimcilik niyetlerini ölçmek amaçlı yapılan araştırmalar mevcuttur. Bununla birlikte, bu çalışma Z kuşağı bireylerin hem dijital teknoloji kullanımını hem de bu bireylerin girişimcilik niyetini birlikte incelemesi açısından farklılık arz etmektedir. Bu sebeple literatüre katkı sağlayacak bir çalışma olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan, dijital teknoloji kullanımının çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği gibi çok geniş bir kapsama sahip olan girişimcilik kavramının görece olarak düşük bir kısmını açıklaması da oldukça beklenebilir bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Zira literatürde girişimcilik olgusu üzerinde etkisi bulunabilecek oldukça çeşitli faktörlerden bahseden çok sayıda araştırma mevcuttur.

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. 423 kişi üzerine uygulanmış olan anket aracılığıyla toplanan veriler, kişisel beyana dayanmakta olup, çalışma anket formuna bireylerin verdiği yanıtlar ile sınırlıdır. Araştırma kapsamında ilgili veriler, 2020 Mayıs tarihinde online kanallar aracılığıyla toplanmış olup bu dönem pandemi dönemine denk gelmektedir. Bu sebeple, farklı veri toplama yöntemlerinden faydalanılması ve farklı kuşaklar arasında kıyaslama yapılması gelecek araştırmalar için bir öneri olarak sunulabilir.

KAYNAKÇA

AKIN, M. (2017). "A Research on The Impacts of The Young People's Internet Addiction Levels and Their Social Media Preferences". *International Review of Management and Marketing*, 7(2): 256-262.

- AKSOY, C. ve YALÇINSOY, A. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerine Bir Araştırma". *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 9 (4): 341-359.
- BÖRÜ, D. (2006). Girişimcilik Eğilimi: Marmara Üniversitesi İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö., KARADENİZ, Ş. ve DEMİREL, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık: Ankara.
- CABI, E. (2015a). "Dijital Yerli Çocukların Dijital Teknolojiye Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi". *International Journal of Innovative Research in Education*, 2 (1): 10-15.
- CABI, E. (2015b). "Dijital Teknolojiye Yönelik Tutum Ölçeği". *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (3): 1229-1244.
- COŞKUN, R., ALTUNIŞIK, R. ve YILDIRIM E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık: İstanbul.
- CUNNINGHAM, J. ve LISCHERON, J. (1991). "Defining Entrepreneurship". *Journal Of Small Business Management*, 2 (1): 45-61.
- ÇETİN, C. ve KARALAR, S. (2016). "X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma". *Journal of Administrative Sciences*, 14 (28): 157-197.
- EFE, M. N. (2016). *Girişimcilikte Temel Prensipler*. Umuttepe Yayınları: Kocaeli.
- EROĞLU, S. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kariyer Fırsatları: Kariyer Olgunluğu, Kariyer Karar Verme Yetkinliği ve Sosyoekonomik Statü". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7 (13): 824-835.
- ERTEN, P. (2019). "Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*, 10 (1): 190-202.
- FLOSOS, G. ve SIOMOS, K. (2013). "The Relationship Between Optimal Parenting, Internet Addiction and Motives for Social Networking in Adolescence". *Psychiatry Research*, 209(3): 529-534.
- HUMPHREYS, P. ve BREZİLLON, P. (2002). *Combining Rich and Restricted Languages in Multimedia: Enriching Context for Innovative Decisions*, University College Cork, Oak Tree Press: Ireland.
- KAO, J. J. (1991). *Entrepreneurship, Creativity & Organization: Text, Cases and Readings*, Prentice Hall: New Jersey.
- KARTAL, Ö. (2018). *Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimi ve Yenilikçilik ile İlişkisi: Bir Alan Araştırması*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- KAYIKÇI, M. ve BOZKURT, A. (2018). "Dijital Çağda Z ve Alpha Kuşağı, Yapay Zeka Uygulamaları ve Turizme Yansımaları". *International Congress of Management Economy and Policy*, 1 (1): 54-64.
- KAZAFEROĞLU, E. (2017). *Kişilik Özellikleri İle Girişimcilik Eğilimi İlişkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- KOÇEL, T. (2010). *İşletme Yöneticiliği*. Beta Basın Yayın Dağıtım: İstanbul.
- KÜMBÜL GÜLER, B. (2010). *Sosyal Girişimcilik*. Efil Yayınevi: Ankara.
- LINAN, F. ve CHEN, Y.W. (2009). "Development and Cross-Cultural Application of a Specific Instrument to Measure Entrepreneurial Intentions". *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33 (3): 119-144.
- MCCLELLAND, D. (1961). *The Achieving Society*. D.Van Nostrand Comp, Princeton: New Jersey.
- MİRZA, Ş. (2019). *Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkileri: Yüksek Lisans Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak
- ÖZBAY, L. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Dumlupınar Üniversitesinde Bir Araştırma*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- SATILMIŞ, A. (2019). *Türk Sigorta İşletmelerinde Sektör Çalışanlarında Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Verimliliklerine Etkisi*. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TİMUROĞLU, M. ve ÇAKIR, S. (2014). "Girişimcilerin Yeni Bir Girişim Yapma Niyetlerinin Risk Alma Eğilimi ile İlişkisi". *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 16 (2): 119-136.

Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumların Girişimcilik Niyetindeki Rolü: Z Kuşağında Bir Araştırma

TOP, S. (2006). Girişimcilik Keşif Süreci. Beta Yayınları: İstanbul.

TUTAR, H. ve ALTINKAYNAK, F. (2013). Girişimcilik (Temel Girişimcilik ve İş Kurma Süreci). Detay Yayıncılık: Ankara.

UNCDigital, (2017), "2017 Dijital Trendler", <https://www.uncdigital.com/2017-Dijital-Trendler-UNCDigital.pdf>, 25.03.2020.

UNICEF, (2017), "Dünya Çocuklarının Durumu 2017: Dijital Bir Dünyada Çocuklar", <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/d%C3%BCnya%C3%A7ocuklar%C4%B1n%C4%B1n-durumu-2017-dijital-bir-d%C3%BCnyada-%C3%A7ocuklar>, 05.04.2020.

WICKHAM, P.A. (1998). Strategic Entrepreneurship, Pitman Publishing: USA.

YELKİKALAN, N., AKATAY, A. ve ALTIN, E. (2010). "Yeni Girişimcilik Modeli ve Yeni Nesil Girişimci Profili: İnternet Girişimciliği ve Y, M, Z Kuşağı Girişimci". SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10 (20): 489-506.

YILDIRIMALP, S. ve GÜVENÇ, D. (2020). "Z Kuşağının Geleceğe Yönelik Ofis ve Çalışma Ortamı Beklentilerine İlişkin Bir Çalışma". Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, 10 (1): 57-76.

YÜCEBALKAN, B. ve AKSU, B. (2018). "Geleceğin İşgücü Olarak Z Kuşağının Dijital Teknolojiye Yönelik Tutumları". Current Academic Studies in Social Sciences, 6 (6): 469-488.

Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

Verification Study of Perceived Online Customer Service Scale: An Application on E-Commerce Businesses

Engin YÜCEL^a

Özet

Web tabanlı uygulamaların yaygınlaşması ile birlikte bireyler, olumlu ve olumsuz deneyimlerini ve görüşlerini diğer tüketiciler ile paylaşmaktadır. Diğer taraftan, müşterilerin sorularına yanıt vermek, sorunlarını çözmek, beklentilerini ve memnuniyetlerini artırmak amacıyla işletmeler çevrimiçi müşteri hizmetleri uygulamalarına yönelmektedir. Çevrimiçi müşteri hizmetlerinin gerek tüketiciler gerekse işletmeler açısından öneminin artması, bu alanda yürütülen akademik çalışmaların da artmasını beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, Sreejesh vd. (2020) tarafından algılanan çevrimiçi müşteri hizmetlerini ölçmek üzere geliştirilmiş olan ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öncelikli olarak ölçek Türkçe'ye uyarlanmıştır. Devamında ise geçerlilik, güvenilirlik ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre çevrimiçi müşteri hizmetleri ölçeğinin; 5 maddelik cevap verme yeteneği, 4 maddelik güvenilirlik ve 4 maddelik kişiselleştirme olmak üzere 3 faktörlü bir yapıya sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde bu çalışmanın; gerek işletmelerin çevrimiçi müşteri hizmetlerini değerlendirebilmesi gerekse araştırmacılara gelecek çalışmaları için ölçek alternatifi sunması bağlamında önem arz ettiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri, Geçerlilik, Güvenilirlik.

Jel Kodları: M30, M31, M39.

Başvuru: 06.12.2021

Kabul: 05.01.2022

Abstract

With the widespread use of web-based applications, individuals share their positive and negative experiences and opinions with other consumers. On the other hand, businesses turn to online customer service applications in order to answer customers' questions, solve their problems and increase their expectations and pleasure. The increasing importance of online customer services for both consumers and businesses has led to an increase in academic studies in this field. In this study, it is aimed to adapt the scale developed by Sreejesh et al. (2020) to measure perceived online customer service into Turkish. For this purpose, the scale was primarily adapted to Turkish. Afterwards, validity, reliability and confirmatory factor analyzes were performed. According to the analysis results, the scale of online customer service; It was concluded that it has a 3-factor structure: 5-item responsiveness, 4-item reliability and 4-item personalization. As a result of the findings obtained, this study; It is thought that it is important for businesses to evaluate online customer services and to offer researchers a scale alternative for their future studies.

Keywords: Online Customer Service, Validity, Reliability.

Jel Codes: M30, M31, M39.

^a Dr. Araştırma Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, engin.yucel@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8910-5359.

Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

GİRİŞ

Teknolojideki son gelişmelerle birlikte bireylerin olumlu ve olumsuz düşüncelerini rahatlıkla paylaşabildikleri çevrimiçi siteler ortaya çıkmıştır (Pollach, 2006: 1). Özellikle çevrimiçi paylaşımlar, tüketicilerin ürün ve hizmetler ile ilgili bilgileri almaları için en popüler kaynaklardan biri haline gelmiştir (Raju, 2019: 465). Sosyal ağ siteleri, mikrobloglar ve tartışma forumları gibi web tabanlı iletişim araçları ile birlikte tüketiciler, herhangi bir mal veya hizmet hakkında istedikleri zaman soru sorarak ve cevap alarak iletişim kurabilmektedir (Migacz vd., 2018: 83; Van Noort ve Willemsen, 2012: 134). Ayrıca, satın almayı düşündükleri ürün ve hizmetlere ilişkin olası riskleri en aza indirerek yüksek fayda elde etmek isteyen tüketiciler, satın alma öncesinde çevrimiçi platformlardan olumlu ve olumsuz değerlendirmeleri de dikkatle incelemektedir (Bilim vd., 2013: 388; Bilgin, 2017: 38). Diğer taraftan, çevrimiçi araçlarla müşteriler tarafından sağlanan veya müşteriler hakkında toplanan bilgiler, e-hizmet sağlayıcı tarafından toplanarak ve analiz edilerek işletmelerin müşterilere sunduğu hizmetin özelleştirilmesi için temel olarak kullanılabilir (Rowley, 2006: 339).

Çevrimiçi müşteri hizmetleri ile gerek olumlu müşteri deneyimlerinin pekiştirilmesi gerekse olumsuz deneyimlerin yönetilerek sorunların çözülmesi; olumsuz davranışsal niyetlerin azaltılmasında, tüketici satın alma niyetlerinin geliştirilmesinde ve e-müşteri tatmini ile birlikte müşteri sadakatinin sağlanmasında önemli bir uygulama olarak görülmektedir (Arlı, 2012: 156; Athanassopoulos vd., 2001: 689; Cronin ve Taylor;1992: 57; Kemp vd., 2020: 2; Lee ve Song, 2010: 1074; Oliver, 1999:34; Sreejesh vd., 2020: 4; Weitzla ve Hutzinger, 2017: 171; Weitzl, 2019: 330; Van Laer ve de Ruyter, 2010: 169). Bu nedenle çevrimiçi müşteri hizmetleri eksikliği, günümüz şartlarında bir işletmenin yapabileceği en büyük hatalardan biridir ve iyi bir marka itibarını korumanın anahtarı şikayetlerle bireysel olarak ilgilenmektir.

Müşteri şikayetlerini çözme ve çevrimiçi işlemler için müşteri çekme arayışında, işletmeler çevrimiçi yanıt mekanizmaları geliştirmiştir. Çevrimiçi müşteri hizmetleri pazarlamacılar tarafından yaygın olarak benimsenmesine rağmen, müşteri odaklı perspektifte kavramsallaştırılması ve ölçümü konusunda asgari düzeyde bir anlayış vardır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, müşteriler tarafından algılanan çevrimiçi müşteri hizmetleri çabalarını ölçen bir psikometrik ölçeğin olmamasıdır (Sreejesh vd., 2020: 1). Bu doğrultuda, Sreejesh vd. (2020) tarafından algılanan çevrimiçi müşteri hizmetlerini ölçmek üzere geliştirilmiş olan ölçeğin Türkçeye uyarlanması ve LISREL programı aracılığı ile yapı geçerliliğinin doğrulanması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Ulusal literatürde bu alanda yeterli çalışmanın olmaması ve bu alanda doğrulanmış bir ölçeğin olmaması nedeniyle çalışmanın literatüre önemli katkılar sunması beklenmektedir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

İnternet tabanlı teknolojiler, tüketicilerin ürün ve hizmetleri nasıl aradıkları, değerlendirdikleri ve satın aldıkları ve daha sonra tüketim deneyimlerini başkalarıyla nasıl paylaştığı da dahil olmak üzere, tüketicilerin markalarla etkileşim kurma biçiminde önemli bir değişiklik dalgasını teşvik etmiştir (Mukhopadhyay vd., 2008: 3-4; Labrecque 2014: 134; Ullrich ve Brunner 2015: 67). Bu nedenle, bilgi, deneyim ve marka hikayelerinin paylaşılması, markaların tavsiye edilmesi ve değerlendirilmesi, markalar ve diğer tüketicilerle birlikte ürün ve hizmetlerin birlikte geliştirilmesi ve markalara geri bildirim sağlanması yaygın tüketici davranışları haline gelmiştir (Gensler vd. 2013: 244; Hennig-Thurau vd., 2010: 317). Bu tür işlemsel olmayan etkileşimler, tüketicilerin yalnızca markayla ilgili bilgileri tüketmek yerine aktif olarak katkıda bulunduğu ve hatta marka içeriği oluşturduğu aktif tüketici katılımı olarak adlandırılmaktadır (Muntinga vd., 2011: 27).

Tüketici katılımı hem olumlu (örn. tavsiyeler) hem de olumsuz (örn. şikayetler veya olumsuz ağızdan ağza iletişim) olabileceğinden, tüketici etkileşimlerini izlemek ve yönetmek marka yönetiminin çok önemli bir parçası haline gelmiştir (Schamari ve Schaefers, 2015: 20). Olumlu yorumlar markaları popüler kılarken, olumsuz yorumlar marka imajını önemli ölçüde aşındırabilecek ve marka tutumu, satın alma niyeti, ürün deneme ve satışlarında azalma gibi diğer olumsuz sonuçları tetikleyebilecek güçlü zarar verici özelliklere sahiptir (Purnawirawan vd., 2015: 18; Lee ve Youn 2009: 480; Huang ve Korfiatis 2015: 84; Cui vd., 2012: 40). Bu etkilerden dolayı şirketler online şikayetleri izlemeye ve müdahale etmeye başlamışlardır (Weitzla ve Hutzinger, 2017: 164). Bu nedenle pazarlamacılar, olumsuz incelemelerin zararlı etkilerini etkin bir şekilde yöneterek markalarının itibarını korumaya çalışmaktadır (Hennig-Thurau vd., 2010: 314; Van Noort ve Willemsen 2012: 139). Şikayette bulunan tüketicilerden gelen çevrimiçi incelemelerin olumsuz etkisini azaltmak için birçok çevrimiçi hizmet sağlayıcı; şikayeti kabul ederek, mağdur müşteriyi yatıştırarak, iddiayı hızla ele alarak vb. olumsuz müşteri geri bildirimlerine müdahale etmeye başlamıştır (Sreejesh vd., 2020: 4).

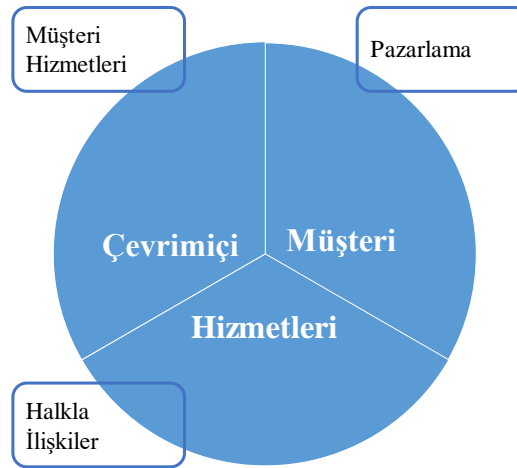
Eskiden şikayetler genellikle pazarlamacı ile mağdur müşteri arasındaki ikili etkileşim olarak ortaya çıkmaktaydı. Çoğu zaman, memnun olmayan müşterinin dile getirdiği sorunlar diğer müşteriler tarafından fark edilmemekteydi. İşletmelerin, sorunun çözümüne yönelik isteksiz tavrı sonucunda müşteri çözülmemiş sorunla yalnız kalmaktaydı. Sonuç olarak, işletme ve memnun olmayan müşteri ilişkisinde yaşanan bozulma dışında işletmeler büyük olumsuz sonuçlar ile karşılaşmamaktaydı. Ancak, teknolojinin ilerlemesine paralel olarak web tabanlı iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte müşterilerin işletmeler karşısındaki gücü artmıştır. Teknoloji bilgisindeki artışla birlikte müşteriler, işletmelerin zamanında iletişim kurmasını, şikayetlerine cevap ve bilgi vermesini beklemektedir. Bununla birlikte müşteriler; marka, ürün veya işletme ile ilgili olumsuz deneyimlerini sosyal ağ siteleri (ör. Facebook), mikrobloglar (ör. Twitter) ve tartışma forumları dahil olmak üzere çeşitli çevrimiçi platformlarda yayımlayarak diğer tüketicilerin markayla ilgili beklentilerini, tutumlarını ve gelecekteki satın alma davranışlarını etkileyebilmektedir (Arlı, 2012: 156; Kemp vd., 2020: 2; Weitzla ve Hutzinger, 2017: 171; Weitzl, 2019: 330). Bununla birlikte, rekabetçi kalmak ve marka itibarını yönetmek için işletmeler, özellikle olumsuz geri bildirimler ve

şikayetler karşısında tüketicilere duyarlılık ve empati göstererek tüketici sorunlarını çözebilir, olumsuz davranışsal niyetleri azaltabilir ve tüketici satın alma niyetlerini geliştirebilir (Lee ve Song, 2010: 1074; Sreejesh vd., 2020: 4; Van Laer ve de Ruyter, 2010: 169).

Yakın tarihli bir endüstri raporu, müşterilerin %64'ünün işletmelerin kendilerine gerçek zamanlı olarak yanıt vermesini ve tepki vermesini beklediğini ifade etmiştir. Ayrıca, müşterilerin %50'si işletmenin ihtiyaçlarını karşılamadığı takdirde marka değiştireceğini ve %74'ü ise işletmenin kolay bir ödeme süreci sağlamaması durumunda marka değiştireceğini söylemektedir (Salesforce, 2019). Bu nedenle, müşterilerin olumsuz deneyimleri sonucu yaşadığı sorunların çözümü işletmeler için önemli bir pazarlama faaliyeti olarak görülmektedir. Çevrimiçi müşteri hizmetleri, olumsuz müşteri deneyiminin zararlı etkilerini azaltmak için etkili bir araç olarak tartışılan ve ön plana çıkan uygulamalar olmuştur. Van Noort ve Willemsen (2012: 133), çevrimiçi müşteri hizmetlerini “tüketici geri bildirimlerini ele almak için internette aktif olarak arama yaparak tüketicilerle (şikayet eden) çevrimiçi etkileşime girme eylemi” olarak tanımlarken; Gu ve Ye (2014: 570) “bir işletmenin, işletme veya ürünleri ve hizmetleriyle ilgili deneyimlerle ilgili müşteri yorumlarıyla etkileşim kurma ve bunlara yanıt verme çabası” olarak tanımlamaktadır.

İşletmeler; müşterilerin sorularına yanıt vermek, sorunlarını çözmek, beklentilerini ve memnuniyetlerini artırmak amacıyla çevrimiçi müşteri hizmetleri uygulamalarına yönelmektedir. Ghosh (2017: 154), çeşitli web sitelerinde (şirket web siteleri, sosyal ağ siteleri, bloglar, tartışma forumları) yayımlanan gerçek hayattaki birkaç örneği inceleyerek çevrimiçi müşteri hizmetlerinin şu iki temel özelliğe sahip olması gerektiğini ifade etmiştir:

1. Çevrimiçi müşteri hizmetlerinin gücü: Pazarlamacılar, çevrimiçi müşteri hizmetlerini kullanarak olumsuz incelemelere yanıt verirken, hizmet hatasının ardındaki uygun açıklamaları veya nedenleri müşterilere anlatmaya çalışmaktadır. Bu açıklamaların tutarlılığı veya rasyonelliği, tatminsiz tüketiciyi ikna etmede kritik bir rol oynamaktadır. Makul gerekçelerle güçlü bir açıklama, memnun olmayan tüketicinin ikna edilmesine ve güveninin yeniden kazanılmasına yardımcı olabilirken, yüzeysel nedenlerle zayıf bir açıklama, durumu daha da kötüleştirebilir ve müşteriyi farklı bir markaya geçmeye zorlayabilmektedir. Bu nedenle ilk özellik, tüketicilerin çevrimiçi müşteri hizmetleri ile verilen açıklamaların algılanan kalitesi olarak kavramsallaştırılan çevrimiçi müşteri hizmetlerinin gücüdür.
2. Çevrimiçi müşteri hizmetlerinin dakikliği: Çevrimiçi kanallarda olumsuz yorumlar yayımlandıktan sonra, yorumlara ne zaman yanıt verileceği pazarlamacıların takdirindedir. Bazı pazarlamacılar, şikayet dile getirildikten hemen sonra yanıt verebilirken, diğerleri gecikmeli bir yanıt vermeyi tercih edebilmektedir. Bu yanıt hızı, çevrimiçi müşteri hizmetlerinin bir başka göze çarpan özelliği olarak kabul edilirken çevrimiçi müşteri hizmetlerinin dakikliği olarak kavramsallaştırılmıştır.

Şekil 1. Bütünleştirici Bir Örgütsel Araç Olarak Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri

Kaynak: Van Noort vd., 2014: 80

Çevrimiçi müşteri hizmetleri uygulamaları ile tüketicilerin değerlendirmelerini takip eden işletmeler, müşterilerin beklentilerini, tutumlarını ve gelecekteki satın alma davranışlarını etkileyebileceği gibi potansiyel tüketicilerin ve toplumun işletmeye yönelik bakış açılarının gelişmesinde de etkin bir rol oynamaktadır (Willemsen vd., 2013: 56). Bu nedenle, tatmin edici çevrimiçi müşteri hizmetleri sadece müşteriyi elde tutma açısından değil, aynı zamanda çevrimiçi tüketiciler tarafından yaratılan kurumsal itibarın ve marka değerinin artırılması açısından da oldukça önemlidir (Breitsohl vd., 2010: 653). Bu doğrultuda örgütsel bir bakış açısıyla çevrimiçi müşteri hizmetleri; müşteri hizmetleri, pazarlama stratejileri ve halkla ilişkiler faaliyetlerini içermektedir (Şekil 1). Müşteri sorunlarının çözülmesi, memnuniyetlerinin artırılması ve hatta beklentilerinin üstünde bir tatmin yaratılması için çevrimiçi müşteri hizmetleri işletmeler için bir zorunluluğa dönüşmüştür. Halkla ilişkiler perspektifinden bakıldığında çevrimiçi müşteri hizmetleri, müşterilerin olumsuz deneyimlerinin ve görüşlerinin istenmeyen

Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

acil durumları tetiklemesini önleyebilmekte ve işletmenin müşteriler nezdinde itibarını geri kazandırabilmektedir (Van Noort vd., 2014: 79-80). Ayrıca, tüketicilerin bir işletme, marka veya ürün hakkındaki görüşlerini takip ederek elde edilen veriler ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinde bir girdi olarak kullanılabilir. Bu durum, çevrimiçi müşteri hizmetlerinin bir pazarlama aracı olarak kullanılabilirliğini göstermektedir (Willemsen vd., 2013: 58). Ayrıca işletmeler, çevrimiçi tartışmalara müdahale ederek tüketicilerin ve paydaşların kuruluşlarla ilgili değerlendirmelerini olumlu yönde etkileyebilmektedir (Van Noort vd., 2014: 80).

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Son yıllarda birçok tüketici, ürün ve hizmetlerle ilgili olumlu veya olumsuz deneyimlerini internet ve sosyal medya aracılığıyla paylaşmaktadır. Bu sayede çevrimiçi diğer tüketiciler, ürün alternatiflerini değerlendirmelerine yardımcı olabilecek onlarca veya yüzlerce bilgiye erişebilmektedir. Bu nedenle, bir ürün veya işletme hakkında çevrimiçi tüketiciler tarafından oluşturulan bu tür yazılı içerikler ve incelemeler popüler bir e-WOM biçimi haline gelmiştir (Hennig-Thurau vd., 2004: 39). Dijitalleşme ile birlikte e-WOM'un artan etkisi işletmelerin bu alanda harekete geçmesini beraberinde getirmiştir. Olumlu ve olumsuz müşteri deneyimlerini yönetebilmek ve çeşitli sorunlarla karşılaşan müşterilere çözümler sunabilmek işletme performansının önemli belirleyicilerinden biri haline gelmiştir. Bu doğrultuda, gerek olumlu müşteri deneyimlerinin pekiştirilmesi gerekse olumsuz deneyimlerin yönetilerek sorunların çözülmesi amacıyla pek çok işletme çevrimiçi müşteri hizmeti desteği sunarak tüketici tatmini yaratmayı amaçlamaktadır.

İşletme uygulamalarının gelişmesine paralel olarak uluslararası literatürde de çevrimiçi müşteri hizmetleri araştırmalarının arttığı görülmektedir. Çevrimiçi müşteri hizmetleri, pazarlamacılar tarafından yaygın olarak benimsenmesine rağmen, müşteri merkezli perspektifte kavramsallaştırılması ve ölçümü konusunda asgari düzeyde bir anlayış vardır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, müşteriler tarafından algılanan çevrimiçi müşteri hizmetleri çabalarını ölçen bir psikometrik ölçeğin olmamasıdır (Sreejesh vd., 2020: 1). Uluslararası literatürde bu alanda yapılan güncel çalışmalar olmakla birlikte ulusal literatürde çevrimiçi müşteri hizmetleri ile ilgili çalışmalar niceliksel açıdan görece olarak sınırlı kalmıştır. Çevrimiçi müşteri hizmetlerinin gerek uygulamadaki gerekse de literatürdeki artan önemi, bu alanda daha fazla çalışmanın yapılması gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmanın amacı, çevrimiçi müşteri hizmetleri yapısının açıklanması ve literatürde bu yapıyı açıklayan bir ölçeğin Türkçe uyarlamasının yapılarak, güvenilirlik ve geçerliliğinin incelenmesidir. Çalışmada kullanılacak olan ölçek 2020 yılında Sreejesh vd. tarafından "Resolving complaints online: development and validation of customers' perceived webcare scale" başlıklı çalışma kapsamında geliştirilmiştir.

Tablo 1. Ölçeğin Türkçeye Uyarlanması

İfadenin Kodu	Orijinal İfade	Türkçeleştirilmiş İfade
(C_V_1) Cevap_Verme_1	The webcare provides prompt attention to the customer complaints.	Müşteri şikayetlerini anında dikkate almaktadır.
(C_V_2) Cevap_Verme_2	The webcare shows genuine interest in customer problems.	Müşterilerin sorunlarıyla gerçekten ilgilenmektedir.
(C_V_3) Cevap_Verme_3	The webcare fulfills promises to customers.	Müşterilerine verdiği sözleri yerine getirmektedir.
(C_V_4) Cevap_Verme_4	The webcare provides relevant information to customers.	Müşterilerine gerekli bilgileri sağlamaktadır.
(C_V_5) Cevap_Verme_5	The webcare seems to be responsive to the complaints made by the customers.	Müşterilerin şikayetlerine yanıt vermektedir.
(G_1) Güvenilirlik_1	The webcare seems to be very prompt.	Çok hızlıdır.
(G_2) Güvenilirlik_2	The webcare seems to be very reliable.	Oldukça güvenilirdir.
(G_3) Güvenilirlik_3	The webcare provides the service as promised.	Vadettiği hizmeti sunmaktadır.
(G_4) Güvenilirlik_4	The webcare seems to be trustworthy in handling customers' service related problems.	Müşterilerin hizmetle ilgili sorunlarını ele alma konusunda güvenilir.
(G_5) Güvenilirlik_5	The webcare instills confidence in me.	Bana güven vermektedir.
(K_1) Kişiselleştirme_1	The company which has given webcare understands the needs of the individual customer.	Her bir müşterisinin ihtiyacını anlamaktadır.
(K_2) Kişiselleştirme_2	The company which has given webcare knows what the customer wants.	Müşterinin ne istediğini bilir.
(K_3) Kişiselleştirme_3	The company which has given webcare takes the individual customer's needs as its own preferences.	Her bir müşterisinin ihtiyacını kendi önceliği olarak görür.
(K_4) Kişiselleştirme_4	The webcare presented is unique to every customer.	Kişiyi özel hizmet sunmaktadır.

"Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeği"nin (Sreejesh vd., 2020) Türkçe'ye çevrilmesi sürecinde Brislin vd. (1973) tarafından öne sürülen beş aşamalı teknik dikkate alınmıştır. İlk çeviri, ilk çevirinin değerlendirilmesi, geri çeviri, geri çevirinin değerlendirilmesi ve uzman görüşü aşamalarından oluşan bu süreç ile çeviriden kaynaklanabilecek hataların önüne geçmek amaçlanmıştır. İlk aşamada, Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeği iki öğretim üyesi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. İkinci aşamada, ifadelerin anlaşılabilirliğini ve kültürel uygunluğunu gözden geçirmek amacıyla ölçek farklı alanlardan dört uzman tarafından gözden geçirilmiştir. Değerlendirmeler sonrasında Türkçe ölçek iki farklı öğretim üyesi tarafından tekrardan İngilizce'ye çevrilmiştir. Elde edilen İngilizce ölçek, orijinal haliyle karşılaştırıldıktan sonra son değerlendirme için iki farklı uzmandan görüş alınmıştır. Bu aşamalardan sonra ölçeğin çalışmada kullanılmasına karar

verilmiştir. Ölçeğin Sreejesh vd. (2020) tarafından geliştirilen ifadeler ve Brislin vd. (1973) tarafından öne sürülen beş aşamalı süreç sonunda oluşan Türkçeleştirilmiş ifadeler Tablo 1’de yer almaktadır.

Elde edilen veriler ışığında yapılan ölçek uyarlaması, SPSS 24.0 ve LISREL paket programları yardımıyla yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle varimax rotasyonlu faktör analizi yapılmıştır. Güvenilirlik açısından ise Cronbach Alfa katsayıları analiz edilmiş ve ardından yapılan doğrulayıcı faktör analizi ile ölçek uyarlama süreci tamamlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN ANA KÜTLESİ VE ÖRNEKLEMİ

Araştırma evreninin 18 yaş üstü tüketicilerden oluştuğu çalışmada kolayda örnekleme yöntemi ile kullanılmış olup veriler yüz yüze görüşme ve internet üzerinden anket yoluyla toplanmıştır. Toplamda 366 katılımcıdan veri toplanmış ancak eksik ve hatalı işaretlemeler nedeniyle 354 adet veri analiz yapmak için uygun bulunmuştur. Örneklemin sosyo-demografik profili Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Örneklemin Sosyo-Demografik Profili

Cinsiyet	Fre.	%	Eğitim Durumu	Fre.	%
Kadın	188	53,1	İlköğretim	46	13,0
Erkek	166	46,9	Lise	112	31,6
Medeni Durum	Fre.	%	Lisans	127	35,9
Evli	164	46,3	Lisans üstü	69	19,5
Bekar	190	53,7	Yaş	Fre.	%
Hanehalkı Geliri	Fre.	%	18 - 25	58	16,4
0 - 3.000 TL	24	6,8	26 - 34	104	29,4
3.001 - 6.500 TL	68	19,2	35 - 44	82	23,2
6.501 - 10.000 TL	121	34,2	45 - 54	51	14,4
10.001 - 13.500 TL	83	23,4	55 - 64	35	9,9
13.501 TL ve üzeri	58	16,4	65 ve üzeri	24	6,8

4. ÖLÇEĞE İLİŞKİN GEÇERLİLİK VE GÜVENİLİRLİK ANALİZLERİ

Çevrimiçi müşteri hizmetlerine yönelik ölçek uyarlamasının planlandığı bu çalışma kapsamında ölçeğe ilişkin yapılan geçerlilik ve güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 3’de yer almaktadır. Geçerlilik analizleri kapsamında; tek faktörlü ölçek yapılarında, açıklanan varyansın % 30’un üzerinde olması beklenmektedir (Field, 2009: 660). Çalışma kapsamında ise, %40’ın üzerindeki faktör yükleri yeterli görülmüştür (Stevens, 1992: 384). Ayrıca madde ve veri setinin faktör analizine uygunluğunun değerlendirildiği KMO değerinin ise % 60’dan büyük olması şartı aranmıştır (Kaiser, 1974: 35). Güvenilirlik analizi için de Cronbach Alpha katsayısı, %80 ve üzeri düzeylerde anlamlı kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2003: 231).

Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

Tablo 3. Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

İfadenin Kodu	Cevap Verme Yeteneği	Güvenilirlik	Kişiselleştirme
Cevap_Verme_5	0,818	0,138	0,201
Cevap_Verme_4	0,814	0,261	0,156
Cevap_Verme_2	0,801	0,228	0,183
Cevap_Verme_1	0,778	0,035	0,263
Cevap_Verme_3	0,683	0,022	0,209
Güvenilirlik_4	0,053	0,880	0,121
Güvenilirlik_2	0,107	0,857	0,164
Güvenilirlik_3	0,051	0,837	0,080
Güvenilirlik_5	0,254	0,653	0,143
Kişiselleştirme_1	0,205	0,122	0,837
Kişiselleştirme_3	0,276	0,064	0,795
Kişiselleştirme_2	0,206	0,309	0,688
Kişiselleştirme_4	0,226	0,317	0,632
<i>Açıklanan Varyans</i>	<i>40,878</i>	<i>16,940</i>	<i>9,980</i>
<i>Güvenilirlik</i>	<i>0,874</i>	<i>0,837</i>	<i>0,804</i>
<i>KMO = 0,868; Bartlett = 2339,488; df = 78; p:0,000</i>			

Tüketicilerin çevrimiçi müşteri hizmetlerine yönelik değerlendirmelerini belirlemek amacıyla Sreejesh vd., (2020) tarafından geliştirilen “Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeği” 5’li Likert tipi ölçeğine göre düzenlenmiştir. Ölçek; cevap verme yeteneği, güvenilirlik ve kişiselleştirme olmak üzere 3 faktör altında yer alan toplam 14 ifadeden oluşmaktadır. Faktör yapısı toplam varyanstaki değişimin % 67,8’ini açıklamakla birlikte KMO ve Bartlett testi değerleri faktör analizi için yeterli düzeydedir. Çapraz faktör yükü sebebiyle güvenilirlik faktörüne ait bir ifade (Güvenilirlik1) veri setinden çıkarılmıştır. Ölçeğin faktör yüklerinin cevap verme yeteneği faktörü için 0,683 - 0,818; güvenilirlik faktörü için 0,653 - 0,880; kişiselleştirme faktörü için ise 0,632 - 0,837 aralığında olduğu görülmektedir (Tablo 3). Ayrıca, yapılan güvenilirlik analizi sonucunda faktörlere ait Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı ise yeterli düzeydedir.

5. ÇEVİRİMİÇİ MÜŞTERİ HİZMETLERİ ÖLÇEĞİNE AİT DOĞRULAYICI FAKTÖR ANALİZİ

Sıklıkla ölçme modellerinin geliştirilmesinde kullanılan Doğrulayıcı faktör analizi (DFA) (Confirmatory Factor Analysis: CFA), açıklayıcı faktör analizinin (AFA) uzantısı olarak değerlendirilmektedir. Geçerlilik analizlerinde veya bir yapının doğrulanmasında kullanılan DFA ile verilerin modeller için uygunluğu test edilebilmekte, faktörler düzenlenebilmekte ve belirlenen bir yapı doğrulanabilmektedir. Bu nedenle, geçerlilik ve güvenilirlik testlerinin teorik yapısının ortaya koyulmasında önemli kolaylıklar sağlayan bir analiz yöntemidir (Hoyle, 1995: 180; Streiner, 2006:319; Yaşlıoğlu, 2017: 78). Bu doğrultuda, söz konusu bu çalışmada mevcut bir ölçeğin faktörlerinin ya da boyutlarının düzenlenmesi ve ölçeğin yapı geçerliliğinin test edilmesi amacıyla DFA kullanılmıştır.

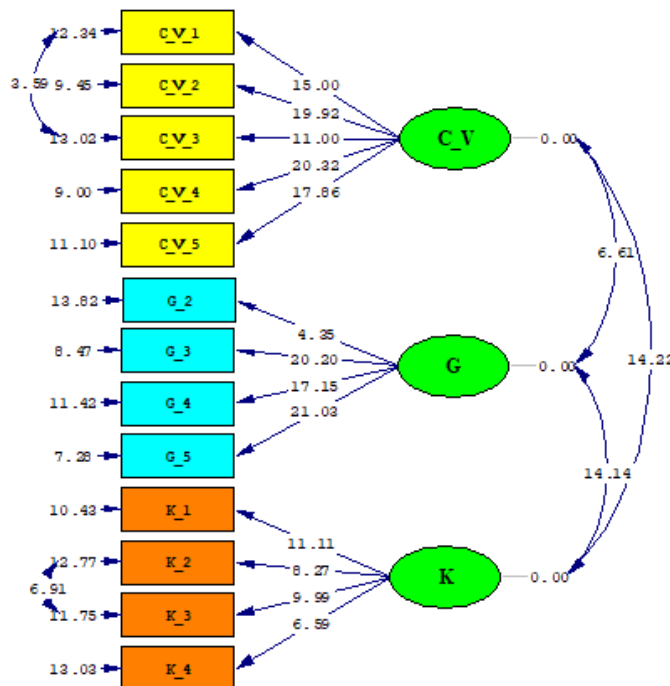
Tablo 4. Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) İçin Önerilen Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Ölçüleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum
χ^2/df	$0 \leq \chi^2/df \leq 2$	$2 \leq \chi^2/df \leq 3$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.08$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0.05$	$0.05 \leq SRMR \leq 0.10$
NFI	$0.95 \leq NFI \leq 1.00$	$0.90 \leq NFI \leq 0.95$
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.95 \leq NNFI \leq 0.97$
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI \leq 0.97$
GFI	$0.95 \leq GFI \leq 1.00$	$0.90 \leq GFI \leq 0.95$
AGFI	$0.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$0.85 \leq AGFI \leq 0.90$
RFI	$0.90 < RFI < 1.00$	$0.85 < RFI < 0.90$

Kaynak: Schermelleh-Engel vd., 2003: 52.

Doğrulayıcı Faktör Analizi ile bir ölçeğin yapı geçerliliğinin istatistiksel açıdan doğruluğunun tanımlanması için Tablo 4’te yer alan temel kriterlere göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Model yapısının istatistiksel açıdan anlamlılığını

gösteren bu temel değerler, ölçeklerin geçerliliklerinin ve güvenilirliklerinin test edilmesinde önerilen uygun değerler olarak görülmektedir (Schermelleh-Engel vd., 2003).

Şekil 2. Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Açıklayıcı Faktör Analizi sonucunda 3 faktörden oluşan ölçeğin faktör yapılarını doğrulamaya dönük yapılan DFA sonuçlarına göre oluşan faktöriyel model ve modele ilişkin t değerleri Şekil 2’de yer almaktadır.

Tablo 5. Ölçek Yapısına Ait Uyum İyiliği Değerleri

Uyum Ölçüleri	Araştırma Modelinin Uyum Değerleri	Olması Gereken Uyum Değerleri	Sonuç
χ^2/df	2.97	< 3	Kabul Edilebilir Uyum
RMSEA	0.072	< 0.08	Kabul Edilebilir Uyum
SRMR	0.069	< 0.10	Kabul Edilebilir Uyum
NFI	0.96	> 0.90	İyi uyum
NNFI	0.96	> 0.97	İyi uyum
CFI	0.97	> 0.97	İyi uyum
GFI	0.94	> 0.90	Kabul Edilebilir Uyum
AGFI	0.90	> 0.90	İyi uyum
RFI	0.94	> 0.90	İyi uyum

Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğe ilişkin elde edilen model uyum indeks değerleri Tablo 5’te yer almaktadır. χ^2/df oranının 3’ten küçük olması modelin kabul edilebilir uyum gösterdiğine işaret etmektedir. Ayrıca, model uyum indeks değerleri incelendiğinde RMSEA=0.072, SRMR=0.069 ve GFI=0.094 değerlerinin kabul edilebilir düzeyde uyum gösterdiği; NFI=0.96, NNFI=0.96, CFI=0.97, AGFI=0.90 ve RFI=0.94 değerlerinin ise iyi düzeyde uyum gösterdiği görülmektedir. Bu doğrultuda, ölçek yapısının kabul edilebilir ve anlamlı bir yapı olduğu ve bundan sonraki çalışmalarda kullanılacağı araştırma sonuçları ile desteklenmiştir.

6. SONUÇ

Teknolojinin gelişmesi ve internet kullanımının yaygınlaşması ve bununla birlikte markaların Facebook, Twitter, bloglar ve kullanıcı toplulukları gibi etkileşimli platformları daha fazla kullanması, hem tüketiciler arasında hem de tüketiciler ve markalar arasındaki etkileşimleri arttırmıştır. Bireyler çevrimiçi platformlarda bilgi ve deneyimlerini diğer tüketicilerle paylaşarak ürünler ve hizmetler hakkında tartışmalar yürütebilmekte, markaları ve ürünleri değerlendirebilmekte, tavsiyeler verebilmektedir. Çevrimiçi gerçekleşen bu aktarımlar, markalar tarafından bir geri bildirim aracı olarak görülebilmektedir. Ayrıca, olumsuz tüketici deneyimlerine hızlı ve sorunu çözmeye yönelik sergilenen yaklaşımlar sayesinde olumlu müşteri deneyiminin gerçekleşmesi de sağlanabilmektedir. Bu nedenle çevrimiçi müşteri hizmetleri, pazarlamacılar tarafından

Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

yaygınlaşmış uygulamalara dönüşmüştür. Dolayısıyla tüketicilerin çevrimiçi müşteri hizmetlerine yönelik algılarının incelenmesi ve değerlendirilmesi açısından psikometrik ölçeğe ihtiyaç duyulmaktadır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, çevrimiçi müşteri hizmetlerinin ölçümüne yönelik ulusal literatürde Türkçe bir ölçeğin bulunmaması bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bu doğrultuda, Sreejesh vd. (2020) tarafından algılanan çevrimiçi müşteri hizmetlerini ölçmek üzere geliştirilmiş olan ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması amaçlanmıştır. Öncelikle, ölçek Türkçe'ye çevrilmiş ve bir anket formuna dönüştürülerek 354 katılımcıdan veri toplanmıştır. Açıklayıcı faktör analizi ile ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği analiz edilmiştir. Devamında, doğrulayıcı faktör analizi ile ölçeğin yapı geçerliliği değerlendirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, cevap verme yeteneği, güvenilirlik ve kişiselleştirme olmak üzere 3 faktör altında yer alan toplam 13 ifadeden oluşan ölçek yapısının kabul edilebilir ve iyi uyum değerlerine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İşletmeler, olumsuz tüketici görüşlerine karşı duyarlılık ve empati göstererek tüketicilerin sorunlarını çözebilmekte ve tüketici algılarını, sadakatini, olumlu ağızdan ağıza iletişim ve satın alma niyetlerini de geliştirebilmektedir. Başarılı müşteri hizmetleri uygulamalarının temelinde yer tutan bir başka önemli nokta güven ile ilgilidir. Verilen sözlerin zamanında ve eksiksiz şekilde yerine getirilmesi, güvene dayalı bir ilişkinin önemli bir parçasıdır. Ayrıca, müşterilerin beklentilerini ve sorunlarını anlayarak onlara kişiselleştirilmiş hizmetlerin sunulması da müşterileri ilişkileri yönetiminde büyük bir öneme sahiptir. Bu kapsamda, çevrimiçi müşteri hizmetlerinin başarısında cevap verme yeteneği, güven ve kişiselleştirme üç önemli faktör olarak görülmelidir.

Çevrimiçi müşteri hizmetleri üzerine yapılan bu çalışmanın, ulusal literatürde yapılacak gelecek çalışmalar için bir referans ölçek uyarlamış olması bakımından öncü niteliktedir. Bu doğrultuda gelecek çalışmalarda; çevrimiçi müşteri hizmetlerinin tüketici davranışlarına etkisi, marka bağlılığının oluşmasındaki önemi ve ağızdan ağıza iletişim içindeki rolüne yönelik araştırmaların yapılması önerilmektedir. Ayrıca işletmelerin; tüketicilerin deneyimlerini, beklentilerini ve sorunlarını yakından takip etmesi, çözümler sunması ve uygun pazarlama stratejilerinin oluşturulması açısından da çevrimiçi müşteri hizmetleri uygulamaları önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- ARLI, E. (2012). "Müşterilerin Kulaktan Kulağa İletişime Bağlı Satın Alma Kararları Üzerinde Referans Gruplarının Etkisi: Deniz Turizm İşletmeciliği Üzerine Bir Araştırma". *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8(17), 155-170.
- ATHANASSOPOULOS, A., GOUNARIS, S. & STATHAKOPOULOS, V. (2001). "Behavioural Responses to Customer Satisfaction: an Empirical Study". *European Journal of Marketing*, 35(5/6), 687-707.
- BİLGİN, Y. (2017). "Restoran İşletmelerinde Hizmet Kalitesi, Müşteri Memnuniyeti Ve Müşteri Sadakatinin Ağızdan Ağıza Pazarlamaya Etkisi". *İşletme Araştırmaları Dergisi*. 9(4), 33-62.
- BİLİM, Y., BAŞODA, A. & ÖZER, Ö. (2013). "Elektronik Tüketici yorumlarının Nitel Çözümlemesi ve Pazarlama Bilgi Aracı Olarak Kullanımı: Tatil Otellerine Yönelik Bir Uygulama", 14.Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Detay Yayıncılık, Ankara, 387-407.
- BREITSOHL, J., KHAMMASH, M. & GRIFFITHS, G. (2010). "E-business Complaint Management: Perceptions and perspectives of online credibility". *Journal of Enterprise Information Management*, 23(5), 653-660
- BRISLIN, R. W., LONNER W. J. & THORNDIKE R. M. (1973). *Cross Cultural Research Methods*, John Wiley – SonsPub, New York.
- CRONIN, J. J. & Taylor, S. A. (1992). "Measuring Service Quality: A Reexamination and Extension", *Journal of Marketing*, 56(3), 55-68.
- CUI, G., LUI, H-K. & GUO, X. (2012). "The effect of online consumer reviews on new product sales". *International Journal of Electronic Commerce*, 17(1), 39-58.
- FIELD, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*, Oriental Press, Dubai.
- GENSLER, S., VÖLCKNER, F., LIU-THOMPkins, Y. & WIERTZ, C. (2013). "Managing Brands in the Social Media Environment". *Journal of Interactive Marketing*, 27(4), 242-56.
- GEORGE, D. & MALLERY, P. (2003). *SPSS for Windows Step by Step: A simple guide and reference*, Allyn & Bacon, Boston.
- GHOSH, T. (2017). "Managing Negative Reviews: The Persuasive Role of Webcare Characteristics". *Journal of Internet Commerce*, 16(2), 148-173.
- GU, B. & YE, Q. (2014). "First step in social media: Measuring the influence of online management responses on customer satisfaction". *Production and Operations Management*, 23(4), 570-582.

- HENNIG-THURAU, T., GWINNER, K. P., WALSH, G., & GREMLER, D. D. (2004). "Electronic word-of-mouth via consumer-opinion platforms: What motivates consumers to articulate themselves on the internet?". *Journal of Interactive Marketing*, 18(1), 38-52.
- HENNIG-THURAU, T., MALTHOUSE, E. C., FRIEGE, C., GENSLER, S., LOBSCHAT, L., RANGASWAMY, A. & SKIERA, B. (2010). "The Impact of New Media on Customer Relationships". *Journal of Service Research*, 13(3), 311-330.
- HOYLE, R. H. (1995). *Structural Equation Modeling: Concepts, Issues and Applications*, Sage Publication Inc., London.
- HUANG, G-H. & KORFIATIS N. (2015). "Trying before buying: The moderating role of online reviews in trial attitude formation toward mobile applications". *International Journal of Electronic Commerce*, 19(4), 77-111.
- KAISER, H. F. (1974). "An index of factor simplicity", *Psychometrika*, 39(1), 31-36.
- KEMP, E. PORTER, M., FULLER, N. R. & MIN, K. S. (2020). "I heard it through the grapevine: managing and engaging customers on the web". *Journal of Marketing Theory and Practice*, 28(3), 256-271.
- LABRECQUE, L. I. (2014). "Fostering consumer-brand relationships in social media environments: The role of parasocial interaction". *Journal of Interactive Marketing*, 28(2):134-48.
- LEE, M. & YOUN S. (2009). "Electronic word of mouth (eWOM): How eWOM platforms influence consumer product judgement". *International Journal of Advertising*, 28(3): 473-499.
- LEE, Y. L. & SONG, S. (2010). "An empirical investigation of electronic word-of-mouth: Informational motive and corporate response strategy". *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1073-1080.
- MIGACZ, S. J., ZOU, S. & PETRICK, J. F. (2018). "The "Terminal" Effects of Service Failure on Airlines: Examining Service Recovery with Justice Theory". *Journal of Travel Research*, 57(1), 83-98.
- MUKHOPADHYAY, S., MAHMOOD, A. M. & Joseph, J. L. (2008). "Measuring inter-commerce success: What factors are important?" *Journal of Internet Commerce*, 7(1):1-28.
- MUNTINGA, D. G., MOORMAN, M. & SMIT, E. G. (2011). "Introducing COBRAs," *International Journal of Advertising*, 30(1), 13-46.
- OLIVER, R. L. (1999). "Whence Customer Loyalty". *Journal of Marketing*, 63, 33-44.
- POLLACH, I. (2006). "Electronic word of mouth: a genre analysis of product reviews on consumer opinion web sites". *Proceedings of The 39th Hawaii International Conference On System Sciences*, 10.
- PURNAWIRAWAN, N., EISEND, M., De PELSMACKER, P. & DENS, N. (2015). "A meta-analytic investigation of the role of valence in online reviews". *Journal of Interactive Marketing*, 31, 17-27.
- RAJU, A. (2019). "Can reviewer reputation and webcare content affect perceived fairness?". *Journal of Research in Interactive Marketing*, 13(4), 464-476.
- ROWLEY, J. (2006). "An Analysis of The EService Literature: Towards A Research Agenda". *Internet Research*, (16)3, 339-359.
- SALESFORCE. (2019). "State of the connected customer". *Salesforce Research*. https://c1.sfdcstatic.com/content/dam/web/en_us/www/images/form/pdf/socc-2016.pdf, 05.09.2021
- SCHAMARI, J. & SCHAEFERS, T. (2015). "Leaving the Home Turf: How Brands Can Use Webcare on Consumer-generated Platforms to Increase Positive Consumer Engagement". *Journal of Interactive Marketing* 30, 20-33.
- SCHERMELLEH-ENGEL, K., MOOSBRUGGER, H. & MÜLER, H. (2003). "Evaluating the Fit of Structural Equation Models: Tests of Significance and Descriptive Goodness-of-Fit Measures". *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- SREEJESH S, PAUL, J. & UNNITHAN, A. B. (2020). "Resolving complaints online: development and validation of customers' perceived webcare scale". *Journal of Strategic Marketing*.
- STEVENS, J. P. (1992). *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*, Erlbaum, New Jersey.
- STREINER, D. L. (2006). "Building A Better Model: An Introduction to Structural Equation Modeling". *The Canadian Journal of Psychiatry*, 51(5): 317-324.
- ULLRICH, S. & BRUNNER C. B. (2015). "Negative online consumer reviews: Effects of different responses". *Journal of Product and Brand Management*, 24(1):66-77.

Algılanan Çevrimiçi Müşteri Hizmetleri Ölçeğinin Doğrulanması Çalışması: E-Ticaret İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama

- VAN LAER, T. & DE RUYTER, K. (2010). "In stories we trust: How narrative apologies provide cover for competitive vulnerability after integrity-violating blog posts". *International Journal of Research in Marketing*, 27(2), 164-174.
- VAN NOORT, G. & WILLEMSSEN, L. M. (2012). "Online damage control: The effects of proactive versus reactive webcare interventions in consumer-generated and brand-generated platforms". *Journal of Interactive Marketing*, 26(3), 131-140.
- VAN NOORT, G., WILLEMSE, L., KERKHOF, P. & J. VERHOEVEN. (2014). "Webcare as an Integrative Tool for Customer Care, Reputation Management, and Online Marketing: A Literature Review", P. J. Kitchen ve E. Uzunoglu (Der.), In *Integrated Communications in the Post-Modern Era*, Palgrave-Macmillan, UK.
- WEITZL, W. J. (2019). "Webcare's effect on constructive and vindictive complainants". *Journal of Product & Brand Management*, 28(3), 330-347.
- WEITZLA, W. & HUTZINGER, C. (2017). "The effects of marketer- and advocate-initiated online service recovery responses on silent bystanders". *Journal of Business Research*, 80, 164-175.
- WILLEMSSEN, L. M., NEIJENS, P. C. & BRONNER, F. A. (2013). "Webcare as Customer Relationship and Reputation Management? Motives for Negative Electronic Word of Mouth and Their Effect on Webcare Receptiveness", M. D. Rosengren, ve S. Okazaki (Der.), In *Advances in Advertising Research*, Springer, London.
- YAŞLIOĞLU, M. M. (2017). "Sosyal Bilimlerde Faktör Analizi ve Geçerlilik: Keşfedici ve Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Kullanılması". *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 46(Özel Sayı): 74-85.

Bireylerin Haftalık Çalışma Saatlerini Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi

*Analysis of the Factors Affecting the Weekly Working Hours of Individuals with a Generalized
Ordered Logit Model*

Nazife Zeynep ÇAKIR^a

Özet

Bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bunun için Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2017 yılında yaptığı Hanehalkı Bütçe Anket verileri kullanılmıştır. Genelleştirilmiş sıralı logit modeli ile ekonometrik analizin gerçekleştirildiği çalışmada bağımsız değişken olarak bireyin yaşı, medeni durumu, cinsiyeti, eğitim durumu, oturduğu evin mülkiyet durumu, hanehalkının büyüklüğü, bireyin işteki pozisyonu (tam ya da yarı zamanlı) ve bireyin yaşı ile cinsiyetinin çarpılmasıyla elde edilen karşılıklı etkileşim değişkeni ele alınmış ve bu değişkenlerin haftalık çalışma saatleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bağımlı değişken olan bireylerin haftalık çalışma saatleri kendi içerisinde kategorilere (60 saat ve üstü, 40-60 saat, 20-40 saat, 20 saat ve altı) ayrılmıştır. Modelin tahmin sonucuna göre bireyin eğitim durumu, cinsiyeti, yaşı, hanehalkının büyüklüğü, evin mülkiyet durumu ve karşılıklı etkileşim değişkeni haftalık çalışma saatinin tüm kategorileri üzerinde anlamlı bulunmuştur. Bireyin işteki pozisyonu ve medeni durumunun ise diğer değişkenlerin aksine haftalık çalışma saatlerinin sadece bazı kategorileri üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Haftalık Çalışma Saatleri, Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli, Hanehalkı Bütçe Anketi.

Jel Kodları: J81, C35, C83.

Başvuru: 03.11.2021

Kabul: 22.12.2021

Abstract

The aim of the study is to determine the factors that affect the weekly working hours of individuals. In the analysis of the variables, the Household Budget Survey data conducted by the Turkish Statistical Institute (TUIK) in 2017 is used. In the econometric analysis part of the study, the generalized ordered logit model is applied. In the analysis, the individual's age, marital status, gender, education level, ownership status of the house, the size of the household, the individual's position at work (full or part-time) and the interaction variable obtained by multiplying the individual's age and gender have been considered and the effects of these variables on the weekly working hours have been examined. The weekly working hours of the individuals determined as the dependent variable are divided into categories (60 hours and above, 40-60 hours, 20-40 hours, 20 hours and below). According to the estimation result of the model, the individual's education level, gender, age, size of the household, ownership status of the house and mutual interaction variables have been found to be significant on all categories of weekly working hours. Unlike other variables, it has been determined that the individual's position at work and marital status have a significant effect on only some categories of weekly working hours.

Key Words: Weekly Working Hours, Generalized Ordered Logit Model, Household Budget Survey.

Jel Codes: J81, C35, C83.

^a Arş. Gör., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zeynepcakir@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3207-4528.

GİRİŞ

Bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda TÜİK'in 2017 yılı Hanehalkı Bütçe Anket verileri kullanılmıştır. 15552 denek ile yapılan ankette, çalışmanın bağımlı değişkeni olan haftalık çalışma saatleri ile ilgili soruya cevap vermeyen denekler çıkarılarak geride kalan deneklerin bilgileri ile veri seti oluşturulmuş ve model tahmininde kullanılmıştır.

Bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olabilecek değişkenler belirlenirken literatürden faydalanılmış ve seçilen değişkenlerin iktisadi dayanağının olmasına önem verilmiştir.

Bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olduğu düşünülen ve modelde bağımsız değişken olarak ele alınan bireyin yaşı, medeni durumu, cinsiyeti, eğitim durumu, işteki pozisyonu, hanehalkının büyüklüğü, evin mülkiyet durumu ve bireyin yaşı ile cinsiyetinin çarpımından oluşan karşılıklı etkileşim değişkeninin bağımlı değişken üzerinde etkili olup olmadığı ancak gerekli analizler yapıldıktan sonra kesin olarak söylenebilir. Çalışmada bunun tespiti için genelleştirilmiş sıralı logit modeli kullanılmış ve tahmin sonuçları değerlendirilerek, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisi belirlenmiştir.

1. İKTİSADİ TEORİ

Çalışma saatleri kavramı, özellikle Sanayi Devrimi'nden itibaren çağdaş iş yaşamına yönelik tartışmaların ana konusu haline gelirken, birçok farklı iktisadi görüş konu hakkında çeşitli fikirler üretmiştir (Çelik, 2019: 6).

Klasik iktisatçılar çalışma sürelerini emek kavramı üzerinden açıklarken, emeği milli servetin kaynağı olarak görmüşlerdir. Klasik iktisadi görüşün kurucusu olan Adam Smith'in Mutlak Üstünlükler Teorisi, uluslararası ticaretin gelişmesiyle beraber, sınırlı doğal kaynaklarla birlikte emek faktörünün de verimliliğin artırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır (Smith, 2002: 246).

Neo-Klasik iktisadi görüş uyarınca, bireylerin çalışmayı boş zaman geçirmeye tercih etmesinde, bireylerin çalışmaya olan bakış açıları ile ücret düzeyi etkilidir. Kişilerin çalışmaya duyduğu istek; çalışma saatleri, ücret dışındaki gelirleri ve iş güvenliği ile doğrudan etkilidir (Williamson, 2002: 105-110).

1900'lü yılların başlangıcıyla birlikte bireylerin çalışma saatleri araştırmacılar tarafından üzerinde daha çok durulan bir konu haline gelmiştir. Çalışma saatleri üzerine ilk yasal düzenlemeler Uluslararası İşgücü Örgütü (ILO) tarafından yapılmıştır. "Çalışma Saatleri Sözleşmesi" olarak adlandırılan sözleşme ilk önce sadece sanayide çalışan bireyleri kapsamakta olup, haftada 48 saat çalışma düzenini benimsemektedir. Daha sonra ilerleyen yıllarda diğer sektörlerde çalışan bireyler için de düzenlemelerin yapılmış olmasıyla beraber farklı çalışma saatlerini de kabul eden sözleşmeler yayımlanmış ve kabul edilmiştir (Bakırdağ, 2018:17).

Günümüzde birçok ülkede çalışma saatleri ile ilgili olarak yasal bir limit belirlenmiş olsa da çalışma saatleri üzerine herhangi bir limitin koyulmadığı ülkelerin de hala var olduğu bilinmektedir.

Türkiye'de ise 4857 sayılı İş Kanunu'nun 63. Maddesi ile çalışma süresi haftada 45 saat olarak belirlenmiştir. Aksini gerektiren bir durum olmadığı sürece bu saat haftanın çalışılan günlerine eşit olarak dağıtılmaktadır. Ancak İş Kanunu'nda belirlenen 45 saatlik çalışma süresine her zaman uyulmadığı ve bu sürenin aşıldığı durumların mevcut olduğu da bilinmektedir.

Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu OECD ülkelerinden verisi tam olanların çalışmada baz alınan 2017'nin bir önceki ve bir sonraki yıllarını da kapsayan 2016-2018 dönemi için bireylerin haftalık çalışma saatlerini gösteren Tablo 1 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1

Verileri Tam Olan OECD Ülkeleri için 2016-2017-2018 Dönemlerinde Bireylerin Haftalık Ortalama Çalışma Saatleri

2016	HOÇS	2017	HOCS	2018	HOÇS
Avustralya	35.8	Avustralya	35.8	Avustralya	35.7
Avusturya	36.6	Avusturya	36.4	Avusturya	36.5
Belçika	37.0	Belçika	37.5	Belçika	37.3
Çek Cumhuriyeti	40.2	Çek Cumhuriyeti	40.1	Çek Cumhuriyeti	40.2
Danimarka	32.8	Danimarka	33.1	Danimarka	33.1
Estonya	38.4	Estonya	38.5	Estonya	38.2
Fransa	37.3	Fransa	37.2	Fransa	37.3
Finlandiya	36.7	Finlandiya	36.7	Finlandiya	36.7
Güney Kore	43.7	Güney Kore	43.4	Güney Kore	42.2
İngiltere	36.7	İngiltere	36.6	İngiltere	36.6
İrlanda	35.8	İrlanda	36.3	İrlanda	36.5
İspanya	37.7	İspanya	37.7	İspanya	37.7
İsrail	40.6	İsrail	40.7	İsrail	40.6
İsveç	36.4	İsveç	36.4	İsveç	36.4
İsviçre	34.7	İsviçre	34.6	İsviçre	34.6
İtalya	37.0	İtalya	37.2	İtalya	37.2
İzlanda	39.4	İzlanda	39.2	İzlanda	39.2
Letonya	38.7	Letonya	38.8	Letonya	38.9
Litvanya	38.5	Litvanya	38.5	Litvanya	38.7
Lüksemburg	37.5	Lüksemburg	37.4	Lüksemburg	37.6
Macaristan	39.7	Macaristan	39.8	Macaristan	39.8
Meksika	43.4	Meksika	43.4	Meksika	43.4
Norveç	34.1	Norveç	34.2	Norveç	34.1
Polonya	40.7	Polonya	40.5	Polonya	40.4
Portekiz	39.83	Portekiz	39.9	Portekiz	39.9

Bireylerin Haftalık Çalışma Saatlerini Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi

Slovakya	40.0	Slovakya	39.8	Slovakya	39.9
Slovenya	39.4	Slovenya	39.1	Slovenya	39.2
Türkiye	46.8	Türkiye	46.5	Türkiye	45.7
Yeni Zelanda	37.7	Yeni Zelanda	37.7	Yeni Zelanda	37.8
Yunanistan	42.3	Yunanistan	42.0	Yunanistan	42.2

Not: HOÇS: Haftalık Ortalama Çalışma Saatleri

Kaynak: OECD, (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS#).

Tablo 1'e bakıldığında gelişmekte olan ülkelerde diğer ülkelere göre bireylerin haftalık ortalama çalışma saatlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca tabloda yer alan OECD ülkelerinden 2017 yılındaki haftalık çalışma saatlerinin en fazla olduğu ülkenin Türkiye olduğu da göze çarpmaktadır. Türkiye'nin ardından 43,4 saatlik ortalama ile Güney Kore ve Meksika gelmektedir. 2017 yılındaki ortalama olarak en az haftalık çalışma saatine sahip ülkenin ise Danimarka olduğu gözlenmektedir.

Türkiye'de haftalık çalışma saatleri birey bazında değerlendirildiğinde bireylerin yaşının bu oranı belirlemede oldukça etkili olduğu düşünülmektedir. Emeklilik yaşına ulaşmış ya da yaşının getirdiği sağlık sorunları nedeniyle yaşı daha büyük olan bireylerin çalışmaması ya da daha az çalışma saatlerinin uygulandığı işleri tercih etmesi beklenmektedir. Bununla birlikte cinsiyet ve medeni durum bireylerin haftalık çalışma saatlerinin üzerinde oldukça belirleyicidir. Özellikle Türkiye'de kadınlar annelik ve ev işleri ile ilgili olarak daha fazla sorumluluğa tabi tutulmasından dolayı erkeklere göre daha az çalışma saatlerinin uygulandığı işlere yönelirken bireyin medeni durumu da özellikle hanehalkı sorumlusu için hanehalkına bakma/geçindirme gibi bir durum gerektirmesi bakımından haftalık çalışma saatlerinin üzerinde oldukça etkilidir. Hanehalkının büyüklüğü de hanehalkı sorumlusunun haftalık çalışma saatlerine doğrudan etki etmektedir. Hanedeki birey sayısı özellikle okuyan çocuk sayısı arttıkça ihtiyaçlar da artmakta ve birey daha fazla gelir edebilmek amacıyla daha fazla çalışmaya başlamaktadır. Bireyin eğitim durumu söz konusu olduğunda ise herhangi bir üniversite ya da yükseköğretim mezunu olan bireylerin diğer bireylere göre daha az ve haftalık çalışma saatleri açısından yasal limitler içerisinde çalışması beklenmektedir. Bireyin işteki pozisyonu da bireyin haftalık çalışma saatlerinin üzerinde belirleyicidir. Kısmi zamanlı çalışan bireylerin beklenildiği gibi haftalık olarak tam zamanlı çalışan bireylere nazaran daha az çalışma saatlerine sahip olması beklenir. Son olarak evin mülkiyet durumunun da bireylerin haftalık çalışma saatlerine etki edebileceği düşünülmektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenler ile ilgili tüm bu beklentiler ekonometrik analizler sonucunda netleştirilecektir.

OECD tarafından yayınlanan istatistiksel bilgiler kullanılarak 2016-2018 döneminde Türkiye'deki bireylerin yaş ve cinsiyet farkına bağlı olarak haftalık çalışma saatlerinin aldığı değerler Tablo 2 ve Tablo 3'e bakarak gözlenebilmektedir.

Tablo 2

2016-2018 Döneminde Türkiye'de Kadınların ve Erkeklerin Haftalık Ortalama Çalışma Saatleri

Dönem	2016	2017	2018
Kadın	41.5	41.2	40.8
Erkek	49.2	48.8	47.9

Kaynak: OECD, (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS#).

Tablo 2’den faydalanılarak yukarıdaki açıklamaların doğruluğu tespit edilebilir. Beklenildiği gibi Türkiye’de sadece 2017 yılında değil 2016 ve 2018 yıllarında da erkeklerin kadınlara göre ortalama haftalık çalışma saatleri daha fazladır.

Tablo 3

2016- 2018 Döneminde Türkiye’de Bireylerin Yaş Aralıklarına Göre Haftalık Ortalama Çalışma Saatleri

Dönem	2016	2017	2018
25-54 yaş	47.4	47.0	46.3
55-64 yaş	43.5	43.8	42.9
65 + yaş	40.7	39.7	39.5

Kaynak: OECD, (https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS#).

Tablo 3’te de bireylerin yaşlarına göre haftalık ortalama çalışma saatlerinin dağılımı verilmiştir. Yine beklenildiği gibi bireylerin yaşının artmasıyla birlikte haftalık çalışma saatlerinin düştüğü ve iki durum arasında ilişkinin ters yönlü olduğu görülmektedir.

2. ÇALIŞMA SAATLERİ İLE İLGİLİ AMPİRİK LİTERATÜR

Literatürde bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olan faktörlere bakıldığında, özellikle göze çarpan değişkenlerin bireylerin medeni durumu, yaşı, eğitim durumu ve cinsiyeti olduğu görülmektedir. Bireylerin haftalık çalışma saatlerini konu alan çalışmalardan bazılarının tarihsel sırayla aşağıda yer verilmiştir. Bunlar:

Fazla mesai saatleri üzerinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi üzerine Bauer ve Zimmermann (1999) Almanya’daki işçi grubunu ele alan bir araştırma yapmışlardır. Tobit modelini kullandıkları çalışmalarında fazla mesai saatlerinin üzerinde bireylerin yaşları, medeni durumları, eğitim durumlarının yanında ülkenin yıllık büyüme oranının da etkili olduğunu görmüşlerdir.

Golden ve Wiens-Tuers (2005), çalışmalarında Amerika’da bir eyalette yüksek çalışma saatleri üzerinde etkili olan faktörleri incelemişlerdir. Sonuç olarak eğitim ve cinsiyetin çalışma saatleri üzerinde etkili olduğu, erkeklerin ve eğitim seviyesi düşük bireylerin daha uzun saatler çalıştığını tespit etmiştir.

2006 yılında yapılan İş – Yaşam Dengesi Çalışan Anketinden faydalanan Biggart ve O’Brien (2010), çalışmalarında haftalık çalışma saatlerinin üzerinde bireyin baba olup olmamasının etkisini incelemişlerdir. En Küçük Kareler (EKK) yönteminin kullanıldığı çalışmada baba olan erkeklerin baba olmayan erkeklere göre haftalık olarak daha yüksek çalışma saatlerine sahip oldukları tespit edilmiştir.

McKay vd. (2016), Kanada’da yaşayan 867 diş hekimi ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında bireylerin haftalık çalışma saatleri ile ilgili olarak cinsiyet ve yaş değişkenlerinin üzerinde durmuşlardır. Çalışmanın sonucunda erkek diş hekimlerinin kadın diş hekimlerine göre haftalık en az iki saat daha çok çalıştıkları ve genç yaşta olan diş hekimlerinin yaşı ilerlemiş diş hekimlerine göre haftalık çalışma saatlerinin daha uzun olduğunu tespit edilmiştir.

Hassel vd. (2017), Hollanda’da yaşayan 1051 birey ile yaptıkları çalışmada bireylerin yaşı ve cinsiyetleri ile çalışma saatleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmacılar iş yerinde sahip olunan pozisyonun ve cinsiyet değişkenlerinin bu ilişkiyi açıklamada önemli olduğu sonucuna varmışlardır. Cinsiyet bazında bakıldığında kadınların erkeklere göre iş yerinde hangi pozisyonda ya da hangi yaşta olursa olsun erkeklere göre daha kısa süreli çalıştıkları tespit edilmiştir.

Anxo ve Karlsson (2019), çalışmalarında Türkiye’nin de içinde bulunduğu ülke grubu için fazla mesai saatleri üzerinde etkili olan faktörler üzerinde araştırma yapmışlardır. Cinsiyet ve işteki pozisyonun yüksek çalışma saatleri üzerinde etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

3. EKONOMETRİK YÖNTEM

Bağımlı değişkenin nitel özellik gösterdiği ve iki değer aldığı logit ve probit modelleri ile literatürde sıklıkla karşılaşılmaktadır. Bu çalışmada bağımlı değişkenin yine nitel özellik gösterdiği ancak logit ve probit modellerinden farklı olarak, bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olan faktörlerin tespitinde bağımlı değişkenin ikiden fazla değer aldığı ve en önemlisi sıralı bir yapı özelliği gösterdiği sıralı nitel tercih modelleri kullanılacaktır.

Sıralı nitel tercih modellerinden en sık kullanılanı sıralı logit modelleridir. Bağımlı değişkenin sıralı bir yapı gösterdiği ve kategorilere ayrıldığı sıralı logit modellerde sınırlar belirlenen eşik parametreleri ile ayrılır. Yani bu durumda eşik parametreleri kategorilerin sınırlarını ifade etmektedir (Gujarati, 2016:272). Sıralı logit modellerinin ayırt edici özelliklerinden biri paralel regresyon varsayımdır. Bu varsayıma göre bağımsız değişkenlere ait eğitim katsayıları her kategori için aynı değeri almaktadır. Diğer bir ifadeyle, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki ilişki bağımlı değişkenin kategorilerine göre değişiklik göstermemektedir (Kleinbaum ve Klein, 2010:466).

Brant testi paralel regresyon varsayımının tespitinde sık tercih edilen testlerden biridir. Testin temel hipotezi regresyon katsayıları bağımlı değişkenin tüm kategorilerinde aynıdır şeklinde iken diğer taraftan alternatif hipotez, regresyon katsayıları bağımlı değişkenin tüm kategorilerinde farklıdır şeklinde kurulmaktadır (Long ve Freese 2014:378-383; Brant, 1990: 1171-1178).

Ancak paralel regresyon varsayımı tespit edilmeden göz ardı edildiği durumlar da mevcuttur. Sıralı logit modelleri uygulamalarda sık kullanılmasına rağmen varsayımın sağlamadığı durumlarda bu modellerin sonuçlarına güven duyulmamaktadır. Bu durumun önüne alternatif modellerin kullanımı ile geçilebilmektedir.

Çalışmada kullanılan genelleştirilmiş sıralı logit modeli, sıralı logit modelleri içerisinde yer alan alternatif bir modeldir. Genelleştirilmiş sıralı logit model ilk olarak Fu (1999) tarafından ortaya atılmış ve Williams (2006) tarafından geliştirilerek literatüre kazandırılmıştır. Bu model sıralı yapıya sahip bağımlı değişkeni analiz edebilme imkânı verirken aynı zamanda esneklik sağlayarak paralel regresyon varsayımını şart koşmamaktadır.

Genelleştirilmiş sıralı logit modeli paralel regresyon varsayımı gerektirmediğinden, modelde bağımlı değişkenin ayrıldığı kategoriler $m = 1, 2, \dots, M - 1$ şeklinde gösterildiğinde bağımsız değişkenin aldığı eğitim katsayısı olan β_{mk} katsayıları, bağımlı değişkenin gösterilen kategorileri için farklı değerler almaktadır (Fu, 1999:162).

Bağımlı değişkeni m sayıda kategoriye ayrılmış genelleştirilmiş sıralı logit modelinin olasılığı aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Timur ve Çağlayan Akay, 2017:95).

$$\Pr (y = m|x) = \begin{cases} F(\tau_1 - x\beta_1) & m = 1 \\ F(\tau_m - x\beta_m) - F(\tau_{m-1} - x\beta_{m-1}) & 1 < m \leq M - 1 \\ 1 - F(\tau_{M-1} - x\beta_{M-1}) & m = m \end{cases} \quad (1)$$

Eşitlik 1’de F lojistik kümülatif dağılımı, τ kesim noktasını, β eşitlikler boyunca bağımsızca değişebilen logit katsayı vektörünü ve son olarak m ise logit eşitliğini ifade etmektedir (Fullerton, 2009:306-347).

Modelin sahip olduğu kümülatif olasılık değerine ise Eşitlik 2’de yer verilmiştir.

$$\Pr (y \leq m) = F(\tau_m - \sum_{k=1}^K \beta_{mk} - x_k) \quad m = 1, 2, \dots, M - 1 \quad (2)$$

4. VERİ VE DEĞİŞKENLER

Çalışmada kullanılan veriler TÜİK’in 2017 yılında yaptığı Hanehalkı Bütçe Anketi’nden elde edilmiştir. Haftalık çalışma saatleri ile ilgili bilgi vermeyen denekler veri setinden uzaklaştırılarak geri kalan 8121 denegin verileri kullanılarak model tahmin edilmiştir.

Modelde bağımsız değişken olarak bireylerin haftalık çalışma sürelerine etki edeceği düşünülerek; bireyin yaşı, cinsiyeti, medeni durumu, eğitim durumu, hanehalkının büyüklüğü, evin mülkiyet durumu, işteki pozisyonu ve bireyin yaşı ile cinsiyetinin çarpımı ile elde edilen karşılıklı etkileşim değişkeni ele alınmıştır.

$$(calısmasaati)_i = \alpha_1(cinsiyet)_i + \alpha_2(yas)_i + \alpha_3(medenidurum)_i + \alpha_4(egitimdurumu)_i + \alpha_5(istekipozisyon)_i + \alpha_6(mulkiyet)_i + \alpha_7(hanebuy)_i + \alpha_8(yas*cns)_i + u_i$$

Modelde kullanılan tüm değişkenler ve aldıkları değerler Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4
Çalışmada Kullanılan Değişkenler ve Değişkenleri Aldıkları Değerler

Değişken	Değişkenin Aldığı Değerler
Haftalık çalışma saati (calısmasaati)	1: 60 ve üstü 2: 40-60 3: 20-40 4: 20 ve altı
Cinsiyet (cinsiyet)	1: Erkek 0: Kadın
Yaş (yas)	Minimum: 18 Maksimum: 90
Medeni Durum (medenidurumu)	1: Evli 0: Evli değil
Eğitim Durumu (egitimdurumu)	1: Üniversite ya da yüksekokul mezunu 0: Üniversite ya da yüksekokul mezunu değil
İşteki Pozisyonu (istekipozisyon)	1: Tam zamanlı 0: Yarı zamanlı
Evin Mülkiyet Durumu (mulkiyet)	1: Ev sahibi 0: Ev sahibi değil
Hanehalkı Büyüklüğü (hanebuy)	Minimum: 1 Maksimum: 18
Karşılıklı Etkileşim Değişkeni (yas*cns)	Minimum: 0 Maksimum: 90

5. ELDE EDİLEN BULGULAR

Genelleştirilmiş sıralı logit modellerinde katsayılar doğrudan yorumlanmadığından fark oranlarının hesaplanması gerekmektedir. Fark oranlarının da tahmin edildiği genelleştirilmiş sıralı logit modelinin tahmin sonucuna Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5
Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli Tahmin Sonucu

Model Bilgileri	N: 8121		Log Likelihood = -6758.3776		LR chi2(24) = 3238.62 Prob > 0.000	
Değişkenler	<u>60 ve Üstü Saat</u>		<u>60-40 Saat</u>		<u>40-20 Saat</u>	
	Katsayı	Fark Oranı	Katsayı	Fark Oranı	Katsayı	Fark Oranı
Hanehalkı Büyüklüğü	0.059*** (0.022)	1.061 (0.024)	0.068*** (0.015)	1.070 (0.016)	0.064*** (0.015)	1.067 (0.016)
İşteki Pozisyon	2.968*** (0.108)	19.455 (2.119)	-0.106 (0.104)	0.898 (0.093)	3.777*** (0.495)	43.717 (21.683)
Eğitim Durumu	-0.492*** (0.104)	0.611 (0.064)	-0.829*** (0.073)	0.436 (0.031)	-0.838*** (0.073)	0.432 (0.031)
Cinsiyet	1.280*** (0.420)	3.597 (1.511)	1.230*** (0.310)	0.888 (0.090)	6.731*** (0.568)	0.292 (0.476)

Yaş	-0.023*** (0.008)	0.976 (0.007)	-0.045*** (0.006)	0.955 (0.005)	0.105*** (0.010)	1.111 (0.011)
Karşılıklı Etkileşim Değişkeni	-0.017*** (0.008)	0.982 (0.008)	-0.033*** (0.006)	1.033 (0.006)	-0.117*** (0.010)	0.888 (0.009)
Mülkiyet Durumu	-0.436*** (0.058)	0.646 (0.037)	-0.305*** (0.050)	0.736 (0.037)	-0.304*** (0.050)	0.737 (0.037)
Medeni Durum	0.487*** (0.145)	1.627 (0.236)	0.042 (0.112)	1.043 (0.117)	0.073 (0.115)	1.075 (0.124)
NOT:	***, **, * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlı olan test değerlerini göstermektedir. N: Gözlem sayısını verirken katsayıların altındaki değer standart hataları ifade etmektedir.					

Genelleştirilmiş sıralı logit modelinin tahmin sonucuna bakıldığında bireylerin haftalık çalışma saatlerinin tüm kategorileri üzerinde bireyin eğitim durumu, cinsiyeti, yaşı, hanehalkının büyüklüğü, evin mülkiyet durumu ve karşılıklı etkileşim değişkeninin istatistiksel açıdan anlamlı etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bireyin işteki pozisyonunun haftalık çalışma saatlerinin üzerinde 60-40 saat kategorisinin dışında, medeni durumunun ise 60-40 ve 40-20 saat kategorisinin dışında diğer kategorilerde anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Değişkenlerin dışında modelin genel itibarıyla anlamlı olduğuna dair istatistik bilgisine de tablo 5'in üst kısmında yer verilmiştir.

Hanehalkı büyüklüğünde meydana gelen bir birimlik artış bireylerin haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığını 1.061 kat, 60-40 saat aralığında 1.070 kat ve 40-20 saat aralığında ise 1.067 kat daha artırmaktadır.

Bireyin işteki pozisyonunun tam zamanlı olması, yarı zamanlı çalışan bireylere göre haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığını 19.455 kat, 40-20 saat aralığında ise 43.711 kat daha artırmaktadır.

Bireyin üniversite ya da yükseköğretim mezunu olması diğer bireylere göre haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığını 0.611 kat, 60-40 saat aralığında 0.436 kat, 40-20 saat aralığında ise 0.432 kat daha azaltmaktadır.

Erkeklerin kadınlara göre haftalık çalışma saatleri değerlendirildiğinde erkeklerin; haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığı 3.597 kat, 60-40 saat aralığında 0.888 kat, 40-20 saat aralığında 0.292 kat daha fazladır.

Bireylerin yaşında meydana gelen bir birimlik artış haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığını 0.976 kat, 60-40 saat aralığında 0.955 kat ve 40-20 saat aralığında ise 1.111 kat azaltmaktadır.

Modelde karşılıklı etkileşim değişkeni olarak ilave edilen ve bireylerin cinsiyetleri ile yaşlarının çarpımından elde edilen değişkende bir birimlik artış durumunda bireylerin haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılıkları 0.982 kat, 60-40 saat aralığında 1.033 kat ve 40-20 saat aralığında ise 0.888 kat azalma meydana gelmektedir.

Bireyin oturduğu evin sahibi olması diğer duruma göre bireylerin haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığını 0.646 kat, 60-40 saat aralığında 0.736 kat, 40-20 saat aralığında ise 0.737 kat daha azaltmaktadır.

Bireyin evli olması diğer duruma göre haftalık 60 ve üstü saat çalışma olasılığını 1.627 kat artırmaktadır.

6. SONUÇ

Bireylerin haftalık çalışma saatleri üzerinde etkili olan faktörlerin araştırıldığı çalışmada TÜİK'in yayınladığı Hanehalkı Bütçe Anketi verilerinden faydalanılarak model tahmin edilmiştir. Bağımlı değişkeninin sıralı yapısından kaynaklı olarak ve uygulanmasında sıralı logit modelinin aksine bir varsayımın sağlanması gerekmediğinden dolayı genelleştirilmiş sıralı logit modeli kullanılmıştır.

Modelde bireylerin haftalık çalışma saatlerinin üzerinde yaş, medeni durum, cinsiyet, eğitim durumu, oturduğu evin mülkiyet durumu, hanehalkının büyüklüğü, bireyin işteki pozisyonu ve bireyin yaşı ile cinsiyetinin çarpılmasıyla elde edilen karşılıklı etkileşim değişkeninin etkisi araştırılmıştır. Bunun için genelleştirilmiş sıralı logit modeli tahmin edildiğinde ele alınan bağımsız değişkenlerin katsayı işaretlerinin iktisadi yönden beklenildiği gibi olduğu tespit edilmiştir.

Bireyin yaş ve cinsiyetinin etkisine bakıldığında modelin tahmin sonucu OECD'nin yaş ve cinsiyet üzerine yayınladığı istatistiksel bilgileri doğrular nitelikte olduğu ve beklenildiği gibi erkeklerin kadınlara göre daha uzun saatler boyunca çalıştığı görülmüştür. Ayrıca karşılıklı etkileşim değişkenine bakarak yaşın artmasıyla beraber her iki cinsiyet için de çalışma saatlerinin kısaldığı söylenebilir. Bireyin medeni durumunun yanında eğitim durumunun da haftalık çalışma saatlerinin üzerinde belirleyici olduğu görülmüştür. Evli bireylerin diğer bireylere göre sorumluluklarının daha fazla olmasından kaynaklı olarak haftalık çalışma saatlerinin daha yüksek olması olağandır. Hanehalkının büyüklüğünün yanında hanehalkının oturduğu evin mülkiyet durumunun da hanehalkı reisinin haftalık çalışma saatlerinin üzerinde belirleyici etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Son olarak bireylerin işteki pozisyonlarının tam ya da yarı zamanlı olmasının da haftalık çalışma saatlerinin üzerinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak bu çalışmada bireylerin haftalık çalışma saatlerinin üzerinde etkili olan faktörlerin tespit edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca çalışma, toplumda bir insanın kaldırabileceğinden çok daha fazla çalışma saatlerine sahip olan insanların varlığını ortaya koymakta ve hangi durum değişkenlerine sahip olduğunda yasal olarak kabul edilen haftalık limitin aşıldığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- ANXO, D., & KARLSSON, M. (2019). Overtime work: A review of literature and initial empirical analysis. *ILO Working Papers 995012793502676, International Labour Organization, Genf. Zugriff am, 17.*
- BAKIRDAĞ, P. (2005). "Working Hour Dynamics in Turkey", Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, SBE, İktisat Bölümü.
- BAUER, T. & ZİMMERMANN, K. F. (1999). Overtime Work and Overtime Compensation in Germany, *Scottish Journal of Political Economy*. 46(4): 419-436.
- BIGGART, L., & O'BRIEN, M. (2010). UK Fathers' Long Work Hours: Career Stage or Fatherhood ?, *Fathering*, 8(3): 341-361.
- BRANT, R. (1990). "Assessing proportionality in the proportional odds model for ordinal logistic regression". *Biometrics*, 46:1171-1178.
- ÇELİK, A. (2019). Uluslararası Emek Gücü Standartlarındaki Değişimin BRICS ve Türkiye'nin Dış Ticaret Yapılarına Etkilerinin Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DANIES, H. & PAUL, E. (2000). "Porter's Competitive Advantage of Nations: Time for The Final Judgement?", *Journal of Management Studies*, 37(8):1189-1213.

-
- FULLERTON, A., S. (2009). "A Conceptual Framework for Ordered Logistic Regression Models". *Sociological methods & research*, 38(2):306-347.
- GOLDEN, L. & WIENS-TUERS, B. (2005). Mandatory overtime work in the United States: Who, where, and what ?. *Labor Studies Journal*, 30(1), 1-25.
- GUJARATI, D., N. (2016). Örneklerle Ekonometri. 1.Basım. BB101 Yayınları.
- KLEINBAUM, D., G. & KLEIN, M. (2010). *Logistic Regression: A Self-Learning Text (Statistics for Biology and Health)*. Third Edition. New York: Springer.
- LONG, J. S. & FREESE, J. (2014). *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variables Using Stata, Second Edition*. College Station, Texas: Stata Press.
- MCKAY, J. C., AHMAD, A., SHAW, J. L., RASHID, F., CLANCY, A. & QUIÑONEZ, C. (2016). Gender differences and predictors of work hours in a sample of Ontario dentists. *Journal of the Canadian Dental Association*, 82(26):1-11.
- OECD, "Average usual weekly hours worked on the main job" https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=AVE_HRS#. [Erişim Tarihi: 08.08.2021].
- SMİTH, A. (2002). Ulusların Zenginliği. Cilt 2. Çev. M. Tanju Akad. Birinci Baskı. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- TİMUR, B. & ÇAĞLAYAN AKAY, E. (2017). Kadın ve Erkeklerin Mutluluğunu Etkileyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modeli ile Analizi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(3):88-105.
- VAN HASSEL, D., VAN DER VELDEN, L., BAKKER, D., & BATENBURG, R. (2017). Age-related differences in working hours among male and female GPS: An SMS based time use study. *Human Resources for Health*, 15(84): 1-8.
- VINCENT FU. (1999). "Estimating Generalized Ordered Logit Models", *Stata Technical Bulletin*, Vol. 8(44): 160-164.
- WILLIAMSON, S. D. (2002). *Macroeconomics*. Boston: Pearson.
- WILLIAMS, R. (2006). *Interpreting and Using Heterogeneous Choice & Generalized Ordered Logit Models*. Boston NASUG Meetings: University of Notre Dame.

Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Kantil Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi

Investigation of the Effects of the COVID-19 Epidemic on the Turkish Economy Using the Quantile Regression Method

M. Can YARDIMCI^a

Özet

Çin'in Wuhan şehrinde başlayarak kısa bir zaman diliminde dünyaya yayılan Covid-19 salgını Mart 2020 itibariyle pandemi olarak ilan edilmiş ve küresel çapta ölümcül, bulaşıcı bir sorun haline gelmiştir. Salgın nedeniyle meydana gelen sorunların ortadan kaldırılabilmesi ve virüs yayılımının yavaşlatılabilmesi amacıyla küresel çapta ekonomik aktivitelerin yavaşlatılması kararı alınmıştır. Salgın ilk ortaya çıktığı zamandan bugüne kadar dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Bu çalışmada, Covid-19 pandemisinin döviz kuru ve enflasyon oranı değişkenlerine olan etkisinin Türkiye için incelenmiştir. Çalışmada aylık veriler kullanılmış olup Covid-19 salgını ile ekonomik göstergeler arasında yer alan döviz kuru ve enflasyon oranı arasındaki ilişkiler incelenirken, öncelikle değişkenler arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Daha sonrasında doğrusal en küçük kareler yöntemine alternatif bir yöntem olan ancak sapan değerlere daha az hassas olan "medyan regresyon" yaklaşımı kullanılarak analiz sonuçları elde edilmiştir. Covid-19 vaka sayısı döviz kurunda artışa neden olurken enflasyon oranında negatif yönde etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Döviz Kuru, Enflasyon Oranı, Covid-19 Salgını, Medyan Regresyon.

JEL Kodu: C01, C14, E40.

Başvuru: 16.11.2021

Kabul: 21.12.2021

Abstract

The Covid-19 outbreak, which started in Wuhan, China and spread to the world in a short time, was declared a pandemic as of March 2020 and has become a deadly and contagious problem globally. So as to eliminate the problems caused by the epidemic and to slow down the spread of the virus, it was decided to slow down the economic activities on a global scale. The epidemic has adversely affected the world economy since its first appearance and continues to affect it. Purpose of this study is to investigate the effects of the Covid-19 outbreak on exchange rate and inflation rate for Turkey. In the study, monthly data were used and while examining the relations between the Covid-19 epidemic and the exchange rate and inflation rate, which are among the economic indicators, the correlations between the variables were examined first. Afterwards, analysis results were obtained by using the "median regression" approach, which is an alternative method to the linear least squares method but less sensitive to outliers. While the number of Covid-19 cases caused an increase in the exchange rate, it was concluded that it had a negative effect on the inflation rate.

Key Words: Exchange Rate, Inflation Rate, Covid-19 epidemic, Median Regression.

JEL Codes: C01, C14, E40.

^a Dr. M. Can YARDIMCI, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Emirdağ MYO, canyardim@aku.edu.tr

GİRİŞ

Salgın hastalık türleri ve pandemi gibi yıkıcı etkiye sahip salgınlar, meydana geldikleri bölgelerde ülke ekonomisi üzerinde negatif etkilere sahiptir. Bu etkinin nedenleri arasında salgının henüz ne olduğu bilinmeden/tanımlanmadan önce yayılımının hızlı olması, herhangi bir çözüm bulana kadar geçen sürede ise ciddi ölçüde ölümle sonuçlanabilmesi ve hastalığın adaptasyon, evrimleşme ve direnç kabiliyetleriyle devamlı olarak kötüleşmeye devam etmesi sayılabilir (Verikios vd, 2015). Ayrıca salgının negatif etkileri yalnızca sağlıksal alanda olmamakta, sosyo-ekonomik etkileri de oldukça önemlidir. Özellikle sağlık alanında gerçekleştirilen hizmet altyapılarının kifayetsiz olmadığı ülkelerde, salgının seri bir biçimde yayılması, ölüm ve hastaneye yatma oranlarının fazla olması durumunda, bu etkiler güçlü sonuçlara neden olmaktadır. Diğer yandan pandemilerin geniş coğrafyalara yayılması, birçok toplumun aynı anda ekonomik, sosyal ve politik olarak zayıflatabilmektedir (Davies, 2013). Bugüne kadar insanlık tarihi süresince kayıtlara geçmiş olan çok sayıda salgın bulunmaktadır. Bu salgınlardan bazıları şu şekilde verilebilir;

664 Vebası (MÖ 668-664), Justinianus Veba Salgını (MÖ 542-541), Antoninus Vebası (429-426), Kıbrıs Vebası (MÖ 266-250), Antoninus Vebası (180-165), Amvas Vebası (639), Kara Veba (1347- 1351), Kolera (1817), İspanyol Gribi (1918-1920), Hong Kong Gribi (1968-1969), Domuz Gribi, Kuş Gribi ve son olarak Covid-19 gibi çok sayıda ölümcül ve hızlı yayılabilen salgın hastalık bulunmaktadır (Aslan, 2020).

Pandemilerin beraberinde getirdiği ekonomik külfet ülke ekonomilerinde durgunluğa ve istikrarsızlığa sebep olmakta bu nedenden ötürü de ekonomiler için bir tehdit unsuru olmaktadır (Qiu, vd. 2017). 2003 yılında ortaya çıkan SARS-CoV (Akut Solunum Sendromu Virüsü) Çin'in Guangdong eyaletinden başlayarak çok sayıda ülkeyi etkisi almış ve 8,000'den fazla vaka sayısına sebep olmuştur (DSÖ, 2020a). SARS-Cov salgını sonucunda Doğu Asya'da ciddi ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunların başında ise turizm sektöründe meydana gelen azalış, otel, restoran gibi kapalı mekânların kapanması sonucunda sektörel olarak daralma yaşanmış dolayısıyla ekonomi olumsuz yönde etkilenmiştir (Brahmbhatt ve Dutta, 2008).

İlk olarak Çin'de ortaya çıkarak Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılarak bulaşma ve etki alanını genişleten Covid-19 11.03.2020 tarihinde "pandemi" olarak ilan edilmiştir (Tan vd, 2020; DSÖ, 2020a; DSÖ, 2020b). Yeni koronavirüs türü olan Covid-19, SARS-CoV virüsü ile çok sayıda benzer noktasının bulunmasından ötürü bu virüs ile benzerlik göstermektedir (McCall, 2020). Covid-19, 03.07.2020 tarihi ile birlikte 524.000'in üzerinde ölüm ve 11 milyonda fazla onaylanan vaka sayısına sebep olmuş (DSÖ, 2020c); ülkeler tarafından önlem ve süreçte yaşanan panik; ithalat ve ihracatta meydana gelen duraksama, ticaret üzerinde negatif etkilere sebep olmuş ve ticari faaliyetler de kısıtlanmıştır. Bu durumlardan dolayı, ekonomik büyüme yavaşlamıştır (Şenol ve Zeren, 2020). Covid-19 salgınının ülke ekonomileri üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar genel olarak pandeminin ülke ekonomilerinde yavaşlamaya ve krizlere neden olduğu sonucunu elde etmişlerdir (Zeren ve Hızarcı, 2020 ; Şenol ve Zeren, 2020; Göker vd., 2020; Fernandes, 2020; Ramelli ve Wagner, 2020).

Ülke ekonomisinin hizmet sektörüne bağımlı olduğu ülkeler ya da eyaletler, kontrolün az olduğu pandemi süreçlerinden daha çok etkilenmekte ve ekonomilerini toparlamakta sıkıntı çekmektedirler (Smith, 2006). Bununla birlikte, şehir içi- şehir dışı, milletlerarası seyahatler nedeniyle salgının yayılımı daha kolay ve seri halde gerçekleşmekte olduğu için Covid-19 salgını diğer ülkelerin ekonomik faaliyetleri üzerinde de negatif etkilere sebep olmuştur (Şenol ve Zeren, 2020). Bu durumun temel sebebi ise salgının gelecekteki seyrinin belirsiz olması ve ne zaman ne olacağının kestirilememesidir. Belirsizlik nedeniyle ekonomilere olan güven azalmakta dolayısıyla ülke ekonomilerine yapılan yatırımlar da azalış göstermektedir (Edmunds ve Gay, 2006).

Ülkelerin ekonomik göstergelerinin takip edilmesi ile ülke ekonomisinin durumu hakkında fikir elde edilebilmektedir. Bu açıdan ekonomik göstergeler incelendiğinde temel göstergeler biri olan ekonomik büyüme ile karşılaşılmaktadır. Ekonomik büyüme oranı; ihracat, ithalat, enflasyon, döviz kuru, faiz oranları, GSMH, politik kararlar, satın alma gücü paritesi, işsizlik oranı, dış borç ve merkez bankası rezervleri gibi pek çok durum ve göstergeden etkilenmektedir.

Türkiye'de Covid-19 salgını ekonomik aktiviteler, dış ticaret ve turizm sektörleri üzerinde kısıtlamalara sebep olmuş olup, ulaşım sektörünü özellikle de havayolu ulaşımını önemli derecede etkilemiştir. Bununla birlikte kısıtlanan havayolu, turizm, dış ticaret sektörleri ülkemizde enflasyon oranları ve döviz kurlarında ani değişimlere sebep olmuştur. Bireyler arasında temas durumunun azaltılması amacıyla işyerleri faaliyetlerine ara vermiş ve ekonomik faaliyetlerin çoğunu durdurmak zorunda kalmışlardır. Bu sebeple, Türkiye ekonomisi pandemiden negatif yönde etkilenmiş ve ekonomik zorluklarla karşılaşmıştır (Eğilmez, M. 2020).

Çalışmada, Covid-19 salgını ile makroekonomik göstergeler arasında yer alan döviz kuru ve enflasyon oranı değişkenlerinin pandemi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Literatürde ülke ekonomilerini etkileyen faktörler göz önüne alındığında en fazla kullanılan değişkenler bağımsız değişkenler olarak ele alınarak regresyon modeline dâhil edilmiştir.

Oluşturulan regresyon modeli için temel varsayım sınamaları yapılmış buna göre de analiz sonuçları ve temel bulgular yorumlanmıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında, literatür taraması, yöntem, veri ve analiz ifade edildikten sonra bulgular ve sonuçlar belirtilmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Literatür Taraması

Covid-19 salgını dünyada görüldüğü ilk andan itibaren ülkelerin gündemi haline gelmiş ve bu salgının ekonomi üzerine etkilerine ilişkin çok sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Literatür incelendiğinde bazı çalışmalar önceki grip salgınları ile Covid-19 karşılaştırması yaparak, salgının ekonomik faaliyetler üzerindeki etkisini araştırmışlardır (Barro, Ursúa ve Weng, 2020). Covid-19'un 2020 yılı başlarında yayılmasıyla birlikte küresel olarak borsa ve hisse senedi fiyatlarında düşüşe, ithalat ve ihracat faaliyetlerinin azalması reel GSYİH ve faiz oranlarının düşmesi sonucu ekonomik faaliyetlerde küçülmeye yol açarak küresel çapta ekonomik durgunluğa neden olmuştur (Fernandes, 2020).

Pandemi sürecinin ülke ekonomisi üzerindeki etkileri mikroekonomik ve makroekonomik faktörler olarak sınıflandırılabilir. Mikroekonomik faktörler; ülkenin piyasa koşulları, kârlılık, likidite durumları göz önüne alınabilirken, Makroekonomik faktörler ise; Döviz kuru, Enflasyon oranı, Para arzı, Faiz oranı, Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH), Sanayi üretim endeksi (SÜE), İmalat Satın Alma Yöneticileri Endeksi (PMI) şeklinde sıralamak mümkündür. Buna bağlı olarak ülke ekonomisi birçok mikroekonomik ve makroekonomik faktörden etkilenmektedir. İncelenen çalışmalarda ele alınan ülkelerin/ülkenin ekonomik özellikleri şehirden şehire, ülkeden ülkeye ve bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir. Aynı şehir, ülke ya da bölge için yapılan çalışmalarda örneklem döneminin, örnekleme dâhil edilen değişken türlerinin ve kullanılan yöntemin değişmesi sonucunda da ele alınan değişkenler arasındaki ilişkiler önemli ölçüde farklılık gösterebilmektedir. Özellikle uluslararası Covid-19 salgın sürecinin etkileri üzerine yapılan çalışmalar literatür de geniş bir yer kaplamaktadır ve bu çalışmaların çoğunlukla orijinal olmasını sağlayan en önemli etken kullanmış oldukları modellerdir. Çalışmanın bu kısmında Covid-19 salgınının ülke ekonomileri üzerindeki etkisini ele alan ulusal ve uluslararası çalışmalar incelenmiştir.

Sansa (2020) çalışmalarında Çin ve ABD'de 01.03.2020-25.03.2020 döneminde Covid-19 salgınının etkisinin inceleyebilmek amacıyla finansal piyasalar, Covid-19 vakaları, Shanghai endeksi ve New York Dow Jones endeksinde işlem gören hisse senetleri fiyatlarını ele alarak regresyon analizi ile analiz sonuçlarını elde etmiştir. Sonuçlara göre, finansal piyasaların hisse senetleri ve Covid-19 salgınından pozitif yönde etkilendiği ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Fernandes (2020), çalışmasında Covid-19 krizinin ülke ekonomisi ve sanayisi üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Çalışmasında 30 ülkeyi analize dâhil ederek Covid-19 salgınının küresel çapta meydana gelen ekonomik etkilerini ve farklı ülkelerin GSYİH büyümesine ilişkin analiz bulguları elde edilmiştir. Analiz bulgularına göre, ülkelerin GSYİH'sının %3 ve %6 arasında azalacağı öngörülmekte iken bir diğer olası kötü durumda ülkelerin GSYİH'sının %10 ve %15 düzeyini geçecek azalışlar olabileceği öngörülmüştür. Turizm, Hizmet ve Dış ticaret sektörüne bağımlı olan ülkelerin ciddi bir şekilde etkilenebilecekleri ifade edilmiştir.

Alber (2020), yapmış olduğu çalışmada pay senedi getirileri ile Covid-19 salgını arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 01.03. 2020 – 10.04. 2020 dönemi için toplam vaka sayısının en fazla olduğu ülkeler olan; Çin, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, ABD ülkeleri dâhil edilerek analiz bulguları elde edilmiştir. Analiz bulgularına göre, getirilerdeki azalışlar Covid-19 vaka sayılarına duyarlıdır. Ayrıca koronavirüsün negatif etkileri sadece Çin, Fransa, Almanya ve İspanya ülkeleri için geçerlidir.

Ashraf (2020), yapmış olduğu çalışmada 22.01.2020-17.04.2020 döneminde 64 ülke için günlük koronavirüs vaka sayısı ve ölüm sayısı ele alınarak borsa getirileri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Analiz bulguları sonucunda, vaka sayısının artması sonucu borsa getirilerinin azaldığı, ayrıca hisse senedi getirileri ölüm sayısında meydana gelen artıştan ziyade vaka sayısında meydana gelen artışla daha fazla ilişkilidir.

Ghosh (2020), yapmış olduğu araştırmada koronavirüsün neden olduğu belirsizlik durumu ile Avustralya'ya gelen Çin uyruklu turistler arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını incelemiştir. Yöntem olarak ARDL sınır testi kullanmıştır. Analiz sonucunda ise, salgın süresince meydana gelen ekonomik ve politik belirsizliklerin gelen turist sayısı üzerinde ters yönde etkiye sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Ekonomik belirsizliğin %1 artması sonucunda gelen turist sayısı %10 azalmakta iken belirsizliğin azalması sonucunda turist sayısı %22 oranında artış göstermektedir.

Kasare (2020), yapmış olduğu çalışmada koronavirüs salgınının turizm sektörü üzerinde meydana getirdiği etkileri Hindistan ülkesi için incelemiştir. Çalışma sonucunda, Covid-19 salgınının Hindistan turizm sektöründe işsizlik, ekonomik açıklar gibi negatif yönde etkilerin bulunduğu tespit edilmiştir.

Paul ve Mallik (2003), yapmış oldukları çalışmada 1980-1999 dönemi için Avustralya bankacılık sektöründe hisse senetleri ile makroekonomik faktörler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmalarında hisse senedi ve makroekonomik değişkenler arasında uzun dönemde ilişkinin var olup olmadığı sorusuna yanıt bulabilmek amacıyla Johansen eşbütünleşme analizini uygulamışlardır. Sonuç olarak, makroekonomik değişkenler olan enflasyon, döviz kuru, faiz oranı değişkenleri ile hisse senedi fiyatları uzun dönemde ilişkilidir.

Menike (2006) 10.1991-12.2002 dönemini ele alıp aylık veriler kullanılarak, Sri Lanka salgının ekonomik etkisini araştırmak amacıyla makroekonomik değişkenleri ele alarak değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için regresyon analizi uygulamışlardır. Analiz sonucunda para arzı, döviz kuru, faiz ve enflasyon oranı değişkenleri ile hisse senedi fiyatları arasında pozitif yönde ilişki bulunduğu tespit edilmiştir.

Açıkgöz ve Günay (2020), pandemisinin sebep olduğu etkileri Türkiye ekonomisi ve küresel çaptaki ekonomik olaylar çerçevesinden incelemiştir. Covid-19 salgınının negatif etkilerini finansal piyasalar, iş gücü yaratan kesim üzerinde etkili olduğunu sunmuşlardır. Ayrıca Covid-19 salgınının belirsiz olması sebebiyle yaşanan ekonomik durgunluğun süresine ilişkin herhangi bir tahmin yapılamamaktadır.

Acar (2020), yapmış olduğu çalışmada Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerine etkisini incelemiştir. Analiz bulgularına göre, Covid-19'un ülke ekonomilerini negatif yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Zeren ve Hızarcı (2020), yapmış oldukları çalışmada koronavirüs salgınının hisse senedi fiyatlarına olan etkisini 23.01.2020-13.03.2020 dönemi için araştırmışlardır. Çalışmalarında günlük verileri ele alarak Maki Eşbütünleşme testi ile uygulamalarını gerçekleştirmişlerdir. Bu amaçla, koronavirüs salgınının en çok görüldüğü ve bulaşıcılığın en fazla olduğu ülkeleri çalışmasına dâhil etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, Covid-19 salgınının sebep olduğu ölüm sayısında artışlar ile hisse senedi piyasaları arasında uzun vadede ilişki bulunmaktadır.

Şenol ve Zeren (2020), Covid-19 salgını ile hisse senedi piyasası arasındaki ilişkileri 21.01.2020-07.04.2020 dönemi için Fourier eşbütünleşme testini uygulayarak incelemiştir. Analiz sonucunda hisse senedi piyasası ile salgın arasında uzun vadede ilişki bulunmaktadır.

Tayar vd. (2020), yapmış oldukları çalışmada koronavirüs salgınının sektörel etkilerini 17.03.2020-28.04.2020 döneminde Türkiye için incelemiştir. Değişken olarak BIST sektör endeksi ve Günlük Covid-19 vaka sayısı ele alınarak regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, BIST sektörleri üzerinde negatif yönde etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir.

Karabulut ve diğerleri (2020), yapmış olduğu çalışmada Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerinde etkisini ve gelecek dönemde nasıl etkileyeceğini, 2000-2018 yılları arasında 127 ülke için Pandemi endeksini ele alarak analiz sonuçlarını elde etmiştir. Sonuç olarak, koronavirüs salgınının ortaya çıktığı ilk dönemlerde turist sayısında %20'lik bir azalış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Chinazzi ve diğerleri (2020), Covid-19 salgınının turizm sektörü üzerindeki etkilerini "Stokastik Genel Denge Modeli" yaklaşımı önerisiyle analiz etmişlerdir. Analiz sonucunda salgının turizm sektörünün negatif yönde etkilediği sonucu elde edilmiştir. Ayrıca sağlığın olumlu yönde iyileşmesi sonucunda turizm sektöründe de artış yaşanacağı ifade edilmiştir.

2. İSTATİSTİK ANALİZ

2.1. Veri

Bu çalışmanın amacı, 2019 yılı sonlarında Çin'de başlayıp kademeli olarak hemen hemen tüm ülkelere yayılan Covid-19'un Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin incelemektir. Çalışma kapsamında ele alınan değişkenler Tablo 1'de gösterilmiştir. Çalışmada ele alınan veri seti oluşturulurken literatürde yer alan çalışmalar ve bu çalışmalarda sıklıkla kullanılan makroekonomik değişkenler ele alınmıştır. Veriler 05/2020-05/2021 aralığındaki dönem için günlük veri olarak elde edilmiştir. Öncelikle değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmak için korelasyon analizi yapılmıştır. Daha sonra serilerde aykırı değerlerin olması, EKK varsayım sapmalarının ihlal edilmesi gibi durumlara karşı daha robust bir ekonometrik yöntem olan Medyan Regresyon Yaklaşımı kullanılarak analiz sonuçları elde edilmiştir. Analizler Stata ve Python programları kullanılarak yapılmıştır.

Tablo 1. Değişkenlerin Tanıtımı

Değişken Gösterimi	Değişken	Açıklama	Zaman Aralığı	Veri Periyodu
CPI	Consumer Price Index	Tüketici Fiyat Endeksi	2019-12/2021-01	Aylık
COVcase	Covid_cases	Covid Vaka Sayısı	2019-12/2021-01	Aylık
EXCrate	Real Effective Exchange Rate	Reel Efektif Döviz Kuru	2019-12/2021-01	Aylık

2.2. YÖNTEM

2.2.1. Medyan Regresyon Yaklaşımı

Serileri eşit kısımlara ayıran değerler, “bölenler” olarak adlandırılmaktadır. Eşit parçalara bölerek hesaplanan değerler “medyan”, “çeyreklik (kartil)”, “ondalık (desil)” ve “yüzdelerlik (santil)” olarak ifade edilir (Keten ve Kangallı Uyar, 2020:720-721).

Medyan; seriyi iki eşit parçaya bölen değerler,

Çeyreklik (kartil); seriyi dört eşit parçaya bölen değerler,

Ondalık (desil); seriyi on eşit parçaya bölen değerler,

Yüzdelerlik (santil); seriyi yüz eşit parçaya bölen değerler

Olarak ifade edilmektedir (Koenker ve Hallock, 2001:143-144; Keten ve Kangallı Uyar, 2020:720-721). Koenker ve Basset (1978) koşullu kantil fonksiyonlarının tahmin edilebilirliğini sağlayabilmek adına , kantil regresyon (Quantile Regression:QR) yöntemini ortaya çıkarmışlardır. Kantil regresyon, dağılımda bulunan bağımlı değişkenin herhangi bir kantil ile bağımsız değişkenler arasındaki fonksiyonel ilişkisini inceler (Koenker, 2004:74-75; Koenker ve Hallock, 2001:144; Keten ve Kangallı Uyar, 2020:720-721).

Hata terimlerinin normal dağılması ve outlier (aykırı) değerlerin bulunmadığı durumlarda En Küçük Kareler (EKK) tahmincileri etkindir. Fakat hatalar normal dağılım koşuluna uymadıkları durumlarda EKK tahmincileri etkin olma özelliklerini kaybederler. Bundan ötürü EKK yaklaşımına alternatif geliştirilen ve robust bir teknik olan Medyan Regresyon yöntemi kullanılabilir. Bu yöntem Kantil regresyon yaklaşımında kantil diliminin 0.50 alınması ile elde edilir (Keten ve Kangallı Uyar, 2020:718-721). Kantil Regresyon’un fonksiyonel formu şu şekilde gösterilebilir,

$$y = x\beta_{\theta} + u_{\theta} \quad (1)$$

Bu eşitlik, y ’nin koşullu dağılımının θ ’ncü kantili ile bağımsız değişkenler arasındaki doğrusal regresyonu göstermektedir. β_{θ} , θ ’ncü kantil ile ilgili bilgi veren parametre vektörü; y , bağımlı değişken vektörü ve x , bağımsız değişkenler vektörünü temsil etmektedir. Doğrusal koşullu kantil fonksiyonunu ise şu şekilde ifade edebiliriz (Keten ve Kangallı Uyar, 2020:720-721):

$$Q(y/x) = x\beta_{\theta} \quad (2)$$

Mutlak sapmaların ağırlıklandırılmış toplamları kantil regresyonun amaç fonksiyonunu vermektedir. Ancak bunun için önce bir minimizasyon işleminin yapılması gerekir. Kantil Regresyon’un amaç fonksiyonu minimize edilerek β_{θ} parametresi elde edilir (Keten ve Kangallı Uyar, 2020:720-721):

$$\min \rho_{\theta}(y - x\beta) = \rho_{\theta}(u_{\theta}) \quad (3)$$

veya

$$\min [(\theta|y - x\beta| + (1 - \theta)|y - x\beta|)] \quad (4)$$

şeklinde ifade edilir. Burada ρ_{θ} fonksiyonu,

$u_{\theta} < 0$ ise, yani $y < x\beta$ olduğunda $(1 - \theta)u$

$u_{\theta} \geq 0$ ise, yani $y \geq x\beta$ olduğuna θu olarak belirlenmektedir (Koenker ve Basset, 1978:38; Buchinsky, 1995:306; Keten ve Kangallı Uyar, 2020:720-721).

3. BULGULAR

Çalışmada ele alınan değişkenler normalize edilerek analizlerde kullanılmıştır. Covid-19’un ekonomik göstergeler üzerindeki etkisinin incelenmesi aşamasında veri setinin normal dağılıma uymaması, aykırı değerler içermesi gibi sebepler nedeniyle daha robust bir teknik olan Kantil Regresyon Yaklaşımı kullanılmıştır. Buna göre elde edilen bulgular sırasıyla aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiş ve yorumlamalar yapılmıştır.

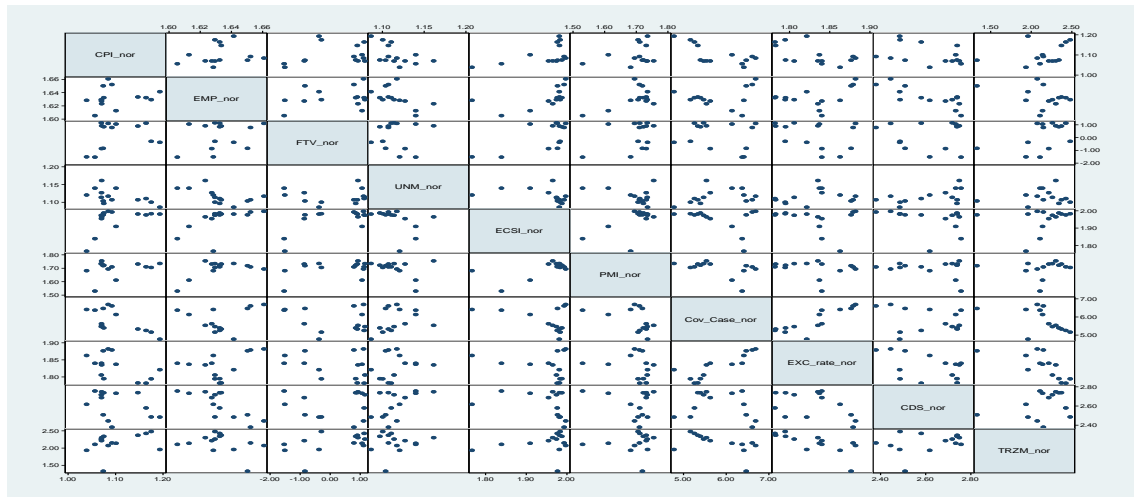
Tablo 2. Tanımlayıcı İstatistikler

Variable	Obs	Mean	Std. Dev.	Min	Max
CPI_nor	14	1.101005	.0484731	1.039017	1.193403
EMP_nor	14	1.632799	.0148533	1.605305	1.660865
UNM_nor	14	1.116605	.0199295	1.08636	1.161368
FTV_nor	14	.1806382	1.031498	-1.53	1.156977
ECSI_nor	14	1.949096	.067015	1.766714	1.997102
PMI_nor	14	1.698305	.0592173	1.5302	1.755112
Cov_Case_nor	14	5.803954	.6231304	4.776899	6.689168
EXC_rate_nor	14	1.831052	.0354858	1.781827	1.882126
CDS_nor	14	2.616016	.1326897	2.379704	2.756651
TRZM_nor	14	2.149844	.2869053	1.33163	2.479906

Tablo 2’de ele alınan değişkenler; döviz kuru, enflasyon oranı ve Covid-19 vaka sayısıdır. Tabloda değişkenlerin standart sapma, minimum-maksimum değer aralıkları ve ortalama değerleri verilmiştir. Ayrıca değişkenlerin normalliği sınanarak normal dağılıma uymadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Öncelikle normalize edilen değişkenler arasında korelasyon olup olmadığı incelenmiş, korelasyon analizi sonuçları Tablo 2’de yer alan korelasyon tablosunda gösterilmiştir. Ayrıca Şekil 1’de korelasyon matrisi de yer almaktadır. Korelasyon analizi sonucunda değişkenlerin genel olarak birbiri ile ilişkili olduğu görülmektedir. Değişkenlerden bazıları negatif yönde bazıları ise pozitif yönde ilişki içerisindedirler. Değişkenlerin normal dağılım varsayımını sağlamaması nedeniyle “Spearman Korelasyon” testi yapılarak sonuçlar elde edilmiştir. Korelasyon testi sonuçlarına göre, Covid-19 vaka sayısı ile döviz kuru arasında 0.90 oranında pozitif yönlü ilişki olduğu görülürken enflasyon oranı ile 0.55 oranında negatif yönlü ilişki bulunduğu görülmektedir. Bu sonuç vaka sayısında artış meydana geldikçe döviz kurunda da artış olacağını ancak enflasyon oranında azalışa sebep olacağını ifade etmektedir. Korelasyon katsayısının “+” olması değişkenlerin aynı yönde bir ilişkiye sahip olduğunu ifade ederken, “-” olması ise değişkenler arasında ters yönde bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir. Korelasyon matrisi şekil olarak aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 3: Korelasyon Tablosu

	CPI_nor	Cov_Ca~r	EXC_ra~r
CPI_nor	1.0000		
Cov_Case_nor	-0.5516	1.0000	
EXC_rate_nor	-0.4505	0.9077	1.0000

Şekil 2: Korelasyon Matrisi

Çalışmada bağımlı değişken ekonomik endeks olarak alınıp bağımsız değişken Covid vaka sayısı olarak ele alınacaktır. Buna göre değişkenlerin normal dağılımlı olmaması ve aykırı gözlemler içermesi sebebiyle parametrik olmayan ekonometrik yöntemlerden medyan regresyon yaklaşımına göre analiz sonuçları elde edilmiştir. Ayrıca medyan regresyon yaklaşımı ile bağımlı değişkenin farklı kantil dilimlerinde ki değerleri açıklayıcı ve açıklanan değişkenler arasındaki ilişkilerin değişimi incelenebilmektedir. Tablo 5’de Kantil Regresyon sonuçları yer almaktadır.

Tablo 4: Medyan Regresyon Sonuçları

Enflasyon Oranı (CPI)	q50	Döviz Kuru (EXC_rate)	q50
Covid -19 (Cov_case)	-9.226	Covid -19 (Cov_case)	14.419
	-2.33		4.71
Constant	16.002	Constant	-20.485
	(3.67)		(-3.66)

***, **, * sırayla 0.01, 0.05 ve 0.10 anlamlılık düzeyleri ifade edilmiştir. Parantez içerisinde yer alan değerler bootstrap t-test istatistik değerlerini ifade etmektedir.

Medyan regresyon model tahmin sonuçlarına göre vaka sayısının enflasyon oranı ve döviz kuru değişkenleri üzerinde meydana getirdiği etki bu değişkenlerin koşullu dağılımının medyan kantil dilimi için değişimlerini Tablo 4’te görülmektedir. Analiz sonuçları incelendiğinde, Covid-19 vaka sayısında meydana gelen bir birimlik artış 0.50’nci kantil diliminde enflasyon oranını yaklaşık olarak 9.22 oranında azaltmakta iken döviz kurunu 14.41 oranında arttırmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, pandemi dolayısıyla Covid geçiren ya da geçirmekte olan kişi sayısının artmasının ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etki yaratmasına sebep olduğunu doğrulamaktadır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Covid-19 salgını küresel çapta ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte, emtia ihraç eden, turizm gelirlerine bağlı gelişme gösteren ülkeler, mal ve hizmet kapasitelerinin daralması, işsizlik oranlarının artması, bireylerin/hanelerin iş gücünde meydana gelen kayıpları ile birlikte geçim kaynakları olan gelir düzeylerinin azalmasıyla birlikte gerek ülke ekonomisinde gerek hane ekonomisinde derin etkiler bırakmaktadır. Söz konusu negatif etkilerin ortadan kaldırılabilmesi amacıyla kamu harcamalarındaki artış ile birlikte daha fazla kamu borcu getirme riski, ekonomik aktiviteler seviyesindeki azalışların da etkisi ile birlikte ülke ekonomilerinin borçlarını ödeme zorlukları ile karşı karşıya kalma olasılığını güçlendirmektedir. Özellikle Türkiye ekonomisi bakımından seyahat sınırlamaları iktisadi aktiviteler üzerinde ciddi bir sorun meydana getirmiştir. Seyahat sınırlamaları nedeniyle yolcu hareketliliği son bulmuş, eğitim sektöründe uzaktan ve online eğitim sistemine geçilmiş, turizm sektörü, ticari faaliyetler durmuştur. İşgücü piyasası değerlendirildiğinde, uzaktan çalışma başlamıştır. Ticari aktivitelerde meydana gelen durgunluk ihracat ve ithalat sektöründe ve turizm sektöründe küçülmeye sebep olmuş böylelikle ekonomik durgunluk baş göstermiştir. Kısacası koronavirus salgını hem küresel çapta hem de ülke çapında ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelişine sebep olmuştur. Birçok ülke Covid-19 pandemisinin bulaşıcılığını ve hızla yayılımını engellemek amacıyla çok sayıda müdahale metodu geliştirmişlerdir. Ülkemizin aldığı hızlı politika kararları bu müdahalelerin en etkili ve diğer ülkelere örnek olabilecek seviyede uygulamalarını içermektedir. Birçok ülkede sosyal mesafe uygulamaları ve sokağa çıkma kısıtlamalarının getirilmesi ile birlikte bu tür sosyal politikaların ekonomide daralmaya sebep olacağına ilişkin söylentiler yaşanmaktadır. Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda, salgının ülke ekonomisini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Covid-19 vaka sayısında meydana gelen artışların enflasyon oranında azalış meydana getirirken döviz kurunda artış meydana getirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- ACAR, Y. (2020). “Yeni koronavirus (Covid-19) salgını ve turizm faaliyetlerine etkisi”, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- AÇIKGÖZ, Ö. & GÜNAY, A. (2020). The early impact of the Covid-19 pandemic on the global and Turkish economy. *Turkish Journal of Medical Sciences*, 50(SI-1), 520-526.
- AKÇA, M. (2020). “Covid-19’un havacılık sektörüne etkisi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 45-64.
- ALBER, N. (2020). “The Effect of Coronavirus Spread on Stock Markets”, *The Case of the Worst 6 Countries*. <http://ssrn.com/abstract=3578080>.

- ALPAR, R. (2003). “Uygulamalı Çok Değişkenli İstatiksel Yöntemlere Giriş 1”, *Nobel Yayın Dağıtım/Teknik Dizisi*, 410 s, 2003.
- ASHRAF B. N. (2020). Stock Markets’ Reaction to COVID-19: Cases or fatalities? *Research in International Business and Finance*, 54, 1-7, <https://doi.org/10.1016/j.ribaf.2020.101249>.
- ASLAN, R. (2020). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve Covid-19. *Ayrıntı Dergisi*, 8(85), 35-41
- ATAY, L. (2020). “Covid-19 salgını ve turizme etkileri”, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 168-172.
- BARRO, R. J., URSÚA, J. F. & WENG, J. (2020). The coronavirus and the great influenza pandemic: Lessons from the “spanish flu” for the coronavirus’s potential effects on mortality and economic activity. *National Bureau of Economic Research*. No. w26866
- BİŞKİN, C. (2020). *Gün Gün Coronavirüs salgınının turizme yansımaları*. <https://www.turizmgunlugu.com/2020/03/21/coronavirus-ve-turizm/>. (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- BRAHMBHATT, M. & DUTTA, A. (2008). On SARS type economic effects during infectious disease outbreaks. *The World Bank*. doi: 10.1596/1813-9450-4466.
- BUCHINSKY M. (1995). “Estimating The Asymptotic Covariance Matrix For Quantile Regression Models A Monte Carlo Study”, *Journal of Econometrics*, 68 (1995): 303-338.
- CHHIPA, M.A. & NABI, A.A. (2016). Factors affecting share prices of banking sector of Pakistan. *Journal of Economic Info* 3(1), 1-5. doi:10.31580/jei.v3i1.82
- ÇAĞLAR, A. & KETEN, N.D. (2018). “İllerin İnsani Gelişme Endeksinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçülmesi”, *Ege Akadmeik Bakış Dergisi*, 18(4), doi: 10.21121/eab.2018442987.
- ÇİLLİ, M.(2007). *İnsan Hareketlerinin Modellenmesi ve Benzeşiminde Temel Bileşenler Analizi Yönteminin Kullanılması*, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 240 s, 2007.
- DAVIES, S. E. (2013). *National security and pandemics*. Erişim tarihi: 06.05.2021, <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-and-pandemics>.
- DELOÏTTE, “Küresel Covid-19 Salgınının Türkiye’de Farklı Kategorilere Etkileri”, Nisan 2020, Çevrimiçi, <https://www2.deloitte.com/tr/tr/pages/consulting/articles/kuresel-covid-19-salgininin-turkiyede-farklikategorilere-etkileri.html>, Erişim Tarihi: 01.05.2021
- DEMİR, İ. (2020). *Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri*. ULİSA12 | Sayı 1. 2020, Nisan. https://aybu.edu.tr/yulisa/contents/files/ULİSA12_Kovid_19_Ekonomik_Etkiler.pdf (Erişim Tarihi: 25.04.2020)
- DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ, DSÖ (2020a). *Coronavirus (COVID-19) outbreak*. Erişim Tarihi: 02.05.2020, <https://www.who.int/westernpacific/emergencies/covid-19>.
- Dünya Sağlık Örgütü, DSÖ (2020b). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. Erişim Tarihi: 02.05.2021, <https://covid19.who.int/>.
- EDMUNDS, J. & GAY, N. (2006). Integrating epidemiological and economic modeling: The data nexus. In R. D. Smith, N. Drager & M. Hardimann (Eds.), *The rapid assessment of the economic impact of public health emergencies of international concern* (Chapter 8). Oxford University Press.
- EĞİLMEZ, M. (2021). *Küresel Krizin Üçüncü Aşaması ve Türkiye Ekonomisine Olası Etkileri* <https://www.mahfigilmez.com/2020/03/kuresel-krizin-ucuncu-asamas-ve-turkiye.html> (Erişim Tarihi: 15.05.2021)
- FERNANDES, N. (2020). *Economic effects of coronavirus outbreak (Covid-19) on the world economy*. Available at SSRN 3557504, University of Navarra, IESE Business School.
- FİLİZ, Z. (2003). “Güvenilirlik Çözümlemesi, Temel Bileşenler ve Faktör Çözümlemesi”, *Anadolu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Cilt.4, No.2, s. 211–222.
- GHOSH, S. (2020). Asymmetric impact of COVID-19 induced uncertainty on inbound Chinese tourists in Australia: insights from nonlinear ARDL model. *Quantitative Finance and Economics*, 4 (2), 343-364. doi: 10.3934/QFE.2020016.
- HENISZ, W.J. (2000). *The Institutional Environment For Economic Growth*. *Economics and Politics*, 12(1), 1-31.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND (IMF), (2020). *world economic outlook*, April 2020: The Great Lockdown. Erişim Tarihi: 07.05.2021 <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/World-Economic-Outlook-April-2020-The-Great-Lockdown-49306>.

- KANDİL GÖKER, İ, EREN, B. & KARACA, S. S. (2020). The Impact of the COVID-19 (Coronavirus) on The Borsa Istanbul Sector Index Returns: An Event Study. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19 (COVID-19 Special Issue), 14-41. doi: 10.21547/jss.731980.
- KARABULUT, Ş. (2019). “Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Enflasyon İlişkisi”, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 171-184.
- KASARE, K. S. (2020). Effects of coronavirus disease (COVID-19) on tourism industry of India. *Studies in Indian Place Names (UGC Care Journal)*, 40 (35), 362-365.
- KETEN, N.D. & KANGALLI UYAR, S. (2020). “Konut Fiyatlarının Mekânsal Kantil Regresyon Yaklaşımına Göre Modellenmesi: Denizli İli Örneği”, *Business and Economic Research Journal*, 11(3):713-734.
- KOENKER, R. (2004). “Quantile Regression for Longitudinal Data”, *Journal of Multivariate Analysis*, 91(2004):74-89.
- KOENKER, R. & BASSETT, G. (1978). “Regression Quantiles”, *Econometrica*, 46(1): 33-50.
- KOENKER, R. & HALLOCK, K.F. (2004). “Quantile Regression”, *Journal of Economic Perspectives*, 15(4):143-156.
- KONAK, E.S. (2006). *Bilgisayar Destekli Yüz Tanıma Sistemi Tasarımı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 58 s.
- McCALL, B. (2020). COVID-19 and artificial intelligence: protecting health-care workers and curbing the spread. *The Lancet Digital Health*, 2 (4), 166-167. doi: 10.1016/S25897500(20)30054-6.
- MENIKE, L.M.C.S. (2006). The Effect of Macroeconomic Variables on Stock Prices in Emerging Sri Lankan Stock Market. *Sabaragamuwa University Journal*, 6(1), 50-67. 1689-6041- 2-PB%20(4).pdf.
- QIU, W., RUTHERFORD, S., MAO, A. & CHU, C. (2017). The Pandemic and its impacts. *Health, Culture and Society*, 9 (10), 1-11. doi: 10.5195/HCS.2017.221.
- RAMELLI, S. & WAGNER, A. F. (2020). Feverish stock price reactions to covid-19. Swiss Finance Institute Research Paper No. 20-12, 1-57.
- SANSA, N. A. (2020). The Impact of the COVID-19 on the Financial Markets: Evidence from China and USA. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3562530> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3562530>, 1-26.
- STIGLITZ, J. E. (2019). İktisat teorisi ve politikası için kuzey atlantik krizi’nden çıkarılacak dersler. G. Akerlof, D. R. Olivier Blanchard, & J. Stiglitz (Ed.) içinde, *Ne Öğrendik? Kriz Sonrası Makro İktisat Politikası*, çev.(Ö. Limanlı, & E. Kaya), s. 165-168. Ankara: Efil Yayınevi
- ŞENOL, Z. & ZEREN, F. (2020). “Coronavirus (Covid-19) and stock markets: The effects of the pandemic on the global economy”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7 (4), 1-16
- ŞİT, A. & TELEK, C. (2020). Covid-19 Pandemisinin Altın Ons Fiyatı ve Dolar Endeksi Üzerine Etkileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19 (COVID-19 Special Issue), 1-13. doi: 10.21547/jss.742110
- TAN, W., ZHAO, X., MA, X., WANG, W., NIU, P., XU, W. & WU, G. (2020). A novel coronavirus genome identified in a cluster of pneumonia cases—Wuhan, China 2019– 2020. *China CDC Weekly*, 2 (4), 61-62. doi: 10.46234/ccdcw2020.017..
- TAYAR, T., GÜMÜŞTEKİN, E., DAYAN, K. & MANDİ, E. (2020). “Covid-19 Krizinin Türkiye’deki Sektörler Üzerindeki Etkisi: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi”, *Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi*, Salgın Hastalıkları Özel Sayı, 293-320.
- TURK, M.N. & A. P.PENTLAND (1991). “Eigenfaces for recognition”, *Journal of Cogn. Neuroscience*, Vol.3, pp.71–86, 1991
- VERIKIOS, G., SULLIVAN, M., STOJANOVSKI, P., GIESECKE, J. & WOO, G. (2015). Assessing regional risks from pandemic influenza: A scenario analysis. *The World Economy*. 1-31. doi: 10.1111/twec.12296
- WORLD BANK (WB) (2020). *Global economic prospects*. Erişim Tarihi: 09.05.2021. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>.
- ZEREN, F. & HIZARCI, A. E. (2020). “The Impact of Covid-19 Coronavirus on Stock Markets: Evidence from Selected Countries”, *Muhasebe ve Finans İncelemeleri Dergisi*, 3 (1), 78- 84. doi:10.32951/mufider.706159.
- ZHOU, P., ANG, B.W. & POH, K.L. (2007). A mathematical programming approach to constructing composite indicators. *Ecological Economics*, 62(2007),291- 297.

Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi: Ortaokul Öğrencileri Örneği

The Effect of Family's Academic Attitude on Responsibility to Learning: Example of Secondary School Students

Ramazan SONTUR^a

Erkan BİLGİLİ^b

Cuma ÖĞÜT^c

Özet

Ebeveynlerin çocuklarının akademik hayatındaki tutumları, öğrencilerin akademik başarısı üzerinde etkili olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Öğrencilerin okulda başarılı olmaları için ihtiyaç duydukları sosyal ve entelektüel sermayenin çoğunu doğrudan etkileyen ve öğrenme sorumluluğuna sahip olmasını sağlayan, çocuğun ev ortamı ile ailelerin sergiledikleri akademik tutumdur. Bu çalışmanın amacı, 300 ortaokul öğrencisi için ailenin akademik tutumunun öğrenme sorumluluğu ile ilişkisini ortaya koymaktır. Korelasyon analizi sonucunda, ebeveyn akademik başarı baskısı boyutu ebeveyn akademik başarı desteği boyutu ile %68.4 azaltıcı yönde, öğrenme sorumluluğu ile %67.9 pozitif yönlü anlamlı ilişkilidir. Ebeveyn akademik başarı desteği boyutu öğrenme sorumluluğu ile %71.4 pozitif yönlü anlamlı ilişkili olarak belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucunda, ailenin akademik tutum puanı 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.685 br. artmaktadır. Ebeveyn akademik başarı baskısı 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.684 br. azalmakta ve ebeveyn akademik başarı desteği 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.718 br. artmaktadır. Görüleceği üzere, ailenin akademik tutumu öğrenme sorumluluğu üzerinde anlamlı etkili çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme, Aile Akademik Tutumu, Öğrenme Sorumluluğu.

Jel Kodları: M10, C83.

Başvuru: 12.11.2021

Kabul: 20.12.2021

Abstract

It is widely accepted that the attitudes of parents in their children's academic life have an impact on the academic success of students. It is the home environment of the child and the academic attitude of the families that directly affect most of the social and intellectual capital students need to be successful at school and enable them to take responsibility for learning. The aim of this study is to reveal the relationship between the academic attitude of the family and the responsibility for learning for 300 secondary school students. As a result of the correlation analysis, the dimension of parental academic achievement pressure was significantly associated with the dimension of parental academic achievement support in a decreasing direction by 68.4%, and with the responsibility of learning 67.9% in a positive direction. Parental academic achievement support dimension was determined to be positively and significantly related to learning responsibility by 71.4%. As a result of the regression analysis, when the academic attitude score of the family increases by 1 br, the learning responsibility is 0.685 br. increasing. When the parental pressure for academic achievement increases by 1 br, the responsibility for learning becomes 0.684 br. decreases and when parental academic achievement support increases by 1 br, learning responsibility becomes 0.718 br. increasing. As can be seen, the academic attitude of the family has a significant effect on learning responsibility.

Keywords: Learning, Family Academic Attitude, Responsibility for Learning.

Jel Codes: M10, C83.

^aOkul Müdürü- Sontur-Ramazan, Milli Eğitim Bakanlığı, sonturemre@hotmail.com

^b Okul Müdür Yardımcısı-Bilgili-Erkan, Milli Eğitim Bakanlığı, kanhannaz@gmail.com

^c Okul Müdür Yardımcısı-Öğüt-Cuma, Milli Eğitim Bakanlığı, cmysmn.0125@gmail.com

Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi: Ortaokul Öğrencileri Örneği

GİRİŞ

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin hedefi olan başarıya ulaşmada en önemli etken öğrenenin öğrenme sorumluluğudur. Öğrenme sorumluluğu, öğrencinin okul başarısı ve akademik yaşantısı için anahtardır bu bakımdan da çok önemlidir. Öğrenme sorumluluğunun önemi doğrultusunda konuyla ilgili olarak literatürde farklı yaklaşımlarla çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Ailelerin verdiği destek başarı üzerinde oldukça etkilidir. Brown (1999: 87) gerçekleştirdiği çalışmada, bağları güçlü olan ailelerin kendi çocukları için yüksek hedefler koyduğunu, çocuklarına düzenli bir ev hayatı sağladıklarını ve çocuklarının başarılarını desteklediklerini, buna benzer ailelerin çocuklarının daha fazla başarı sahibi olduklarını belirtmiştir. Tam tersi durumda, yalnızca öğretmenlerini otorite olarak algılayan, gürültülü ve düzensiz bir ev içerisinde yaşamını sürdüren, ekonomik yetersizlikler içerisinde yaşayan aile çocuklarının başarısı diğerlerine oranla oldukça düşük düzeydedir. Buna ek olarak, öğrenci ebeveynlerinin çocuklarına gösterdiği yanlış tutum, ilgisizlik hali, baskı ve sert davranışları, sevgisizliği veya fazla ilgisi ise öğrencilerin ders çalışmaktan soğumasına, korku ve gerginlik içerisinde olmalarına neden olacaktır.

Aileler sahip oldukları sosyo-ekonomik düzey, çocuklarının eğitimle ilgili ihtiyaçlarına yaklaşım geliştirmelerine, çocuklarına sağlayacakları desteğin kalitesine ve niteliğine, çocuklarına verebilecekleri eğitimin nasıl bir ortamda olacağına ve eğitimde kullanılacak araçların ne özelliklere sahip olacağına etki etmektedir. Bu nedenle, ailelerin sahip olduğu sosyo-ekonomik seviye çocuklarının akademik başarılarını etkilemektedir. Çocuklarına yakın ilgi gösteren, çocuklarının çalışma ortamını düzene sokan, başarıları överek destekleyen, başarısızlık durumunda çocuğunu cesaretlendiren ve motive eden yaklaşım sergileyen ebeveynlerin çocuklarının yüksek seviyede başarı sergilediği bir çok çalışmada ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın amacı, öğrenme sorumluluğunda ailenin akademik tutumunun etkisi incelemektir. Buradan hareketle, ilk aşamada kavramsal çerçeve içinde öğrenme, öğrenme sorumluluğu ve ailenin akademik tutumunun öğrenme sorumluluğuna etkisi konularına değinilmiştir. Son aşamada korelasyon ve regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiş, bulgular yorumlanmıştır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Öğrenme

İnsan diğer canlılardan farklı olarak öğrenme yetisini kontrol edebilen ve geliştirebilen bir canlıdır. Birey yaşadığı sürece öğrenmektedir. İnsana ve insanın doğasına en yakışan durumlardan olan öğrenme ile ilgili çalışmalar farklı disiplinlerin konusu olmuştur olmaya da devam etmektedir. Eğitim bilimlerinin temel kavramlarından olan öğrenme farklı eğitim kuramlarında ele alınmış ve açıklanmıştır. Öğrenmenin tanımına baktığımızda “tutum ve davranış değişikliği”, “yaşantı kazanımı”, “kalıcı değişiklikler”, “yenilenme” gibi kavramları görürüz (Özby, 2003: 132).

Öğrenme süreci kişiden kişiye farklılık gösteren bir süreçtir. Bu sebeple her bireye ve her duruma uygun bir öğrenme stratejisinin olması mümkün değildir. Bu sebeple üzerinde fazlaca araştırma yapılmasına rağmen bütün öğrenme durumlarını kapsayan ve açıklayabilen bir öğrenme tanımı yapılamamıştır. Genel anlamda öğrenme bireylerin çevreleriyle olan karşılıklı etkileşimlerinden doğan ve bireylerde gözlenebilen veya gözlenemeyen kısmen kalıcı olan değişikliklerin oluşum sürecidir (Akpınar, 2011: 25). En geniş tanım, tutum ve davranışlarda ortaya çıkan değişiklik olarak ifade edilebilir. Herhangi bir değişiklik meydana geldiyse bireyin o davranışı öğrenmiş olduğu kabul edilir (Baymur, 1994: 38).

Can (2005: 98) öğrenmeyi vücudun biyolojik gelişiminde bağımsız kısmen kalıcı olan davranış değişimi olarak tanımlarken, Senemoğlu (2012: 28) ise öğrenmeyi bireylerin çevreleriyle etkileşimlerinden ortaya çıkan ve kısmen kalıcı olan davranış değişikliğidir, şeklinde tanımlamıştır.

1.2. Öğrenme Sorumluluğu

Öğrenmeyi farklı kuramlarla açıklayan eğitim bilimcilerin yanında öğrenmenin, öğrencinin kendi sorumluluğunda olduğuna ve öğrencinin kendi iradesiyle sorumluluk alma bilincini geliştirdiğini düşünen eğitim bilimciler de vardır. Bu doğrultuda ortaya çıkan “öğrenme sorumluluğu” kavramını açıklamak gerekmektedir.

Sorumluluk bireylerin eylemlerinin farkında olup bunların yarattığı olumlu olumsuz sonuçları kabul edip üstlenmesidir. Sorumluluk duygusu ise üstlenilmiş olan görevlerin veya verilmiş olan herhangi bir ödevin her türlü koşulda yerine getirilmesi ve bunlardan doğan sonuçların üstlenilmesi duygusudur (Yontar ve Yurtal, 2009: 1315).

Sorumluluğun bir davranış biçimi olarak gelişmesinin temeli erken çocukluk dönemlerine dayanır. Öncelikle aileden kazanılan bu edimin gelişmesi çocuğun eğitim sürecinde devam eder. Özen, çocuklar için “sorumluluk” kavramını “erken çocukluk döneminden başlayarak, çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir” şeklinde açıklamıştır. Yine konuyla ilgili olarak “*kuramcılarının hepsinin sorumluluk konusundaki ortak vurguları, kişisel güç (psikolojik sağlamlık), ‘gelişmiş bir ego’ ve ‘öz kontrol’ dür.*” demektedir (Özen, 2015:8).

Öğrenme sorumluluğu kavramı ile ilgili yapılan tanımlara bakıldığında Yeşil (2013) konuyla ilgili olarak, “öğrenme sorumluluğu”nun öğrenme sürecinde öğrencinin kendi üzerine düşen sorumlulukları öğrenmesi hususunda dikkate alınması gereken bir kavram olduğunu söylemektedir. (Yeşil, 2013: 1217). Kolan (2020: 34) ise bu kavramı, “*öğrenenin akademik başarılarından sorumlu olduğunu fark ederek kendi öğrenmesinde aktif rol almak, derslere hazırlıklı olmak, verilen ödevleri*

zamanında tamamlamak, eğitim hedeflerine ulaşmak için bir plan belirlemek, geliştirmek ve uygulamak olarak tanımlanabilir.” şeklinde açıklamıştır. Öğrenme sorumluluğu, öğrenen bireyin; eksik hissettiği şeyleri ve görevlerini tamamlama, hedefe ulaşmak için gerekenleri belirleyip gerçekleştirme amaçları doğrultusunda çaba gösterirken hissettiğidir. Öğrenme sorumluluğu, öğrenmenin özelliğinin belirlenmesi konusunda önemlidir. (Yakar ve Saracaloğlu, 2017: 28).

Temel eğitimin asıl işlevlerinden birisi olan sorumluluk kazandırma, öğrencinin kendi öğrenmelerini yönetebilme ve iyileştirebilme için öğrenme sorumluluklarını fark etmesi ve bu hususta bilinçlenmesidir. Öğrenenin sorumluluk duygusunun gelişmesi için iki kaynak vardır Bunlar iç ve dış kaynaklardır. Dış kaynakları aile, kültür, içinde yaşanan sosyal çevre, gelenek, hukuk kuralları, eğitimciler/öğretmenler ve akran grubu olarak sayabiliriz. Öğrenenin performansını belirleyen dış kaynaklardır. Öğrenenin idealleri, özsaygısı, kendini gerçekleştirme arzusu, öz düzenleme becerisi de iç kaynaklardır (Yeşil, 2013: 1215).

Allan (2006: 92) öğrenendeki öğrenme sorumluluğunun boyutlarının altı tane olduğunu belirtmektedir:

- “1. Okula ve öğrenmeye yönelik oryantasyon,
2. Öğrenme etkinliklerine aktif katılım,
3. Öğrenmenin kontrolü ve otonomi,
4. İnisiyatif,
5. Öğrenme kaynaklarının kontrolü,
6. Sınıftaki davranışların kontrolü ve iş birliği.”

Bu boyutlar kısaca açıklanacak olursa sırasıyla:

1. Öğreneni okulda içinde bulunduğu öğrenme ortamıyla alakalı bilgilendirir.
2. Öğrenenin öğretme/öğrenme süreçlerine aktif katılımıdır.
3. Öğrenenin öğrenme durumlarında; öğrenenin kendisinin ve öğretmenin denetiminin olması ve öğrenmenin özerk olması.
4. Öğrenme hususunda öğrenenin kendi sorumluluğunun farkına vararak sonuçlarını üstlenmesi.
5. Öğrenenin öğrenme sürecindeki kullanacağı kaynakları bilip onlara ulaşarak kullanması.
6. Öğrenenin öğrenme ortamlarından olan sınıfta sergilediği davranışlarını kontrol edebilmesi ve diğer öğrenenler ile grup çalışması yapılabilmesidir (Allan, 2006: 92).

Öğrencilerin öğrenme sorumluluğunu kazanmaları için onlarla sadece konuşmak ve öğütler vermek yeterli olmamaktadır. Okullarda bu konuda yani öğrencilerin öğrenme sorumluluğunu kazanması konusunda onlara eğitimler verilmelidir (Şekerci, 2020). Öğrencinin akademik başarısının artıp sınıfta geliştirebilecek istenmedik davranışların azalmasında öğrenme sorumluluğu önemlidir. Yine eğitimin kalitesinin artması; öğrencinin özdenetim, öz düzenleme benzeri becerilerinin düzeyinin yükselmesi için öğrencinin öğrenme sorumluluğunu kazanması çok önemlidir. (Yeşil, 2013: 1217).

Öğrenme sorumluluğu kazanmış olan öğrenci, kendisini öğrenmeye odaklanmıştır, öğrenmesinin önündeki engelleri aşmaya çalışır ve bu öğrenci, öğrenme konusunda yapabileceğinin en iyisini yapan öğrencidir. Sorumluluk kazanmış öğrenci için öğrenme sorumluluğu kendisini hem okulda hem de hayatta başarıya götürecektir (Bacon, 1993: 202).

Allan (2006: 93), öğrenendeki öğrenme sorumluluğu davranışlarını;

“En kısa zamanda öğrenmek istemek”,

“Mümkün olduğunca elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmak”, “Gelecekteki başarı için okul başarısının önemli olduğuna inanmak”,

“Zorlu öğrenme görevlerini tercih etmek”

vb. olarak dile getirmiştir. Bu davranışları öğrenci, okul içinde/dışında sergileyebilir. Eğitim-öğretim ortamlarının demokratikleştirilmesiyle öğrenci, öğrenme sürecinde daha çok katılımcı olacak ve daha çok öğrenme sorumluluğunu üzerine alacaktır (Cook-Sather ve Luz, 2015: 1100).

Öğrenenlerin okula dönük sorumluluklarını açıklamada sosyobilişsel kuramlarda işaret edilen motivasyon ve irade süreçlerini anlamalıdır. Sosyobilişsel kuramlar öğrenenin öğrenmesinde ve performansında kendisinin etkili olduğunun altını çizmektedir. Fakat öğrenci üzerinde etkili olan dış kaynakların öğrencinin düşünme ve davranışlarını etkilediği gerçeği de yadsınmamalıdır. Öz düzenleme becerisi taşıyan öğrenen, bir şeyleri öğrenmesi sırasında, kendi duygularını ve düşüncelerini denetleyerek hedeflediği işlerde kendisinin öğrenme sorumluluklarını gerçekleştirir (Corno, 1992: 71; Zimmerman ve Schunk, 1989: 56).

Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi: Ortaokul Öğrencileri Örneği

Kendi öğrenmesinde sorumluluk alan öğrenenler; hedeflerini belirlemekte, düzenlemekte, eylemde bulunmakta belirleyicidirler ve başarıları uğruna gerekirse davranış değişikliği gösterebilirler değiştirebilirler (Barr ve Tagg, 1995: 701). Öğrencinin kendi öğrenme sorumluluklarını alıp gerekli etkinliklerde aktif olması ondaki öğrenmelerin kalıcı olmasını sağlarken aynı zamanda da öğrencinin sorumlu birey olarak yetişmesine katkıda bulunur (Başbay, 2008: 5).

1.3. Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi

Toplumların geleceği olan yeni nesillerin yetiştirilip geleceğe hazırlanmasında en büyük rolün aileye düştüğü yadsınmaz bir gerçektir. Ailenin çocuğa yönelik tutum ve davranışları ve bunlarla birlikte yine ailenin hayata, eğitim öğretime bakış açıları çocuğun yetişmesinde etkili olmaktadır. Çocuğun içerisine doğduğu aile onun ilk sosyal çevresidir. Hızla büyümenin ve kişiliğin şekillenmeye başladığı çocukluk ve gençlik devresinde bireylerin bu sosyal çevresinin yani ailesinin tutumu onların hem akademik başarılarını hem de ileriki yaşamlarındaki başarıları etkiler (Dam, 2008: 81).

Aile eğitimi olan yaklaşımıyla çocuğunu etkiler. Çocuk da ailesinin yaklaşımları doğrultusunda bir tutum geliştirir. Aile çocuğunun eğitimini destekler ve etkin bir şekilde eğitimine katkı sağlarsa çocuk okula gitmeye istekli olur ve başarmaya çalışır. Diğer taraftan hataya karşı tolerans gösteremeyen aileler çocuğun kapasitesini göz önüne almadan onu kapasitesinin üstünde beklentilerle kendi istekleri yönünde büyük başarılar beklentisinde olarak çocuklarını baskılamaktadır. Bu da çocukta başarısızlık korkusunu doğurur (Şeker, 2013: 64). Pek çok ülkede ailelerin çocuğun akademik başarıları üzerinde etkili olmalarından dolayı aileleri, çocuklarının eğitim alanlarına dahil etmek için etkinlikler yapılmaktadır (Kayıslı, 2008: 69-83). Aile bireylerinin eğitim seviyeleri, ailenin ekonomik olarak refah seviyesi ve yine ailenin kültürü ile birlikte çocuk eğitimi konusundaki bilgileri, çocuklarına verdikleri değer çocuğun okuldaki başarısını etkilemektedir. Ebeveynlerin çocuklarını takip etmeleri, derslerde öğrendiklerinden haberdar olmaları ve ona gereken şekilde destek vermeleri onların okuldaki başarısına pozitif yönlü etki yapmaktadır (Bayoğlu vd., 2009: 125). Ailenin çocuğuna sunduğu fırsatlar da çocuğun akademik başarısını etkilemektedir.

Ebeveynlerin çocuklara yönelik eğitim beklentisi ve davranışsal desteği, bir dereceye kadar onların sosyoekonomik durumlarından, kaynaklarından ve yeteneklerinden de etkilenir. Farklı kaynaklara sahip ailelerin sağlayabileceği eğitim desteğinde önemli farklılıklar vardır. Ebeveynlerin çocuklarının eğitimi için davranışsal desteği (ödevleri kontrol etme, okul koşullarını tartışma vb.) çocukların iyi çalışma alışkanlıklarının oluşmasını teşvik edebilir ve akademik performanslarını etkileyebilir (Steinberg vd., 1992: 1266; Fan ve Chen, 2001: 1-22; Zhao ve Hong, 2012: 47).

Ailenin kendi geçmişinden ve kendi ailesinden getirdiği bakış açıları, ekonomik olarak ihtiyaç içerisinde olması, sosyal statüsü, yaşadığı çevre gibi etmenler onun eğitime ve akademik hayata dair bakışını etkilemektedir. Aile, çocuğu aileye bir yük ve aile için bir gelir kapısı olarak gördüğünde onun eğitimi önünde engel olabilmektedir. Bu olumsuz yaklaşım çocuğun eğitim görmesine engel olduğu gibi çocukta da eğitime karşı negatif bir tutum geliştirmektedir. Oysa çocukta öğrenme sorumluluğunun gelişmesi için öncelikle ailenin eğitime ve öğrenmeye önem vermesi ve bu konuda çocuğun okulu ve eğitimcileri ile iş birliği içinde olarak onu teşvik etmesi gerekmektedir.

2. İSTATİSTİK ANALİZ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çocukların geleceğe hazırlanmasında en önemli görev, hiç şüphesiz ebeveynlere düşmektedir. Kişiliğin yapılanması ve gelişmesinde kalıtsal olarak gelen özelliklerden sonra en güçlü ve önemli etkenin aile içi iletişim olduğu bütün psikologlar tarafından kabul edilmektedir. Aile, çocuğun okul çağı gelmeden evvel kişilik yapısının temelini oluşturduğu ve gelişimsel yönden kritik evrelerin yaşandığı ortam olduğundan, ebeveynlerin çocuk üzerinde etkisi yalnızca kişisel yapısının yoğurulmasında değil ileriki yıllarda çocuğun eğitim süreci, seçeceği iş sahası gibi birçok alanda da kendini göstermektedir. Anne bana tutumunun en önemli çıktılarında biri de öğrenme sorumluluğu üzerindeki yapılandırıcı etkisidir. Öğrencilerin bilişsel yeteneklerini ölçümleyen, derslerdeki performansın betimlenmesini sağlayan, öğrencinin derslerde elde ettiği

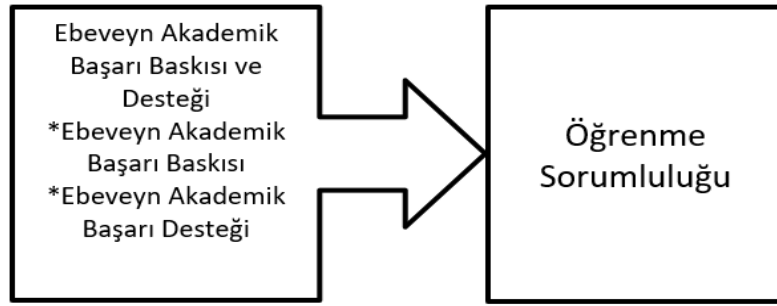
başarıyı ifade eden kavram akademik başarı olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla akademik başarı, öğrencilerin okul hayatında hedeflenen tutumlara erişme seviyesi olarak tanımlanabilmektedir. Öğrenme sorumluluğunun eğitim-öğretimde ulaşılmak istenen başarıda önemli bir rolü olduğu bir çok akademik çalışma ile ortaya konulmuştur. Öğrenme sorumluluğu, öğrenenlerin eksik hissettikleri şeyleri tamamlamak, görevleri yerine getirmek, hedeflere ulaşma yolunda gereklilikleri saptayarak gerçekleştirmek gibi amaçlarla hareket ederken hissettikleridir. Bu çalışmanın amacı, İstanbul'da Üsküdar ilçesinde eğitim veren ortaokul öğrencilerine yönelik ailenin akademik tutumunun öğrenme sorumluluğuna etkisini ortaya koymaktır.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Model

Çalışmanın ana hipotezi, ailenin akademik tutumunun öğrenme sorumluluğu ile anlamlı ilişkili olduğu yönüyledir. Ayrıca çalışmaya katkısı olacağı düşünülen iki alt hipotez eklenmiştir. Çalışmada geliştirilen hipotez Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Hipotezleri

H	Hipotezler
H ₁ (ana hipotez)	Ailenin akademik tutumu (AAT) Öğrenme sorumluluğu (ÖS) ile anlamlı ilişkilidir.
H ₂ (alt hipotez)	Akademik başarı desteği (ABD) alt boyutu öğrenme sorumluluğu (ÖS) ile anlamlı ilişkilidir.
H ₃ (alt hipotez)	Akademik başarı baskısı (ABB) alt boyutu öğrenme sorumluluğu (ÖS) ile anlamlı ilişkilidir.

Şekil 1: Araştırmanın Modeli

2.3. Araştırmanın Örnekleme, Varsayımlar ve Kısıtlar

Araştırmanın evrenini İstanbul'da Üsküdar ilçesinde eğitim veren 10 özel ortaokulun öğrencileri oluşturmaktadır. Bu okullardan ankete gönüllü katılan farklı sınıf öğrencileri örnekleme oluşturmaktadır. Toplam 250 öğrenci için analizler gerçekleştirilmiştir. Anketler örgün eğitim başladığı için pandemi tedbirleri alınarak yüzyüze yapılmıştır. Öğrencilerin sorulara yanıt verirken gerçek duygularını ve düşüncelerini yansıttıkları varsayılmıştır. Öğrencilerin, anket sorularının gerçek anlamını kavradıkları kabul edilmiştir. Anket İstanbul ili ve Üsküdar ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca, özel okul öğrencileri ile yapılmış olması diğer bir kısıtı oluşturmaktadır.

2.4. Veri Toplama Aracı

Araştırma nicel araştırma yönteminin "tarama deseni"yle yapılmıştır. "Tarama deseni", bir evren içinden seçilmiş olan bir örneklem üstünde yapılmış olan araştırmalarla evren genelinin "eğilim, tutum ve görüşlerinin" nicel şekilde betimlenebilmesine olanak verir. "Tarama deseni", bir grubun belli bir konuya veya soruna dönük düşüncelerinin sorular aracılığı ile ortaya çıkarılmasıdır. Seçilmiş olan grup içinde bulunan bireyler üzerinden gruba ait mevcut durumu belirlemeyi ve yine gruba ait görüş, inanç ve tutumlar konusunda bilgiler elde etmeyi sağlar. Kullanılmış olan her iki ölçek de geçerlilik ve güvenilirliği daha önce denenmiş olan araştırmalardan alınmıştır.

Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı ve Desteği Ölçeği: Ölçek Kapıkıran (2016) tarafından ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik geliştirilmiştir. Araştırmada, 10 maddelik Ebeveyn Akademik Başarı Baskısıyla 5 maddelik Ebeveyn Akademik Başarı Desteği alt ölçeklerinden oluşmaktadır. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, $\alpha=.82$ 'dir. Ölçekte ters madde yoktur. Her bir alt boyut toplam puanı arttıkça baskı ve destek artmaktadır. "(1) Hiçbir zaman", "(2) Nadiren", "(3) Bazen", "(4) Oldukça sık", "(5) Hemen hemen her zaman" biçiminde 5'li Likert formatındadır.

Öğrenmeye Yönelik Sorumluluk Ölçeği: Ölçek, Yakar ve Saracaloğlu (2017) tarafından ortaokul öğrencilerine yönelik oluşturulmuştur. Ölçek 35 maddelik ve tek boyutludur. Ölçeğe ait "Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı", $\alpha=.94$ olarak elde edilmiştir. Ölçekte ters madde yoktur. Katılımcıların ölçekten almış oldukları yüksek puanlar, öğrenmeye dönük sorumluluk

Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi: Ortaokul Öğrencileri Örneği

düzeylerinin yüksek olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ölçek cevapları “kesinlikle katılmıyorum” (1) “kesinlikle katılıyorum” (5) olarak Likert formatı yapıdadır.

Ankette ilk bölüm akademisyenlere yönelik demografik bilgiler, ikinci bölümde örgütsel sosyal sermaye ve performans ölçeği yer almaktadır.

2.5. İstatistik Bulgular ve Değerlendirme

Anket çalışması sonucu ortaya çıkmış olan verilerin güvenilirliğini ölçme için “Cronbach Alpha, İkiye Bölme (split), Paralel, Mutlak Kesin Paralel (strict) testleri” kullanılmıştır. “Cronbach Alpha değeri”nin %70’in üzeri görülmesi, anket çalışmasının başarılı olduğunun sayısal ifadesidir. Bazı araştırmacılarca ise %75’in üzeri temel alınmaktadır (Sezgin ve Kınay, 2010: 113; Sezgin, 2016: 1287). Öbür kriterlerin de %70’in üzeri olması, ankette iç tutarlılığın olduğunu ve sonuçların güvenilirliğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın anket güvenilirlik analizi sonuçları;

Cronbach-Alpha = 0.896,

Paralel = 0.896,

Split = 0.895-0.898

Strict = 0.897 şeklindedir.

2.5.1. Demografik ve Genel Bilgiler Yüzde Dağılım Bilgileri

Öğrencilerin demografik dağılımı ve genel bilgileri aşağıdadır:

- Öğrencilerin %47.5’i kız öğrenci ve %52.5’i erkek öğrencidir.
- Öğrencilerin %21.8’i 5.sınıf, %31.3’ü 6.sınıf, %26.9’u 7.sınıf ve %20’si 8.sınıfta okumaktadır.
- Öğrencilerin anne eğitimi %39.4’ü lise mezunu % 44.1’i üniversite mezunu ve %16.5’i lisansüstü eğitim almıştır.
- Öğrencilerin baba eğitimi %37.8’i lise, %48.1’i üniversite ve %14.1’i lisansüstü eğitim almıştır.
- Öğrencilerin %35.8’i tek çocuk, %30.4’ü iki kardeş, %28.7’si üç kardeş ve %5.1’i dört kardeştir.

2.5.2. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Açıklayıcı faktör analizi için veri setinin “Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliği”, 0.70’in üzeri (iyi düzey) olup 0.922’dir. Analizi gerçekleştirilecek değişkenlerin tutarlılığını ölçme amaçlı gerçekleştirilen “Bartlett küresellik testi”nin sonucu istatistiksel olarak anlamlı ($\chi^2=7824.67$ ve $p=0.000$) çıkmış bununla birlikte “anti-ımaj korelasyon matrisi” sonucuna göreyse ifadelerin çapraz ilgi katsayısı sınır değer olan 0.5’in üstünde 0.60-0.88 arası olarak görülmüştür. Faktör tutma metodu olarak “varimax döndürme” metoduyla “temel bileşenler analizi” yönteminden yararlanılmıştır. Faktör yapısında, toplam varyansın %76.40’ını açıklayan 3 faktörlük bir yapıya ulaşılmıştır. Faktör yükü değerlerinin 0.598-0.823 değer aralığında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Tablo 2. Faktör Analizi Sonuçları ve Cevap Ortalamaları

Faktörler	Varyansı Açıklama Yüzdesi	Cronbach-Alpha (CA)	Cevap Ortalaması
Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı	%29.5	0.876	3.47
Ebeveyn Akademik Başarı Desteği	%26.6	0.871	3.96
Öğrenme Sorumluluğu	%20.3	0.889	4.08

KMO= 0.922; Bartlett $\chi^2=7824.67$ ve $p=0.000$;
Varyans Açıklama Yüzdesi Toplamı: %76.40

2.5.3. Korelasyon Analizi Sonuçları

Faktör analiziyle belirlenmiş olan 4 boyuta yönelik korelasyon analizi sonucu aşağıda Tablo 3’te görülmektedir

Tablo 3. Korelasyon Analizi Sonucu

		Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı	Ebeveyn Akademik Başarı Desteği	Öğrenme Sorumluluğu
Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı	r	1.000	-.684*	.679*
	p		.000	.002
Ebeveyn Akademik Başarı Desteği	r		1.000	.714*
	p			.000
Öğrenme Sorumluluğu	r			1.000
	p			

*0.05 için anlamlı ilişki

Analizi yapılan boyutlar birbiri ile anlamlı ilişkilidir. “Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı” boyutu “Ebeveyn Akademik Başarı Desteği” boyutu ile %68.4 azaltıcı yönde, Öğrenme Sorumluluğu ile %67.9 pozitif yönlü anlamlı ilişkilidir. Ebeveyn Akademik Başarı Desteği boyutu Öğrenme Sorumluluğu ile %71.4 pozitif yönlü anlamlı ilişkilidir. Görüleceği üzere, ailenin akademik tutumu öğrenme sorumluluğunu olumlu yönde etkilemektedir.

2.5.4. Regresyon Analizi Sonuçları

Çalışmada, ailenin akademik tutumu ve öğrenme sorumluluğu ilişkisi tespiti için regresyon analizleri uygulanmıştır. Ailenin akademik tutumu “bağımsız değişken”, öğrenme sorumluluğu “bağımlı değişken” şeklinde tanımlanmıştır. Varsayım sağlanma amaçlı “Newey-West” algoritmasıyla analiz yapılmıştır.

Tablo 4. Regresyon Analizi Tahmin Sonuçları

MODEL1:				
Bağımlı Değişken:				
Öğrenme Sorumluluğu	Katsayı	St. hata	t istatistiği	p (anlamlılık)
Sabit	1.746	0.503	3.471	0.001*
Ailenin Akademik Tutumu	0.685	0.071	9.647	0.000*
R ² = 0.710 F _{hesap} =23.45 F _{anlamlılık} =0.000 Harvey test (p) = 0.109				
LM test (p)= 0.127 Jarque-Bera (p)=0.251				
MODEL2:				
Bağımlı Değişken:				
Öğrenme Sorumluluğu	Katsayı	St. hata	t istatistiği	p (anlamlılık)
Sabit	1.956	0.553	3.537	0.005*
Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı	-0.684	0.073	-9.369	0.000*
Ebeveyn Akademik Başarı Desteği	0.718	0.087	8.252	0.000*
R ² = 0.724 F _{hesap} =27.18 F _{anlamlılık} =0.000 Harvey test (p) = 0.115				
LM test (p)= 0.139 Jarque-Bera (p)=0.265				

*0.05 için istatistik anlamlı değişken

Değerlendirilen modellerin anlamlı olduğunu/olmadığını ifade etmekte olan F testine göre; p<0.05 olması modelin anlamlı olduğunu göstermektedir. Model 1 ve model 2 varsayımlarının heteroskedasitesi (eş varyanslılık sağlanmama durumu) için “Harvey testi” kullanılmıştır. Bu testin sonucu olarak p>0.05 olduğu için homoskedasite (eş varyans durumu) sonucuna ulaşılmıştır. “Otokorelasyon” sorunu ile alakalı olarak “LM testi” uygulanmıştır. Testin sonucuna göre p>0.05 olduğundan “otokorelasyon” olmadığı görülmüştür. Hata payı normalliği belirleme ile alakalı yapılan “Jarque-Bera testi”nin sonucunda da p>0.05 olduğu için, hata dağılımının normal olduğu görülmüştür. Çıkan sonuçlara bakıldığında; modelin varsayımları sağlanmıştır, ortaya çıkan sonuçlar ise yoruma uygundur ve güvenilir yapıdadır.

Model 1 çıktılarında görüleceği üzere; ailenin akademik tutum puanı 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.685 br. artmaktadır. Ailenin akademik tutumu öğrenme sorumluluğunu olumlu yönde etkilemektedir. Diğer yandan model 2 için;

Ailenin Akademik Tutumunun Öğrenme Sorumluluğuna Etkisi: Ortaokul Öğrencileri Örneği

Ebeveyn Akademik Başarı Baskısı 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.684 br. azalmaktadır. Ebeveyn Akademik Başarı desteği 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.718 br. artmaktadır. **Modelin ana hipotezi H₁ ve alt hipotezler H₂ ve H₃ doğrulanmıştır.**

3. SONUÇ ve ÖNERİLER

Ebeveynlerin çocuklarının akademik kabiliyetlerine güvenmeleri, onları çalışmalarını sırasında desteklemeleri, çalışmalarına katkıda bulunmaları, çalışabilecekleri ve bilişsel olarak uyarılacakları çalışma ortamlarını onlar için hazırlamaları, başardıklarında maddi-manevi ödüllerle teşvik etmeleri durumunda çocuklar kendi öğrenmelerinin sorumluluklarını alacak biçimde yetiştirir ve bu da çocuklardan beklenen başarıyı getirir. Ebeveynlerin çocuklarına başarılı olmalarıyla ilgili baskı yapmaları, kendi başarı algıları doğrultusundadır. Bu doğrultuda ebeveynler çocuğun başarısını küçümseme, onu akranlarıyla kıyaslama, daha yüksek not bekleme, başaramadığında çocuğu aşağılama benzeri yanlış tutum ve davranışlar içerisinde olabilmektedirler. Bu durum da çocukta öğrenme sorumluluğu gelişmesine ket vurmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, 300 ortaokul öğrencisi için aile akademik tutumunun öğrenme sorumluluğu üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Korelasyon analizi sonucunda, “ebeveyn akademik başarı baskısı” boyutu “ebeveyn akademik başarı desteği” boyutu ile %68.4 azaltıcı yönde, öğrenme sorumluluğu ile %67.9 pozitif yönlü anlamlı ilişkilidir. Ebeveyn akademik başarı desteği boyutu öğrenme sorumluluğu ile %71.4 pozitif yönlü anlamlı ilişki olarak belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucunda, ailenin akademik tutum puanı 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.685 br. artmaktadır. Ebeveyn akademik başarı baskısı 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.684 br. azalmakta ve ebeveyn akademik başarı desteği 1 br arttığında öğrenme sorumluluğu 0.718 br. artmaktadır. Görüleceği üzere, ailenin akademik tutumu öğrenme sorumluluğu üzerinde anlamlı etkili çıkmıştır.

Ebeveynlerin çocuklarının eğitim süreçlerine karşı olumlu bir tutum ve bilinç geliştirebilmeleri için, okullarda etkili anne-baba tutumlarını, eğitim ve öğretim kademelerinin işleyiş sürecini, aile yapısının önemini anlatmayı hedefleyen eğitimler düzenlenmelidir. Öğrencilerde, anne babanın akademik tutumları sonucu oluşan olumsuzluk yaratan kaygı, endişe, yetersizlik duyguları ile baş edebilmeleri için okul rehberlik ve danışma hizmetlerinden yararlanması sağlanmalıdır. Okul rehber öğretmenleri ile iş birliği sağlanarak öğrencilerin başarı, başarısızlık durumları üzerinde etkili değerlendirmeler ve incelemeler yapılabilir. İleriki çalışmalarda, farklı illerde değişik öğrenci gruplarına yönelik analizler yapılabilir. Ailenin akademik tutumu ve öğrenme sorumluluğuna yönelik yeni ölçme araçları geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, B. (2011). *Eğitim Programları ve Öğretim*. Data Yayınları, Ankara.
- ALLAN, G. M. (2006). Responsibility For Learning: Students' Understandings and Their Self-Reported Learning Attitudes and Behaviours. (Master's Thesis). Brisbane, Queensland. Erişim adresi: https://eprints.qut.edu.au/16209/1/Gary_Allan_Thesis.pdf
- BACON, C. S. (1993). Student Responsibility For Learning. *Adolescence*, 28, 109, 199-212.
- BARR, B.R. & TAGG, J. (1995). From Teaching To Learning: A new Paradigm For Undergraduate education. *Change*, 27(6), 697-710.
- BAŞBAY, A. (2008). “Öğrenenlerin Bireysel Öğrenme Görevleri İle Zihinsel Becerileri ve Bilişsel Faaliyet Hızları Arasındaki İlişki”, *Eğitim ve Bilim*, 33, 149, 3-17
- BAYMUR, F. (1994). *Genel Psikoloji*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- BAYOĞLU, V., Engin O.A. & Özen Ş., (2009). “Öğrencilerin Okul Başarısını Etkileyen Bazı Temel Değişkenler”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 125-156.
- BROWN, J. H. (1999). College Choice: Perceptions And Priorities. *Educational Management & Administration*, Volume: 27 issue: 1, page(s): 85-98
- CAN, Ş. (2005). “Öğretme-Öğrenmede İpuçları ve Pekiştiricilerin Rolü”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23490/250173>
- COOK-SATHER, A. & LUZ, A. (2015). Greater Engagement İn And Responsibility For Learning: What happens when Students Cross The Threshold Of Student-Faculty Partnership, *Higher Education Research & Development*, 34(6), 1097-1109.
- CORNO, L. (1992). Encouraging Students To Take Responsibility For Learning And Performance. *The Elementary School Journal*, 93(1), 69-83.
- DAM, Hasan. (2008). “Öğrencinin Okul Başarısında Aile Faktörü”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (14), 82-83.

- FAN, X. & MICHAEL Chen. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: a meta-analysis. *Educational Psychology Review* 13 (1): 1–22.
- KAYISILI, K. B. (2008). “Akademik Başarının Arttırılmasında Aile Katılımı”, *Özel Eğitim Dergisi*, 9, 69-83.
- ÖZBAY, Y. 2003. *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, İber Matbaacılık, Trabzon.
- ÖZEN, Y. (2015). *Sorumluluk eğitimi*, Vize Basın Yayın, Ankara.
- SENEMOĞLU, N. 2012. *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*, Pegem Akademi, Ankara.
- SEZGİN, F. H. (2016). Bayesci Faktör Analizi ve Maslach Tükenmişlik Envanteri Uygulaması, *International Conference on Scientific Cooperation for the Future in the Social Sciences (USAK) Bildiriler Kitabı*, Uşak, 22-23 Eylül, 1283-1296.
- SEZGİN, F. H. and KINAY, B. (2010). A Dynamic Factor Model for Evaluation of Financial Crises in Turkey, *Bulletin De la Societe des Sciences Medicales*, No: 1/10, 109-117.
- STEINBERG, L., LAMBORN, S.D., DORNBUSCH, S.M. & DARLING, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed. *Child Development* 63 (5): 1266–1281.
- ŞEKER, M. (2013). İlköğretim 6,7 ve 8. Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Öğrenci Başarısını Etkileyen Faktörler (Tosya) Örneği, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Anabilimleri Dalı, Çorum.
- ŞEKERCİ, H. (2020). “İlkokul öğrencilerinin sorumluluk algısı ve Öğrenme Deneyimleri: Fenomenolojik Bir Araştırma”. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(32), 308-327. doi: 10.29329/mjer.2020.258.16
- YAKAR, A. & SARACALOĞLU, A. S. (2017). “Öğrenmeye Yönelik Sorumluluk Ölçeği”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0 (42), 27-49. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maeuefd/issue/30534/330322>
- YONTAR, A., & YURTAL, F. (2009). “Sorumluluk Kazandırmada Öğretmenler Tarafından Kullanılan Yaptırımların İncelenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, 1300-1337. Erişim adresi: <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/580>
- ZHAO, Y. & YANBI HONG. (2012). Social Capital And Education Attainment: a Perspective Of Social Network Resources And Social Closure. *Sociological Study* 42 (5): 47–68.
- ZIMMERMAN, B. J. & SCHUNK, D. H. (1989). *Self-Regulated Learning and Academic Achievement*. New York: Academic Press.

Covid-19 Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Öğrencilerin Tutumlarının Değerlendirilmesi: Lise Öğrencileri Örneği

Evaluation of Students' Attitudes towards Distance Education in the Covid-19 Period: The Example of High School Students

Tülay GÖKÇE^a
Mehdi DİZGİN^b
Hayrullah AYÇİÇEK^c
Murat DEMİR^d
Tülay BATUR^e

Özet

Tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 salgınının insan yaşamını her yönüyle olumsuz bir şekilde etkilediği yadsınamaz bir gerçektir. Bu doğrultuda insanların kaçınılmaz olarak bir arada bulunduğu eğitim ortamları da riskli yerler arasındadır. Bu durum hem öğrenciler hem öğretim kadrosu açısından birçok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Bu çalışmada, Diyarbakır ili merkezde bulunan 350 lise öğrencisi için uzaktan eğitime yönelik değerlendirmeleri yapılmıştır. Grup farklılığı analizlerinde, sınıf düzeyi açısından kullanılabilirlik, tutum ve özyeterlik açısından anlamlı farklılık elde edilmiştir ve 3. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinin daha yüksek puan aldığı belirlenmiştir. Cinsiyet açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha olumlu yönde cevaplar verdiği, bu kavramlarda daha etkin oldukları belirlenmiştir. Aile gelir algısı açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir. Farkın kaynağı için ortalama cevap değerlerine bakıldığında, Gelir>gider grubunun alt boyutlar için daha olumlu cevaplar verdiği görülmüştür. Korelasyon analizi sonucunda, erişilebilirlik ve başarı puanı %78.1, kullanılabilirlik ve başarı puanı %69.3, tutum ve başarı puanı %62.5, teknolojik olanaklar %77.6 ve özyeterlik başarı puanı ile %60.4 anlamlı ilişkilidir. Regresyon analizi sonucunda, erişilebilirlik artıka başarı notu 0.763 birim, kullanılabilirlik artıka başarı notu 0.652 birim, tutum artıka başarı notu 0.598 birim, teknolojik olanaklar artıka başarı notu 0.744 birim, özyeterlik artıka başarı notu 0.590 birim artış gösterecektir. Başarı notunu yükselten en yüksek ilişki erişilebilirlik, teknolojik olanaklar ve kullanılabilirlik boyutlarında elde edilmiştir. Bu durumda uzaktan eğitim sürecini değerlendirmede başarı anahtarını oluşturan erişilebilirlik, teknolojik olanaklar ve kullanılabilirlik olmuştur.

Anahtar kelimeler: Covid 19, Uzaktan Eğitim, Lise Öğrencileri.

Jel Kodları: D83, L15, I18.

Başvuru: 05.11.2021

Kabul: 23.12.2021

Abstract

It is an undeniable fact that the Covid-19 epidemic, which has an impact all over the world, has negatively affected human life in every aspect. In this direction, educational environments where people inevitably coexist are among risky places. This situation has brought many negativities in terms of both students and faculty members. In this study, distance education evaluations were made for 350 high school students in the city center of Diyarbakır. In group differences analysis, significant differences were obtained in terms of usability, attitude and self-efficacy in terms of grade level, and it was determined that 3rd and 4th grade students got higher scores. Accessibility, usability, attitude, technological possibilities and self-efficacy sub-dimensions differ significantly in terms of gender, and it was determined that male students gave more positive answers than female students and were more active in these concepts. In terms of family income perception, sub-dimensions of accessibility, usability, attitude, technological possibilities and self-efficacy show significant differences. Looking at the average response values for the source of the difference, it was seen that the Income>Expense group gave more positive answers for the sub-dimensions. As a result of the correlation analysis, accessibility and success score are 78.1%, usability and success score 69.3%, attitude and success score 62.5%, technological opportunities 77.6% and self-efficacy success score 60.4%. As a result of the regression analysis, as the accessibility increases, the success grade will increase by 0.763 units, as the usability increases, the success grade will increase by 0.652 units, as the attitude increases, the success grade will increase by 0.598 units, as the technological possibilities increase, the success grade will increase by 0.744 units, and as the self-efficacy increases, the success grade will increase by 0.590 units.

^a Gökçe-Tülay, Milli Eğitim Bakanlığı Sınıf öğretmeni, tygkc.39433943@gmail.com ORCID: 0000-0002-0979 6055.

^b Dizgin-Mehdi, Milli Eğitim Bakanlığı Fen Bilimleri öğretmeni, mehdidizgin6@gmail.com ORCID: 0000-0002-7962-7871.

^c Ayçiçek- Hayrullah, Milli Eğitim Bakanlığı Sınıf öğretmeni, Cicek.0197044@gmail.com ORCID: 0000-0002-2400-7149.

^d Demir- Murat, Milli Eğitim Bakanlığı Sınıf öğretmeni, demmur21@gmail.com ORCID: 0000-0003-0982-7250.

^e Batur- Tülay, Milli Eğitim Bakanlığı Sınıf öğretmeni, armidu5621@gmail.com ORCID:0000-0001-6680-9441.

Covid-19 Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Öğrencilerin Tutumlarının Değerlendirilmesi: Lise Öğrencileri Örneği

The highest correlation that increased the success score was obtained in the dimensions of accessibility, technological possibilities and usability. In this case, accessibility, technological possibilities and usability were the keys to success in evaluating the distance education process.

Keywords: Covid 19, Distance Education, High School Students.

Jel Codes: D83, L15, II.

GİRİŞ

2019'un Aralık ayında Çin'de ilk vakası ortaya çıkan koronavirüs 2019 (Covid-19), kısa zamanda etkisini göstererek tüm dünya ülkelerine yayıldı ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)'nce pandemi ilan edildi. COVID-19 koronavirüsü (Yip ve Chau, 2020) bugün hala daha etkili hale gelmiştir. Son derece bulaşıcı bir hastalık olmakla beraber şu anda bu virüse karşı bir aşının bulunmadığı veya hastalığın etkin bir tedavisinin olmadığı bir gerçektir (Guragai, 2020). Bu bağlamda fiziksel mesafeyi korumak, DSÖ başta olarak dünya genelinde sağlık konusunda otorite olan pek çok bilim adamının da savunduğu bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Covid-19'un yayılmasını önlemede etkili bir yöntem olarak birçok ülkede uygulanmış ve tanımlanmıştır (Hellewell vd., 2020: 488-496). Bu durum günlük yaşamda mühim zorluklar ve değişiklikler getirmiştir (Guragai, 2020: 488-496).

Yükseköğretim Kurulu salgının yayınlama yayılmasını önlemede ilk tedbir olarak 16 Mart 2020 tarihinde üniversite eğitimlerine üç hafta süreyle ara verdiğini ilan etmiştir. İlerleyen süreçte ise güz döneminde eğitimlerin çevrimiçi olarak devam edeceği kararı alınmıştır. Pek çok üniversite YÖK'ün bu kararı gereği uzaktan eğitim sistemini kurumlarının bünyesinde etkin hale getirmek için çevrimiçi altyapı düzenlemelerine gitmiştir. Altyapısı uygun olan üniversiteler de lisans/lisansüstü eğitimlerini çevrimiçi olarak sürdürmüştür. Salgın sebebiyle hızlıca alınmaya çalışılan tedbirler kapsamında geçilen uzaktan eğitim için gereken ders materyalleri öncelikli olmak üzere uzaktan eğitime erişimden, çevrimiçi gerçekleştirilen sınavlar, çevrimiçi olarak yapılamayan uygulamalı dersler ve çevrimiçi ders özelliklerine varana kadar pek çok problemle yüz yüze gelinmiştir (Arslan, 2021: 370).

Salgın döneminde gündeme gelen ve gerçekleştirilmeye çalışılmış olan uzaktan eğitim aslına bakılırsa yeni bir kavram değildir. Uzaktan eğitimin başlangıcını 1700'lere kadar götürmek mümkündür. Bu tarihlerde posta ile gerçekleştirilen yazışmaların uzaktan eğitimin en ilkel hali oldu görülür. Zaman içerisinde radyoyla, televizyonla veya benzeri diğer iletişim kanallarıyla uzaktan eğitim devam ettirilmeye çalışılmış fakat teknolojinin gelişmesi ile internet ağının kullanımı yaygın bir hale gelmiş ve uzaktan eğitim bilgisayarlarla, tabletlerle ve akıllı telefonlarla yapılmaya başlanmıştır (Harnar, Brown & Mayall, 2000: 37-39).

Eğitim kurumlarında sınıflarda gerçekleştirilen öğretimin dijital ortamda yapılması olarak algılanan uzaktan eğitim, sosyal yapı olarak yüz yüze eğitimin gerçekleştirildiği sınıf ortamlarındaki eğitimden farklıdır (Walker & Fraser, 2005: 289-308). Uzaktan eğitim sürecinde kullanılmakta olan altyapı, öğrenme ortamları, öğretim metotları, kullanılan etkileşimin türü, maruz kalınan zorluklar ve ölçme değerlendirme kullanılan yaklaşımlar farklıdır. Bu sebeple uzaktan eğitimin hızlıca yaygınlaştığı bu dönemde öğrenen/öğreten bakış açısından bu süreci değerlendirme önem kazanmıştır (Gökçea, Önala, Çalışkana, 2021: 442)

Bu dönemde öğrenciler, hem salgının yaratmış olduğu endişe ve korku ortamında hem de uzaktan eğitimin doğurduğu problemlerle öğrenimlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Uzaktan eğitimin gündeme getirdi problemlerin öğrenciler açısından en aza indirilmesi için ilgili kurumların önlemler aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda öğrencilere bilgisayarların, tabletlerin dağıtılması ve internet desteğinin verilmesi gerçekleştirilmiştir. Teknik destekler ile beraber öğrencilerin kendilerine sunulmuş olan uzaktan eğitimle ilgili görüşlerinin de tespit edilmesi de bu süreç içerisinde önem göstermektedir (Arslan, 2021: 371).

Hızlıca hayata geçirilmiş olan uzaktan eğitimin gelişimi teknolojik gelişimle doğrudan bağlantılıdır. Tarih boyunca gelişerek devam eden teknoloji insan yaşamını her yönden etkilediği gibi eğitim ortamlarını da etkilemiş ve eğitimin birçok alanında ve her aşamasında kullanılmaya başlamıştır. Fakat eğitim perspektifinden bakıldığında teknolojinin bir amaç değil bir araç olması gereği unutulmamalıdır. Teknoloji eğitime destek veren bir sistem olarak kalmalıdır. Bu nedenle bir eğitim teknolojisi aşağıdaki 4 niteliğe haiz olmalıdır: (Demirel, Seferoğlu & Yağcı, 2001: 45):

- Eğitim teknolojileri ile sunulacak olan hedeflerin tespit edilmesi,
- Eğitimi yapılacak olan konuların, seçilen eğitim teknolojisine uygun şekilde yapılandırılmış olması,
- Teknoloji kullanımının gerçekleştirileceği eğitim ortamının araştırılmış olması,
- Derslerde kullanılacak teknolojiye uygun ölçme değerlendirme metotlarının belirlenmiş olması.

Bunlarla birlikte uzaktan eğitim sisteminin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için öğrencinin ait olduğu toplumun özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle bölge farklılıklarından doğan sosyo-ekonomik farklılıklar göz önüne

alınmalı, uzaktan eğitimi tek bir hedefe uygun olarak değil birçok hedefe uygun olacak şekilde planlamak gereklidir (Arslan, 2021: 371).

Salgın döneminde zorunlu olarak uygulamaya konan uzaktan eğitime hızlıca geçilmesi uzaktan eğitimle ilgili planlamaların yeterince yapılamaması uzaktan eğitimde pek çok problemi ortaya çıkarmıştır. İlk aşamada planlanmasında ve kurgulanmasında problem olan, iyi hazırlanmayan bir uzaktan eğitimin öğrenci üzerinde olumsuz etkileri olmuş ve bu da konuyla ilgili olarak öğrencilerin olumsuz tutum geliştirmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte nitelikli bir rehberlik hizmeti bu eğitimin verimliliğini artırmaktadır (Palloff & Pratt, 2007: 12). Bu nedenle ki uzaktan eğitimde verimliliğin tam sağlanabilmesi için karşılaşılan problemlerin tespit edilmesi ve planlamaların buna göre yapılması gerekmektedir (Bilgiç & Tüzün, 2015: 26-50).

Bu süreçte sadece öğrenciler değil onlarla birlikte öğretmenlerde sanal ortamlarda mesleki eğitimlerini almak zorunda kalmışlardır. Bu doğrultuda öğretmenlerin de uzaktan eğitimin uygulanma şekli ve verimliliği ile ilgili düşüncelerini tespit etmek de önemlidir. Bu çalışma uzaktan eğitim ve uygulamaları konusunda öğretmenlerin düşüncelerini ve görüşlerini tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir (Özkul, Kırnık, Dönük, Altunhan, Altunkaynak, 2020: 3659).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İş-aile yaşam dengesi, insanların çalışma yaşamı içinde sosyal ve aile yaşamlarına önem vermek için zamana sahip olabilmeleri anlamına gelmektedir (Singh ve Greenhaus, 2004: 200; Haar ve Spell, 2003; Gregory ve Milner, 2009: 1). Aile ve iş rollerinde var olan çatışmaları kontrol edebilen bir iş gören iş-aile yaşam dengesini de sağlıklı bir biçimde sürdürebilmektedir (Valcour, 2007: 1).

1.1. Covid-19

Covid-19 yeni bir koronavirüs türüdür. "Korona", "Virüs" ve "Hastalık" kelimelerinin kısaltılmış halidir ve ortaya çıktığı yılı belirtmek için 19 kelime ve rakamın birleşimidir. İlk olarak Aralık 2019'da Çin'de ortaya çıktı. Hastalık solunum yolu hastalığı belirtileri olarak kendini gösterir (Tanta, 2021: 4).

1.2. Uzaktan Eğitim

Uzaktan eğitimin en sık bahsedilen eksiklikleri; motivasyonun kaybolması, ölçme ve değerlendirme eksikliği, internet erişimi ve bilgisayar gibi ana kaynakların yetersiz oluşu, eğitim fırsatlarının eşit olmaması, iletişimde ve etkileşimde eksiklik, teknik yapı problemleri, sosyalleşmekte eksiklik ve hazırlık eksikliğidir (Özdoğan, Berkant, 2020.: 13).

En genel anlamıyla uzaktan eğitim, öğretmen ve öğrencilerin farklı zaman ve mekanlarda olmaları nedeniyle, dersleri işlemek ve öğrenmeyi teşvik etmek için bilgi teknolojilerinin aktif kullanımına dayalı bir öğretim yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Özdoğan, Berkant, 2020: 13).

1.3. Covid-19 Pandemisi ve Uzaktan Eğitim

Covid-19 pandemisi neticesinde ülkeler, gerek sosyal gerekse rutin hayatta birçok kısıtlamaya gitmek durumunda kalmışlardır. Salgının sürekli yayılım göstermesi okul, kolej, üniversite gibi eğitim kurumlarının kapatılmasını neredeyse zorunlu hale getirmiştir (Chen vd., 2020: 15-16). Dünya genelinde ki birçok ülkede koronavirüse karşı alınan önlemlerin başında, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü okulların kapatılması yer almaktadır. Türkiye'de 2020 Mart itibari ile başlayan okulların eğitime ara verme süreci akademik dönemin bitmesine kadar yol almıştır. Lise öğrencilerinin eğitim sürecine ara verdikleri bu dönemde ruh ve akıl sağlığını korumaları son derece önem teşkil etmektedir (Golberstein vd., 2020: 819-820). Pandemi döneminde eğitim sürecine devam eden öğrencilerin, olağanüstü bir hal olarak nitelendirilen "salgın" durumundan etkilendiklerini ortaya koymak için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda öğrencilerin anksiyete yaşayabilecekleri göz önünde bulundurularak genel anlamda öğrencilerin kaygı düzeyini ortaya koyan araştırmalara ağırlık verildiği görülmüştür (Toussaint vd., 2020). YoungMinds'in dünya çapında uyguladığı bir anket sonuçlarına göre okul çağında olan çocukların %83'nün okulların kapanması ile sınırlı sosyal bağlantılar yaşayan bu öğrencilerin ruh sağlığı koşullarının kötüleştiği sonucuna varmıştır. Öğrencilerin anket sonuçlarına verdiği cevaplara bakılacak olursa; % 32'si bunun ruh sağlığını çok daha kötü hale getirdiğini, % 51'inin ruh sağlığını biraz daha kötüleştiğini, % 9'u bunun akıl sağlığı açısından bir fark yaratmadığını, % 6 akıl sağlığının biraz daha iyi hale geldiğini, % 1 akıl sağlığının çok daha iyi hale geldiğini söyledi. Katılımcıların geneli artan uyku sorunları, anksiyete, panik ataklar ve kendine zarar verme gibi istenmedik durumlar yaşadıklarını belirtmiştir (YoungMinds, 2020).

Covid-19'un öncesinde bilgi-iletişim teknolojileri konusunda gerçekleşen gelişmeler başta eğitim sektörünü olmak üzere neredeyse tüm sektörleri etkilemiştir. Ortaya çıkmış olan salgın süreci ile beraber bu etkilerin öncelikli olarak eğitim hayatında yaratmış olduğu durum oldukça net bir şekilde görülmüştür. Bu süreçte yüz yüze eğitimin askıya alınması daha öncesi zamanlarda Milli Eğitim Bakanlığının kullandığı "Eğitim Bilişim Ağı"nın TRT vasıtasıyla televizyon ekranlarına gelmesi bazı özel okulların ve üniversitelerin çevrimiçi dijital platformlarda eğitimlerine devam etmesi eğitimin hızlıca dijitalleşmesini sağlamıştır. "Eğitimde dijitalleşme" hareketinin hızlanması bu sürecin getirdiği bir zorunluluktur. Konunun uzmanları bu dijitalleşme hareketinin salgının bitmesinden sonra da desteklenmesinin gerektiğinin altını çizmektedir (Altunel, 2020).

Covid-19 Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Öğrencilerin Tutumlarının Değerlendirilmesi: Lise Öğrencileri Örneği

Türkiye’de eğitimden uzak kalan öğrencilere yönelik T.C Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan çalışmalar incelendiğinde ise; Okulların kapanması ile eğitimin gerçekleştirilebileceği alternatif platformlardan olan EBA (Eğitimde Bilişim Ağı) sistemi pandemi döneminde öğrencilerin aktif ders alabilmesi adına büyük önem kazanmıştır. EBA 2011/2012 eğitim öğretim döneminden beri hizmet vermektedir. Bu portalda, müfredata dayalı olanlar da dâhil olmak üzere çeşitli öğrenim materyalleri, okul öncesinden ortaöğretim seviyesine değin öğrenci-öğretmen-veliye video, belge, e-kitap, test ve etkinliklerin kullanımında olduğu görülmektedir. Öğrenci-öğretmen-veli beş binden çok kitabı, yüz binlerce belgeseli, çizgi filmi bu portal üzerinden okumakta/izlemektedir. Bu anlamda EBA öğrencinin akademik ihtiyaçlarının karşılanmasına büyük katkılar sunmuştur. Bunun dışında MEB ile TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) pandemi döneminde işbirliği halinde bulunmuştur. TRT, öğretmenlerin tüm kademelere yönelik ders anlatımlarından oluşan yayınlar yapmıştır. Öğrencilerin EBA’ya ulaşabilmesi için MEB, GSM operatörleri ile işbirliği yapmış ve 8 GB’a kadar internet erişim desteği sunmuştur. Bunun dışında EBA portallarında özel eğitime ihtiyaç duyan öğrenciler için de eğitici birçok çalışma hizmete sunulmuştur (Gümüş, 2021: 44).

Belli topluluklara dönük eğitim gereksinimleri uzaktan eğitimle bireye dönük eğitim gereksinimleri ise çoğunlukla yüz yüze eğitim ile karşılanmaktadır. Yükseköğretimde ise öğrencilerin hem uzaktan eğitimi hem de yüz yüze eğitimi söz konusudur. Uzaktan eğitim olanakları teknolojik gelişmeler ile artmış yine bu gelişmeler hem toplumların hem de bireyin eğitiminde kullanılan metotların tek bir başlık altında toplanmasında pek çok olanağı sunmuştur (Karataş, 2003: 91-104). Bu olanaklardan faydalanma konusundaki uygulamaların salgın sürecinde hızlıca yaygınlaştığı görülmüştür.

Uzaktan eğitimle ilgili teknolojilerdeki ilerlemeler bu süreçte ortaya çıkabilecek problemlerin farklı yollarla hızlıca çözümüne öneriler sunmaktadır. Kaynakların eksikliği, bilgi güncellemede yaşanmakta olan sıkıntılar ve etkileşimin eksik olması benzeri birtakım problemleri önleme bakımından özellikle 1990’ların sonunda eğitim ortamlarında kullanılmakta olan internetin çoklu ortam araçlarıyla bilgisayar benzeri teknolojik olanaklar sayesinde uzaktan eğitimi engelleyen sınırlılıkların çözümü doğrultusunda gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır (Aydın, 2021: 9). Bu gelişmeler doğrultusunda uzaktan eğitimin problemlerinin ortadan kalktığı düşünülmektedir.

Uzaktan eğitim öğretim programları ile ders materyalleri farklılık içermektedir. Öğrencilere tanıdığı oldu esneklikle, farklı seçenekler sunmasıyla çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmiştir. Sürece öğrencilerin ne şekilde katılmış olduğu da üzerinde durulması gereken diğer önemli farklardan birisidir. Uzaktan eğitim her zaman için öğrencilere farklı alternatifleri ve esnek ortamları sunabilirken açık uzaktan öğretim (AUÖ) bir seçenek değildir. AUÖ zorunludur. Farklı şekilde ifade edilecek olursa AUÖ süreci farklı önceliklere sahip olan belli stratejilerle yaklaşılmasının zorunlu olduğu bir süreçtir. Çevrimiçi olmasına rağmen AÖU bilgisayar aracılığıyla öğrencinin öğrenimi gerçekleştirilmekteyken aynı zamanda da sınıf ortamında olma imkânını yaratmaktadır. Bu da öğrencinin “grup öğrenme etkinliği” veya ders süreçlerine katılımı amacıyla kurulumlar ya da öğretim üyelerince planlandığı zaman dilimi içinde sanal sınıflarda gerçekleştirilmektedir. Kurumlarca daha öncesinden belirlenen zaman aralıklarında öğretim sürmekte, dersler öğrencilerce sınıf yerine çevrimiçi teknolojilerle izlenmektedir. Geleneksel sınıf ortamları AUÖ içerisinde devam ettirilmektedir. Bu nedenle öğrenciye uzaktan eğitimin sağladığı esnekliği AUÖ sağlayamamaktadır (Karadağ & Yücel, 2020).

2. İSTATİSTİK ANALİZ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmadaki temel amaç, salgından dolayı Türkiye’de uygulanan uzaktan eğitimle alakalı olarak Diyarbakır ili merkezde bulunan lise öğrencileri için, uzaktan eğitim değerlendirilmesine yönelik problemlere ve onlara dönük çözüm önerileri konusundaki düşüncelerini incelemektir. Bu süreçte farklı sınıflardaki öğrencilerin bakış açılarının ve yaşadıkları problemlerin belirlenmesi, ileriki tarihlerde yapılacak uzaktan eğitimlere yol gösterici olacaktır, karar verme birimlerine farkındalık yaratacaktır.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Model

Araştırmanın ana hipotezi, lise öğrencilerinin sınıf düzeyi açısından; erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için anlamlı farklılık gösterdiği yönüyledir. Çalışmaya açıklık kazandıracak ayrıca alt hipotezler geliştirilmiş Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmanın Hipotezleri

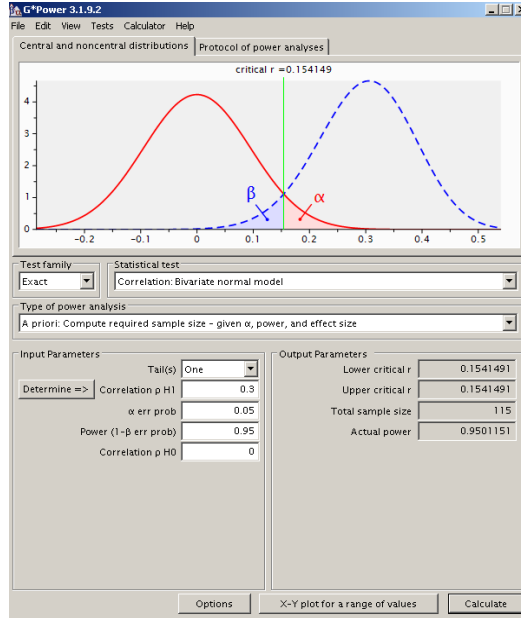
	Hipotezler
H₁ (ana hipotez)	Lise öğrencileri sınıf düzeyi açısından; erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için anlamlı farklılık göstermektedir.
H₂ (alt hipotez)	Cinsiyet açısından; erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için anlamlı farklılık göstermektedir.

H₃ (alt hipotez)	Aile gelir algısı açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için anlamlı farklılık göstermektedir.
H₄ (alt hipotez)	Ortalama başarı puanları ile erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları istatistik anlamlı ilişkilidir.

Yapılan anket çalışması “deneysel olmayan nicel araştırma” tasarımıdır ve uygulanma biçimine göre ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

2.3. Araştırmanın Örneklemi, Varsayımlar ve Kısıtlar

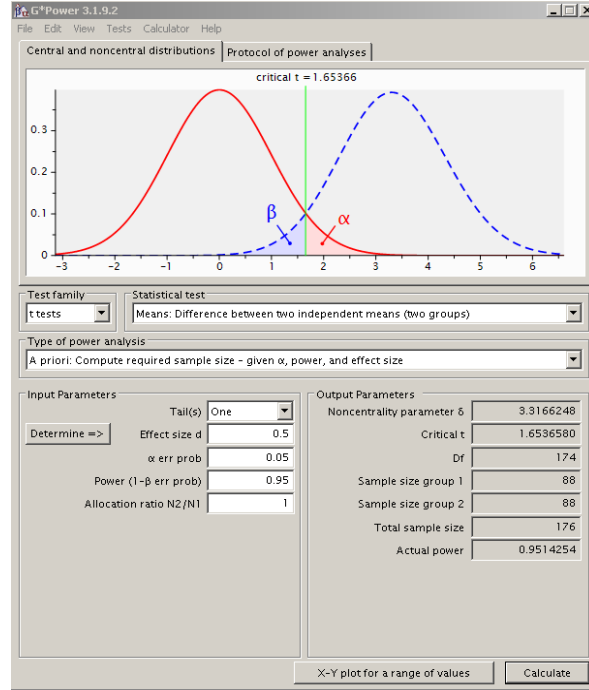
Araştırmanın evrenini Diyarbakır merkez’de İl Millî Eğitim Müdürlüğü’ne bağlı eğitim veren beş lisenin öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem ise, çalışmaya gönüllü katılan 350 lise öğrencisidir. Araştırmada 2019-2020 döneminde uzaktan eğitim almış öğrenciler kapsama alınmıştır. Veri toplamada “Kolayda ulaşılabilir örnekleme” kullanılmıştır. Özdoğan ve Berkant, (2020)’ye göre, bu yöntem çoğunlukla araştırmacı tarafından diğer örnekleme metodlarının kullanıma olanağının olmadığı durumlarda araştırmacıya, araştırmasında hız kazandırması ve pratiklik sağlaması maksadıyla kullanılmaktadır. Salgın döneminde sosyal mesafenin korunması gereği yüz yüze görüşmelerin yapılamaması sebebiyle öğrenci-öğretmen-veliye araştırmacının hızlı ve pratikçe ulaşabileceği bireylerden seçilmiş olduğundan kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. En az kaç örneklem ile istatistik açıdan uygunluk sağlanması gerektiğine yönelik G*POWER 3.1 sürümü ile Güç Analizi (Power Analysis) uygulanmıştır. Çalışmalarda, istatistiksel gücün $1-\beta=0.95$ olmasının yeterli olduğunu Cohen (1988) ve Parajapati et al., (2010) çalışmalarında belirtmiş, korelasyonlar ve grup farklılığı hesaplanacağı belirtilerek sonuçlar elde edilmiştir. İstatistik anlamlılık $\alpha=0.05$ alınmıştır.

Şekil 1. İlişki Analizi İçin Güç Analizi Sonuçları Ekran Çıktısı

Güç analizi sonucunda en az 115 örneklem ile çalışılması durumunda çalışmanın geçerliliği belirlenmiştir.

Covid-19 Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Öğrencilerin Tutumlarının Değerlendirilmesi: Lise Öğrencileri Örneği

Şekil 2. Grup Farklılığı Analizi İçin Güç Analizi Sonuçları Ekran Çıktısı

Güç analizi sonucunda grup farklılığı analizlerinde en az 176 örneklem ile çalışılması durumunda çalışmanın geçerliliği belirlenmiştir. Çalışmada 350 öğrenci yer aldığı için istatistiksel açıdan örneklem sayısının geçerliliği sağlanmıştır.

2.4. Veri Toplama Aracı

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin hepsi salgın sebebiyle öğrenimlerine uzaktan eğitim aracılığıyla devam etmiştir. Bu yüzden de ölçeğin uygulanması çevrimiçi gerçekleştirilmiştir. Öncelikle öğrencilerin çalışmayı tanıması amacıyla “öğrenci bilgi sistemi” üzerinden e-posta gönderilmiştir. Yapılan anket çalışması “deneysel olmayan nicel araştırma” tasarımıdadır ve uygulanma biçimine göre ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır.

Uzaktan Eğitim Sürecini Değerlendirme Ölçeği: Araştırmada kullanılan ölçek Gökçe vd., (2021) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek uzaktan eğitimin erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutlarını içermektedir. Buna göre, 25 maddenin yer aldığı ölçeğin beş faktörlü yapısı ile toplam varyansın %70.479’unu açıklayabildiği ve güvenirlik katsayısı .954 olarak belirlendiği görülmüştür. Ölçekte ters madde yoktur. Ölçek “1-kesinlikle katılmıyorum-5-kesinlikle katılıyorum” biçiminde beşli Likert yapısındadır. Ölçek ortalama cevap puanı ile değerlendirilmektedir.

2.5. Araştırmanın Bulguları ve Yorumları

2.5.1. Anketin Güvenirliği

Anketin güvenilirlik testleri olarak Cronbach Alpha, İkiye Bölme (split), Paralel, Mutlak Kesin Paralel (strict) ele alınmıştır. Cronbach Alpha değerinin %70’i geçmesi anketin başarılı olduğunun göstergesidir. Anketin güvenirlik analizi sonuçları; Cronbach-Alpha = 0.920, Paralel = 0.921, Strict = 0.920 olarak belirlenmiştir.

2.5.2. Ankete Yönelik Tanımsal İstatistik ve Yüzde Dağılım Bilgileri

Öğrencilerin %41,7’si kadın ve %58,3’ü erkektir. Öğrencilerin %18 birinci sınıf, %20 ikinci sınıf, %30,6’sı üçüncü sınıf, %31,4’ü dördüncü sınıf öğrencisidir. Öğrencilerin yaş ortalaması 16,4±1,56 olarak belirlenmiştir. Öğrencilerin; %14’ü gelir giderden fazla, %60,3’ü gelir giderden az, %25,7’si gelir gidere eşit biçiminde aile gelir algısına sahiptir. Öğrencilerin 2020 yılı genel not ortalaması 67,9 ±10,89 olarak belirlenmiştir.

2.5.3. Açıklayıcı Faktör Analizi

Ölçeğe ilişkin açıklayıcı faktör analizini yapmadan önce, veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığı test edilmiştir. Veri setinin, açıklayıcı faktör analizine uygun olduğunun gerçekleştirilen testler ile onaylanmasının sonrasında, faktör yapısının ortaya konulması için faktör tutma metodu olarak “varimax döndürme metodu” ve “temel bileşenler analizi” yönteminden yararlanılmıştır.

Tablo 2. Faktör Analizi Sonuçları ve Cevap Ortalamaları

Uzaktan Eğitim Sürecini Değerlendirme Ölçeği	Varyansı Açıklama Yüzdesi	Cronbach-Alpha (CA)	Cevap Ortalaması
Erişilebilirlik	%18.61	0.919	3.55
Kullanılabilirlik	%16.14	0.916	3.23
Tutum	%14.81	0.914	3.89
Teknolojik Olanaklar	%12.25	0.910	3.37
Özyeterlik	%10.21		4.04
KMO= 0.924; Bartlett $\chi^2=6732.45$ ve $p= 0.000$; Varyans Açıklama Yüzde: %72.02			

Faktör yapısında, Uzaktan Eğitim Sürecini Değerlendirme Ölçeği için 5 faktör özdeğeri 1’den yüksek olarak elde edilmiştir. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem yeterliği, iyi düzeyi ifade eden 0.70 değerinin üzerinde 0.924 olarak elde edilmiştir. Analizi yapılacak olan değişkenlerin tutarlılığını ölçmek için yapılan Bartlett küresellik testinin sonucu istatistik anlamlı ($\chi^2= 6732.45$ ve $p= 0.000$) olarak elde edilmiştir. Anti-imağ korelasyon matrisi sonuçlarına göre, ifadelerin çapraz ilişki katsayıları kritik düzey olan 0.5’in üzerinde (0.64-0.89) arasında elde edilmiştir. Ölçek için extraction (çıkarm) sütununda 0.20’nin altında soru yoktur, böylece soru çıkarımına gidilmemiştir.

2.5.4. Grup farklılığı analizleri

Veriler normal dağılımlı olmadığı için, grup farklılığı analizlerinde non-parametrik yöntemler kullanılacaktır. Grup farklılıklarının analizinde 2 grup için Mann-Whitney-U testi ile 3 ve üzeri grup için Kruskal Wallis testi uygulanmıştır.

Tablo 3. Sınıf Düzeyi Açısından Kruskal Wallis Sınaması Sonuçları

	Sınıf Düzeyi	n	Ortalama Sıra	Cevap ort.	Ss.	Ki-Kare Değeri	P
Erişilebilirlik	1. sınıf	63	272,92	3,10	0,70	0,972	0,231
	2. sınıf	70	282,7	3,11	0,71		
	3. sınıf	107	266,87	3,19	0,68		
	4. sınıf	110	253,23	3,23	0,67		
Kullanılabilirlik	1. sınıf	63	243,78	3,26	0,70	6,146	0,000*
	2. sınıf	70	252,04	3,97	0,62		
	3. sınıf	107	274,37	4,03	0,69		
	4. sınıf	110	278,97	4,01	0,63		
Tutum	1. sınıf	63	268,8	3,44	0,60	8,371	0,000*
	2. sınıf	70	282,47	3,07	0,55		
	3. sınıf	107	283,3	4,02	0,48		
	4. sınıf	110	296,64	4,03	0,56		
Teknolojik Olanaklar	1. sınıf	63	270,65	3,10	0,88	0,773	0,416
	2. sınıf	70	279,97	3,11	0,81		
	3. sınıf	107	289,27	3,16	0,79		
	4. sınıf	110	291,59	3,12	0,56		
Özyeterlik	1. sınıf	63	266,49	3,14	0,50	7,560	0,000*
	2. sınıf	70	274,57	3,14	0,65		
	3. sınıf	107	283,57	3,35	0,99		
	4. sınıf	110	292,92	3,41	0,74		

*0.05 için anlamlı farklılık

Sınıf düzeyi için kullanılabilirlik, tutum ve özyeterlik açısından anlamlı farklılık elde edilmiştir ($p < 0.05$). Ortalama cevap değerlerine bakıldığında kullanılabilirlik, tutum ve özyeterlik alt boyutları 3. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinde daha yüksek puana sahiptir. Bu iki sınıf öğrencileri 1 ve 2. sınıf öğrencilerine göre, kullanılabilirlik, tutum ve özyeterlik kavramlarına daha fazla olumlu bakmış, katılıyorum yönüyle cevaplar vermiştir. H_1 hipotezi bazı boyutlar için sağlanmıştır, bu nedenle kısmen sağlandığı belirlenmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet Grupları Açısından Mann-Whitney U Sınaması Sonuçları

	Cinsiyet	N	Ortalama Sıra	Cevap ort.	Ss.	Mann-Whitney U	P
Erişilebilirlik	Kadın	146	239,15	3,02	0,55	5830,50	0,013*
	Erkek	204	267,6	3,17	0,60		
Kullanılabilirlik	Kadın	146	258,89	3,32	0,62	7362,50	0,001*
	Erkek	204	271,39	3,43	0,68		
Tutum	Kadın	146	341,54	3,41	0,59	6589,00	0,008*
	Erkek	204	274,55	3,55	0,71		
Teknolojik Olanaklar	Kadın	146	275,87	3,37	0,80	5912,00	0,000*
	Erkek	204	292,45	3,56	0,79		
Özyeterlik	Kadın	146	267,8	3,34	0,67	6448,00	0,000*
	Erkek	204	303,14	3,64	0,88		

*0.05 için anlamlı farklılık

Cinsiyet açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın kaynağı için ortalama cevap değerlerine bakıldığında,

erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için daha olumlu yönde cevaplar verdiği, bu kavramlarda daha etkin oldukları belirlenmiştir. H_2 hipotezi sağlanmıştır.

Tablo 5. Sosyoekonomik Durum Açısından Kruskal Wallis Sınaması Sonuçları

	Ekonomik Durum Algısı	N	Ortalama Sıra	Cevap Ort.	Ss.	Ki-Kare Değeri	P
Erişilebilirlik	Gelir>gider	49	360,43	3,80	0,55	11,564	0,001*
	Gelir=gider	90	310,51	3,37	0,60		
	Gelir<gider	211	252,47	3,21	0,78		
Kullanılabilirlik	Gelir>gider	49	260,34	3,77	0,72	12,770	0,002*
	Gelir=gider	90	240,19	3,23	0,69		
	Gelir<gider	211	206,64	3,16	0,59		
Tutum	Gelir>gider	49	310,27	3,63	0,73	16,437	0,000*
	Gelir=gider	90	263,11	3,52	0,64		
	Gelir<gider	211	251,46	3,41	0,56		
Teknolojik Olanaklar	Gelir>gider	49	236,27	3,53	0,90	12,569	0,005*
	Gelir=gider	90	152,95	3,29	0,84		
	Gelir<gider	211	105,23	3,26	0,75		
Özyeterlik	Gelir>gider	49	246,15	3,70	0,67	13,506	0,009*
	Gelir=gider	90	224,69	3,42	0,66		
	Gelir<gider	211	217,9	3,26	0,58		

*0.05 için anlamlı farklılık

Aile gelir algısı açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir ($p<0.05$). Farkın kaynağı için ortalama cevap değerlerine bakıldığında, Gelir<gider grubunun diğer gelir algısı gruplarına göre, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için daha olumsuz yönde cevaplar verdiği, Gelir>gider grubunun bu alt boyutlar için daha olumlu cevaplar verdiği ve daha yetkin durumda olduğu belirlenmiştir. H_3 hipotezi sağlanmıştır.

2.5.5. Korelasyon Analizi Sonuçları

Çalışmanın bu bölümünde öğrencilerin 2020 yılı karne bitirme notu ortalaması ile erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları arasındaki ilişkiler analiz edilmiştir.

Tablo 6. Korelasyon Analizi Sonuçları

Boyutlar		Başarı notu ortalaması
Erişilebilirlik	r	0.781*
	p	0.000
Kullanılabilirlik	p	0.693*
	r	0.001
Tutum	p	0.625*
	r	0.001
Teknolojik Olanaklar	r	0.776*
	p	0.000

Öğrencileri Örneği

Özyeterlik	p	0.604*
	r	0.018

*0.05 için anlamlı ilişki

Ele alınan boyutlar başarı notu ortalaması ile istatistik anlamlı pozitif yönde ilişkili çıkmıştır ($p < 0.05$). Başarı notunu yükselten en yüksek ilişki erişilebilirlik, teknolojik olanaklar ve kullanılabilirlik boyutlarında elde edilmiştir. Bu durumda uzaktan eğitim sürecini değerlendirmede başarı anahtarını oluşturan erişilebilirlik, teknolojik olanaklar ve kullanılabilirlik olmuştur. Erişilebilirlik ve başarı puanı %78.1, kullanılabilirlik ve başarı puanı %69.3, tutum ve başarı puanı %62.5, teknolojik olanaklar %77.6 ve özyeterlilik başarı puanı ile %60.4 anlamlı ilişkilidir.

2.5.6. Regresyon Analizi Sonuçları

Çalışmada, başarı notu bağımlı değişken, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Varsayımların sağlanması amaçlı Newey-West algoritması kullanılmıştır.

Tablo 7. Regresyon Analizi Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken:Başarı Notu	Katsayı	St. hata	t istatistiği	p
Sabit	1.488	0.320	4.651	0.000*
Erişilebilirlik	0.763	0.125	6.104	0.012*
Kullanılabilirlik	0.652	0.153	4.261	0.009*
Tutum	0.598	0.139	4.302	0.023*
Teknolojik Olanaklar	0.744	0.128	5.812	0.004*
Özyeterlik	0.590	0.115	5.130	0.000*
$R^2 = 0.754$ $F_{hesap} = 21.78$ $F_{anamlılık} = 0.000$ Harvey test (p) = 0.126 LM test (p) = 0.129 Jarque-Bera (p) = 0.254				

*0.05 için istatistik anlamlı değişken

Model sonuçlarında görüleceği üzere; erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları başarı notu üzerinde anlamlı pozitif yönde etkili çıkmıştır. Erişilebilirlik arttıkça başarı notu 0.763 br. artış gösterecektir. Kullanılabilirlik arttıkça başarı notu 0.652 br. artış gösterecektir. Tutum arttıkça başarı notu 0.598 br. artış gösterecektir. Teknolojik olanaklar arttıkça başarı notu 0.744 br. artış gösterecektir. Özyeterlik arttıkça başarı notu 0.590 br. artış gösterecektir. Alt boyutlar başarı notunu %75.4 açıklama gücüne sahiptir. Modelin anlamlılığını belirten F testi $p < 0.05$ olduğundan model anlamlı çıkmıştır. Eş varsaylılığı test eden Harvey test sonucunda $p < 0.05$ olarak eş varyanslılık sağlanmıştır, LM test $p < 0.05$ olduğundan otokorelasyon olmadığı belirlenmiştir. Model sonuçları güvenilirdir. **Böylece, H₀ hipotezi doğrulanmıştır.**

3. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Diğer ülkelerin eğitim sistemlerinde olduğu gibi bizim ülkemizin eğitim sisteminde de uzaktan eğitim üzerinde önemle durulması gerekmektedir. İçinde bulunulan salgın döneminin en hızlı şekilde uzaktan eğitimi zorunlu kılması bu durumun en önemli göstergesidir. Bu dönemde uzaktan eğitim kullanıcılarının çeşitli donanıma ve yetkinliklere sahip olmasının gerekliliği düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı Diyarbakır ili merkezde bulunan 350 lise öğrencisi için, uzaktan eğitim değerlendirilmesine yönelik değerlendirmeler yapmaktır. Sınıf düzeyi açısından kullanılabilirlik, tutum ve özyeterlik açısından anlamlı farklılık elde edilmiştir. Ortalama cevap değerlerine bakıldığında kullanılabilirlik, tutum ve özyeterlik alt boyutları 3. sınıf ve 4. sınıf öğrencilerinde daha yüksek puana sahiptir. Cinsiyet açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir. Farkın kaynağı için ortalama cevap değerlerine bakıldığında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için daha olumlu yönde cevaplar verdiği, bu kavramlarda daha etkin oldukları belirlenmiştir. Aile gelir algısı açısından erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları anlamlı farklılık göstermektedir. Farkın

kaynağı için ortalama cevap değerlerine bakıldığında, Gelir<gider grubunun diğer gelir algısı gruplarına göre, erişilebilirlik, kullanılabilirlik, tutum, teknolojik olanaklar ve özyeterlik alt boyutları için daha olumsuz yönde cevaplar verdiği, Gelir>gider grubunun bu alt boyutlar için daha olumlu cevaplar verdiği görülmüştür. Korelasyon analizi sonucunda, erişilebilirlik ve başarı puanı %78.1, kullanılabilirlik ve başarı puanı %69.3, tutum ve başarı puanı %62.5, teknolojik olanaklar %77.6 ve özyeterlilik başarı puanı ile %60.4 anlamlı ilişkilidir. Regresyon analizi sonucunda, erişilebilirlik artıça başarı notu 0.763 birim, kullanılabilirlik artıça başarı notu 0.652 birim, tutum artıça başarı notu 0.598 birim, teknolojik olanaklar artıça başarı notu 0.744 birim, özyeterlik artıça başarı notu 0.590 birim artış gösterecektir. Başarı notunu yükselten en yüksek ilişki erişilebilirlik, teknolojik olanaklar ve kullanılabilirlik boyutlarında elde edilmiştir. Bu durumda uzaktan eğitim sürecini değerlendirmede başarı anahtarını oluşturan erişilebilirlik, teknolojik olanaklar ve kullanılabilirlik olmuştur.

Uzaktan eğitim için kullanılmakta olan “öğrenme yönetim sistemleri”nin erişilebilirliğinin ve kullanılabilirliğinin olmasının gerekliliği ile birlikte öğrencilerin uzaktan eğitime dönük tutumları, olanakları ve hazır bulunuşlukları bunlardan bazılarıdır. Uzaktan eğitimde kullanılmakta olan “öğrenme yönetim sistemi”nin erişilebilirliği çok önemlidir. Bunun yanında sistemin erişilebilirliği gibi kullanılabilirliği de standartlara uymalıdır. Uzaktan eğitim, Nielsen (2012)’in tanımlamış olduğu verimlilik, memnuniyet ve etkililik kriterlerini karşılamalıdır. Öğrencilerin uzaktan eğitime dönük olumlu tutumları, sisteme uyumlanmayı ve kabul sürecini kolaylaştırmaktayken olumsuz tutumlar düşük öğrenci başarısına neden olmaktadır (Çelik & Uzunboylu, 2020). Öğrencilerin sahip oldukları teknoloji olanaklarıyla hazır bulunuşlukları uzaktan eğitime dönük tutumları üzerinde etkilidir. Uzaktan eğitim olgusu ile alakalı bütün bileşenlerin olguya etkileri ve birbirleri ile olan ilgi düzeylerini tanımlama, çevrimiçi ve çevrimdışı yapılan öğretim etkinliklerinin etkililiğinin artırılmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu sebeple uzaktan eğitim sürecini değerlendirme amacıyla geliştirilmiş olan ölçekle, yaşanmış olan güçlüklerin tanımlanması, sürecin değerlendirilip gelecekte yapılacak olan uzaktan eğitimlerin daha etkili olarak gerçekleştirilmesinde yararının olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, salgın dönemindeki uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimle kıyaslandığında uzaktan eğitimin bazı avantajları ve bazı dezavantajları içerisinde barındırdığı görülmüştür. Öğrenci-öğretmen-veliden alınmış olan görüşler incelendiğinde uzaktan eğitimdeki avantajlar; çoğunlukla yüz yüze eğitime nazaran zamansal ve mekânsal esnekliği sağlaması, derslerin kayıtlarla tekrar tekrar izlenebilmesi, kısıtlamalar da dahil eğitim gereksinimini karşılanabilmesi, bulaştan koruması, teknolojinin eğitime olan katkısı doğrultusunda farkındalıklarının artması, teknolojik becerilerin geliştirilmesine yardımcı olması şeklinde sıralanabilmektedir. Araştırmanın sonucu ve metodu açısından gelecekteki uygulayıcı ve araştırmacılara dönük aşağıda belirtilen öneriler sunulabilir:

- Araştırmada uzaktan eğitim sürecinde öğrenciler yönünde bir takım altyapının, tekniğin donanımın ve becerinin eksikliğinin yaşanmış olduğu belirlendiği için Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerince uzaktan eğitim ile alakalı farklı hizmetiçi eğitim ve altyapı desteğinin oluşturulması, yine öğretmenlerin de kendi eksiklikleri ile beraber altyapıdan doğan eksikleri giderme konusunda gerekli ve yeterli çabayı göstermeleri hususunda daha etkin olmaları önerilebilir.
- Araştırma sonucunda uzaktan eğitim sisteminin bazı yönlerden avantajlarının olduğu belirlendiği için yüz yüze eğitimde de uzaktan eğitim ile edinilmiş olan farklı deneyimleri belli oranlar ile kullanımını sürdürülmesi konusunda düzenlemeler yapılabilir.
- Araştırmada uzaktan eğitimin birtakım dezavantajlı durumlarını belirlendiği için bu dezavantajların sebeplerine dönük farklı akademik araştırmalar yapıp eğitim ortamları içerisinde bu dezavantajların giderilmesine dönük iyileştirmeler yapılabilir.
- Araştırmada uzaktan eğitimde yapılmakta olan ölçme değerlendirme uygulamalarında bazı problemlerin bulunduğu belirlendiği için uzaktan eğitime özgü ölçme değerlendirme metotları ile alakalı hizmetiçi eğitimler düzenlenebilir. Çalışmada uzaktan eğitimde yapılan ölçme ve değerlendirme işlemlerinde bazı sorunlar olduğu belirlendiğinden dolayı, uzaktan eğitime özgü ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle ilgili hizmet içi eğitimler düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

- ALTUNEL, M. (2020). 5 Soru: Koronavirüs (covid-19) Salgınının Eğitim Ve Öğretmenlere Etkisi. <https://www.setav.org/5-soru-koronavirus-covid-19-salgininin-egitim-veogretmenlereetkisi/>, (Erişim tarihi: 20.04.2020).
- ARSLAN, R. (2021). Salgın Döneminde Uygulanan Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi, *KAÜİİBFD*, Cilt, 12, Sayı 23, ss. 369-393.
- AYDIN, F. (2021). (Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Derslerinin İşlenişine Yönelik Müzik Öğretmenlerinin Görüşleri: Odak Grup Görüşmesi), (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi-Balikesir Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- AYDIN, F. (2021). *Covid-19 Pandemi Sürecinde Müzik Derslerinin İşlenişine Yönelik Müzik Öğretmenlerinin Görüşleri: Odak Grup Görüşmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Erzurum.
- BİLGİÇ, A., & TÜZÜN, D. (2015). Yükseköğretim Kurumları Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Programlarında Yaşanan Sorunlar. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 26-50.
- CHEN, Q., Liang, M., LI, Y., GUO, J., FEI, D., WANG, L., SHENG, C., CAI, Y., LI, X., WANG, J., & ZHANG, Z. (2020). Mental health care for medical staff in China during the COVID-19 outbreak. *Lancet Psychiatry*, 7(4), 15-16.
- DEMİREL Ö., SEFEROĞLU S.S., & YAĞCI E. (2001). *Öğretim Teknolojileri Ve Materyal Geliştirme*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Öğrencileri Örneği

GOLBERSTEIN, E., WEN, H. & MILLER, B. F. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) and Mental Health for Children and Adolescents. *JAMA pediatrics*, 174(9), 819–820.

GÖKÇEA, S. ÖNAL, N. ÇALIŞKAN, E. (2021). Uzaktan Eğitim Sürecini Değerlendirmeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması, *Journal Of Education*, ss. 441-451.

GÜMÜŞ, B. (2021). *Lise Öğrencilerinin Covid-19 Döneminde Stresle Başa Çıkma Düzeyleri Ve Azimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gaziantep.

HARNAR, M. A., BROWN, S. W. & MAYALL, H. J. (2000). Measuring the effects of distance education on the learning experience: Teaching accounting via PictureTel. *International Journal of Instructional Media*, 27(1), 37- 49.

KARADAĞ, E., & YÜCEL, C. (2020). Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*.

KARATAŞ, E. (2003). Yüz Yüze ve Uzaktan Eğitimde Öğrenme Deneyimlerinin Eşitliği. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama*, 2(3), 91-104.

METİN, M. ÇEVİK, A. & ÇEVİK, S. (2021). Öğretmenlerin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşlerini Belirleme Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması, *Uluslararası Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, ss. 15-35.

ÖZDOĞAN, A.Ç. & BERKANT, H.G. (2020). Covid-19 Pandemi Dönemindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi, *Raştırma Makalesi*, Cilt: 49, Sayı: 1, ss. 13-43.

ÖZER, M. (2020). Educational Policy Actions by the Ministry of National Education in the times of COVID-19. *Kastamonu Education Journal*, 28(3), 1124-1129.

ÖZKUL, R. KIRNIK, D. DÖNÜK, O. ALTUNHAN, Y. & ALTUNKAYNAK, Y. (2020). Uzaktan Eğitim Uygulamalarına İlişkin Öğretmen Görüşleri: Ölçek Çalışması, *Araştırma Makalesi*, ss. 355-365.

PALLOFF, R. M., & PRATT, K. (2007). Building online learning communities, effective strategies for the virtual classroom. (2nd Ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

TANTA, A. (2021). Pandemi Kaynaklı Uzaktan Eğitim Sürecinde Sosyal Bilgiler Derslerine Yönelik Öğretmen Görüşleri, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

WALKER, S. L. & FRASER, B. J. (2005). Development and validation of an instrument for assessing distance education learning environments in higher education: The Distance Education Learning Environments Survey (DELES). *Learning Environments Research*, 8(3), 289-308.

YILDIRIM, A., & ŞİMŞEK, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YOUNGMINDS. (2020). Coronavirus: Impact on young people with mental health needs. <https://youngminds.org.uk/> (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

İş-Yaşam Dengesini Etkileyen Risk Faktörleri

Risk Factors Affecting Work-Life Balance

Necmiye Tülin İRGE^a

Özet

İnsanlar bir iş-yaşam dengesi oluşturmak için çabalarırken, bazı kişisel ve çevresel unsurlardan etkilenmektedir. Burada gerçekleştirilen çalışmada hedeflenen, yoğun çalışma saatlerinin olduğu bankacılık kesiminde çalışmakta olan bireyler açısından, iş-yaşam dengesine etki eden etkenlerin lojistik regresyon metodu ile analiz edilmesidir. İş-yaşam üzerine dengenin sağlanması amaçlı, iş-aile ile aile-iş çatışmaları olmak üzere 2 boyut açısından değerlendirme yapılmıştır. İş-aile çatışması üzerinde cinsiyet, çocuk sayısı, medeni durum, evde yardımcı olması, aile desteği görme ve yönetici desteği görme anlamlı etkili çıkmıştır ve bu çatışma türü üzerinde en yüksek risk yönetici desteği, çocuk sayısı ve evde yardımcı olması durumudur. Aile-iş çatışması üzerinde ise, medeni durum, yaş, bakmakla sorumlu bulunulan kişi, çocuk sayısı, evde yardımcı olması, aile desteği görme ve yönetici desteği görme anlamlı etkili çıkmıştır. Aile-iş çatışması üzerinde en yüksek riskli faktörler yönetici desteği, aile desteği görme, ve medeni durum değişkenleri olarak belirlenmiştir. Sonuçlardan görüleceği üzere, yönetici desteği ve aile desteği her iki çatışmanın azalmasında ve iş-yaşam dengesinin sağlanmasında en etkili faktörlerdir.

Anahtar Kelimeler: İş-Yaşam Dengesi, Bankacılık Sektörü, Lojistik Regresyon Analizi.

Jel Kodları: D23, M10.

Başvuru: 09.11.2021

Kabul: 23.12.2021

Abstract

While people strive to create a work-life balance, they are affected by some personal and environmental factors. The aim of the study carried out here is to analyze the factors affecting the work-life balance in terms of individuals working in the banking sector with intense working hours, using the logistic regression method. In order to provide a balance on work-life, an evaluation was made in terms of 2 dimensions, namely work-family conflicts and family-work conflicts. Gender, number of children, marital status, helping at home, receiving family support and being supported by a manager were found to be significantly effective on work-family conflict, and the highest risk on this type of conflict is manager support, number of children, and helping at home. On the other hand, marital status, age, caregiver, number of children, helping at home, receiving family support and receiving managerial support were found to be significantly effective on family-work conflict. The factors with the highest risk on family-work conflict were found to be managerial support, family support, and marital status. As can be seen from the results, managerial support and family support are the most effective factors in reducing both conflicts and maintaining work-life balance.

Keywords: Work-Life Balance, Banking Sector, Logistics Regression Analysis.

Jel Codes: D23, M10.

^aDr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İşletme Bölümü, necmiyeirge@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1210-0629

GİRİŞ

Zaman içinde iş alanlarındaki değişimleri ve bunların çalışanlar, işverenler, toplum ve örgütlere ilişkin etkilerini araştırmacılar gündemlerine alarak inceleme konusu yapmışlardır (Andrews ve Jonhson, 2016: 196; Poláková vd., 2016: 340; Shim ve Yang, 2015: 77). İş ve aile bireyin hayatında olmazsa olmaz iki unsurdur. Bazı bireyler ailelerine önem verirken işlerini aksatabilir, işini önemseyen bireylerin de özel hayatlarında problemler olabilir. Burada istenen durum, iş ve aile arasındaki dengenin sağlanmasıdır (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009: 90).

Hayatlarını sürdürebilmek için çalışmak mecburiyetinde bulunan insanların yeni dünya düzeni içerisinde karşılaştıkları “iş-aile hayatı” çatışmasında, değişik ülkelerde farklı koşullar altında farklı çalışmalar ile bir denge tutturulmaya çalışılmaktadır ve kimi meslek çalışanları çalışma yükleri sebebiyle ailelerine yeterince zaman ayıramamakta, iş-aile yaşam dengesini kuramamanın doğal bir sonucu olarak sorunlar yaşamaktadır.

Artık çalışanın tamamen işyeri kurallarına ve kısıtlamalarına tabi olduğu çalışma şekli geçmişte kalmaya başlamıştır. Firmalar, nitelikli çalışanları elde tutmak ve verimli hale getirmek için çalışma yöntem ve süreçlerini çalışma dışı zamanlarına göre tasarlamaya başlamışlardır. İş görenlerin iş saatlerine, kariyer hedeflerine, yaşlarına ve ailelerindeki dönemsel gelişimlere göre iş ve özel hayatlarının ağırlıkları zamanla farklılık göstermektedir. Yeni nesil çalışanların ben merkezli yaklaşım ile kişisel istek ve ihtiyaçlarından fazla taviz vermeyecekleri düşüncesinden yola çıkarak, firmaların da bir adım önde olmaları, iş ve hayatın diğer alanlarını dengeleyecek planlar düzenlemeleri söz konusu olacaktır. Böyle bir durumda başarı elde edebilen firmalar, daha nitelikli işçileri çekmeğe ve elde tutmaya ilişkin hiçbir sorun yaşamayacaktır.

Birçok yönetici iş ve özel hayatın rakip değil, birbirini tamamlayan öncelikler olduğu varsayımıyla hareket etmektedir. Bu yöneticilere yol gösteren ve karşılıklı olarak birbirini güçlendiren üç ilke vardır. İlk olarak, bu yöneticiler neyin önemli olduğunu açıklamakta yani, iş görenleri iş öncelikleri hakkında açıkça bilgilendirmektedir. Daha sonra onları kişisel çıkarları ve problemleri hususunda eşit derecede açık olmaya, yaşamlarındaki genel öncelikler yelpazesi içinde işin nerelerde olduğunu belirtmeye teşvik etmektedir. İkinci ilkede bu yöneticiler iş yeri dışındaki rolleri açıkça kabul etmekte, hatta takdir etmekte ve çalışanları bütünsel insanlar olarak görüp desteklemektedir. Üçüncü ilkede, bu yöneticiler, işletmenin performansını iyileştirecek ve iş görenlerin kişisel hedeflerini gerçekleştirmeleri için zaman ve enerji sağlayacak yaklaşımlar arayarak, işin yapılma şeklini sürekli olarak denemektedir. Yönetici, iş görenlerin işleri ve iş dışındaki yaşamları arasında adil bir denge kurmalarına yardımcı olduğunda, çalışanlar firmaya güçlü bir bağlılık duygusu geliştirecek, iş hayatında hem güvenleri hem de bağlılıkları ve enerjileri ikiye katlanacaktır (Friedmann, Christensen ve Degroot, 2001: 14).

İş-aile çatışması, kişinin iş rolü taleplerini yerine getirme çabaları, kişinin aile taleplerini yerine getirme becerisine müdahale ettiğinde veya bunun tersi olduğunda ortaya çıkar (Greenhaus ve Beutell, 1985). İş-aile çatışmasının bu tanımı, iş ve aile yaşamı arasında çift yönlü bir ilişkiye işaret etmektedir.

Geleneksel olarak, iş-yaşam dengesi, çalışanların ev yaşamlarını daha iyi yönetmelerine yardımcı olmayı amaçlayan programlara (örneğin, çocuk bakımı veya danışmanlık) odaklanan iş-yaşam dengesini iyileştirmeye yönelik kurumsal çabalarla birlikte, bireysel çalışanlar için bir sorun olarak görülmüştür. Bununla birlikte, mevcut beceri eksikliği ve yetenek savaşı konusunda artan farkındalıkla birlikte, iş-yaşam dengesi argümanlarında, bireysel çalışan ihtiyaçlarını karşılamaktan daha geniş tabanlı bir iş olaylarına dönüştüğü görülmektedir (Russell 2002; Thorthwaite, 2004).

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İş-aile yaşam dengesi, insanların çalışma yaşamı içinde sosyal ve aile yaşamlarına önem vermek için zamana sahip olabilmeleri anlamına gelmektedir (Singh ve Greenhaus, 2004: 200; Haar ve Spell, 2003; Gregory ve Milner, 2009: 1). Aile ve iş rollerinde var olan çatışmaları kontrol edebilen bir iş gören iş-aile yaşam dengesini de sağlıklı bir biçimde sürdürebilmektedir (Valcour, 2007: 1).

İş görenin iş ve aile yaşam dengesini koruyabilmesi, iş ve aile rollerine aynı biçimde vakit yaratmaları ve eşit sorumluluklarda bulunmaları anlamına gelmektedir. İş gören iş-aile yaşam dengesini pozitif veya negatif kurabilmektedir. Pozitif bir iş-aile yaşam dengesi, yüksek düzeyde eşit ilgi, endişe ve zamanı ifade etmektedir; Negatif bir iş-aile yaşam dengesi de düşük düzeyde eşit ilgi, endişe ve zaman anlamına gelmektedir. Bireyin iş-aile yaşam arasında algıladığı denge özeldir (Kapız, 2002: 142).

Hem kadınların hem de erkeklerin çalışmak zorunda olduğu toplumsal yapı hızla yayılmakta, iş ve aile hayatındaki sorumlulukları tam olarak yerine getirme isteği, iş hayatı ve özel hayatın dengede tutulmasını zaruri kılmaktadır (Tekeli ve Doğrul, 2010: 12). Türk toplumunda kadınları iş hayatına yönelten faktörlerin başında ailelerine ek kazanç yaratmanın yanı sıra ekonomik yönden bağımsız olabilmek arzusu gelmektedir. Kadınların çalışma alanında değişik ihtiyaçlarının bulunduğu ve bunun göz önünde bulundurulmadığı, gerçekleştirilen ödemelerin kadınlar ve erkekler arasında aynı şekilde ve adil bir biçimde yapılmadığı düşünüldüğünde ve kadınların rutin ev işleri ve çocuk bakımı rollerini sürdürmesi, kadınların iş-aile

yaşam dengesini sağlamakta daha fazla zorlandıklarını göstermektedir. İş-aile yaşam dengesi üzerine yapılan çalışmalar bazı teorik temellere göre ele alınmaktadır (Balıca, 2010).

Bölünme kuramı, insanların iş ve iş dışı yaşamlarını ayırabilmeleri ve iş ile özel yaşam arasında hiçbir bağlantı bulunmadığını belirtir (Apaydın, 2011: 66). *Yayımla kuramı*, kişilerin bir konu üzerinde geliştirdikleri davranış ve uygulamalar neticesinde kazandıkları tecrübelerin hayatlarının diğer alanlarını da etkilediği gerçeğine dayanmaktadır. Bireyler iş rollerine bağlı olarak geliştirdikleri davranışları özel yaşamlarına, özel hayat rollerindeki tutumlarını da işe aktarmaktadır (Keser ve Güler, 2016: 270). *Telafti kuramı*, iş-aile hayatı arasında olumsuz bir ilişkinin bulunduğunu ifade etmektedir. Bir alandaki eksikliğin başka alanda giderilebileceğini savunan, bir alandaki beklentileri karşılayamama sebebiyle memnuniyet düzeyinin düşük olması durumunda, iki alandan biri olan kişi, içinde bulunduğu negatif durumun üstesinden gelebilmek adına yaşamın öteki bölümünde gereksinimlerini gidermeye yoğunlaşmalıdır (Savcı, 1999: 156). *Çatışma kuramı*, bir alanda var olan rolün başka bir alanda oluşturduğu rol baskısı nedeniyle ortaya çıkan çatışmaya dayanmakta, iş, aile ve yaşam arasındaki çatışmayı temel almaktadır. Bireyler zamana, gerilime ve davranışlara yönelik çatışmalar yaşayabilirler (Keser ve Güler, 2016: 271-272). *Araçsallık kuramı* ise bir alanda var olan etkinlikler başka alanda bulunan başarıyı kolaylaştırırken diğerine aracılık eder ki bu da birey için önceliklidir (Kırcı, 2015: 42).

Evli olmayan anneler arasındaki iş-aile çatışması hakkında az bilinen şey, bir şehirden veya bir işverenden küçük, temsili olmayan, yerleştirilmiş örneklerle dayanmaktadır (Burden, 1986; Burris, 1991; Casey ve Pitt Catsouphe, 1994; Kelly ve Voydanoff, 1985). Örneğin, bir şehirde yaklaşık 460 işçi ile yaptıkları bir ankette, Kelly ve Voydanoff (1985), bekar annelerin, çift veya tek kazanan evli çiftlere göre daha yüksek iş gerilimi bildirdiklerini buldu. Benzer şekilde, Burris (1991) başka bir şehirde 160 kadınla yaptığı bir ankette, bekar annelerin, özellikle işçi sınıfındakilerin, iş ve aileyi bütünleştirmede daha fazla zorluk yaşadıklarını bulmuştur. Ancak bu çalışmaların hiçbiri, özellikle evli olmayan anneler arasındaki iş-aile çatışmasını açıklamaya odaklanmamıştır.

İş ve aile kavramları insanların yaşamlarındaki en önemli unsurlardır ve bu iki alanda edindikleri roller genellikle insanların yaşamlarında önemlidir. Bu iki alanı insanların yaşamlarında merkeze almalarına yönelik olarak Clark (2000: 748-749) tarafından geliştirilen teoriye göre bir insan çalışıyorsa söz konusu iki dünya arasında yer alan sınır geçicidir ve gündelik hayatlarında var olan sınırlardan geçerler. Bunun yanında, iş ve aile arasında bulunan birincil ilişki duygusal kaynaklı değil insani bir davranıştır. Bir insanın yaşamış olduğu çevreyi yeniden düzenleyebilmesi söz konusu olabileceği gibi çevreyi de şekillendirmesi mümkün olmaktadır. İş-aile kuramına göre çalışmakta olan kişi bu iki dünya arasındaki geçişleri dengelemek için çalışmaktadır. Bu nedenle, geçici sınırları olan bireyler, içinden geçtikleri dünyaya ilişkin kendilerini baştan bir şekilde sokmak ve çevreyle uyum içinde olmak zorundadır.

Ronald vd. (2013: 39), aile-iş ve iş-aile çatışması arasında pozitif bir ilişki olduğunu vurgulamışlar ve aile-iş çatışmalarından çok iş-aile çatışmalarının olduğu sonucuna varmışlardır. Yüksek düzeyde iş-aile çatışması ve düşük düzeyde aile-iş çatışması yaşayan kişiler, yüksek düzeyde iş tatmini ve enerjisine sahiptir (aktaran Özkan, Esitti ve Köleoğlu, 2015: 78). Karatepe (2011: 10), Nijerya'daki otel çalışanları arasında yaptığı çalışmada, iş - aile çatışmasının iş doyumunu olumsuz etkilediğini ve ön saflarda çalışanların çalışma becerilerini zayıflattığını belirtmiştir.

Aile yaşamına fazlasıyla değer gösteren bir kişi açısından çalışma yaşamında ortaya çıkan sık talepler, kişinin iş-aile hayat dengesi algısıyla çelişmektedir ve rol gerilimine neden olmaktadır. Çalışma yaşamını daha çok önemseyen bir kişi açınsındansa ailesi ile daha az vakit geçirmesi, söz konusu kişinin dengesinin bozuk olduğu anlamı taşımamaktadır. Bu kişinin çalışma yaşamını merkeze alarak dengeyi tutturduğu ve kendi iradesiyle meydana gelen durumu bir dengesizlik şeklinde algılamadığı anlamına gelmektedir (Kapız, 2002: 142).

Toplumsal, kurumsal ve bireysel yönleri sebebiyle çok çeşitli yönleri bulunan iş-aile hayat dengesi, kişinin iş ve aile hayatındaki rollerinin uyuşmadığı durumlarda kaçınılmaz olarak ortaya çıkan çatışmaların çözümüne odaklanmaktadır. Bu çatışmanın çözümü önemli bir sosyal politika meselesidir. İş ve aile hayatını dengelemeye yönelik politikalar; aile ve iş yaşam dengesini sağlamayı amaç edinen aile ve iş hayatı arasında bulunan çatışma, çalışma organizasyonunda, çalışma saatlerinde, iş yeri uygulamalarında ve kurum kültüründe farklılık yaratarak bunu çözüme kavuşturmayı hedefleyen planlar şeklinde ifade edilmektedir (Aydın ve Demirkaya, 2017). Roller arası çatışma istihdam olanaklarını, iş kalitesini, çalışanların üretkenliğini, sağlığını ve çocuklu aileleri olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda AB kurumsal düzeyde önemli adımlar atmakta ve dinamik bir yaklaşımla uyum politikaları ile iş-aile yaşam dengesini düzenlemektedir. Genel olarak çocuk bakım uygulamaları, ebeveyn izni ve esnek çalışma yöntemleri olarak ifade edilen bu politikalar, bireylere aile-iş hayat dengesine ilişkin çareler sunmaktadır. Bahsi geçen düzenlemeler bir yandan aileyi korurken diğer yandan bireyin iş aile yaşam dengesini desteklemektedir (Parlak, 2016: 57).

Türkiye'de iş-aile yaşam dengesine yönelik uygulamalar, kadınlara dayatılan klasik rollerden dolayı yakın zamana dek ön plana çıkmamıştır (Aydın ve Demirkaya, 2017). 2013 senesinde "Kadın İstihdamı Paketi" ve daha sonra "Türkiye'nin Demografik Dönüşümünü ve Dinamik Nüfus Yapısını Korumak İçin Yeni Nüfus ve Aile Politikası" şeklinde adlandırılan düzenlemeler kamuoyuna ilan edilerek 10. Kalkınma Planı'nda uyumlaştırma aile-iş hayatı uyumlaştırmasına yönelik

uygulamalar planlanmıştır. 04.02.2015 tarihinde Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunmasına Dair Bazı Kanun ve Kararnemelerde Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı TBMM Fırsat Eşitliği Komisyonu'nda değerlendirilmiştir (Ünlütürk Ulutaş, 2015: 724). Türkiye'de mevcut olan aile-iş yaşam dengesi için düzenlenen uygulamaların içerikleri genel olarak çalışan kadınlara yöneliktir (Aydın ve Demirkaya, 2017). Söz konusu düzenlemeler esas olarak; doğum (doğum) izni, doğum izninden sonra ücretsiz izin, doğum izninden sonra yarı zamanlı çalışma, yarı zamanlı çalışma ödeneği, annelik ödeneği, mazeret izni ve emzirme izni gibi uygulamalardır (Karaman, 2014). Erkek iş gücüne gelince; Eş doğum yaparsa, mazeret izni ve yarı zamanlı çalışma hakkı uygulamaları sayılabilir. Bunun yanında 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda memur babalara yönelik olarak babalık izni hükümleri yer almaktadır (Aydın ve Demirkaya, 2017).

İş-aile yaşam dengesi zaman, bağlılık, yaşam memnuniyeti dengesi, aile-iş çatışması ve iş-aile çatışması boyutlarından oluşmaktadır. Bu boyutların özeti aşağıda yer verilmektedir (Altun ve Yılmaz, 2015: 38-39):

- **Zaman Dengesi:** Bireyin iş ve özel yaşamına ayırdığı zaman içinde dengede olma durumunu ifade eder.
- **Bağlılık Dengesi:** Bireyin iş veya özel yaşam alanlarından hangisine daha bağlı olduğunu veya öncelik sırasını kapsar.
- **Yaşam Memnuniyeti Dengesi:** Bireyin iş ve özel yaşam alanlarındaki memnuniyetini ifade eder. Bireyler yaşam alanlarındaki alanları farklı değerlendirmezler ve tüm faaliyetlerin sonucunu genel yaşam doyumunu belirler.
- **İş-Aile Çatışması:** Kişinin işine yönelik görevleri nedeniyle aile içindeki yükümlülüklerini yerine getirememesi ve işini ön planda tutması nedeniyle aile hayatından duyulan tatmin düzeyinin düşük olmasıdır.
- **Aile-İş Çatışması:** Bireyin ev yaşamı ve ailevi görevleri nedeniyle işin aksaması ve çatışmasıdır. Ailevi sorumluluklar ön plana çıkarsa, işle ilgili enerjinin azalması ve verimliliğin düşmesi bireyin iş yaşamının olumsuz etkilenmesine neden olur.

İş-aile yaşam dengesinin yararları arasında, işyeri verimliliğini arttırdığı, devamsızlığı azalttığı (Kossek, 1990:770) söylenebilir. Ayrıca özellikle çocuk bakımı açısından iyi ve memnun olan aileler daha az iş-aile çatışması ve bu nedenle de daha az devamsızlık yaşamaktadır (Kossek, 1990: 770; Goff, Mount ve Jamison, 1990: 794). Ayrıca iş yaşam dengesinin iş görenlerin moraline pozitif yönde etki ederek, onların kurumlarına olan bağlılıklarını yükselttiğini, işgücü devir hızını düşürdüğünü (Grover ve Crooker, 1995: 271), çocukların sağlıklı ve toplum için daha huzurlu bireyler yetişmesine katkı sağladığı sonucuna varılabilir (Roehling vd., 2001: 142; Papalexandris ve Kramar, 1997: 581). Ancak aile içinde kadın ve erkeğin birlikte çalışıyor olması eşler arasında var olan rollerde benzerlikler ortaya çıkarmaktadır. Ev işleri ve aile geçim kaynakları ortaklaşa ele alınmaktadır. Kadın ve erkeğin birlikte çalıştığı, ailelerde, kişiler iş kararlarını verirken birbirlerinin iş durumunu dikkate almak durumundadır. Söz konusu gelişmelerden dolayı firmaların birincil görevi, iş görenlerin yüksek düzeyde verimlilik göstermelerine yardımcı olmak ve vasıflı iş gücünü (kadın veya erkek) elinde tutabilmek adına iş yaşamı içerisindeki ve iş yaşamı dışındaki hayatlarını daha iyi entegre etmelerine katkıda bulunmaktır (Barnett, 1999: 144).

İş aile dengesizliğinin iş ve aile alanlarında, tükenmeye, kaygıya, yüksek tansiyona, evlilikten düşük memnuniyete, düşük rol performansına, düşük mesleki refaha, yaşam memnuniyetsizliğine, düşük örgütsel bağlılığa, işten ayrılma isteğine ve yüksek işten ayrılma iş gibi çok sayıda olumsuz sonuçlara sebebiyet vermektedir (Willis vd., 2008; Maertz ve Boyar, 2011).

İş-aile yaşam dengesini etkileyen faktörler, bireysel ve örgütsel olarak sınıflandırılabilir (Yağcı, 2014: 54). Bireysel unsurlar, kişinin kendine ait özelliklerinden kaynaklanan unsurlardır. Bireysel faktörler arasında eğitim, cinsiyet, kariyer planlaması, medeni durum ve ebeveynlik durumu sayılmaktadır.

Cinsiyet rolü, kadının toplumdaki yerini ve kariyer seçimini etkileyen faktörlerdir. Bazen kadın ve erkeklerin seçtikleri meslekler cinsiyet durumuna bağlı olabilmektedir. Cinsiyet yanlılığının rolü olarak kadınların yöneticilik mesleklerinden daha çok uzmanlık gerektiren mesleklere yönelmesi söylenebilir. Toplumsal önyargılar sebebiyle kadın, aile yaşamı içerisinde üstlenmesi zorunlu olan rolleri de göz önünde bulundurmaktadır (Örücü, E., Kılıç, R. ve Kılıç T., 2007: 120). Balaban ve Özdemir (2013: 13) yaptıkları araştırmada kadın girişimci ve iş görenlerin hem iş yaşamında hem de iş yaşamı dışında erkeklere göre daha fazla sorumluluk, görev ve role sahip olduklarını ve böylece iş-aile yaşam dengesini kurmakta erkeklere kıyasla daha çok zorluk yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Eğitim faktörü, iş-aile yaşam dengesinin sağlanmasında etkili olan önemli etkenlerden biridir. Bilgi ve eğitim seviyeleri yüksek bireyler için kariyer önem arz etmektedir. Birey, almış olduğu eğitimle alakalı bir işte çalışıyorsa motivasyonunda artış olur. İşletmelerde eğitimi yüksek çalışanlardan beklenen daha çok çözüm ve sorumluluk bireylerin stres yaşamalarına yol açmaktadır. Yaşamış oldukları stresin özel yaşamlarına yansımalarıyla kişiler, iş-aile yaşam dengesini kurmakta zorluk çekmektedirler (Öztürk ve Güzelsoydan, 2001: 338).

Kariyer planlaması, bireyin kendine ait beceri, bilgi ve kabiliyetlerinin farkına varması, doğru hedefleri seçmesi ve bu hedeflere varma zamanını hesaplamasıdır (Ardıç ve Özdemir, 2018: 324). Bu noktada kurumun olduğu kadar bireyin de payı büyüktür. İş seçerken ve kariyer planlaması yaparken bilgi, beceri ve kabiliyetlerinin gerçekten farkında olan bireyler,

yaptıkları çalışmadan daha çok tatmin olurlar. Doğru verilmemiş bir karar sonucunda memnun olmadığı bir işte çalışan kişinin iş-aile yaşam dengesini kurması zorlaşır.

Medeni ve ebeveynlik durumu faktörüne göre; evli, bekar veya çocuklu olmak iş-aile yaşam dengesini etkileyen diğer faktörlerdir. Evli kişiler, iş-aile yaşam dengesini sürdürmekte bekarlara göre daha fazla güçlük çekmektedir. Çocuk sahibi olunan bir aile yapısında iş-aile yaşam dengesini sağlamak daha güçtür. Kişi kendine ait olan sorumluluklarının yanı sıra çocuk konusunda yapması mecburi olan ebeveynlik görevleri de bulunmaktadır. Bu durum Duxbury ve Higgins'in (2001: 11) çocuklu ve çocuksuz aileler üzerine yaptıkları çalışmada ortaya konmuştur.

Yaş faktörü ele alındığında, iş ve aile hayatı arasındaki sınır genç yaşta çok daha netleşmektedir. Bireyler kariyerlerinin başında oldukları için genç yaşta iş-aile yaşam dengesini kurmakta sonraki senelere göre daha fazla zorlanmaktadır. İş yaşamında kazanılan deneyimle birlikte yaş ilerledikçe çalışma hayatı ile aile hayatı arasındaki belirsiz sınır netleşebilir, bu nedenle iş-aile yaşam dengesi kurmak daha kolay hale gelebilir. Tausing ve Fenwick (2001) de yaptıkları çalışma sonucunda, çalışanların yaşlandıkça iş-aile yaşam dengesi kurmadaki başarılarının arttığını ortaya koymuşlardır (Hall ve Richter, 1988: 217).

İş-aile yaşam dengesindeki olumsuz durumların kurumsal sonuçları, doğrudan ve dolaylı maliyetler şeklinde sınıflandırılabilir. Örgütsel sonuçlardan kaynaklanan doğrudan maliyette dengesizlik işletmeyi direkt etkiler. Bu etkinin sonuçları işletmeyi zarara sokabilmektedir. Bu zararlar arasında devamsızlık, işçi devri, grev, iş yavaşlatma gibi eylemler gösterilebilir. İş-aile yaşam dengesizliğindeki kurumsal neticelerinden kaynaklanan dolaylı maliyetlerse, kalitesiz insan ilişkileri, iş tatmini, kurumsal bağlılık şeklinde sayılabilir (Quick, Nelson ve Hurrell, 1997).

İş-aile yaşam dengesizliği çalışma yaşamı için düşünüldüğünde, işe yönelik istek azalması ve stres, örgütsek bağlılıkta azalma, devamsızlığın artması, yükselen iş kazaları ve düşük performans neden olabilmektedir, kişinin çevresi, ailesi ve arkadaşları ile olan ilişkisini olumsuz yönde etkileyerek onun fiziksel ve psikolojik sağlığını bozabilmektedir (Kuzulu, Kurtuldu ve Vural Özkan, 2013: 96). İşgörenler iş-aile yaşam dengesi kuramazlarsa önce huzursuzluk yaşamaya başlar, bu süreç daha da uzarsa büyük rahatsızlıklar ortaya çıkabilir. Hem kişisel hem de örgütsel başarı ve mutluluk için iş yaşam dengesi büyük önem taşımaktadır.

2. İSTATİSTİK ANALİZ VE SONUÇLARIN YORUMLANMASI

2.1. Araştırmanın Amacı ve Gerekçesi

Zaman ilerledikçe daha da gelişen ve karmaşık bir hal alan iş dünyasında iş-yaşam dengesini sağlamak, çalışan bireylerin ciddi problemleri arasında yer almıştır. Çalışan bireyler, gittikçe güçleşen çalışma şartlarına adapte olmak ve bahsi geçen şartlar doğrultusunda iş-yaşam dengesini sağlamak için çaba harcamaktadır. Kişiler, iş-yaşam dengesini tutturmaya çabalarken bazı kişisel ve çevresel faktörlerden etkilenmektedir. İş yaşamının aile yaşamına ve aile yaşamının da iş yaşamına etki etmesiyle birlikte türlü şekillerde çatışma yaşanabileceği Frone ve Cooper (1992) tarafından ortaya konulmuştur. Bu nedenle, bireyin aile yaşantısı iş hayatına etki edebileceği gibi, iş hayatı da aile yaşantısı üzerinde etkili olabilmektedir. İş ve aile yaşamlarının arasındaki ilişkinin çift yönlü olması, iş-aile yaşam çatışmasının neticeleri bakımından önem arz etmekte, bu çerçevede iş-aile çatışmalarının iki yönlülük özelliği ön plana çıkmaktadır. Fazla ve düzensiz çalışma süreleri, fazla mesai, özerklik durumu, kurumun büyüklüğü, ücretin düşük olması, tepe yöneticilerin negatif tutumları, çalışma ilişkileri, çalışanın işte geçirmiş olduğu sürenin fazlalığı, terfi, ailevi ilişkiler, aile beklentileri, sağlık durumu, çocuk sayısı, gelir, yaş, işgücü performansı gibi türlü iş ve bireysel nitelikler iş-aile yaşam çatışmasının en büyük sebepleri arasında bulunmaktadır (Parasuraman vd., 2001; Frone vd., 1997; Madsen, 2003; Ahuja vd, 2007; Cinamon vd., 2007). Netenmeyer vd. (1996)'ya göre, iş yaşam dengesinin 2 temel faktörü iş-aile ve aile-iş çatışmasının azalması ile mümkündür. Buradan hareketle, çalışmada amaçlanan, stresli ve yoğun çalışma süreleri olan bankacılık kesiminde çalışanlara yönelik iş-aile çatışması ve aile-iş çatışmasına etki eden faktörlerin lojistik regresyon analizi yardımıyla belirlenmesidir.

2.2. Araştırmanın Örnekleme, Varsayımlar ve Kısıtlar

Çalışmada, aktif sıralamasında üst sıralarda bulunan ve İstanbul'da hizmet veren 4 özel banka genel müdürlüğü çalışanları evreni oluşturmaktadır. Bu bankaların çalışan sayısı, Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayımlanan Bankalarımız 2020 raporuna göre, 60,864 kişi olarak belirlenmiştir. Bu evrenden çekilecek örnek sayısı Yazıcıoğlu ve Erdoğan'ın (2004) geliştirmiş oldukları örneklem büyüklüğü tablosunda 0.05 örnekleme hatası için $p=0.50$ ve $q=0.50$ için 381 kişi şeklinde düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen anketler mail aracılığı ile 15.07.2021-15.10.2021 tarih aralığında uygulanmış, toplam olarak 426 adet geri dönüş sağlanmıştır. Yapılan çalışma, İstanbul ili ve yalnızca genel müdürlük bünyesinde çalışmakta olan personel ile sınırlı kalmıştır. Bu süre içinde üç kez hatırlatma maili gönderilerek, cevap sayısı artırılmaya çalışılmıştır. Veri girişi sürecinde 26'sının soruların çoğuna cevap vermemesinden dolayı analiz haricinde tutularak çalışmada toplam 400 adet anketten yararlanılmıştır.

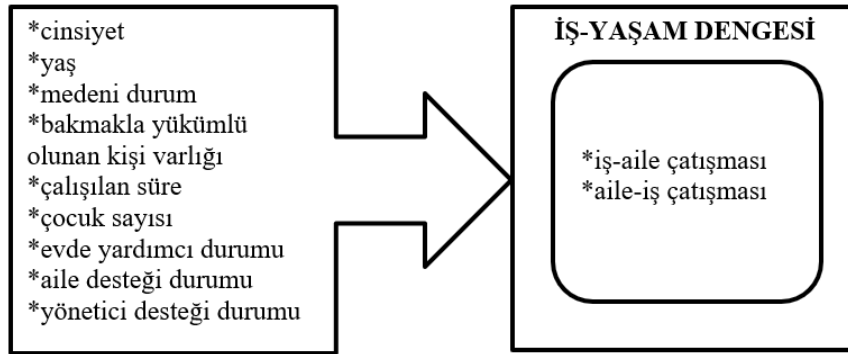
Uygulanan anketleri cevaplayan kişilerin ölçme araçlarında yer alan sorulara cevap verirken gerçek duygu ve düşüncelerini belirttikleri varsayılmıştır. Araştırmaya dahil olan kişilerin anketi gönüllü, doğru ve tam bir biçimde yanıtladıkları düşünülmüştür. Katılımcıların sorulara cevap verirken sözcükleri esas anlamlarıyla algıladıkları kabul edilmiştir. Ortaya çıkabilecek olan ifadeler üzerine yanılgılar arka plana atılmıştır. Çalışanların anket uygulamasını kabul etmeleri önemli bir kısıt olarak belirtilebilir. Çalışma, İstanbul ili ve genel müdürlük çalışanları ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca, anket izni alma zorluklarının yaşanması nedeniyle dört özel banka için analizler gerçekleştirilmiştir, bu da çalışmanın kısıtını oluşturmuştur.

2.3. Veri Toplama Aracı

Yapılan çalışma deneysel olmayan nicel araştırma tasarımına sahip olmakta ve yapılaş metodu açısından tarama modeli olarak belirtilmektedir. Çalışmada, örneklemden veri alınmasına ilişkin survey modelinden (saha taraması) yararlanılmıştır. Örneklemden veri toplamada ise, ankete dahil olanların düşüncelerinin yazılı bir biçimde alındığı bir veri toplama yöntemi olan anket yöntemi uygulanmıştır. Ankete yer alan ilk kısım, katılımcılara yönelik genel bilgilerin ölçülmesi şeklindedir. İkinci kısımda ise, iş-yaşam dengesi ölçeği bulunmakta ve sorunların tamamı 5'li likert formatında düzenlenmektedir. İş-yaşam dengesi ölçeğine ilişkin Netemeyer'in (1996) geliştirmiş olduğu iş-aile ve aile-iş çatışması ölçekleri kullanılmıştır. Guest (2002)'de yayınlamış olduğu çalışmada iş-yaşam dengesinin; iş ve aile dengesi olacak şekilde iki yönünün bulunduğunu ifade etmiştir. Buna bağlı olarak, iş-yaşam dengesi ölçeği iş ve aile dengesi olacak şekilde iki yönlü olarak ele alınmıştır. Efeoğlu (2006) tarafından ölçek Türkçe'ye çevrilerek ilaç sektöründe uygulanmıştır. Gerçekleştirilen güvenilirlik analizleri neticesinde maddelerin Cronbach alfa güvenilirlik katsayıları.83 ile.88 arasında bulunduğu tespit edilmiştir.

2.4. Araştırmanın Hipotezleri ve Model

Araştırmadaki ana hipotez, iş-aile ve aile-iş çatışması durumuna ilişkin yaş, cinsiyet, medeni durum, bakmakla yükümlü bulunan kişi, çalışılan süre, çocuk sayısı, evde yardımcı durumu, aile desteği durumu ve yönetici desteği durumu istatistik anlamlı etkilidir biçimindedir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

2.5. Bulgular ve Yorumlar

Anketin güvenilirlik analizi sonuçları; Cronbach-Alpha = 0.921, Parelel = 0.922, Strict = 0.921 şeklinde tespit edilmiştir. Güvenilirlik kriterlerinin her biri %70 değerinden yüksek olması nedeniyle, anketin kendi içinde tutarlı olduğu, elde edilecek sonuçların gerçekleri yansıtacağı ortaya konulmuştur. Çalışanlara yönelik genel ve demografik bilgilere ilişkin sağlanan veriler aşağıda açıklanmıştır:

- Ankete katılanların %57.5'i kadın ve %42.5'i erkektir.
- Ankete katılanların % 38.3'ü 23-35 yaş aralığında, % 41.5'i 36-45 yaş aralığında ve %20.2'si 46 ve üzeri yaş grubunda yer almaktadır.
- Ankete katılanların %56.1'i evli, %32.4'ü bekar ve %11.5'i boşanmış/dul şeklindedir.
- Ankete katılanların %85.2'si evde bakmakla sorumlu bulunduğu hasta anne-baba-engelli birey vb. yoktur derken, 14.8'i ise var demıştır.
- Ankete katılanların %22.3'ünün 1-10 yıl, %29.6'sının 11-15 yıl, %24.2'sinin 16-20 yıl ve %23.9'unun da 20 yıl ve üzeri süre ile toplam çalışma süresinin bulunduğu tespit edilmiştir.
- Ankete katılanların %32.6'sı tek çocuk, %26.8'i iki çocuk, %9.4'ü üç çocuk sahibi olduğunu, %31.2'si ise çocuk sahibi olmadığını belirtmiştir.

- Ankete katılanların %55.9'u ev işlerinde ücretli yardımcıları olduğunu belirtmiş, % 44.1'i olmadığını söylemiştir.
- Ankete katılanların %68.4'ü aile desteğinden yararlanmadığını, %31.6'sı ise ailesinden destek aldığını belirtmiştir.
- Ankete katılanların %65.3'ü yöneticilerinin destekte bulunduğunu, %34.7'si ise yöneticilerden destek almadıklarını belirtmiştir.

Gerçekleştirilen çalışmaya katılım sağlayanların %69.5'i iş-yaşam dengesini tutturamadıklarını, %30.5'i iş-yaşam dengesini sağladıklarını ifade etmiştir. Ölçekten elde edilen ortalama cevap skoru iş-aile açısından 4.11 ve aile-iş açısından 4.03 şeklindedir. Bu yanıt "katılıyorum" boyutu ile yorumlanabilir. Genel olarak, iş-aile ve aile-iş çatışması ortalama cevabına göre, çalışanlar çatışma yaşamaktadır. Bu da iş-yaşam dengesinin kurulmadığını belirtmektedir. Çalışmada, iş-aile için ortalama cevap skor değeri 4.11 üzeri olan kişiler için "1" kod, değer altında kalan kişiler için "0" kod, aile-iş için ortalama cevap skor değeri 4.03 üzeri olan kişiler için "1" kod, değer altında kalan kişiler için "0" kod verilerek çatışma durumu bağımlı değişkeni (binary değişken) oluşturulmuştur. Oluşturulan 2 grup için (çatışma var-çatışma yok) anlamlı farklılığın belirlenmesine yönelik olarak bağımsız örneklem t testinden yararlanılmıştır.

Tablo 1. Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Boyutlar	Grup	n	Cevap Ortalaması	St.sapma	p
İş-Aile çatışması	<4.11	103	2.98	0.99	0.000*
	≥ 4.11	297	4.19	0.87	
Aile-İş çatışması	<4.03	116	2.65	0.62	0.000*
	≥ 4.03	284	4.10	0.93	

*0.05 için anlamlı farklılık

Tablo 1'den görüleceği üzere, iş-aile ve aile-iş boyutları için, kesim noktaları olan ortalama üstü ve altı değerler için anlamlı farklılık elde edilmiştir. Bağımlı değişken olarak elde edilen çatışma durumu, anlamlı şekilde 0 ve 1 kod olarak ayrılmıştır.

Diğer aşamada, iş-aile çatışması ve aile -iş çatışması yönleri bakımından lojistik regresyon modeli tahmin edilmiş ve etkileyici faktörler ortaya konulmuştur.

Tablo 2. İş-Aile Çatışma Durumuna Yönelik Lojistik Regresyon Tahmin Sonuçları

Değişkenler	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Cinsiyet	.308	.112	7.528	1	.006*	1.361
Yaş	.036	.099	.128	1	.721	1.036
Medeni Durum	.212	.104	4.194	1	.031*	1.237
Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi	1.198	.956	1.571	1	.210	3.313
Çalışılan Süre	1.487	.931	2.549	1	.110	.226
Çocuk Sayısı	.324	.154	4.447	1	.035*	1.382
Evde Yardımcı Olması	-.319	.153	4.322	1	.038*	1.376
Aile Desteği Görme	-.212	.104	4.194	1	.041*	1.237
Yönetici Desteği Görme	-.389	.116	11.282	1	.001*	1.476
Sabit	.221	.096	5.286	1	.022*	.802

Lojistik Model İçin Anlamlılık Testleri:
Model Katsayıları için Omnibus Testi : Model için Ki-Kare Değeri = 457.15, Prob = 0.000
-2 Log likelihood = 486.12 ; Cox & Snell R Square= 0.855 ; Nagelkerke R Square = 0.849
Hosmer and Lemeshow Test: Ki-Kare Değeri= 6.472 , Prob=0.345

*0.05 düzeyinde anlamlı değişken

Lojistik regresyon modelinin anlamlılığına ilişkin test sonuçları ele alındığında, model katsayıları yönelik Omnibus Testi : Model için Ki-Kare Değeri = 457.15, Prob = 0.000 elde edilmiştir ve katsayıların hepsi beraber anlamlıdır. Lojistik regresyon tahminine ilişkin adimsal tahmin süreci takip edilerek her adımda -2 Log likelihood = 486.12 değeri en düşük seviyeye, Cox & Snell R Square= 0.855 ve Nagelkerke R Square = 0.849 değeri ise en yüksek seviyeye gelerek modeldeki

İş-Yaşam Dengesini Etkileyen Risk Faktörleri

anlamlılığı arttırmıştır. Modelin uygunluğu bakımından temel bir test olarak kabul edilen Hosmer ve Lemeshow Test: Ki-Kare Değeri= 6.472 , Prob=0.345 > 0.05 neticesine varılmıştır. Bu nedenle, testteki anlamlılık düzeyinin %5'ten fazla olmasından dolayı modelin uygun olduğu yönündeki Ho kabul edilmektedir. Model analiz için uygun olup, elden edilen sonuçlar güvenilirdir.

Tablo 2'ye göre iş-aile çatışma durumu üzerinde yaş, bakmakla yükümlü olunan kişi durumu ve çalışılan süre anlamlı etkili çıkmamıştır (p>0.05). Buna karşılık; medeni durum, cinsiyet, çocuk sayısı iş-aile çatışmasını artırıcı yönde etkili, evde yardımcı olması, aile desteği görme ve yönetici desteği görme iş-aile çatışmasını azaltıcı yönde anlamlı etkili çıkmıştır. Exp(B) değerlerine göre, iş-aile çatışması için riski yüksek faktörler, yönetici desteği (Exp(B)=1.476), çocuk sayısı (Exp(B)=1.382) ve evde yardımcı olması (Exp(B)=1.376) durumudur. Bu değişkenler çatışmanın azalması için olumlu hale getirilmeden iş-aile açısından iş-yaşam dengesinin sağlanması zorlaşacaktır.

Tablo 3. Aile-İş Çatışma Durumuna Yönelik Lojistik Regresyon Tahmin Sonuçları

Değişkenler	B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Cinsiyet	.456	.364	1.569	1	.210	1.578
Yaş	.508	.234	4.692	1	.030*	1.661
Medeni Durum	.396	.162	5.985	1	.014*	1.486
Bakmakla Yükümlü Olunan Kişi	.244	.117	4.335	1	.037*	1.276
Çalışılan Süre	.993	1.091	.828	1	.363	2.700
Çocuk Sayısı	.241	.120	4.035	1	.035*	1.272
Evde Yardımcı Olması	-.416	.081	26.384	1	.000*	.659
Aile Desteği Görme	-.527	.291	3.287	1	.040*	1.694
Yönetici Desteği Görme	-.628	.312	4.064	1	.034*	1.874
Sabit	.261	.099	7.021	1	.008*	.770

Lojistik Model İçin Anlamlılık Testleri:
Model Katsayıları için Omnibus Testi : Model için Ki-Kare Değeri = 351.89, Prob = 0.000
-2 Log likelihood = 513.61 ; **Cox & Snell R Square**= 0.874 ; **Nagelkerke R Square** = 0.869
Hosmer and Lemeshow Test: Ki-Kare Değeri= 8.495 , Prob=0.377

*0.05 düzeyinde anlamlı değişken

Tablo 3'deki model katsayılarına ilişkin Omnibus Testine yönelik Ki-Kare Değeri = 351.89, Prob = 0.000 elde edilmiş ve katsayıların hepsi beraber anlamlıdır. Lojistik regresyon tahminine yönelik olarak adimsal tahmin süreci takip edilmiş ve her adımda -2 Log likelihood = 513.61 değeri en düşük seviyeye, Cox & Snell R Square= 0.874 ve Nagelkerke R Square = 0.869 değeri ise en yüksek seviyeye gelerek modeldeki anlamlılık artmıştır. Modelin uygunluğuna ilişkin temel bir test olan Hosmer ve Lemeshow Test: Ki-Kare Değeri= 8.495 , Prob=0.377 > 0.05 verisi elde edilmiştir. Bu nedenle, testteki anlamlılık düzeyinin %5'ten fazla olmasından dolayı modelin uygun olduğuna ilişkin Ho reddedilememektedir. Aile-iş çatışması modeli analiz için uygundur ve sonuçlar güvenilir durumdadır.

Tablo 3'e göre, aile-iş çatışma durumu üzerinde cinsiyet ve çalışılan süre anlamlı etkili çıkmamıştır (p>0.05). Buna karşılık; medeni durum, yaş, bakmakla yükümlü olunan kişi, çocuk sayısı iş-aile çatışmasını artırıcı yönde etkili, evde yardımcı olması, aile desteği görme ve yönetici desteği görme iş-aile çatışmasını azaltıcı yönde anlamlı etkili çıkmıştır. Exp(B) değerlerine göre, iş-aile çatışması için riski yüksek faktörler, yönetici desteği (Exp(B)=1.874), aile desteği (Exp(B)=1.694) ve yaş (Exp(B)=1.661) durumudur.

3. SONUÇ

Finans sektöründe çalışma sürelerinin düzensiz ve fazla olmasından dolayı işte bulunulan sürenin çok olması, hafta sonu çalışmaları ile iş seyahatlerinin yoğunluğu, ücret seviyesindeki düşüklük gibi olumsuz iş koşulları çatışmaya yol açmaktadır. Büyük bir aileye sahip olunması, ailede bakım yükümlülüğü bulunan çocuk sayısının fazla olması, çocukların küçük yaşlarda olması, eşlerin her ikisinin de çalışıyor olması gibi değişik aile yapıları da çatışmayı tetikleyen unsurlar içinde bulunmaktadır. Yaşanan çatışma neticesinde de bireyin aile ya da iş yaşamından ve genel itibarıyla hayattan almış olduğu tatminde ciddi derecede düşüşler görülmektedir.

Çalışan bireylerin aile ve iş hayatları arasında çatışma yaşamaları, çalıştıkları organizasyon bakımından olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Fakat önemli bir unsur olmasına karşın genellikle maliyetli olması sebebiyle örgütler tarafından iş-yaşam dengesi programlarının geliştirilmesi arka plana atılmaktadır. İş-Yaşam dengesinin insan kaynakları yönetimine etkileri bağlamında, son yıllarda daha yoğun tartışılan iş sonuçlarına etkisi de değerlendirilmelidir. Organizasyonlar, başlattıkları iş-yaşam dengesi programlarının iş verimliliği olarak geri dönüş etkisi üzerine düşünmekte ve programları nasıl daha etkin yapabileceklerini planlamaktadırlar.

Gerçekleştirilen araştırmada amaçlanan, yoğun çalışma süreleri bulunan bankacılık kesimi çalışanlarının iş-aile ve aile-iş çatışması durumunu etkileyen faktörlerin belirlenmesidir. Lojistik regresyon model tahminleri neticesinde, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı iş-aile çatışmasını artırıcı yönde etkili, evde yardımcı olması, aile desteği görme ve yönetici desteği görme iş-aile çatışmasını azaltıcı yönde anlamlı etkili çıkmıştır. Exp(B) değerlerine göre, iş-aile çatışması için riski yüksek faktörler, yönetici desteği (Exp(B)=1.476), çocuk sayısı (Exp(B)=1.382) ve evde yardımcı olması (Exp(B)=1.376) belirlenmiştir. Diğer yandan, medeni durum, yaş, bakmakla sorumlu bulunan kişi, çocuk sayısı iş-aile çatışmasını artırıcı yönde etkili, evde yardımcı olması, aile desteği görme ve yönetici desteği görme iş-aile çatışmasını azaltıcı yönde anlamlı etkili çıkmıştır. Exp(B) değerlerine göre, iş-aile çatışması için riski yüksek faktörler, yönetici desteği (Exp(B)=1.874), aile desteği (Exp(B)=1.694) ve yaş (Exp(B)=1.661) durumudur. Çatışma üzerinde artırıcı yönde rol oynayan risk faktörlerinin giderilmesi şarttır, aksi durumda iş-yaşam dengesinin sağlanamayacağı ortadadır.

Kurumlar, çalışma yöntemleri uygulamaları haricinde, türlü düzenlemeler ile iş-yaşam dengesi kültürünün yerleşmesinde veya kişilerin iş-yaşam dengelerini sağlamalarına imkan verdiklerinde işe bağlılık olumlu yönde gelişecektir. Örgütlerdeki emek gücünün geliştirilmesi hususunda sorumluluğu bulunan insan kaynakları uzmanları iş-yaşam kültürünü destekleyen kurum pozisyonunda olmak amacıyla değişime öncülük etmelidirler. Her ne kadar, iş-yaşam entegrasyonu yalnızca insan kaynaklarını, örgütün tamamını ilgilendiren bir unsur olsa da, insan kaynakları bölümünün anahtar rolü bulunmaktadır. Bunun sebebi, insan kaynakları yöneticilerinin çalışan bireylerin yeteneklerini, kapasitelerini ve örgüte bağlılık derecelerini en iyi bilen yöneticiler olmasındandır. Diğer taraftan, işverenlerin aile dostu şirket stratejileri belirleyip, gerektiği taktirde çalışanlarına danışmanlık ve destek hizmeti sunmaları gerekebilir. İşverenlerin kadınların istedikleri zaman daha kısa süreli çalışmalarına olanak tanıyan esnek çalışma şekilleri, aile içindeki sorumluluklarını gerçekleştirebilmeleri açısından bir seçenek olacaktır. Kısmi süreli çalışma veya başka esnek çalışma şekilleri anneler açısından hem kazanç sağlamaları hem de çocuklarına daha çok zaman yaratmaları bakımından tercih edilebilmektedir. Toplumsal bazda aile dostu olan düzenlemeler tekrardan ele alınmalı ve bu hususta iyileştirmeler yapılmalı; kurumsal etkinliği ifade edebilmek adına çalışan kişilere gerektiği kadar esneklik sunulmalı, aile ve aile üyelerinin haklarının ve gereksinimlerinin daha çok korunmasına ilişkin öncelikler tespit edilmelidir.

KAYNAKÇA

- AHUJA, M. K., MCKNIGHT, D. H., CHUDOBA, K. M., GEORGE, J. F., & KACMAR, C. J. (2007). It Road Warriors: Balancing Work-Family Conflict, Job Autonomy, and Work Overload To Mitigate Turnover Intentions, *MIS Quarterly*, 31(1), 1-17.
- ALTUN DİLEK, S. & YILMAZ, K. (2015). *Öğretmenlerin İşkoliklik Eğilimleri İle İş-Yaşam Dengeleri*, 36-55, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/180121> (Erişim Tarihi: 22.09.2021).
- ANDREWS, R. & JOHNSON, E. (2016). Energy Use, Behavioral Change, and Business Organizations: Reviewing Recent Findings and Proposing A Future Research Agenda, *Energy Research & Social Science*, 11, 195–208.
- APAYDIN, Ç. (2011). Öğretim Üyelerinin İşe Bağımlılık Düzeyi ile İş-Yaşam Dengesi ve İş-Aile Yaşam Dengesi Arasındaki İlişki, *(Yayınlanmamış Doktora Tezi)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ARDIÇ, K. & Y. ÖZDEMİR. (2018). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Sakarya, Sakarya Yayıncılık.
- AYDIN, U. & DEMİRKAYA, S. (2017). Çalışma Yaşamında Aile Dostu İş Hukuku Uygulamaları, *İş ve Hayat*, 3 (6), 72-104.
- BALABAN Ö. & Y. ÖZDEMİR. (2013). Girişimcilik Eğitiminin Girişimcilik Eğilimi Üzerindeki Etkisi: Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. Örneği, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 3, 133- 148.
- BALLICA, S. (2010). İş görenlerin İş Yaşam Dengesi Algılamaları ile Cinsiyet Roller ve Bireysel Özelliklerinin İlişkisi: Büyük Ölçekli Bir İşletmede İnceleme, *(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- BARNETT R. C. (1999). A New Work-Llife Model for the Twenty First Century, *Academy of Political and Social Science*, 562 (1), 143-158.

- BURDEN, D. S. (1986). Single Parents and The Work Setting: The Impact Of Multiple Job and Homelife Responsibilities, *Family Relations*, 35, 37 - 43.
- BURRİS, B. H. (1991). Employed Mothers: The Impact Of Class and Marital Status On The Prioritizing Of Family and Work, *Social Science Quarterly*, 72, 50 - 66.
- CASEY, J. C. & PITT-CATSOUPHES, M. (1994). Employed Single Mothers: Balancing Job and Homelife, *Employee Assistance Quarterly*, 9, 37 - 53.
- CINAMON, R. G., RICH Y. & WESTMAN M. (2007). Teachers' Occupations-Specific Work-Family Conflict, The Career Development Quarterly, 55(3):249-261.
- CLARK, S. C. (2000). Work/Family Border Theory A New Theory of Work/Family Balance, *Human Relations*, 53(6), 747-770.
- DUXBURY, L. & C. HİGGİNS. (2001). *Work-Life Balance in the New Millennium: Where Are We? Where Do We Need to Go?*. Ottawa, Cprn Discussion Paper.
- EFEÖĞLU, İ. F. (2006) İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- FRIEDMAN, O., CHRISTENSEN, P. & DEGROOT, J. (2001). İş ve Yaşam, *Harvard Business Review*, İş ve Yaşam Dengesi, İstanbul, Mess Yayınları.
- FRONE, M. R. & COOPER, M. L. (1992). Prevalence of Work-Family Conflict: Are Work and Family Boundaries Asymmetrically Permeable?, *Journal of Organizational Behavior*, 13 (7),723-729.
- FRONE, M. R., YARDLEY, J. K. & MARKEL, K.S. (1997). Developing and Testing an Integrative Model of the Work-Family Interface, *Journal of Vocational Behavior*, 50, 145-167.
- GOFF, S. J. MOUNT, M. K. & JAMİSON, R. L. (1990). Employer Supported Child Care, Work/Family Conflict, and Absenteeism: A Field Study, *Personnel Psychology*, 43(4), 793-809.
- GREGORY, A. & MILNER, S. (2009). Editorial: Work-Life Balance: A Matter of Choice? Gender, *Work & Organization*, 16(1), 1-13.
- GROVER, S.L. & CROOKER, K.J. (1995). Who Appreciates Family Responsive Human Resource Policies: The Impact of Family Friendly Policies on Organizational Attachment of Parents And Non Parents, *Personnel Psychology*, 48, 271-288.
- GREENHAUS, J. H. & BEUTELL, N. J. (1985). Sources of Conflict Between Work and Family Roles, *Academy of Management Review*, 10, 76-88.
- GUEST, DAVID E. (2002), Perspectives on The Study of Work-life Balance, *Social Science Information*, 41(1), 255-279.
- HAAR, J. & SPELL, C.S. (2003). Where Is The Justice? Examining Work-Family Backlash In New Zealand: The Potential For Employee Resentment, *New Zealand Journal of Industrial Relations*, 28(1), 59-75.
- HALL, D. T. & RICHTER, J. (1988). Balancing Work Life and Home Life: What Can Organizations Do to Help?, *The Academy of Management Executive*, 2(3), 213- 223.
- KAPIZ, S.Ö. (2002). İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Dengeye Yönelik Yeni Bir Yaklaşım: Sınır Teorisi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 139-153.
- KARAMAN, N. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Kavramı Çerçevesinde İş-Aile Yaşamı Uyum Politikaları ve Türkiye, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 49 (1), 86-108.
- KARATEPE, O.M. (2011). Job Resourcefulness As A Moderator Of The Work-Family Conflict Job Satisfaction Relationship: A Study Of Hotel Employees In Nigeria, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 18, 10-17.
- KELLY, R. F. & VOYDANOFF, P. (1985). Work/family Role Strain Among Employed Parents, *Family Relations*, 34, 367 - 374.
- KESER, A. & GÜLER, B. K. (2016). *Çalışma Psikolojisi*, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.
- KICIR, B. (2015). Evden Çalışmanın İş-Yaşam Dengesine Etkisi: Çevirmenler Üzerinde Bir Araştırma, *(Yayınlanmamış Doktora Tezi)*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

- KOSSEK E.E. (1990). Diversity in Child Care Assistance Needs: Employee Problems, Preferences and Work –Related Outcomes, *Personnel Psychology*, 43, 769-790.
- KUZULU, E., KURTULDU S. & VURAL ÖZKAN, G. (2013). İş Yaşam Dengesi İle Yaşam Doyumu İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Sakarya İktisat Dergisi*, 2(1), 88-127.
- MADSEN S. R. (2003) The Effects of Home-Based Teleworking on Work- Family Conflict, *Human Resource Development Quarterly*, 14(1), 35-58.
- MAERTZ C. P. & BOYAR, S. L. (2011). Work-Family Conflict, Enrichment, And Balance Under "Levels" and "Episodes" Approaches. *Journal of Management*, 37, 68-98.
- NETEMEYER, R. G., BOLES, J. S. & McMURRAN, R. (1996). Development and Validation Of Work-Family Conflict And Family-Work Conflict Scales, *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 400-410.
- ÖRÜCÜ, E., KILIÇ, R. & KILIÇ, T. (2007). Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği, *Celal Bayar Üniversitesi İ.B.B.F. Yönetim Ve Ekonomi Dergisi*, 14(2), 117-135.
- ÖZDEVECİOĞLU, M. & ÇAKMAK DORUK, N. (2009). Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Çalışanların İş ve Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisi, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(1), 69-99.
- ÖZKAN, Ç., ESİTTİ, B. & KÖLEOĞLU, N. (2015). Work-Family Conflict In Hospitality Industry Employees: An Application In Izmir, *Journal of Life Economics*, 2(2), 75-88.
- ÖZTÜRK A. & GÜZELSOYDAN, Y. S. (2001). Büyük Mağazalarda Çalışan Personelin İş Doyumu Üzerine Çukurova Bölgesinde Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(1-2), 333-347.
- PAPALEXANDRIS N. & KRAMAR, R. (1997). Flexible Working Patterns: Towards Reconciliation of Family and Work, *Employee Relations*, 19(6), 581 – 595.
- PARLAK, K. N. (2016). Avrupa Birliği'nde İş-Yaşam Dengesine Yönelik Uyumlaştırma Politikaları: Ebeveyn İzni, *Bilgi*, 32, 56-91.
- PARASURAMAN, S. & SIMMERS, C. A. (2001). Type of Employment, Work-Family Conflict and Well-Being: A Comparative Study, *Journal of Organizational Behavior*, 22, 551-568.
- POLÁKOVÁ, J., MOULIS, P., KOLÁČKOVÁ, G. & TICHÁ, I. (2016). Determinants of the Business Model Change – A Case Study of a Farm Applying Diversification Strategy, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 220, 338–345.
- QUICK, J. C., NELSON, J. D. & HURRELL, D. L. (1997). *Preventive Stres Management in Organizations*, Washington DC, American Psychological Association.
- ROEHLING, P.V., ROEHLING, M.V., MOEN, P., ROEHLING, PV., ROEHLING, M.V. & MOEN P. (2001). The Relationship Between Work-Life Policies and Practices and Employee Loyalty: A Life Course Perspective, *Journal of Family and Economic*, 22, 141–171.
- RUSSELL, G. (2002). Making A Difference To Work And Family Outcomes, **Family Matters**, 61, 76-78.
- SAVCI, İ. (1999). Çalışma Yaşamı ile Çalışma Dışı Yaşam Alanlarının İlişkisi Üzerine Kuramsal Yaklaşımlar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54 (4), 145-166.
- SHIM, M. & YANG, H. (2015). The Implications of Changes in Hours Fluctuations on Welfare Costs of Business Cycles, *Economics Letters*, 128, 75–78.
- SINGH, R. & GREENHAUS, J. H. (2004). The Relation Between Career Decision-Making Strategies and Person-Job Fit: A Study of Job Changers, *Journal Of Vocational Behavior*, 64(1), 198–221.
- TEKELİ, S. & DOĞRUL, B. Ş. (2010). İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2),11-18.
- THORNTHWAITE, L. (2004). Working Time and Work-Family Balance: A Review Of Employees' Preferences. *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 42(2), 166–184.
- ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Ç. (2015). İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları: Türkiye'de Yeni Politika Arayışları, *SBF Dergisi*, 70 (3), 723-750.

- VALCOUR, M. (2007). Work-Based Resources As Moderators of The Relationship Between Work Hours and Satisfaction With Work-Family Balance, *Journal of Applied Psychology*, 92(6), 1512–1523.
- WILLIS, A.T., O'CONNER, B.D. & SMITH, L. (2008). Investigating Effort-Reward İmbalance and Work-Family Conflict In Relation To Morningness-Eveningness and Shift Work, *Work & Stress*, 22, 125-137. <http://dx.doi.org/10.1080/02678370802180558>.
- YAĞCI, E. (2014). Konaklama İşletmelerinde Kurumsallaşmanın İş Yaşam Dengesi Aracılığıyla Tükenmişlik Düzeyine Etkisi: Beş Yıldızlı Otel Genel Müdürleri Üzerine Bir Uygulama (*Doktora Tezi*), Akdeniz Üniversitesi SBE, Antalya.
- YAZICIOĞLU, Y. VE ERDOĞAN, S., (2004). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Detay Yayıncılık.